

İNSAN ve SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Journal of Humanities and Social Sciences

Cilt/Volume 4

Sayı/Number 1

ISSN 2667-4343

Mayıs / May- 2021

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi (JOHASS), 2021, 4 (1), 1-264		
 <p>İNSAN VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ Journal of Humanities and Social Sciences ISSN: 2667-4343</p>	<p>Journal of Human and Social Sciences (JOHASS) ISSN 2667-4343 Period Biannually johasseditor@gmail.com</p>	 <p>İNSAN VE SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ Journal of Humanities and Social Sciences ISSN: 2667-4343</p>

**İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi
Journal of Human and Social Sciences (JOHASS)**

Publising Date: May 2021
2021, Volume 4, Issue 1

JOHASS is published biannually (May- October)
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/johass>

Owner/ Editör

Prof. Dr. Efkan UZUN
Niğde Ömer Halisdemir University, TURKEY
Orcid: 0000-0002-4419-0243

Dergi Yöneticisi/Teknik Editör

Sibel ÇAĞIR
Orcid: 0000-0002-8312-1152

Yayıncı

Bilgiçağı Eğitim Danışmanlık ve Yayıncılık Sanayi Ticaret Limited Şirketi

Language

Turkish-English

Yayın Kurulu

Dr.	Deanna Lankford	University Of Missouri
Prof. Dr.	Hansel Burley	Texas Tech University
Prof. Dr.	Taisir Subhi YAMİN	Ulm University
Assoc. Prof. Dr.	Florina Oana VIRLANUTA	Universitatea Dunarea de Jos Galati,ROMANIA
Assoc. Prof. Dr.	Hansel BURLEY	Texas Teach University, USA
Prof. Dr.	Jeronimo Garcia FERNANDEZ	Universidad D Sevilla SPAIN
Prof. Dr.	Remzi KILIÇ	Erciyes University,
Prof. Dr.	Efkan UZUN	Nigde Omer Halisdemir University
Prof. Dr.	Mustafa TALAS	Nigde Omer Halisdemir University

Yazım ve Dil Editörleri (YDE)

İngilizce YDE	Dr. Öğr. Üyesi	Bünyamin BAVLI	Yıldız Technical University	bunyaminbavli@gmail.com
Türkçe YDE	Assoc. Prof. Dr	Talat AYTAN	Yıldız Technical University	talataytan@gmail.com

Alan Editörleri

Dr. Öğr. Üyesi	Abdullah KARATAŞ	Niğde Ömer Halisdemir University	akaratas@ohu.edu.tr
Prof. Dr.	Ali Fuat ARICI	Yıldız Technical University	afaturkey2@hotmail.com
Prof. Dr.	Erdoğan TEZCİ	Balıkesir University	erdogan.tezci@hotmail.com
Doç. Dr.	Faiq ELEKBERLİ	Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Fəlsəfə İnstitutu	faikalekperov@mail.ru
Prof. Dr.	Mustafa TALAS	Niğde Ömer Halisdemir University	mtalas44@gmail.com
Prof. Dr.	Hilmi DEMİRKAYA	Akdeniz Üniversitesi	hilmi.demirkaya@gmail.com
Prof. Dr.	Selahattin KAYMAKCI	Kastamonu Üniversitesi	selahattinkaymakci@gmail.com

Bilim Kurulu

Dr. Abitter ÖZULUCAN	Niğde Ömer Halisdemir University, TURKEY
Dr. Adriyatik DERJAJ	University of Tirana, ALBANIA
Dr. Bahri ATA	Gazi University, TURKEY
Dr. Bayram POLAT	Niğde Ömer Halisdemir University, TURKEY
Dr. Cengiz DÖNMEZ	Gazi University, TURKEY
Dr. Efkan UZUN	Niğde Ömer Halisdemir University, TURKEY
Dr. Ercan POLAT	Niğde Ömer Halisdemir University, TURKEY
Dr. Hamit PEHLİVANLI	Kırıkkale University, TURKEY
Dr. Hilmi ÜNSAL	Gazi University, TURKEY
Dr. Hüseyin KÖKSAL	Gazi University, TURKEY
Dr. Jeronimo Garcia FERNANDEZ	Universidad D Sevilla, SPAIN
Dr. Kadir YILDIZ	Manisa Celal Bayar University, TURKEY
Dr. Malgorzata TOMECKA	Private Academy of Sport Education in Warsaw, POLAND
Dr. Mehmet MELEMEN	Marmara University, TURKEY
Dr. Meryem HAYIR KANAT	Yıldız Technical University, TURKEY
Dr. Metin AKTAŞ	Niğde Ömer Halisdemir University, TURKEY
Dr. Muhammed KRISTIAWAN	University of Bengkulu, INDONESIA
Dr. Mustafa SAFRAN	Gazi University, TURKEY
Dr. Mustafa TALAS	Niğde Ömer Halisdemir University, TURKEY
Dr. Oktay AKBAŞ	Kırıkkale University, TURKEY
Dr. Petronel C. MOISESCU	Universitatea Dunarea de Jos Galati, ROMANIA
Dr. Remzi KILIÇ	Erciyes University, TURKEY
Dr. Soner Mehmet ÖZDEMİR	Mersin University, TURKEY
Dr. Tatiana DOBRESU	“Vasile Alecsandri” University of Bacău, ROMANIA
Dr. Wounyoung KIM	Wichita University, USA
Dr. Yüksel DEMİRKAYA	Marmara University, TURKEY

Sayının Hakemleri / Reviewers for 2021, 4(1)			
Unvan	Ad Soyad	Kurum	İletişim
Dr. Öğr. Üyesi	Abdullah BALIKÇI	İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa	abdullah.balikci@istanbul.edu.tr
Doç. Dr.	Ahmet ÖZALP	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi	ozalpahmet@kmu.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi	Alev ÜSTÜNDAĞ	Sağlık Bilimleri Üniversitesi	alevustundag@gmail.com
Doç. Dr.	Ali KARADOĞAN	Munzur Üniversitesi	ali.kdogan@gmail.com
Prof. Dr.	Ali YILMAZ	Marmara Üniversitesi	ayilmaz@marmara.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi	Arzu ÇEVİK	Bartın Üniversitesi	arzucevik@outlook.com
Prof. Dr.	Aslı YAPAR GÖNENÇ	İstanbul Üniversitesi	ayapar@istanbul.edu.tr
Prof. Dr.	Atila YILDIRIM	Necmettin Erbakan Üniversitesi	ayildirim@erbakan.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi	Ayşe BİNAY KURULTAY	Kadir Has Üniversitesi	binaykurultay@khas.edu.tr
Prof. Dr.	Ayşe TÜRKSOY IŞIM	İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa	ayseturksoy@hotmail.com
Dr. Öğr. Üyesi	Bayram GÖKBULUT	Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	bayramgokbulut@hotmail.com
Dr. Öğr. Üyesi	Çelik EKMEKÇİ	Bartın Üniversitesi	celikekmekci@bartin.edu.tr
Doç. Dr.	Deniz SEZGİN EMÜLER	Ankara Üniversitesi	dsezgin@media.ankara.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi	Fadime ÇOBAN	Bartın Üniversitesi	fcoban@bartin.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi	Fethi NAS	Bartın Üniversitesi	fethinas@yahoo.com

Dr. Öğr. Üyesi	Gözde YÜKSEL	Necmettin Erbakan Üniversitesi	gozdecoskun@hotmail.com
Dr. Öğr. Üyesi	Hicran KARATAŞ	Bartın Üniversitesi	hkaratas@bartin.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi	Hüseyin Hilmi ALADAĞ	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	hhilmialadag42@gmail.com
Doç. Dr.	İhsan KARLI	Kocaeli Üniversitesi	ihsankarli@yahoo.com
Doç. Dr.	İrşad Sami YUCA	Muş Alparslan Üniversitesi	s.yuca@alparslan.edu.tr
Doç. Dr.	İzzet YÜCETOKER	Marmara Üniversitesi	i.yucetoker@gmail.com
Prof. Dr.	Mehmet Akif SÖZER	Gazi Üniversitesi	akif@gazi.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi	Meltem MECDİ KAYDIRAK	İstanbul Üniversitesi	meltemecdi@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi	Mert GÜRER	Kocaeli Üniversitesi	mertgurur@gmail.com
Doç. Dr.	Murat Yalçın BEŞİKTAŞ	Fenerbahçe Üniversitesi	yalcin.besiktas@yahoo.com
Dr.	Mustafa DOLMAZ	Emniyet Genel Müdürlüğü	mdolmaz58@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa KILINÇ	AMASYA ÜNİVERSİTESİ	sosyaltite@hotmail.com
Doç. Dr.	Mustafa ŞEKER	Yıldız Teknik Üniversitesi	mseker@yildiz.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi	Nazan TURAN	Ufuk Üniversitesi	deniz-nazan@hotmail.com
Dr. Öğr. Üyesi	Nazire Müge SELÇUK	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	mugeselcuk80@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi	Neriman YALÇIN	Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi	nerimanyalcin@osmaniye.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi	Neslihan YAMAN	Yalova Üniversitesi	nesli_balci@hotmail.com
Prof. Dr.	Raci TAŞCIOĞLU	Atatürk Üniversitesi	tascio@atauni.edu.tr
Dr.	Ramazan YURTSEVEN	MEB İstanbul Sultanbeyli Nene Hatun İlkokulu	ramazan_yurtseven15@hotmail.com
Dr. Öğr. Üyesi	Sabriye İKİZ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi	sabriye@mu.edu.tr
Doç. Dr.	Seçkin SEVİM	Marmara Üniversitesi	seckinsevim75@gmail.com
Doç. Dr.	Sedat BALYEMEZ	Bartın Üniversitesi	sedatbalyemez@bartin.edu.tr
Doç. Dr.	Selcan TEKE	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	selcangurcayir@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi	Sercan Hamza BAĞLAMA	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi/	sercanhamza@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi	Simel PARLAK	İstanbul Okan Üniversitesi	simelparlak@gmail.com
Dr. Öğr. Üyesi	Sinem CANIM ALKAN	İstanbul Üniversitesi	scanim@istanbul.edu.tr
Dr. Öğr. Üyesi	Yasemin YAVAŞLAR ÖZAKINCI	Manisa Celâl Bayar Üniversitesi	yaseminyavaslar@gmail.com
Doç. Dr.	Yusuf SÖYLEMEZ	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	kiokagan@yandex.com

Contents Volume 4, Issue 1, May 2021	İçindekiler Cilt 4, Sayı 1, Mayıs 2021
---	---

Makaleler /Articles**Cover-Contents / Kapak- İçindekiler.....1- 264**

Araştırma Makalesi/ Research Article: 13 | Derleme Makale / Review Article: 4

Jeanette Winterson'ın Tek Meyve Portakal Değildir Romanında Birey ve Araştırma
Toplum Çatışması Makalesi
Conflict between the Individual and Society in Jeanette Winterson's Oranges Are Research
Not the Only Fruit Article
Emrah ATASOY1-10

Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama ve Elkoyma Derleme
Search and Seizure in Criminal Procedure Law Review
Article

Muhammed Sıddık SEYYİDOĞLU11-32

Başarılı Yaşlanma ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkide Ölüm Kaygısının Araştırma
Aracı Rolü Makalesi
The Mediating Role of Death Anxiety on The Relationship Between Successful Research
Aging and Life Satisfaction Article

Halil EKŞİ & Çiğdem DEMİR ÇELEBİ & Şeniz Özgür ŞAHİN.....33-44

Mustafa Kemal Atatürk'ün Perspektifinden Askeri Liderlik Felsefesi Araştırma
Makalesi
Philosophy of Military Leadership from The Perspective of Mustafa Kemal Research
Atatürk Article

Murat ŞENGÖZ.....45-62

Çeviri Eğitiminde Program Değerlendirme: FEDEK Örneği Araştırma
Makalesi
Program Evaluation in Translator Education: The Case of FEDEK Research
Article

Halil İbrahim BALKUL.....63-77

Kadın Kahramanın Yolculuğu Modeli Bağlamında Kuzuların Sessizliği Filmi Araştırma
Üzerine Bir İnceleme Makalesi
A Study on the Silence of the Lambs in the Context of the Heroine's Journey Research
Model Article

Ahmet Haluk MANAV.....78-91

COVID-19 Salgınında Türkiye'de Normalleşme Sürecine Geçiş: Ankara İli Araştırma
Örneğinde Toplumsal Bir Bakış Makalesi
Transition to The Normalization Process in Turkey During The COVID-19 Research
Pandemic: A Social Perspective in The Case of Ankara Article

İlkin Esen YILDIRIM & Deniz SEZGİN.....92-107

Pandemi Sürecinin Dergi Yayıncılığına Etkisi: Yeni Krizler, Yeni Fırsatlar Araştırma
Makalesi

<i>The Effect of Pandemic Process on Magazine Publishing: New Crises, New Opportunities</i>	Research Article
Tunahan KANICI & Yusuf BUDAK.....	108-120
İslâmiyet Öncesi Türklerde Askeri Müzik	Derleme Makale
<i>Military Music in Pre-Islamic Turks</i>	Review Article
Yüksel PİRĞON.....	121-134
Reklamlarda Masal Kahramanları Kullanımının Göstergibilim Açısından İncelenmesi	Araştırma Makalesi
<i>Analyzing The Use of Fairy Tale Characters in Advertisements from The Perspective of Semiology</i>	Research Article
Merve TINGİR & Burak Erhan TARLAKAZAN	135-152
Makineleşen Bedenlerden Kayıp Kuşaklara V. F. Odoyevski'nin Endüstri Devrimi ve Çocuk İşçiliğine Yönelik Eleştirileri	Araştırma Makalesi
<i>V. F. Odoevsky's Criticism of Industrial Revolution and Child Labour from Body-Machines to Lost Generations</i>	Research Article
Duygu ÖZAKIN.....	153-170
Türkiye, Fransa, İngiltere, Finlandiya, Güney Kore ve Yunanistan'daki Okul Yöneticilerinin Yetiştirilme ve Atanma Süreçlerinin Karşılaştırılması	Derleme Makale
<i>Comparison of The Training and Appointment of School Administrators in Turkey, France, England, Finland, South Korea and Greece</i>	Review Article
Mevlüt UYGUR.....	171-191
Mülteci Kadınlar için Sağlığın Korunması ve Geliştirilmesi: Hemşirelik Yaklaşımı	Derleme Makale
<i>Protecting and Improving Health for Refugee Women: A Nursing Approach</i>	Review Article
Kübra SÖĞÜT & Çiğdem BİLGE.....	192-206
Sevgili mi Şeytan mı?: Robert Browning'in "Son Düşesim" ve "Porphyria'nın Aşığı" Şiirlerinde Toksik Erkeklik	Araştırma Makalesi
<i>A Beloved or A Devil?: Toxic Masculinity in Robert Browning's "My Last Duchess" and "Porphyria's Lover"</i>	Research Article
Ahmet URUK.....	207-219
Geçmişte Lisanslı Basketbol Oynayan Bireylerin Hedef Yönelimleri ve Sporun Sürdürme Biçimleri İlişkisinin İncelenmesi	Araştırma Makalesi
<i>The Relationship Between Goal Orientation Types and Sport Continuation of Individuls with A Licensed Basketball Background</i>	Research Article
Hazal AYAS & Turgay BİÇER.....	220-229
Kurum Denetim Raporlarının İncelenmesi (Adana İli Örneği)	Araştırma Makalesi
<i>Investigation of Institution Supervision Reports (Adana Province Sample)</i>	Research Article
Ahmet Can ABBAK & Sait AKBAŞLI.....	230-249
Değerler Eğitimine Yönelik Dijital Çizgi Roman Tasarımı: "Gizemli Labirent"	Araştırma Makalesi
<i>Digital Comics Design for Values Education: "Mysterious Labyrinth"</i>	Research Article
Ayşe KESKİN & Genç Osman İLHAN.....	250-264

İletişim / Contact

Yıldız Technical University, Department of Social Education Davutpasa Campus

34220 Esenler / Istanbul, TURKEY

Yıldız Teknik Üniversitesi Davutpaşa Kampüsü Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler

Eğitimi Bölümü, B-215, Esenler/İstanbul, TÜRKİYE

Yayıncı: *Bilgiçacı Eğitim Danışmanlık ve Yayıncılık Sanayi Ticaret Limited Şirketi*

Dergi Yöneticisi / Teknik Editör: *Sibel ÇAĞIR*

Phone: *0531 404 17 57*

e-mail: johasseditor@gmail.com

caqirsibel@gmail.com

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/johass>

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN 2667-4343

Conflict between the Individual and Society in Jeanette Winterson's *Oranges Are Not the Only Fruit**

Emrah Atasoy¹

Cappadocia University, Faculty of Humanities, Department of English Language and
Literature

ABSTRACT

Research Article

Jeanette Winterson's novel, *Oranges Are Not the Only Fruit* (1985) illustrates the story of a young girl, Jeanette, who experiences suppressive upbringing at the hands of her mother and her surroundings. Through the portrayal of her transition into adulthood, the novel touches on numerous challenging issues such as gender, identity, and the reliability of the mainstream patriarchal discourse. The main character's gradual transformation reveals the controversial aspects of her society juxtaposed with her sexual orientation as a lesbian and her oppositional stance against the ingrained doctrine of the Church. This study will, in this respect, discuss Jeanette's rebellion as an individual against her oppressive society in Winterson's *Oranges Are Not the Only Fruit* through specific references from the primary source and relevant secondary sources in an ultimate attempt to reveal how identity, gender roles, and truth are all discursive practices.

Received: 07.12.2020

Revision received:
25.01.2021

Accepted: 24.02.2021

Published online:
30.05.2021

Key Words: Jeanette Winterson, *Oranges Are Not the Only Fruit*, gender, identity, patriarchal discourse

*This article is the revised and expanded version of the paper presented at the conference: "Central Europe and the English-Speaking World: An International Conference," 29 July-2 August 2013, organised by the University of Debrecen, Debrecen, Hungary.

¹Corresponding author:

Assist. Prof. Dr.

emrah.atasoy@kapadokya.edu.tr

Orcid: 0000-0002-5008-2636

Jeanette Winterson'ın *Tek Meyve Portakal Değildir* Romanında Birey ve Toplum Çatışması

Emrah Atasoy¹

Kapadokya Üniversitesi, Beşerî Bilimler Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZ

Araştırma Makalesi

Jeanette Winterson'ın *Tek Meyve Portakal Değildir* (1985) başlıklı romanı, annesinin ve çevresinin baskıcı yetiştirme tarzına maruz kalan genç kız Jeanette'in hikâyesini anlatmaktadır. Roman, bu genç kızın erişkinlik dönemine geçiş tasviri aracılığıyla, toplumsal cinsiyet, kimlik ve baskın ataerkil söylemin güvenilirliği gibi birçok tartışmalı konuya değinmektedir. Ana karakterin kademeli dönüşümü, Jeanette'in içinde yaşadığı toplumun tartışmalı boyutlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçte, karakterin lezbiyen olarak cinsel oryantasyonu ve kilisenin kökleşmiş öğretilerine karşı muhalif tutumu önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda bu çalışma, Winterson'ın *Tek Meyve Portakal Değildir* romanında lezbiyen karakter Jeanette'in içinde yaşadığı baskıcı topluma karşı nasıl başkaldırdığını tartışacaktır. Bu tartışma, birincil kaynaktan ve konu ile alakalı ikincil kaynaklara spesifik göndermeler üzerinden gerçekleşecektir. Çalışmanın nihai amacı ise kimliğin, toplumsal cinsiyet rollerinin ve gerçeğin söylemsel pratikler olduğunu ortaya çıkarmaktır.

Alınma Tarihi:
07.12.2020
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi: 25.01.2021
Kabul Edilme Tarihi:
24.02.2021
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Jeanette Winterson, *Tek Meyve Portakal Değildir*, toplumsal cinsiyet, kimlik, ataerkil söylem

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:
Dr. Öğr. Üyesi
emrah.atasoy@kapadokya.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5008-2636

Introduction

Jeanette Winterson's novel, *Oranges Are Not the Only Fruit* (1985) deconstructs the patriarchal categorisation of gender by offering non-heterosexual alternatives alongside with heterosexuality and questions the formation of identity by opposing the essentialist perspective that identity is fixed and is not open to change. This novel discusses the relative nature of truth as in the case of Jeanette, who experiences certain difficulties resulting from the mechanics of her society and its norms in her attempt to realise herself, and criticises binary thinking dependent on the patriarchal and phallogocentric discourse that confines women and men to certain gender roles and identities in society through its representation of Jeanette as rebellious.

Winterson's novel recounts the story of an adopted girl raised by a conservative mother and her transition into adulthood that challenges her ingrained notions of gender, religion, men, identity, and the Church (which imposes its dogmas on her). As an individual, she struggles to find and experience her sexual identity as a lesbian, which puts her in a difficult situation, as it does not conform to the established rules of society. In this study, therefore, the rebellion of Jeanette as an individual against her oppressive society in Winterson's *Oranges Are Not the Only Fruit* will be discussed through specific references from the primary source and the relevant secondary sources. This will ultimately reveal how identity, gender roles, and truth are all discursive practices constructed by the dominant power.

Jeanette Winterson's Brief Biography

Winterson was born in Manchester in 1959. Her adopted father was a worker and the mother was a housewife. Her parents intended her for the missionary field. Jeanette, however, found an opportunity to study in a girl's grammar school and later on, to study English at Oxford University. She left home when she was 16 after falling in love with another girl, and worked in various evening and weekend jobs such as a domestic in a psychiatric facility.

Oranges Are Not the Only Fruit is her first novel, and she wrote it when she was 23. In addition to this novel, she wrote *Boating for Beginners* (1985), *The Passion* (1987), *Sexing the Cherry* (1989), *Written on the Body* (1992), *Art & Lies* (1994), *Art Objects* (1995), *Gut Symmetries* (1997), *The World and Other Places* (1998), *The Powerbook* (2000), *The King of Capri* (2003), *Weight* (2005), and *The Stone Gods* (2005). Today, she writes on a regular basis for certain newspapers such as *The Times* and *The Guardian*. At present, she is living in Gloucestershire and in London. This biographical information is relevant because it is possible to find certain parallels between the circumstances of Jeanette, the protagonist of *Oranges*, and the writer Jeanette as both were adopted as children into religious, conservative families.

The political atmosphere of the specific time represented in the novel is also quite significant in that it helps understanding the newly emerging sexual identities in the novel. The 1960s is a period of protest that challenged meta-narratives in terms of gender roles, religious beliefs, political stances, and institutions such as marriage, on which Beaujouan and Bhrolchain comment as follows:

Inssofar as marriage and overall partnership have declined, it has to be remembered that comparison with the levels of the 1960s and early 1970s is with the peak level of marriage in twentieth century Britain. For example, the period mean age at marriage reached an all-time low in 1970 in England and Wales. It is, therefore, unsurprising in a statistical sense that marriage rates should decline and marriage age should rise in the 1970s. (2011, p. 18)

As can be seen, it is a period of social, political, and cultural upheaval that had a significant impact on people's understanding of identity, religion, and sexuality. Homosexuals started to show their identities explicitly although they were still faced with harsh criticism. Thus, the

society started to transform itself with developments, riots, and protests for the acceptance of these newly emerging sexual identities, political rights, and religious beliefs, the influence and repercussions of which can be observed in Winterson's novel, *Oranges*.

Plot Summary of *Oranges Are Not the Only Fruit*

Oranges is divided into eight chapters named Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy, Joshua, Judges, and Ruth. In relation to the titles of these chapters, Yakut comments on it as follows: "Eight chapters named after eight books of the Old Testament recast the wanderings of the Chosen People and the construction of the Law as the wanderings of Jeanette seeking her Promised Land and the writing of her own history" (2011, p. 78). The novel retells the story of the young girl Jeanette who is adopted by a woman called Louise, a conservative Christian, and a man who is presented as a weak, passive, and almost absent father figure. Until she is seven years old, Jeanette is brought up by her mother at home and learns to read the Bible, which shows the impact of the religious sources as inspirational, as Winterson "relies heavily on the Bible and particularly on the Ruth story to construct" the novel (Bollinger, 1994, p. 377). The reason for Louise's adopting Jeanette is that she wants to make Jeanette a servant to God, and train her for missionary work. The young girl does not know anyone else apart from the members of the church until she is sent to the school when she is seven years old.

Religious conservatism prevents Louise and the other members of the church from realising that her daughter has become deaf at the age of seven since they believe that she is in a state of spiritual meditation. It is Miss Jewsbury, one of the church members, who realises that she actually has a physical problem, upon which she is hospitalised. Elsie, another church member, befriends her at the hospital and teaches Jeanette about poetry and the nature of truth in a way that is different from Louise. When Jeanette starts the school, she becomes an outcast due to her beliefs; however, in time, she finds herself conflicting with the teachings of the church. She realises her sexuality as a lesbian and has sexual encounters with two girls, Melanie and Katy, after which she is exorcised by the church and asked to leave home by Louise. She works as an ice cream truck driver in a funeral parlour and at a mental hospital. When she comes across the members of the church, she is not warmly welcome by them. Her mother has not changed. In the end, we see Louise still listening intently to the missionary reports on the radio system and strongly believing that oranges are the only fruit.

Discussion

This brief synopsis of the text demonstrates that Jeanette is subject to a binary, dualistic approach to life from the early childhood on. Accordingly, she says:

Enemies were: The Devil (in his many forms)
Next Door
Sex (in its many forms)
Slugs
Friends were: God
Our dog
Auntie Madge
The Novels of Charlotte Bronte
Slug pellets. (Winterson, 1985, p. 3)

As can be seen, sex is presented as her enemy in life since Louise does not want her to indulge in worldly and sexual affairs, as she believes she should be engaged only in missionary work. According to Louise, Jeanette should follow the path of God in order to find salvation. She is referred to as the sacrificial lamb: "One of my earliest memories is me sitting on a sheep at Easter while she told me the story of the Sacrificial Lamb" (Winterson, 1985: 3). She is brought

up with the conservative values of the society, and especially with those of her mother, which shapes and problematises her life as an individual striving to fulfill herself.

Jeanette is exposed to the discourse of the small evangelical society when she is made to take part in the rituals and Sunday masses of the Church. Furthermore, she learns almost all the stories in the Bible. Her language and discourse become full of biblical and religious allusions. Due to her mother's wish, she is taught that men are beasts and she should not approach them, as her sole mission is to be a servant to God. Thus, she is not supposed to transgress her boundaries, and her domestic roles, which are expected from her by the dominant mainstream discourse. Louise supports the maintenance of these roles, as she takes the role of a man in the absence of the father figure in the novel, which is evocative of Gayle Rubin's approach to women in a phallic culture:

The phallus is more than a feature which distinguishes the sexes: it is the embodiment of the male, status, to which men accede . . . It is an expression of the transmission of male dominance. It passes through women and settles upon men . . . It leaves 'penis envy,' which acquires a rich meaning of the disquietude of women in a phallic culture. (1975, p. 192)

Louise, who is a strong, dominant, and oppressive woman, hinders Jeanette from the quest for her own truth. Therefore, the constructed truth does not allow Jeanette to form her own individual identity because whatever she does is watched by the other members of society, which functions like Foucault's surveillance society and panopticon that puts the individual under constant control. When she has a sexual affair with Melanie, a bisexual girl, they are caught by Louise and the church members, and taken to the church with the aim of warding off the evil spirits from her soul so that she can be saved.

An essentialist insight into identity formation can have a radical impact on the individuals. Louise, an example of such an individual, has an essentialist perspective towards her daughter and how her body can be a means of satisfying her own desires, and wishes over her daughter's body. In relation to this point, Fuss expresses that "the body occupies a pure, pre-social- pre-discursive space. The body is real, accessible and transparent; it's always there and directly interpretable through senses" (1989, p. 5). Thus, Louise as a representative of the patriarchy, attempts to make Jeanette's body "pure" without sexual desires and passions, and does not leave an open space to change and fluidity (emphasis added).

As can be seen, Louise believes in the essentialist understanding that there are certain roles assigned to women. She argues that women should obey and perform these roles, which is possible to observe even in her colour choice for Jeanette while buying a coat. Jeanette does not want to have pink mac, but has to buy it in the end due to her mother's pressure. The conversation between Louise and Jeanette exemplifies this situation as follows: "It's a bit big . . . But Mum . . . We'll have to it. But Mum . . . It was bright pink" (Winterson, 1985, p. 79). Thus, Louise is of the opinion that pink suits girls better and that they should not trespass their roles.

This might be due to the fact that "[p]erhaps she [woman] stands as a sign of something in man himself which he needs to repress, expel beyond his own being, relegate to a securely alien region behind his own definitive limits" (Eagleton, 2008, p. 133). Louise feels the need to repress Jeanette, and does not allow her to go beyond the definitive limits of her gender roles, which she rejects through the adoption of her sexual identity as a homosexual, lesbian that is forced to lead a devout life under the pressure of her mother and her society, which also demonstrates how "Winterson's women are allowed to inhabit categories often open only to men" (Burns, 1998, p. 387).

Melanie chooses to repent immediately when she is forced to, whereas Jeanette does not repent. She is not given food for thirty-six hours and is threatened. Faced with abusive treatment by her mother and the other church members, she pretends to be repenting; however,

deep inside, she still believes that to love someone is not something sinful, which can implicate that Winterson “promotes love unquestioningly as a transcendent theme” (Ellam, 2006, p.81). Therefore, her relationship with Melanie comes to an end with the intervention of societal rules and oppression over the individual that does not make room for freedom, free will, and individual choice.

Through this novel, Winterson questions “the gendered power structures that are ingrained in fundamentalist readings of biblical and other narratives,” and this allows her “to embrace a new identity and provides a language through which to express herself and her desires” (Reisman, 2011, p. 24). Jeanette challenges the conventional understanding of marriage as a lesbian and poses a threat in this regard to the patriarchy with her sexual identity from the point view of the leading power. This is also foreshadowed by the old woman, whom she meets while collecting the black peas, as follows: “You’ll never marry, she said, not you and you’ll never be still” (Winterson, 1985, p. 7). As can be seen, from the start of the novel, it is obvious that she is not a stereotypical woman conforming to the patriarchal values and norms; but a rebellious figure as an individual against the repressive norms of her society.

Her oppositional reaction to marriage can also be observed in her dream, in which she wears pure white dress and a golden crown. The dream starts in a patriarchal manner; however, it gradually develops into a story against the patriarchal rules:

Somehow I made it to the altar. The priest was very fat and kept getting fatter, like bubble gum you blow. Finally, we came to the moment, “You may kiss the bride.” My new husband turned to me and here were a number of possibilities. Sometimes he was blind, sometimes a pig, sometimes my mother, sometimes the man from the post office, and once, just a suit of clothes was nothing inside. (Winterson, 1985, p. 71)

As can be seen, she does not conform to one single truth, but is open to alternatives and plurality of perspectives.

Jeanette in this respect accentuates and draws particular attention to the fluidity of the identity and flexibility of gender roles. It is obvious that she is not a stereotypical female character with her stark opposition to the patriarchal outlook on marriage and rejection of having a son. Hence, she opposes the phallogocentric ethos that supports the dominance of the male over the female and treats heterosexuality as the normal. Jeanette demonstrates how the discourse is constructed and therefore not natural. The artificiality of the patriarchal discourse is thus reflected through the protagonist, Jeanette. Accordingly, Rubinson argues that:

Winterson’s fiction focuses particularly on refusing lies related to sex and gender roles, she attacks various artificial sources of sexism which disseminate and perpetuate lies about what is natural behaviour for men and women, religion and scripture, androcentric, political, economic, familial hegemony, romance novels; and scientific discourses about bodies. (2005, p. 115)

In this respect, *Oranges* reveals the constructed nature of identity, truth, and gender roles, highlighting the fact that behaviours and attitudes may also be constructed by the dominant discourse. The powerful agent in Winterson’s novel has the authority to form the truth and accordingly shapes gender roles and identity.

As the story progresses, the main character comes to the realisation that the teachings of the Church do not illustrate the reality on which she comments as follows: “Since I was born, I had assumed that the world ran on very simple lines, like a larger version of our church. Now I was finding that the church was sometimes confused” (Winterson, 1985, p. 26-7). These remarks reflect her critique of the church and prove how she gradually becomes defiant of the established instructions of her mother and the church.

The Church in the novel does not allow Jeanette to experience her lesbian affair with Melanie. When they are caught, it leads to Jeanette’s marginalisation and excommunication. Similarly, the Pastor criticises Melanie and Jeanette harshly in front of people and makes them confess their sins: “These children of God have fallen under Satan’s spell. These children of

God have fallen foul of their lusts. These children are full of demons” (Winterson, 1985, p. 104). Thus, the authority figure, the Pastor severely criticises them and tries to absolve their souls from the evil spirit. However, as an individual, Jeanette does not yield, as she does not see anything wrong in loving someone.

Her change is fostered by the teachings of Elsie Norris, who values the plurality of the truth and perspectives, which can be understood in her following remarks: “[W]hat looks like one thing may well be another” (Winterson, 1985, p. 30). Elsie’s remarks leave room for alternatives as opposed to Louise’s remarks that deny any textual room for alternative possibilities: “Oranges are the only fruit. I filled my little bucket with peel and the nurses emptied it with an ill grace. I hid the peel under my pillow and the nurses scolded and sighed” (Winterson, 1985, p. 29). As can be seen, Louise does not see other alternatives as a single-minded character that is not open to change with her fundamentalist religious views that put Jeanette into certain moulds.

Taking these aspects of the novel into consideration, it can be argued that Winterson challenges the representation of men and women in *Oranges*. The novel presents a strong, dominating mother, and a weak, passive, and almost invisible father, which demonstrates how she reverses the traditional domestic roles attributed to men and women. Hence, it is evident that Winterson does not portray a cliché representation of gender roles in *Oranges*, but women contributing to the functioning of patriarchy in the novel. Regarding the absence of the father figure, Jeanette makes a reference to it while talking to Melanie: “Melanie talked about the weather and her mother, that she had no father. I haven’t either. I said, to make her feel better. Well, not much. Then I had to explain about our church and my mother and me and me being dedicated to the Lord” (Winterson, 1985, p. 83). They do not talk about the father figure that much. Instead, Jeanette chooses to touch upon her dedication and staunch devotion to Jesus Christ.

In relation to the reversal of these stereotypical, traditional expectations, the novel refers to certain myths and indicates how they are recounted from a different perspective. To give an example, when a princess rejects the proposal of a prince, she needs to be killed. Accordingly, Bailey points out that,

[t]he perfect woman has to die because she will not perform the script written for her and because she can (and does) point out the flaws in its assumptions. Anyone who might have witnessed her challenge the prince’s narrative must die as well, their deaths acceptable losses in the struggle to keep the text pristine and its meanings stable. (2006, p. 63)

The princess’ not conforming to the patriarchal expectations of the prince ultimately leads her to be killed by the dominant discourse. Moreover, there is a reference to Sir Perceval, the Arthurian knight of Round Table (discovering the Holy Grail). Onega argues that Winterson “establishes parallelism between Jeanette’s quest for individuation and Sir Perceval’s mythical quest, thus adding a mythical overtone to Jeanette’s individual life-story and so turning it into the archetypal representative history of lesbian women at large” (1995, p. 147). Thus, by drawing on such influential sources, Winterson challenges the stereotypical representation gender roles and myths bringing new perspectives to their depiction through demythologisation.

The title of the novel has tremendous significance in that it stands for the opposite of what Louise supports. She argues that oranges are the only fruit and she constantly gives oranges to Jeanette, rejecting other fruit, through which Winterson “deconstructs the normative equation between sex and gender---a gesture that works especially well in the context of the grafting trope” (French, 1999, p. 243). In this sense, oranges represent “Louise’s single-mindedness, bigotry and entrapment in the binary frame” (Yakut, 2011, p. 52). Thus, for Louise who does not welcome the multiplicity of perspectives, heterosexuality is the sole form of

sexuality since men and women should come together in order to form marriage and a family living under the teachings of religion.

Conclusion

In conclusion, this study has demonstrated that Winterson's novel, *Oranges Are Not the Only Fruit* deconstructs gender roles, illustrates the influential factors in the formation of identity, and questions the reliability of the dominant patriarchal discourse through the representation of the lesbian girl, Jeanette. Through her confrontation with the deeply ingrained values of her society, the main leading character, Jeanette challenges the phallogentric, male dominant discourse with her sexual orientation and oppositional attitude, which reveals the constructed nature of gender roles as well as the significance of plurality of perspectives. In this regard, Winterson portrays Jeanette as a resisting individual against the repressive norms of her society, the Church, and her mother, which is disclosed through what she experiences with Melanie and Katy. This depiction ultimately reveals how the formation of identity, the construction of gender roles, and the shape of truth are contingent upon discursive practices, which Winterson challenges throughout her novel, *Oranges*.

Acknowledgments

*I am grateful to Prof. Dr. Huriye Reis from the Department of English Language and Literature at Hacettepe University, Ankara for her contribution to my understanding of Winterson's work during my doctoral studies.

References

- Bailey, P. D. (2006). Writing history: narrative reconstruction in Jeanette Winterson's *Oranges Are Not the Only Fruit*. *Philological Review*. 32 (2), 61-78.
- Beaujouan, E. and Bhrolchain, M. N. (2011). Cohabitation and marriage in Britain since the 1970s. *Population Trends*. 145, 1-25. Doi: 10.1057/pt.2011.16.
- Bollinger, L. (1994). Models for female loyalty: The Biblical Ruth in Jeanette Winterson's *Oranges Are Not the Only Fruit*. *Tulsa Studies in Women's Literature*. 13 (2), 363-380. Doi:10.2307/464115.
- Burns, C. L. (1998). Powerful differences: Critique and Eros in Jeanette Winterson and Virginia Woolf. *Modern Fiction Studies*. 44, (2), 364-392. Doi:10.1353/mfs.1998.0047.
- Eagleton, T. (2008). *Literary theory: An introduction*. Minneapolis: U of Minnesota Press.
- Ellam, J. (2006). Jeanette Winterson's family values: From "Oranges Are Not the Only Fruit to Lighthousekeeping." *Critical Survey*. 18, (2), 79-88. Access address: <http://www.jstor.org/stable/41556168>.
- French, J. L. (1999). "I'm telling you stories... Trust me": Gender, desire, and identity in Jeanette Winterson's historical fantasies. *Journal of the Fantastic in the Arts*. 10, (3), 231-252. Access address: <http://www.jstor.org/stable/43308390>.
- Fuss, D. (1989). *Essentially speaking: Feminism, nature and difference*. New York: Routledge.
- Onega, S. (1995). *Telling histories: Narrativizing history, historicizing literature*. Amsterdam: Rodopi.
- Reisman, M. (2011). Integrating fantasy and reality in Jeanette Winterson's "Oranges Are Not the Only Fruit." *Rocky Mountain Review*. 65, (1), 11-35. Access address: <http://www.jstor.org/stable/41289361>.
- Rubin, G. (1975). The traffic in women: Notes on the "political economy" of sex. In R. R. Reiter, (Ed). *Toward an anthropology of women* (157-210). New York: Monthly Review Press.

Rubinson, G. J. (2005). *The fiction of Rushdie, Barnes, Winterson and Carter: Breaking cultural and literary boundaries in the work of four postmodernists*. North Carolina: McFarland.

Winterson, J. (1985). *Oranges Are Not the Only Fruit*. New York: Grove.

Yakut, Ö. (2011). Sexuality and gender in Jeanette Winterson's two novels: *Oranges Are Not the Only Fruit* and *Written on the Body*. (MA Thesis). Middle East Technical University, Ankara.

Search and Seizure in Criminal Procedure Law*

Muhammed Sıddık Seyyidođlu¹

Istanbul Commercial University, Faculty of Law, Department of Public Law

ABSTRACT

Review Article

Criminal procedure is carried out in order to reveal the material truth. One of the criminal procedure law institutions that serve this purpose are protection measures. The search and seizure measures, which are the subject of the study, are the most frequently applied measures within the scope of protection measures. Due to the complementary nature of these measures, its two protection measures have been investigated. Search and seizure measures are in place. Search and seizure measures have the nature of interfering with fundamental rights and freedoms. For this reason, it is important to apply in accordance with the law. These measures are used for the fight against criminality and public safety. It is expected that the balance between fundamental rights and freedoms of individuals and public security will be well established in terms of practice. Otherwise, the society's belief in justice will be shaken and the responsibility for compensation will come into question. The aim of the study is to reveal the problems arising from legal regulations or practices by discussing the search and seizure protection measures in Criminal Procedure within the scope of legal regulations, doctrinal opinions, judicial decisions and practice, and to contribute to the solution of these problems. For this purpose, in the study conducted as a literature review, detailed information on search and seizure was given, doctrinal views and judicial decisions were evaluated, and this information was compared with practices. The problems encountered during the implementation of these measures were addressed in detail, evaluations were made that could provide solutions to the problems experienced in practice and guide the practitioners, and this information was compared with the applications. We believe that this study will guide the practitioners to implement these measures, which are frequently used in practice, systematically and in accordance with the rules.

Received: 07.01.2021

*Revision Received:
31.01.2021.*

Accepted: 22.02.2021

Published

Online:30.05.2021

Key Words: Safeguard, search, seizure, unlawfulness.

¹ Corresponding author:

Graduate Student

muhammedseyitoglu@gmail.com

Orcid: 0000-0002-8846-0460

**This article was produced from the thesis of search and seizure in Criminal Procedure, which has not yet been defended*

Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama ve Elkoyma*

Muhammed Sıddık Seyyidođlu²

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Anabilim Dalı

ÖZ

Derleme Makale

Ceza muhakemesi, maddi gerçeğin ortaya çıkarılması amacıyla yapılmaktadır. Bu amaca hizmet eden ceza muhakemesi hukuku kurumlarından biri koruma tedbirleridir. Çalışma konusunu oluşturan arama ve elkoyma tedbirleri, koruma tedbirleri kapsamında yer alan ve uygulamada en çok uygulanan tedbirlerdir. Bu tedbirlerin birbirini tamamlayıcı niteliği nedeniyle çalışma kapsamında her iki koruma tedbiri birlikte incelenmiştir. Arama ve elkoyma tedbirleri uygulamada kişilerin temel hak ve özgürlüklerine müdahale niteliği taşımaktadır. Bu nedenle koruma tedbirlerinin hukuka uygun şekilde uygulanması önem taşımaktadır. Koruma tedbirlerine suçlulukla mücadele ve toplum güvenliği amacıyla başvurulmaktadır. Kişilerin temel hak ve özgürlükleri ile toplum güvenliği arasındaki dengenin uygulama açısından iyi kurulması beklenmektedir. Aksi takdirde toplumun adalete olan inancının sarsılması ve uygulayıcılar açısından tazminat sorumluluğunun gündeme gelmesi söz konusu olmaktadır. Çalışmanın amacı, Ceza Muhakemesinde yer alan arama ve elkoyma koruma tedbirlerinin kanuni düzenlemeler, doktrin görüşleri, yargı kararları ve uygulama kapsamında ayrıntılı şekilde ele alınarak kanuni düzenlemelerden ya da uygulamalardan kaynaklanan sorunları ortaya koymak bu sorunların çözümüne katkı sağlamaktır. Bu çalışma uygulamada yaşanan sorunlara günümüz koşullarının değerlendirilmesi yapılarak, teknolojik imkanların gelişmesi bağlamında koruma tedbirlerinin mevzuata uygun şekilde yapılmasına olanak sağlamak amacıyla yol gösterici bir kaynak niteliği taşımaktadır. Bu amaçla literatür taraması şeklinde yapılan çalışmada arama ve elkoyma konusunda detaylı bilgilere yer verilmiş, doktrin görüşleri değerlendirilmiştir. Bu tedbirlerin uygulanması esnasında karşılaşılan sorunlara ayrıntılı değinilmiş, uygulamada yaşanan sorunlara çözüm olabilecek, uygulayıcılara yol gösterecek değerlendirmeler yapılmış, bu bilgiler uygulamalarla karşılaştırılmıştır. Bu çalışmanın uygulamada sıkça başvuru alan bu tedbirlerin sistemli ve kurallara uygun şekilde gerçekleştirilmesi konusunda uygulayıcılara yol göstereceği kanaatindeyiz.

*Alınma Tarihi:07.01.2021
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi: 31.01.2021
Kabul Edilme Tarihi: 22.02.2021
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi: 30.05.2021*

Anahtar Kelimeler: Koruma tedbiri, arama, elkoyma, hukuka aykırılık

² Sorumlu yazar iletişim bilgisi:
Yüksek Lisans Öğrencisi
muhammedseyitoglu@gmail.com
Orcid:0000-0002-8846-0460

*Bu makale, Ceza Muhakemesinde henüz savunulmamış olan arama ve el koyma tezinden üretilmiştir.

Giriş

Ceza muhakemesinin temel amaçlarından biri maddi gerçeğe ulaşmaktır. Koruma tedbirleri ceza muhakemesinin maddi gerçeğe ulaşması amacına hizmet eden kurumlardan biridir. Uygulamada arama ve elkoyma tedbirlerine sıkça başvurulmaktadır. Bu tedbirlerin birbirini tamamlayıcı niteliği nedeniyle çalışma kapsamında her iki koruma tedbiri birlikte incelenmiştir.

Arama ve elkoyma tedbirleri, uygulama sürecinde kişilerin hak ve özgürlüklerine müdahale niteliği taşımaktadır. Bu nedenle koruma tedbirlerinin uygulanması bakımından gerek Anayasada gerekse kanunlarda çeşitli kurallar ve şartlar öngörülmektedir. Arama ve elkoyma işlemlerinde uygulayıcıların bu hususlara dikkat etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde uygulayıcılar açısından cezai ve hukuki sorumluluk söz konusu olabilmektedir. Bu kapsamda uygulamada sıkça başvuru alan bu tedbirlerin sistemli ve kurallara uygun şekilde gerçekleştirilmesi konusunda çalışmanın uygulayıcılara yol göstereceği kanaatindeyiz.

1. Genel Olarak Koruma Tedbirleri

1.1. Koruma Tedbirleri Kavramı

Koruma tedbirleri, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun (CMK) 90 vd. maddelerinde düzenlenmektedir. Bu tedbirler, yargılamanın gereği gibi yapılabilmesi ve hükmün infazının gerçekleştirilebilmesi için öngörülmektedir. Yargılama sürecinde başvurulabilen koruma tedbirleri, hükümden önce ve gerektiğinde zor kullanarak bazı temel hak ve özgürlüklere yapılan geçici müdahaleyi belirtmektedir (Şahin ve Göktürk, 2020, s. 283; Öztürk vd., 2019, s. 437; Öztürk, Kazancı ve Güleç, 2019, s. 25).

Ceza muhakemesi, yargılama faaliyeti üzerine kurulmaktadır. Yargılama uyuşmazlık ile başlamaktadır. Hüküm ise uyuşmazlığın yargılama makamları tarafından çözüme kavuşturulmasını ifade etmektedir. Uyuşmazlık nedeniyle yargılamanın başlamasında hüküm verilinceye kadar genellikle oldukça uzun bir süre geçmektedir. Yargılama süresince delillerin kaybolma ihtimali gözetildiğinde bu delillerin maddi gerçeğin ortaya çıkarılabilmesi için muhafaza edilerek korunması beklenmektedir. Delillerin muhafaza altına alınmaması nedeniyle yok edilmesi veya değişikliğe uğraması halinde, uyuşmazlık gerçeğe uygun şekilde sonuçlandırılmamaktadır. Koruma tedbirleri, uyuşmazlık konusu olayla alakalı delillerin korunmasına yardımcı olmaktadır. Bu tedbirlerde amaç, yargılama sonucunda maddi gerçeğe ulaşılmasının sağlanmasıdır. Tedbirler sayesinde yargılama neticesinde verilen hüküm infaz edilebilir hale gelmektedir (Kunter, Yenisey ve Nuhoglu, 2010, s. 755).

1.2. Koruma Tedbirlerinin Özellikleri

Kanuni olma; koruma tedbirleri, kesinleşen bir hüküm olmaksızın birtakım temel hak ve özgürlüklere müdahalede bulunmaktadır. Anayasanın 13. maddesine göre ise temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılabilmesi için kanuni bir düzenlemenin bulunması gerekmektedir. Bu kapsamda temel hak ve özgürlüklere sınırlama getirici niteliği bulunan koruma tedbirlerinin kanuni olma zorunluluğu mevcuttur. Bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin keyfi şekilde sınırlandırılması, hukuk devletlerinde kabul görmemektedir (Centel ve Zafer, 2020, s. 280).

Geçici olma; koruma tedbirleri, ceza değildir. Ceza yargılamasının sağlıklı bir şekilde sonuçlandırılmasını sağlamaya yönelik yardımcı araçlardır. Bu nedenle koruma tedbirleri amaca ulaşmak üzere bir araç niteliğindedir. Bu nedenle geçici olma özelliğine sahiptir. Koruma tedbirleri en fazla hükmün infazına geçilene kadar devam ettirebilmektedir (Turhan, 2006, s. 198).

Araç olma; ceza yargılamasının amacı, maddi gerçeğe ulaşmaktır. Koruma tedbirleri ise bu amacın gerçekleşmesine yardımcı olan araç niteliğindedir. Verilen hükmün

uygulanabilirliğinin sağlanması konusunda koruma tedbirleri 6nemlidir. Bu işlemeler; delillerin toplanması, delillerin karartılmasının 6nlenmesi, ceza yargılamasında şüpheli-sanığın hazır bulundurulmasının sağlanması, hapis cezasının infazının sağlanması gibi hususlardır. Bu amaçlara ulaşılması durumunda ilgili koruma tedbirlerine son verilmektedir (Centel ve Zafer, 2020, s. 280).

Hüküm öncesi temel hak ve özgürlükleri sınırlandırabilme; koruma tedbirleri, hüküm verilmeden önce temel hak ve özgürlükleri sınırlandırabilme özelliğine sahiptir. Bu özellik, doğrudan ya da dolaylı olarak tüm koruma tedbirlerinde mevcuttur. Sınırlandırılan temel hak ve özgürlük ise koruma tedbirine göre farklılık gösterebilmektedir (Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2020, s. 258).

Hâkim kararı veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Cumhuriyet savcısı kararı olması; koruma tedbirlerinin bir karara dayanması gerekmektedir. Bu konuda karar verme yetkisi kural olarak hâkime aittir. Soruşturma aşamasında koruma tedbirine karar verme konusunda yetkili hâkim Sulh Ceza Hâkimi olmaktadır. Gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda hâkim kararı alınmadığı takdirde Cumhuriyet savcısının kararına başvurulabilmektedir. CMK'nın 119 ve 127. Maddeleri, gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda Cumhuriyet savcısına ulaşma hali de mevcut değilse kolluk tarafından yazılı emir ile işlem gerçekleştirilebileceğini belirtmektedir. CMK'nın 90. maddesinde ise belli şartlar getirilerek bu durumlarda herkes tarafından yakalama koruma tedbirine başvurulabileceği düzenlenmektedir (Öztürk, Kazancı ve Güleç, 2019, s. 32).

Ölçülülük; koruma tedbirleri, hükümden önce uygulanmaları ve haklı görünüşe dayanmaları nedeniyle risk barındırmaktadır. Koruma tedbirlerinde riskin azaltılması ve temel hak ve özgürlüklere dikkat edilmesi beklenmektedir. Bu konuda ölçülülük özelliği ön plana çıkmaktadır. Ölçülülük, koruma tedbirlerinde ulaşılmak istenilen amaç ile uygulanacak koruma tedbiri (araç) arasında denge sağlanmasını ifade etmektedir. Bu kapsamda amacın ön planda tutulması, aracın amacın önüne geçecek şekilde uygulanmaması gerekmektedir. Ölçülülük özelliğine göre amaca ulaşmak daha az temel hak ve özgürlüğü sınırlandırıcı bir koruma tedbiri ile mümkünse daha fazla temel hak ve özgürlüğü sınırlandırıcı koruma tedbirine başvurulmamalıdır. Ölçülülük özelliği, orantılılık olarak da ifade edilebilmektedir (Kunter, Yenisey ve Nuhoğlu, 2010, s. 767).

Görünüşte haklılık; koruma tedbiri uygulandığında tedbire muhatap olan kişinin suçluluğu ya da suçsuzluğu kanıtlanmış değildir. Tedbirlerin uygulanması ile meydana gelebilecek olumsuzlukların 6nlenmesi amacıyla görünüşte haklılık durumu 6ngörülmektedir. Bu tedbirleri uygulayabilmek için görünüşte haklılığın bulunması aranmaktadır. Görünüşte haklılık, koruma tedbirleri uygulandığı anda haklı bir uygulama olarak görölmesini ifade etmektedir (Hakeri ve Ünver, 2020, s. 319). Bu haklılığın belirlenmesi hususunda uygulamada özellikle suç şüphesine bakılmaktadır. Makul şüphe ya da kuvvetli şüphe, görünüşte haklılığın varlığı konusunda uygulayıcılar tarafından incelenmektedir. şüphenin yanı sıra koruma tedbirlerinin uygulanma şartları ya da sebepleri de somut olaya göre değerlendirilmektedir (Çolak ve Taşkın, 2005, s. 20-21).

2. Arama

2.1. Arama kavramı

Arama, sözlük anlamı itibariyle birini telefonla aramayı ya da hukuki anlamda suç belgelerinin ele geçirilmesi ya da sanığın yakalanması için bir kişinin işyerinde, üzerinde, evinde ya da eşyasında yapılan araştırmayı ifade etmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 12.10.2020). Koruma tedbiri olarak bakıldığında arama, kamu güvenliğini ve düzenini sağlayabilmek için suç şüphesi durumunda şüpheli ya da sanığın yakalanabilmesi amacıyla üstlerinin, araçlarının, eşyalarının, ikametlerinin, belgelerinin araştırılması işlemidir. Bu

işlemin yapılması, ilgili kişilerin özel ve aile hayatının gizliliği sınırlandırmaktadır (Soyaslan, 2020, s. 292; Yenisey, 2006, s. 7; Karakehya, 2015, s. 315; Çiçek, 2009, s. 53; Saygılar, 2008, s. 680; Sırma, 2009, s. 29; Erdem, 2016, s. 115-116).

Arama, suçun ortaya çıkmasında etkili olabilecek belge niteliği taşıyan nesnelere ya da saklanan ve suç şüphesi altına bulunan şüpheli veya sanığın bulunması için gerçekleştirilen araştırma işlemi ifade etmektedir. Türk Hukukunda arama, önleme araması ve adli arama olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Koruma tedbirleri kapsamında önemli olan arama ise adli aramadır. Anayasa ve kanunlarda aramanın tanımı mevcut değildir. Adli ve Önleme Aramaları Yönetmeliğinde (AÖAY) adli arama ile önleme araması ayrımı netleştirilerek adli aramanın tanımını yapılmaktadır. Yönetmeliğin 5. maddesine yapılan adli arama tanımına göre suç işleyen, suçun işlenmesine yardımcı olan ya da suça katılan şüphelilerin/sanıkların yakalanması ve gerçeğe ulaşmak için gerekli nesne ya da delillerin bulunabilmesi için kişilerin üstünde, ikamet adreslerinde, evraklarında yapılan araştırmaya adli arama denilmektedir. Adli aramanın hukuki dayanağı ise CMK'dır (Yılmaz, 2016, s. 253).

AÖAY'de önleme araması tanımlanmamaktadır. Önleme araması; milli güvenliği ve toplum düzenini sağlamak, toplum ahlakını ve sağlığını korumak, temel hak ve özgürlüklere müdahale edilmesine engel olmak, saldırıları önlemek, taşınması sakıncalı ve yasak olan silah ve diğer patlayıcı maddeleri tespit etmek için kabul edilebilir ve makul bir sebebe bağlı olarak yapılan araştırma işlemidir. Bu işlemi gerçekleştiren görevliler, yetkili mercilerden aldıkları yazılı emre ya da gecikmesinde sakınca olan durumlarda mülki amirinden aldığı yazılı emre dayanmaktadır. (Bilen, 2006, s. 50).

CMK'nın 116 vd. maddelerinde aramaya yönelik düzenlemeler yer almaktadır. Aramanın tanımı, 116. maddede kanun koyucu tarafından yapılmaktadır. Maddeye göre suç delillerinin elde edilmesi ya da yakalanması konusunda makul şüphe bulunan şüpheli ya da sanığın evinin, üstünün, eşyasının, işyerinin ya da ona ait olan diğer yerlerin aranması mümkündür. 117. maddede ise kanun koyucu, şüpheli ya da sanığın yakalanabilmesi ya da suç delillerinin elde edilebilmesi için bu kişiler haricindeki diğer kişilerin de eşyasının, evinin, üstünün, işyerinin ya da o kişilere ait başka yerlerin aranmasına cevaz vermektedir. Koklanarak algılanan, gözle görülen ya da işitilerek varlığı anlaşılan deliller, arama kavramı içine değerlendirilmemektedir. Dışarıdan bakıldığında herkesçe görülebilen bir delilin alınmasında arama söz konusu olmamaktadır. Bu işlem sırasında el feneri, dürbün gibi aletlerin kullanılması da durumu değiştirmemektedir (Yenisey, 2005, s. 7; Şentuna ve Polat, 2003, s. 223; Gülşen, 2005, s. 90).

2.2. Aramanın Amacı

CMK'da amaç maddi gerçeğe ulaşmaktır. Aramanın amacı ise aramanın çeşidine göre farklılık göstermektedir. Aramanın çeşitleri, önleme araması ve adli aramadır. Aramaların genel amacı; kamu düzeninin sağlanması, suç ve suçlularla mücadele edilmesidir. Arama işleminde bireylerin hak ve özgürlükleri ile kamu yararının çakışması söz konusu olmaktadır. Bu çakışmada kamu yararı gözetilmekte, bireylerin bazı hak ve özgürlüklerine yönelik sınırlama gerçekleştirilmektedir (Yalçın, 2010, s. 7).

CMK'nın 116. maddesine göre arama koruma tedbirinde amaç, suç işlediği hakkında şüphe bulunan veya suç işlediği belirlenen kişilerin yakalanması ya da suçta kullanıldığı veya olayla alakalı olduğu düşünülen delillerin toplanmasıdır. Arama bu amaçların biri ya da her ikisi için yapılabilmektedir (Sarıgül, 2002, s. 71; Aldemir, 2018, s. 15). Önleme aramasında amaç ise Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 9. maddesinde belirtildiği gibi suç işlenmesinin önlenmesidir. Bu arama milli güvenlik, genel ahlak ve sağlık, kamu düzeni, başkalarının hak ve özgürlüklerine yönelik bir tehlikenin önlenmesi gibi amaçlarla gerçekleştirilmektedir (Eryılmaz, 2003, s. 161).

2.3. Aramanın Şartları

2.3.1. Makul Şüphe

Şüphe kavramı sözlük anlamı itibariyle, gerçekleşmesi muhtemel olan bir olayla ilgili olarak kişilerde oluşan kanaati belirtmektedir. Ceza yargılamasının varlık sebebi suç şüphesidir (Gültekin, 2010, s. 121). CMK'daki düzenlemelere bakıldığında makul şüphe, basit şüphe, yeterli şüphe ve kuvvetli şüphe olarak şüphelerin kademelendirilerek ifade edildiği görülebilmektedir (Bilen, 2006, s.41). AÖAY'nin 6. maddesinde makul şüphe tanımlanmaktadır. Maddeye göre makul şüphe, somut olaylar karşısında hayatın olağan akışı gereği duyulan şüpheyi ifade etmektedir. Uygulamada makul şüphe, tarafsız ve ortalama zekâda bir kişinin bakış açısı ile o kişinin ya da eşyanın suçla ilgili olduğunun düşünülmesidir (Yenisey, 2013, s. 15).

CMK'nın 116. maddesinde arama yapılabilmesi için makul şüphe bulunması şartı getirilmektedir. Bu kapsamda arama yapılabilmesi için suç şüphesi altındaki kişilerin yakalanması ya da suçun işlendiğini açığa çıkarabilecek delillerin toplanması açısından makul şüphenin bulunması gerekmektedir. Makul şüphe, somut olaya göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle makul şüphenin varlığı konusundaki takdir yetkisi, arama kararı vermeye yetkili kılınan makamlara bırakılmaktadır (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2016, s. 231).

2.3.2. Arama Kararı veya Arama Emri

Anayasanın 20 ve 21. maddelerine göre arama yapılabilmesi için yetkili makamlar tarafından verilen arama kararı ya da arama emrinin bulunması gerekmektedir. Arama kararı, CMK'nın 119. maddesi ile AÖAY'nin 7. maddesine göre usulüne uygun şekilde hâkimden alınmaktadır. CMK'nın 162. maddesi ile AÖAY'nin 7. maddesine göre arama kararını verme yetkisine sahip olan hâkim, soruşturma aşamasında Sulh Ceza Hâkimidir. Kovuşturma aşamasında ise davanın yürütüldüğü mahkeme tarafından arama kararı verilebilmektedir. CMK'nın 33. maddesine göre bu konuda mahkemenin Cumhuriyet savcısının yazılı ya da sözlü görüşünü alması gerekmektedir (Onan, 2009, s. 37).

CMK'nın 119. maddesine göre gecikmesinde sakınca olan durumlarda Cumhuriyet savcısı veya kolluk amiri tarafından yazılı bir arama emri ile arama işlemi yapılabilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hal somut olayın özelliğine göre Cumhuriyet savcısı tarafından takdir edilmektedir (Kahraman, 2007, s. 348). Kolluk amirinin yazılı emri ile işyerinde, konutta ya da kamuya açık olmayan diğer kapalı mekânlar ile bu yerlerin eklentilerinde arama işlemi yapılamamaktadır. Bu yerler açısından hâkim kararı ya da Cumhuriyet savcısının yazılı emri gerekmektedir. Arama emirlerinin yirmi dört saat içinde hâkim onayına sunulması gerekmektedir. CMK'nın 119. maddesi ile AÖAY'nin 7. maddesinde kolluk amirinin yazılı emriyle yapılan aramalarda arama sonucunun derhal Cumhuriyet Başsavcılığına bildirilmesi düzenlenmektedir. Arama emirlerinin hâkim onayına sunulmasına yönelik bir düzenleme yer almamaktadır (Yılmaz, 2016, s. 265).

Hâkim tarafından verilen arama kararı veya yetkili makamlar tarafından verilen arama emrinde CMK'nın 119. maddesi ile AÖAY'nin 7. maddesi gereğince aşağıdaki hususların bulunması gerekmektedir: aramanın yapılmasına neden oluşturan fiil, yakalama amaçlı yapılan aramalarda şüphelinin kimlik bilgileri, arama yapılması istenilen yerin açık adresi ya da arama yapılacak eşyanın ne olduğu, arama kararı ya da emrinin geçerli olacağı süre, Cumhuriyet savcısı tarafından verilen yazılı emirde gecikmesinde sakınca olan halin açıklanması, kolluk amiri tarafından verilen yazılı emirde ise hem gecikmesinde sakınca bulunan halin hem de Cumhuriyet savcısına hangi kanallarla ulaşılmaya çalışıldığının ve neden ulaşılamadığının açıklanması gerekmektedir.

2.3.3. Arama Yapılabilecek Kişiler

CMK'nın 116. maddesine göre suç işlediğine yönelik makul şüphe bulunan kişilerin eşyaları, üstü, konutu, işyeri ve bu kişiye ait diğer yerler aranabilmektedir. Aramanın amaçlarından biri, şüpheli veya sanıkların yakalanmasıdır. Bu nedenle aramaya yapılabilecek kişilerden biri şüpheli veya sanıktır. Bazı durumlarda bu kişiler haricindeki kişilere de arama yapılması mümkündür. CMK'nın 117. maddesine göre aramanın amacına yönelik olarak şüpheli veya sanığın yakalanması ya da suç delillerinin elde edilmesi için şüpheli veya sanık haricindeki kişilerin de aranabilmektedir. Şüpheli veya sanık haricindeki kişiler suç ile ilgisi bulunmayan, şüpheli veya sanığın ya da suç delillerinin bulunduğu yerdeki kişiler olmaktadır. Kanun koyucu bu kişilerin aranmasında makul şüphenin yanı sıra somut bulguların varlığı aramaktadır (Taşdemir ve Özkepir, 2010, s. 429).

2.3.4. Arama Yapılabilecek Yerler

Anayasanın 20 ve 21. maddelerine göre kişilerin eşyalarında, üstlerinde, evlerinde, özel kâğıtlarında vs. arama yapılabilmektedir. CMK'nın 116 vd. maddelerine göre ise bu yerlere ilaveten işyerlerinde ve diğer kapalı mekânlarda arama yapılabileceği belirtilmektedir. Konut, kişilerin barınmak amacıyla geçici veya sürekli şekilde ikamet ettikleri yerdir. Bu kapsamda karavan, çadır ya da prefabrik yapılar da konut olarak değerlendirilebilmektedir. Konutla bağlantılı bulunan bodrum, kiler, garaj, kömürlük gibi eklentiler de konut kapsamında değerlendirilmektedir (Ergün, 2010, s. 43-45).

Kişilerin kıyafetlerinde ya da vücudunun çeşitli yerlerinde tıbbi müdahale gerçekleştirilmeksizin yapılan arama, üst araması olarak adlandırılmaktadır. Üst araması, elle ve gözle gerçekleştirilmektedir. Uygulama esnasında ahlak kurallarına dikkat edilmesi önem taşımaktadır. AÖAY'nin 28. maddesine göre çıplak üst aramalarında kişinin hemcinsi tarafından aramanın gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu tip aramalar kısa sürede tamamlanmak zorundadır (Koç, 2005, s. 336).

Avukatlar ile müvekkilleri arasındaki bilgilerin gizliliği esastır. Bu kapsamda avukatların mesleki sırları bulunmaktadır. Avukatların bürolarının aranmasında bu duruma dikkat edilmesi gerektiğinden kanun koyucu avukatların aranması konusunda bazı özel düzenlemeler getirmektedir (Çiçek, 2009, s. 69). CMK'nın 130. maddesine göre avukat bürolarında yapılacak aramalara Cumhuriyet savcısının bizzat katılımı gerekmektedir. Aynı zamanda avukatın bağlı bulunduğu baro başkanının ya da başkanı temsil eden birinin de hazır bulunması gerekmektedir. Avukatların konutlarında yapılacak arama, yalnızca suçüstü durumuna mahsustur. Bu durum haricinde avukatların konutlarının aranması mümkün değildir. Bu kapsamda avukatın görevine yönelik bir suç için konutunda arama yapılacaksa Avukatlık Kanunu'nun 58. maddesine, bürosunda yapılacaksa suçun görevle alakalı olup olmadığına bakılmaksızın CMK'nın 130. maddesine, kişisel bir suç için konutunda arama yapılacaksa genel hükümlere göre arama işlemi gerçekleştirilmektedir (Aydın, 2012, s. 91).

CMK'nın 134. maddesine göre bilgisayarlarda, bilgisayar kütüklerinde ya da bilgisayar programlarında yalnızca soruşturma aşamasında arama yapılabilmektedir. Kanun koyucu, bilgisayarlarda arama yapılmasının olayın aydınlatılması açısından son çare olmasını aramaktadır. Başka bir tedbirle açığa çıkarılabilecek durumlarda bilgisayarlarda arama yapılmamaktadır. Bu aramalar yalnızca hâkim kararı ile olmaktadır. Bilgisayar aramalarında somut delillere dayanan kuvvetli şüphe aranmaktadır.

2.3.5. Aramanın Yapılacağı Zaman

Aramanın yapılması konusunda belli süreler bulunmaktadır. CMK'nın 119/1-c maddesine göre arama kararı ya da arama emrinde belirlenen makul süreler içinde arama işleminin yapılarak sonlandırılmaktadır. Bu kapsamda arama kararı ya da emrinde arama süresinin mutlaka belirlenmesi gerekmektedir. Olayın özelliğine göre arama süresi farklılık

taşımaktadır. CMK'nın 118. maddesine göre aramalar kural olarak gündüz vaktinde yapılmalıdır. Bu kural konut, işyeri ve diğer kapalı mekânlar açısından geçerlidir. İstisnai durumlarda ise gece vaktinde de arama yapılması mümkündür. TCK'nın 6. maddesine göre gece vakti, güneşin batmasından bir saat sonrası ile güneşin doğmasına 1 saat kala arasındaki süredir. Şüphelinin aramanın gece yapılmasına rızası varsa gece vakti arama yapılması mümkündür. Ayrıca gündüz başlanan aramanın detaylı olması nedeniyle geceye sarkması halinde de hukuka aykırılıktan söz edilmesi mümkün değildir (Albayrak, 2016, s. 749). CMK'nın 118. maddesinde, AÖAY'nin 31. maddesinde ve PVSK'nın 7. maddesinde düzenlenen istisnai hallerde aramanın gece yapılması mümkündür. Bu istisnai durumlar; suçüstü halı, gecikmesinde sakınca bulunan hal, firarilerin yakalanması için yapılan aramalar ve geceleri herkes tarafından girilebilen umuma açık eğlence mekânları ve işyerleridir (Polat, 2016, s. 715; Parlar, 2017, s. 439).

2.4. Aramanın İcrası

2.4.1. Aramada Hazır Bulunabilecek Kişiler

Arama kararı verilmesi durumunda kararı veren hâkimin aramaya katılması mümkündür. Cumhuriyet savcısı ise katıldığı aramalarda zabıt kâtibi ile yer almaktadır. Bu durum CMK'nın 169. maddesinde yer alan soruşturma işlemlerinin tutanağa bağlanması ve zabıt kâtibi tarafından bu tutanağın imzalanması hususu ile alakalıdır. Aramada hazır bulunan hâkim ya da Cumhuriyet savcısı, gözetmen olarak yer almaktadır. Arama işlemini kolluk gerçekleştirmektedir (Aydın, 2012, s. 59). CMK'nın 119/5 maddesine göre askeri mahalde yapılacak aramalar ile CMK'nın 130. maddesine göre avukat bürolarında yapılacak aramalarda Cumhuriyet savcısının hazır bulunması zorunludur. Bu aramalarda Cumhuriyet savcısı bulunmadığı takdirde yapılan arama işleminin hukuka aykırılığı söz konusu olmaktadır.

CMK'nın 120. maddesi kapsamında aranacak yerin sahibi ya da eşyanın zilyedi veya sahibinin aramada hazır bulunması gerekmektedir. Bu kişilerin hazır bulunmaması durumunda temsilcisinin ya da ayırt etme gücüne sahip akrabalarından birinin veya kendisiyle birlikte oturan kişinin ya da komşusunun hazır bulunması beklenmektedir. Bu sayım, bilinçli bir sıralamaya dayanmaktadır. Aramaya başlamak için aranacak yerin veya eşyanın sahibinin beklenmesine gerek bulunmamaktadır. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde işlem tanıkları ile de arama işleminin yapılabilmesi mümkündür (Aydın, 2012, s. 61-69).

CMK'nın 120. maddesine göre aranacak kişinin avukatının arama sırasında hazır bulunması mümkündür. Bu durum silahların eşitliği ilkesinin bir yansımasıdır. Şüphelinin avukatı olduğunu belirterek kimliğini görevlilere ibraz etmesi, avukatın aramaya katılması için yeterli kabul edilmektedir. Vekâletname ya da yetki belgesi aranmamaktadır. Aranacak kişi avukatını isterse delillerin kaybolmaması açısından gerekli güvenlik sağlandıktan sonra beklenmesi mümkündür. Bu bekleme makul süre çerçevesinde kabul edilebilmektedir (Gökçen, 2008, s. 272).

CMK'nın 119. maddesi kapsamında Cumhuriyet savcısının hazır bulunmadığı konut ve işyeri gibi yerlerin aramalarında o mahalde ikamet eden komşulardan ya da ihtiyar heyetinden iki kişinin arama sırasında hazır bulundurulması gerekmektedir. “İşlem tanığı” olarak adlandırılan bu kişilerin arama sırasında hazır bulundurulmaması, aramanın hukuka aykırılığa neden olmaktadır. İşlem tanıklarının birinin ihtiyar heyetinden birinin ise komşulardan olması mümkündür (Çolak ve Taşkın, 2007, s. 533).

CMK'nın 130. maddesi kapsamında avukat bürolarındaki aramalarda, o yerin bağlı olduğu Baronun başkanının ya da temsilcisinin hazır bulunması zorunludur. Temsilcinin Baro organlarında görevli olması gerekmemektedir. Ancak temsilci, ilgili Baronun levhasına kayıtlı bir avukat olmalıdır (Aydın, 2008, s. 118).

2.4.2. Aramada Zor Kullanma Yetkisi

Arama işleminin yapılması sırasında alınan tedbirlere aykırı hareket eden kişilere karşı CMK'nın 168. maddesi ile AÖAY'nin 30. maddesine göre kolluğun zor kullanma yetkisi bulunmaktadır. Bu zor kullanma yetkisi, arama işleminin sonlandırılmasına kadar sürebilmektedir. Aykırı davranışlar sergileyen kişilerin öncelikle ikna edilmeye çalışılması beklenmektedir. Konuşma yoluyla ikna sağlanamadığı takdirde zor kullanımına geçilmesi kabul edilmektedir. Kolluk görevlileri, arama sırasında kendilerine karşı güç uygulayan kişilere karşı orantılılık ilkesini gözeterek maddi ve bedeni güç de uygulayabilmektedirler. Can güvenliği söz konusu ise PVSK'nın 16. maddesi kapsamında silah kullanılması dahi mümkündür. Ancak kolluk görevlilerinin orantılılık ilkesine aykırı şekilde kuvvet kullanmaları halinde haklarında kanuni işlem başlatılması gerekmektedir. Bu durumda TCK'nın 256. maddesinde düzenlenen “zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması” suçu ortaya çıkabilmektedir.

2.4.3. Tesadüfen Ele Geçen Deliller veya Soruşturmayla İlgisi Olmayan Eşyalar

Tesadüfen ele geçen deliller konusunda CMK'nın 138. maddesinde düzenleme bulunmaktadır. Arama sırasında yapılmakta olan soruşturma ya da kovuşturma ile alakası bulunmayan ancak başka bir suçun işlendiği şüphesini uyandıran herhangi bir delilin elde edilmesi durumunda bu delilin muhafaza altına alınması gerekmektedir. Bu açıdan durumun Cumhuriyet savcılığına derhâl bildirilmesi beklenmektedir.

Arama işleminin sınırlarının aşılması durumunda tesadüfen elde edilen delil, hukuka aykırı delil olarak değerlendirilmektedir. Örneğin beyaz eşya hırsızlığı nedeniyle yapılan aramada dolap çekmecelerinin karıştırılmasıyla elde edilen uyuşturucular tesadüfen elde edilen delil niteliğinde değil, hukuka aykırı delildir (Çokmutlu, 2007, s. 111).

2.5. Devlet Sırrı İçeren Belgelerin Aranması

CMK'nın 47. maddesi kapsamında devlet sırrı, açıklanması durumunda devletin milli savunmasına ve güvenliğine, dış ilişkilerine zarar verebilecek, anayasal düzende ve dış ilişkilerde tehlike oluşturabilecek nitelikteki bilgileri ifade etmektedir. Devlet sırrı içeren belgelerin bir suç işlenmesi durumunda mahkemeye karşı gizli tutulması CMK'nın 125. maddesine göre mümkün değildir. Devlet sırrı içeren belgeler, mahkeme hâkimi ya da heyeti tarafından incelenebilmektedir. İncelenen belgelerde yer alan bilgilerin yalnızca suçu açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olanların hâkim ya da mahkeme başkanı tarafından tutanağa kaydedilmesi mümkündür. CMK'nın 125. maddesindeki bu düzenleme ancak hapis cezasının alt sınırı beş yıl ya da daha fazla olan suçlarda uygulanabilmektedir. Alt sınırın beş yıl ve daha fazla olma durumu kovuşturma aşamasında suçun vasfının değişmesinden ileri gelmişse bu durumda devlet sırrı içeren belgelerin incelenmesi mümkündür (Malçoç ve Yüksektepe, 2005, s. 606-607).

2.6. Aramanın Sona Ermesi

Arama işleminin sona ermesi, birkaç ihtimal ile gerçekleşmektedir. İlk ihtimal, arama işlemi neticesinde delil elde edilememesidir. Bu durumda arama, amacına ulaşmadan sonlandırılmış olmaktadır. İkinci ihtimalde arama işlemi, delil elde edilmesi ya da şüphelinin yakalanması ile sona ermektedir. Bu durumda delillerin muhafaza altına alınması ya da ilgilinin rızası yoksa elkoyma gerçekleştirilmekte, şüpheli ise yakalanmaktadır. Son ihtimalde ise arama işlemiyle başka bir suça ait delil bulunmasıyla sona ermektedir. Böyle bir durumda aramayı gerçekleştiren kolluk görevlileri tarafından ilgili CMK'nın 138. maddesine göre Cumhuriyet savcısına bilgi verilmektedir (İrmak, 2016, s. 92).

Arama işlemini gerçekleştiren kolluk görevlileri, arama tutanağı düzenlemektedirler. Tutanakta yer alması gereken bilgiler AÖAY'nin 11. maddesinde sayılmıştır. Maddeye göre;

arama kararı tarihi ve sayısı, arama emrinin tarihi ve sayısı ile emri veren merci, aramanın konusu, yapıldığı yer, saat ve tarih, aranan kişinin kimlik bilgileri ya da eşkâl bilgileri, aracın plaka numarası ve markası, konutun veya işyerinin açık adresi, su üstü aracının ismi, cinsi, kullananı ve sahibi, deniz aracının aranması ismi, cinsi, donatanı, tonajı, bağlama limanı, kaptanı, acentesi ve arama mevki, aramanın sonuçları, elde edilen delile ilişkin belirleyici bilgiler, yakalanan kişilerin kimlik bilgileri ya da eşkâl bilgileri, arama sonucunda zarar ya da yaralanma olup olmadığı ve arama işlemi yapan kolluk görevlilerinin adı, soyadı, unvanı ve sicilinin arama tutanağında yer alması gerekmektedir.

CMK'nın 169. maddesine göre arama işlemi gerçekleştiren kolluk görevlileri tarafından arama tutanağı imzalanmaktadır. Bu işleme yönelik yapılacak itirazlarda tutanak değerlendirilmektedir. Aramada hazır bulunan kişilerin tutanağı imzalamak istememesi durumunda bu durumun nedeni ile birlikte tutanakta belirtilmesi ve arama işlemi gerçekleştiren kolluk görevlileri tarafından imzalanması gerekmektedir. Tutanağın bir sureti ilgiliye verilmektedir. Kaçakçılık suçlarına ilişkin tutanaklar, Kaçakçılıkla Mücadele Kanununa göre düzenlenmektedir (Aydın, 2012, s. 98).

3. Elkoyma

3.1. Elkoyma Kavramı

Elkoyma kavramı sözlük anlamıyla zorla almayı ifade etmektedir. Hukuki anlamıyla elkoyma, ispat aracı olarak görülen ya da müsadereye konu olan malvarlığı değerlerinin zilyedin tasarruf yetkisi ortadan kaldırılarak muhafaza altına alınması şeklinde tanımlanabilmektedir (Yılmaz, 2017, s. 73). Anayasa ve CMK'da elkoyma tanımlanmamaktadır. AÖAY'nin 4. maddesine göre elkoyma, suçun ya da tehlikenin önlenmesi amacıyla veya suçun delili olması ya da müsadereye tabi olması nedeniyle eşya üzerinde zilyedin rızası olmaksızın tasarruf yetkisinin kaldırılması işlemi şeklinde tanımlanmaktadır.

Elkoyma; müsadere edilebilecek ya da yargılamada delil olarak fayda sağlayabilecek eşyaların, zilyedin rızası olmaksızın adliye marifetiyle alınarak onun eşya üzerindeki tasarruf yetkisinin geçici olarak sınırlandırılması ya da kaldırılmasını belirtmektedir. Bazı durumlarda eşya zilyette bırakılmakta ancak fiilen tasarrufta bulunması engellenmektedir. Bazı durumlarda ise zilyetten fiilen alınarak zilyedin tasarruf yetkisi ortadan kaldırılmaktadır. Uygulamada genellikle arama koruma tedbiri ile birlikte uygulanmaktadır (Şen ve Eryıldız, 2017, s. 19).

3.2. Elkoymanın Amacı

Elkoymanın koruma tedbiri olması nedeniyle genel amacı, ceza muhakemesinin temel amaçlarından biri olan maddi gerçeğe ulaşılmasının sağlanmasıdır. Özel anlamda bakıldığında ise yargılamada ispat aracı olarak fayda sağlayabilecek eşyaların adli makamların muhafazasına alınması ya da müsadere kararının infazının mümkün kılınmasıdır (Şen ve Eryıldız, 2017, s. 44). Elkoyma tedbirine CMK'nın 248. maddesi kapsamında kaçak sanığın duruşmaya gelmesi için de başvurulabilmektedir.

3.3. Elkoymanın Muhafaza Altına Alma ve Müsadere ile Olan İlişkisi

CMK'nın 123. maddesinde hem muhafaza altına alma hem de elkoyma düzenleme altına alınmıştır. Maddeye göre delil niteliğindeki eşya ya da müsadereye tabi eşya veya kazancın zilyedin rızası ile alınması, muhafaza altına almayı ifade etmektedir. Zilyedin rızasının bulunmamasına rağmen ilgili eşya ya da kazancın alınması ise elkoymayı ifade etmektedir. Eşyanın sahihsiz olması ya da zilyedin belli olmaması halinde muhafaza altına alma tedbiri uygulama alanı bulmaktadır. Elkoyma işlemi için hukuka uygun şekilde verilmiş elkoyma kararı ya da emrinin bulunması gerekmektedir. Ancak muhafaza altına alma işlemi

için herhangi bir karara, emre ya da onaya ihtiyaç bulunmamaktadır. Bu kapsamda muhafaza altına alma, elkoymanın bir türü değildir (Şen ve Eryıldız, 2017, s. 40).

Müsadere, bir güvenlik tedbidir. Bu kapsamda yeni suçların işlenmesini önlemek için suçtan kaynaklanan ya da suçun işlenmesiyle ilgili olan, suç düşüncesini çekici tutan eşyalara ve kazançlara devlet lehine elkonulması işlemine müsadere denilmektedir (Toroslu ve Toroslu, 2019, s. 458; Ercan, 2009, s. 461). TCK'nın 54 ve 55. maddelerine göre iyi niyetli üçüncü kişilere ait olmamak kaydıyla kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan, bu suçların işlenmesine tahsis edilen veya bu suçlardan meydana gelen eşya ve maddî menfaatler ya da bunlardan sağlanan ekonomik kazançların mülkiyetinin devlete geçirilmesi müsadereyi ifade etmektedir. Müsadere, eşya ve kazanç müsadereyi olarak ikiye ayrılmaktadır. Müsadere, mülkiyet hakkını sona erdiren sürekli bir tedbirdir. Elkoyma ise koruma tedbirlerinden biri olması nedeniyle geçici nitelik taşımaktadır. Hem kasıtlı hem de taksirli suçlarda uygulanabilmektedir. Elkoymada mülkiyet hakkı sona erdirilmemekte, geçici olarak tasarruf yetkisi sınırlandırılmakta ya da engellenmektedir (Zafer, Centel ve Çakmut, 2020, s. 703; Gedik, 2016, s. 5). Elkoyma tedbirine hüküm kesinleşinceye kadar başvurulması mümkündür. Müsadere ise yargılama sonunda mahkeme ya da hâkim kararıyla uygulanmaktadır. Elkoyma hâkim kararı, gecikmesinde sakınca olan durumlarda Cumhuriyet savcısının yazılı emri, Cumhuriyet savcısına ulaşamadığı takdirde kolluk amirinin yazılı emriyle uygulanabilmektedir. Müsaderede ise bu makamların yetkisi bulunmamaktadır (Şen ve Eryıldız, 2017, s. 45).

3.4. Elkoymanın Çeşitleri

3.4.1. Basit Elkoyma

Basit elkoyma, delil elde etme amacıyla ya da müsadereye tabi olan eşyaya yönelik yapılan elkoymayı ifade etmektedir. CMK'nın 123. maddesine göre ispata yönelik malvarlığı değerlerine elkonulması mümkündür. Basit elkoyma kapsamında olay yerindeki silaha ya da banka hesaplarındaki hareketlere yönelik evraklara elkoyma işlemi yapılabilmektedir. Elkoyma işlemi, müsadere edilecek eşyaların kaçırılması ve yok edilmesinin engellenmesi, bu kapsamda müsadere kararının kâğıt üzerinde kalmaması için ilgili eşyaların alınmasına yönelik olarak da yapılabilmektedir (Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2020, s. 367).

3.4.2. Özel Elkoyma

3.4.2.1. Basılmış Eserlere ve Basın Araçlarına Elkoyma

Basılmış eserlere ve basın araçlarına elkoyma hususu, Anayasanın 28 ve 30. maddelerinde düzenlenmektedir. Bu elkoyma, basın özgürlüğünü de ilgilendirmektedir. Bu nedenle 5187 sayılı Basın Kanunu'nda konuyla ilgili düzenlemeler bulunmaktadır. Basın Kanunu'nun 25. maddesine göre basılmış eserin en fazla üç adedine delil olarak elkoyma gerçekleştirilmesi mümkündür. Bu elkoymanın Cumhuriyet savcısı, gecikmesinde sakınca olan durumlarda da kolluk tarafından yapılmasına izin verilmektedir (Aydın, 2012, s. 178). Delil elde etme amacıyla yapılan elkoyma işleminde üç adetle sınırlama öngörülmüşken müsadere amacıyla elkoymanın gerçekleştirilmesi halinde eserin tamamına elkoyma işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu durum doktrinde "toplatma" olarak ifade edilmektedir. Toplatma için Basın Kanunu'nun 25. maddesinde belirtilen belirli suçlara yönelik yargılama yapılması ve hâkim kararının bulunması gerekmektedir. Gecikmesinde sakınca varsa Cumhuriyet Başsavcılığının kararı ile yapılması mümkün olup bu karar hâkim onayına sunulmaktadır. Aksi takdirde hükümsüzlük söz konusu olmaktadır (Soyaslan, 2020, s. 286).

3.4.2.2. Taşınmazlara, Hak ve Alacaklara Elkoyma

CMK'nın 128. maddesine göre yargılamaya konu suçun işlendiği ve ilgili malvarlığı değerlerinin bu suçtan elde edildiğine yönelik somut delillere dayalı kuvvetli şüphe mevcutsa bu durumda şüpheli ya da sanığa ait olan taşınmazlara, kara, deniz ya da hava ulaşım araçlarına, hesaplarına, her türlü hak ve alacaklarına vs. elkoyma işlemi yapılabilir. Burada önemli olan husus zilyetlik değil mülkiyettir. Bu nedenle şüpheli ya da sanığa ait malvarlıklarının başkalarının zilyetliğinde bulunması, elkoymanın yapılmasını engellemektedir.

Elkoymanın bu çeşidinde ilgisine göre Sermaye Piyasası Kurulu, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu ve Mali Suçları Araştırma Kurulu gibi kuruluşlardan suçtan sağlanan değere yönelik rapor alınmaktadır. Üç ay içinde hazırlanması öngörülen bu raporlar açısından zorunlu ve özel durumlarda iki ay daha ek süre verilebilmektedir. CMK'nın 128/2 maddesinde ise taşınmazlara, hak ve alacaklara elkoymanın hangi suçlar yönünden yapılabileceği sınırlı sayıda olmak üzere düzenlenmektedir. Taşınmazlara, hak ve alacaklara elkoymaya karar verecek merci hâkimdir. Cumhuriyet savcısının bu yönde emir vermesi kanun koyucu tarafından kabul edilmemektedir. Bu durumun istisnası, 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanununun 17. maddesine göre aklama ve terörün finansmanı suçlarıdır.

3.4.2.3. Zorlama Amaçlı Elkoyma

CMK'nın 248. maddesinde zorlama amaçlı elkoyma düzenleme altına alınmaktadır. CMK 247. maddeye göre kaçak, hakkında yürütülen soruşturma ya da kovuşturmanın sonuçsuz kalması için yurt içi ya da yabancı ülkede kendisine ulaşamayan kişiye denilmektedir. Kaçağın Cumhuriyet savcısına başvurmasını ya da duruşmaya gelmesini sağlamak için Türkiye'deki mallarına, haklarına, alacaklarına amaçla orantılı şekilde elkoyma işlemi yapılabilir. Bu elkoyma işlemi, Cumhuriyet savcısının istemiyle sulh ceza hâkimi ya da mahkeme kararıyla gerçekleştirilmektedir. Gerekirse elkonulan malların idaresi için kayyım atanabilmektedir. Kaçağın müdafisine bu durum bildirilmektedir.

CMK'nın 248. maddesinde zorlama amaçlı elkoyma tedbirine başvurulabilecek suçlar sınırlı sayı yöntemiyle belirtilmektedir. Hâkim ya da mahkeme, elkoyma kararının özetinin bir gazete ilanında yer almasına karar verebilmektedir. Zorlama amaçlı elkoymada kaçağın yasal olarak bakmakla yükümlü olduğu kimselerin yoksulluğa düşmemeleri açısından elkonulan malvarlığından bu kişilere yardımda bulunulması için kayyım izin verilebilmektedir. Kaçağın elkoyma kararına itirazı mümkündür.

3.4.2.4. Postada Elkoyma

Postada elkoyma, özellikle haberleşme özgürlüğünü ve gizliliğini ilgilendiren bir koruma tedbiridir. Bu nedenle kanun koyucu, CMK'nın 129. maddesinde postada elkoymayı özel olarak düzenleme altına almıştır. Maddeye göre suç delili olduğundan şüphe edilen gönderilere elkoyma işleminin gerçekleştirilmesi mümkündür. Bu gönderilerin posta hizmeti veren her türlü özel ya da resmî kuruluşta yer alması mümkündür. Örneğin bu düzenleme ile kargo şirketlerinde bulunan gönderilere elkoyma gerçekleştirilebilmektedir (Sırma, 2008, s.648).

Postada elkoymada temel amaç, kanun koyucunun açıkça belirttiği gibi delil elde edilmesidir. Bu elkoyma açısından ifade edilen gönderi; mektup, koli, telgraf, paket, belge vs. olabilmektedir (Sevük, 2007, s. 97). Doktrinde otobüs seyahat firmalarıyla gönderilenlerin de bu kapsamda değerlendirilebileceği ileri sürülürken bu firmaların posta hizmeti vermemeleri nedeniyle postada elkoyma hükümlerinin uygulanamayacağı kanaatindeyiz. Aynı şekilde özel kişilere teslim edilen gönderilerde de postada elkoyma hükümleri uygulanmamaktadır (Çelik, 2016, s. 117).

CMK 129. madde kapsamında postada elkoyma kararı hâkim tarafından verilmekte ancak gecikmesinde sakınca olan durumlarda Cumhuriyet savcısının kararıyla işlem yapılabilmektedir. Kolluk amirleri ise postada elkoyma kararı verememektedirler. Ayrıca Cumhuriyet savcısının kararlarının hâkime sunulma zorunluluğu bulunmamaktadır.

3.4.2.5. Bilgisayarlarda ve Bilgisayar Kütüklerinde Elkoyma

Bilgisayarlarda ve bilgisayar kütüklerinde elkoyma, CMK'nın 134. maddesinde özel olarak düzenlenmektedir. Soruşturma aşamasında somut delillere dayalı kuvvetli şüphe sebepleri mevcutsa ve başka şekilde delil elde edilemiyorsa Cumhuriyet savcısının istemiyle şüphelinin kullandığı bilgisayar, bilgisayar kütükleri ile bilgisayar programlarının aranmasına, bilgisayar kayıtlarından kopya çıkarılarak metin oluşturulmasına hâkim karar vermektedir (Karagülmez, 2013, s. 443). CMK'nın 162. maddesi kapsamında tedbire karar verebilecek olan hâkim, sulh ceza hâkimidir. Ayrıca elkoyma işlemi yapılan bilgisayarın şüpheliye ait olması aranmamaktadır. Şüphelinin kullanımında olması kanun koyucu tarafından yeterli görülmektedir (Ölmez, 2009, s. 48-49).

Şifre nedeniyle gerekli verilere ulaşılamaması halinde 134. maddeye göre gerekli kopyaların alınabilmesi ile çözümün yapılabilmesi için ilgili araç-gereçlere elkoyma işlemi uygulanmaktadır. Çözüm yapılarak gerekli kopyalar alındıktan sonra elkonulan eşyalar iade edilmektedir. Ancak uygulamada kolluk görevlilerinin doğrudan şifrenin çözülemediğine yönelik tutanak tutarak elkoyma işlemi gerçekleştirdikleri görülmektedir (Başlar, 2014, s. 91-92; Özen ve Özocak, 2015, s. 63).

3.4.2.6. Şirket Yönetimine Kayyım Atanması

Şirket yönetimi için kayyım atanması hususu, CMK ile Türk Hukukunda yerini almıştır. Burada amaç, şirket faaliyetlerinin içeriden denetlenip bilgi sağlanabilmesi ve şirketin malvarlığının kontrol altında tutulmasıdır (Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2020, s. 385). CMK'nın 133. maddesinde şirket yönetimine kayyım atanması düzenleme altına alınmıştır. Bu elkoymada amaç hem delil etme hem de şirketin mallarının müsaderesine yönelik kararın yerine getirilebilmesini sağlamaktır. Tedbirin şirket açısından ağırlığı gözetilerek maddede şirket yönetimine kayyım tayini tedbirinin uygulanabileceği suçlar sınırlı sayıda belirtilmektedir.

CMK'nın 133. maddesine göre suçun şirket faaliyeti çerçevesinde işlenmekte olduğu konusunda kuvvetli şüphe sebepleri mevcutsa ve maddî gerçeğin ortaya çıkarılması açısından gerekliyse yargılama aşamasında hâkim veya mahkeme, şirket işlerini yürütmesi için kayyım tayin edebilmektedir. Kararda yönetim tarafından alınan kararların ve yapılacak işlemlerin kayyım onayı ile geçerli sayılacağı ve yönetim organının yetkileri ile şirketi idare yetkilerinin tamamının kayyıma verildiği açıkça belirtilmektedir. Bu karar, ticaret sicili gazetesi ile diğer uygun araçlarla ilan edilmektedir.

3.5. Elkoymanın Şartları

3.5.1. Şüphe

CMK'da elkoymaya yönelik düzenlemelerde şüpheye yönelik herhangi bir belirlemeye yer verilmemektedir. Bu nedenle doktrinde elkoyma açısından aranan şüphe konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre makul şüphenin bulunması gerekmektedir. Bu görüşte gerekçe olarak elkoyma tedbirinin özellikle mülkiyet hakkı açısından önemli sınırlamalar öngörmesi gösterilmektedir (Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2020, s. 370). Başka bir görüş, elkoyma işleminin yapılabilmesi için yeterli şüphenin bulunması gerektiğini savunmaktadır. Yeterli şüphenin elkoymanın amacının gerçekleşeceği yönünde olması beklenmektedir (Aydın, 2012, s. 165). Diğer bir görüş ise elkoyma açısından kural olarak kuvvetli şüphenin bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak somut olaya göre yeterli şüphe ya da ispatın güç olduğu

durumlarda (örneğin örgütlü olarak insan veya organ ticareti yapılması gibi) basit şüphenin yeterli görülebileceğini savunulmaktadır (Öztürk ve Erdem, 2008, s. 597). Kanaatimizce elkoyma tedbiri açısından basit şüphenin yeterli görülmemesi gerekmektedir. Bu tedbirin temel hak ve özgürlüklere müdahale niteliği değerlendirildiğinde en azından makul şüphenin aranması gerekmektedir.

3.5.2. Elkoyma Kararı

Soruşturma aşamasında elkoyma kararı, CMK'nın 127. maddesi kapsamında Cumhuriyet savcısının istemi ile sulh ceza hâkimi tarafından verilmektedir. Gecikmesinde sakınca olan durumlarda Cumhuriyet savcısının yazılı emri ile işlem yapılabilir. Cumhuriyet savcısına da ulaşılamazsa kolluk amirinin yazılı emriyle elkoyma gerçekleştirilmektedir. Kovuşturma aşamasında ise elkoyma kararını davaya bakan mahkeme vermektedir. Elkoyma emirlerinin yirmi dört saat içinde hâkimin onayına sunulması beklenmektedir. Hâkim ise bu yöndeki kararını kırk sekiz saat içinde açıklamakla yükümlüdür. Aksi takdirde elkoyma kararı kendiliğinden kalkmaktadır. Kararın kalkması durumunda elkonulan eşya, zilyedine iade edilmektedir.

3.5.3. Elkoyma Kararının Şekli ve İçeriği

Elkoyma kararı verme yetkisinin düzenlendiği CMK'nın 123. maddesinde elkoyma kararının içeriği düzenlenmemektedir. Ancak ceza muhakemesi hukukunda kural olarak kıyas serbesttir. Bu nedenle arama kararının içeriğinin düzenlendiği CMK'nın 119. maddesinin kıyas yoluyla elkoyma kararının içeriğine de uyarlanması mümkündür (Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2020, s. 371-372).

Elkoyma kararı şekil olarak yazılı ve gerekçeli olmak zorundadır. Bu kararda elkoyma kararını veren hâkim ile kararı yazan zabıt kâtibinin ismi ve sicil numarası yer almaktadır. Kararda elkoyma kararının gerekçesi, elkoymanın sebebini teşkil eden fiil ya da olaylar, elkoymanın amacı, elkoymanın kapsamı, karara konu edilen eşyaların türleri ile özellikleri, karar tarihi, kararın geçerlilik süresi, suç şüphesinin hukukî ve fiilî açıdan asgarî düzeyde somutlaştırılması ile hâkim ve zabıt kâtibinin imzası bulunmaktadır. Hazırlanan karar mahkemenin mührüyle mühürlenmektedir (Şen ve Eryıldız, 2017, s. 86).

Elkoyma kararı ya da emrinde elkoymanın konusunu oluşturacak malvarlığı değerlerinin açık ve şüpheye yer vermeyecek biçimde ifade edilmesi beklenmektedir. Örneğin, “delil niteliğindeki eşyalara elkonulması” gibi muğlâk ifadeler yerine “uyuşturucu ve uyarıcı maddeler ile bunların satışına hizmet eden eşyalara elkonulması” şeklindeki düzenlenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde hukuk devleti ilkesinin ihlali söz konusu olmaktadır (Ünver ve Hakeri, 2020, s. 398).

3.5.4. Elkoymaya Konu Eşyanın Bulunması

Elkoyma işleminin konusunu eşya oluşturmaktadır. Eşya, üzerinde hukuki ve fiili hâkimiyet kurmaya elverişli olan, sınırlandırılmış cismani şeylere denilmektedir (Sirmen, 2020, s. 658; Can ve Güner, 2006, s. 224). Müsadere amaçlı elkonulabilecek eşyada eşyanın iyi niyetli üçüncü kişilere ait olmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Bu kişiler suçun işlenmesinden haberdar olmayıp suçun işlenmesine iştirak etmemiş olan kişilerdir. Müsadere amaçlı elkoyma yapılması gereken eşyanın; kasıtlı bir suçun işlenmesinde kullanılan, bu suçun işlenmesine tahsis edilen veya bu suçtan meydana gelen bir eşya olması aranmaktadır. Kazanç müsadere de elkoyma kapsamında değerlendirilebildiğinden suçtan elde edilen ya da suçun işlenmesi için sağlanan maddi menfaatler, bunların dönüştürülmesi ya da değerlendirilmesi ile oluşan veya bunların karşılığını oluşturan ekonomik değerlere elkoyma işlemi yapılabilir. Örneğin hırsızlıktan elde edilen takıların satılması sonucu sağlanan paraya elkoyma işlemi gerçekleştirilebilir (Özbek, Doğan ve Bacaksız, 2020, s. 367).

3.5.5. Elkonulması Yasak Olan Eşyaların Bulunmaması

CMK'nın 126. maddesinde elkonulması yasak olan eşyalar düzenlenmektedir. Bu eşyaları kanun koyucu sınırlı sayma yöntemi ile belirtmiştir. Bu kapsamda elkonulması yasak eşyaların somut olayın özelliklerine göre artırılması ya da değiştirilmesi mümkün değildir. Genel anlamda elkonulması yasak olan eşyalar; kanun koyucunun belirttiği mektup ve belgeler, basın araçları ile bazı devlet sırrı niteliğindeki belgelerdir (Yaşar, 2020, s. 106). CMK'nın 126. maddesine göre şüpheli veya sanık ile CMK'nın 45-46. maddelerine göre tanıklıktan çekinebilecek kişiler arasındaki belgelere ve mektuplara, bu mektup ve belgeler ilgili kişilerin nezdinde buldukça elkoyma işleminin yapılması mümkün değildir. Mektup, haber ya da bildirim amaçlı olarak genellikle posta yoluyla gönderilen zarfa konulmuş yazılı kâğıtları ifade etmektedir. Belge ise mektup dışındaki her türlü resim, fotoğraf, yazı, film vs.dir. Günümüzde teknolojinin gelişmesi ile birlikte taşınabilir bellek, CD gibi eşyaların da belge kavramı içinde yer aldığı kabulü gerekmektedir (Özen, 2020, s. 416). "Nezdinde bulunma" hususunda doktrinde tartışmalı olsa da kanaatimizce ilgili mektup ve belgelerin şüpheli ve sanık ile tanıklıktan çekinebilecek kişilerin fiilen tasarruf etme imkânına sahip oldukları bir yerde bulunmasını ifade etmektedir. Bu kapsamda ilgili kişilerin üzerinde, konutunda, işyerinde, bankadaki kasasında vs. bulunabilmektedir (Yenisey ve Nuhoğlu, 2020, s. 408).

CMK'nın 125. maddesine göre suç olgusuna yönelik bilgiler barındıran belgelerin Devlet sırrı olarak mahkemeye karşı gizli tutulması kabul edilmemektedir. Bu belgeler, yalnızca mahkeme hâkimi veya heyeti tarafından incelenebilmektedir. İnceleme neticesinde ilgili suçu açıklığa kavuşturabilecek bilgiler hâkim ya da mahkeme başkanı tarafından tutanağa kaydedilmektedir. Devlet sırrı niteliğindeki belgelere elkonulması mümkün değildir. Kanun koyucu açık şekilde mahkeme hâkimi ya da heyetinden bahsettiği için soruşturma aşamasında devlet sırrı niteliğindeki belgelerin incelenmesi mümkün olmayıp iddianamede bu belgeden bahsedilmesi ve kovuşturma aşamasında mahkeme hâkimi veya heyeti tarafından bu belgelerin incelenmesi gerekmektedir (Şen ve Eryıldız, 2017, s. 70). Anayasanın 30. maddesinde ise basın araçlarına elkoyma işleminin yapılması yasaklanmıştır.

3.5.6. Elkoyma Yapılabilecek Kişiler

Elkonulacak eşyanın mülkiyetinin kime ait olduğu önem taşımamaktadır. CMK'nın 123/2 maddesine göre eşyayı yanında bulunduran herkes elkoyma işlemine maruz kalabilmektedir. Elkonulabilecek eşyalar şüpheliye, sanığa, üçüncü kişiye, mağdura ait olabilmektedir. Suç delili olduğundan şüphelenilen eşyalara mülkiyetinin kimde olduğuna bakılmaksızın elkoyma işlemi gerçekleştirilebilmektedir. Tüzel kişilerin ceza sorumluluğu olmasa da bu kişilerin malvarlığına da elkoyma işlemi yapılabilmektedir. Bu kapsamda Devlete ait malvarlıklarına da şartların varlığı halinde elkoyma işleminin yapılması mümkündür (Aldemir, 2018, s. 330-331).

3.6. Elkoymanın İcrası

Elkoyma işleminin icrası hususunda CMK'nın 127. maddesinde ve 2005 tarihli "Suç Eşyası Yönetmeliği"nde düzenlemeler bulunmaktadır. CMK'nın 127. maddesine göre elkoyma işlemi, suçtan zarar gören mağdura gecikmeksizin bildirilmektedir. Elkoyma işlemi yapıldıktan sonra Yönetmeliğin 5. maddesi kapsamında suç eşyasına elkonulması hakkında tutanak düzenlenmektedir. Tutanakta elkonulan eşyanın cinsi, miktarı, türü, modeli gibi ayırt edici özellikler, takdir ettirilen değer, hangi suçtan dolayı kimden, nasıl ve nereden alındığı, elkoyma işlemi sırasında hazır olanların kimlikleri, işlem yeri, tarihi ve saati, ilgililerin imzası gibi bilgiler yer almaktadır. Elkonulan eşyanın uygun şekilde paketlenip mühürlenmesi gerekmektedir. Sonrasında eşya, Cumhuriyet başsavcılığına tevdi edilmektedir.

3.6.1. Elkonulan Eşyanın Muhafazası

Elkonulan eşyanın zaman içerisinde değer kaybetmesi mümkündür. Bu durum ise özellikle müsadere amaçlı elkoyma işleminde ileride uygulanacak müsadere kararında devlet için zarar oluşturabilmektedir. Bu nedenle kanun koyucu, elkonulan eşyanın zarar görmemesi ve değerini muhafazası etmesi için bazı tedbirler öngörmektedir. CMK'nın 132. maddesine göre elkonulan eşyaların muhafaza amacıyla yediemine verilmesi ya da ilgisine teslim edilmesi mümkündür. Bu kişilerin istenildiği takdirde eşyayı derhal iade etme yükümlülükleri bulunmaktadır. Elkonulan eşya ile ilgili olarak soruşturma aşamasında Cumhuriyet Başsavcılığı, kovuşturma aşamasında mahkeme eşyanın bakım ve gözetimi konusunda gerekli tedbirleri almakla yükümlü kılınmıştır.

Kanun koyucu muhafaza etme durumunun teminat gösterilmesi şartına bağlanabileceğini düzenlemektedir. Özellikle eşyaların zilyetlerinin ya da maliklerinin muhafazası halinde bu durum uygulanabilmektedir. Ancak kanun koyucu teminata yönelik bir belirlemede bulunmamaktadır. Bu kapsamda bahsedilen teminatın nakdi, aynî, şahsî vs. şekillerde olması mümkündür.

3.6.2. İstenilen Eşyanın Verilmemesi Durumunda Uygulanabilecek Tedbir

Elkoyma tedbiri uygulanması gereken eşyayı yanında bulunduran kişinin CMK'nın 124. maddesine göre eşyayı gösterme ve teslim etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Kanun koyucu, bu yükümlülüğü yerine getirmeyen kişilere CMK'nın 60. maddesi kapsamında disiplin hapsine yönelik hükümlerin uygulanabileceğini düzenlemektedir. Bu düzenlemenin amacı, elkoyma tedbirinin yerine getirilmesinin sağlanmasıdır. Bu nedenle direnen, eşyanın yerini göstermeyen kişilere disiplin hapsi uygulanabilmektedir (Arslan, 2007, s. 199). Bu hapis, dava hakkında hüküm verilmeye kadar ve azami üç ay olarak uygulanmaktadır. Hapis uygulanan kişi eşyayı teslim yükümlülüğüne uygun davranırsa derhal serbest bırakılmaktadır. Bu durumun sebebi, hapsin elkoymanın gerçekleştirilmesi için zorlayıcı olarak yapılmasıdır. Örneğin eşyanın çelik kasada saklanması durumunda kasanın şifresini söylemediği için disiplin hapsi uygulanan kişi, şifreyi söylemesi halinde serbest kalmaktadır. Ancak eşyanın yeri biliniyorsa ve kolluk tarafından zor kullanılarak alınabileceksen bu durumda disiplin hapsinin uygulanmasına gerek bulunmamaktadır. Böyle durumlarda kolluk, ilgilinin direncini kırarak şekilde zor kullanarak elkoyma işlemini gerçekleştirmektedir. CMK'nın 124. maddesine göre disiplin hapsi; şüpheli, sanık veya tanıklıktan çekinebilecekler hakkında uygulanmamaktadır. CMK'nın 60. maddesi kapsamında disiplin hapsi kararına itiraz edilmesi mümkündür.

3.6.3. Elkonulan Eşyanın Elden Çıkarılması

Elkonulan eşyaların muhafaza altında tutulması bazı durumlarda zor ya da imkânsız olabilmekte ya da tehlike oluşturabilmektedir. Bunların yanı sıra elkoyma işleminde elkonulan eşyanın kamu tarafından muhafaza edilmesi halinde bu durum devlet açısından bir külfet oluşturmaktadır. Bu kapsamda kanun koyucu, CMK'nın 132. maddesinde ve Suç Eşyası Yönetmeliğinin 9. maddesinde elkonulan eşyanın elden çıkarılmasına cevaz vermektedir (Şahin, 2005, s. 367). CMK'nın 132. maddesine göre elkonulan eşyanın değerinde önemli derecede kayıp olma ihtimali ya da eşyanın zarara uğraması durumunda hüküm kesinleşmeden önce eşyanın elden çıkarılması mümkündür. Elden çıkarmaya yönelik karar, soruşturma aşamasında hâkim, kovuşturma aşamasında ise mahkeme tarafından verilmektedir.

Elden çıkarma kararı verilmeden önce eşyanın sahibinin dinlenmesi gerekmektedir. Karar verildikten sonra ise bu karar ilgililere bildirilmektedir. Ancak eşya sahibi olan kişilerin (şüpheli, sanık ya da üçüncü kişiler) elden çıkarma işlemi için dinlenmeye çağrılmalarına rağmen ilgili duruşmaya katılmamaları durumunda elkoyma kararı bu kişileri dinlemeksizin verilebilmektedir (Ayдын, 2012, s. 211).

Elden çıkarma işlemi gerçekleştirildiği takdirde müsadere amaçlı verilen elkoymalarda müsadere kararının konusunu elden çıkarılan eşyanın karşılığında elde edilen değer oluşturmaktadır. Eşyanın elden çıkarılmasından sonra elde edilen değerden elden çıkarma sırasında yapılan masraflar çıkarılmaktadır. Sonrasında kalan değer, emanet hesabına alınarak saklanmaktadır. Yapılan yargılama neticesinde eşyanın ilgisine iadesine karar verilirse bu durumda hesaptaki eşya değeri ilgili kişiye iade edilmektedir. Doktrinde ilgisine iade durumunda bu kişinin zarara uğramaması açısından eşyanın değerinden düşülen masrafların da iadesinin gerektiği savunulmaktadır (Centel ve Zafer, 2020, s. 430).

3.7.Elkoymanın Sona Ermesi

Elkoyma tedbiri, diğer koruma tedbirleri gibi geçici niteliktedir. Yargılama neticesinde elkonulan eşyanın ilgisine iade edilmesi ya da müsadere edilmesi gerekmektedir. Ancak elkonulan eşyanın delil niteliği taşımadığının ya da müsadereye tabi olmadığına anlaşılması halinde yargılamanın sonuçlanması beklenmeden elkonulan eşya ilgisine iade edilmektedir. Bu itibarla elkoymanın sona ermesi, elkonulan eşyanın iadesi ya da müsadere ile olmaktadır (Toroslu ve Feyzioğlu, 2019, s. 253).

CMK'nın 131. maddesine göre yargılama açısından elkonulmasına gerek kalmayan eşyanın istem üzerine ya da re'sen iadesine karar verilmektedir. İade kararı, Cumhuriyet savcısı, hâkim ya da mahkeme tarafından verilebilmektedir. İade kararları kesindir. Ancak iade isteminin reddedilmesi halinde ilgililerin bu karara itiraz etmeleri mümkündür (Şahin ve Göktürk, 2020, s. 358).

İade konusu eşya şüpheliye, sanığa ya da üçüncü kişilere ait olabilmektedir. Bu kapsamda kime karşı elkoyma işlemi gerçekleştirilmişse eşyanın o kişiye iadesi gerekmektedir. Malik araştırması yapılmamaktadır. Bu nedenle ilgililerin elkonulan eşya üzerinde mülkiyet hakkı iddiasında bulunmaları mümkündür (Şen ve Eryıldız, 2017, s. 100).

Elkoyma, iade haricinde müsadere ile sona ermektedir. Elkoymanın amaçlarından biri, müsadere kararının kâğıt üzerinde kalmasının engellenmesidir. Elkoyma gerçekleştirilen eşyanın müsadere kararıyla birlikte mülkiyeti devlete geçmektedir. Bu kapsamda eşyanın sahibi ya da zilyedinin eşya üzerindeki tasarrufu ve hakları sona ereceğinden elkoyma sona ermektedir.

Sonuç ve Tartışma

Arama ve elkoyma tedbirleri, ceza muhakemesi hukukunda yer alan koruma tedbirlerindedir. Bu iki tedbir, birbiri ile sıkı ilişki içindedir. Her koruma tedbirinde olduğu gibi arama ve elkoyma tedbirlerinin uygulanmasıyla kişilerin temel hak ve özgürlüklerine müdahalede bulunmaktadır. Bu nedenle kanun koyucu, arama ve elkoyma konusunda detaylı düzenlemeler getirmektedir. Arama ve elkoymanın koruma tedbiri olmaları nedeniyle geçici olma özellikleri bulunmaktadır. Bu nedenle arama ve elkoyma tedbiri ile ulaşılmak istenen amaç sağlandığında tedbir sona erdirilmektedir. Bu konuda uygulamada özellikle aramanın ölçsüzlüğü ve elkonulan eşyanın iadesi hususunda sorunlar yaşanmaktadır. Kolluk görevlileri ve uygulayıcıların tedbirlerin uygulanması esnasında ve sonrasında gerekli özeni göstermedikleri anlaşılmaktadır.

Anayasa ve kanunlarda arama ve elkoyma tedbirlerinin temel hak ve özgürlüklere müdahalesi gözetilerek sıkı şartlara bağlanması söz konusudur. Kanun koyucu her ne kadar gecikmesinde sakınca bulunan hallerde arama ya da elkoyma emri verilse de bu emrin yazılı olması gerektiğini düzenleme altına almıştır. Sözlü emirlerde uygulama ve ispat açısından yaşanabilecek sıkıntılar gözetilerek kanun koyucu bu konuya özen göstermiştir. Ancak uygulamaya bakıldığında açıkça düzenlenmesine rağmen yazılı emir hususunda hassas davranılmadığı görülmektedir. Arama ve elkoyma işlemlerinin önemi ve acele yapılmasının

gerekli olduğu hallerde her ne kadar emrin yazılı olması hususu eleştiri konusu yapılabilecek olsa dahi kanunda açık şekilde dzenlenen bu şarta aykırı davranılması kanaatimizce uygun değildir.

Arama ve elkoyma sonucunda tutanak dzenlenmektedir. Bu tutanaklarda arama ve elkoyma işlemi sırasında yapılanlar, ilgililerin kimlik bilgileri, imzaları vs. yer almaktadır. Bu tutanaklar, yapılan işlemin başından sonuna kadar hukuka uygun şekilde icra edilmesi şartıyla ileride ortaya çıkması muhtemel sorunlar açısından delil niteliğindedir.

Günümüzde Cumhuriyet savcısına ulaşılamaması durumunda kolluk amirine verilen yetkinin eleştirilmesi mümkündür. Uygulamada Cumhuriyet savcılarını yirmi dört saat esasına göre çalışmaktadırlar. Ayrıca teknoloji çağında cep telefonu gibi haberleşme araçlarıyla her zaman iletişim halinde olunması mümkündür. Bu kapsamda kolluk amirlerine arama ve elkoyma emri konusunda yetki verilmemesi gerektiği savunulabilmektedir.

CMK dzenlemelerinin günümüz koşullarında teknolojinin geldiği seviyeye uydurulması önem taşımaktadır. Bilgisayarda arama konusunda var olan dzenlemelerin akıllı telefon, tablet vb. iletişim araçlarına uyarlanması mümkündür. Bu bağlamda mevzuatın günümüz koşulları ve teknolojik imkanların düşünülerek tekrardan gözden geçirilmesi ve buna göre yeniden dzenlenmesi gerekmektedir. Yapılacak dzenlemelerin uygulayıcıların koruma tedbirlerini uygulanması esnasında yaşadığı sorunları gidereceği ve uygulayıcılara yol göstereceği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Albayrak, M. (2016). *Notlu, Atıflı, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu Öz Kitap*, Ankara: Adalet Yayınları.
- Aldemir, H. (2018). *Adli – Önleme Arama ve Elkoyma*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Arslan, S. (2007). *Soruşturma Evresi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aydın, M. (2008). Adli Aramada Hazır Bulunacak Kişiler ve Arama Tanıkları, *Ceza Hukuku Dergisi*, (8), 105-125.
- Aydın, M. (2012), *Arama ve El Koyma*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Başlar, Y. (2014). Ceza Yargılamasında Elektronik Delillerin Elde Edilmesine ve Korunmasına İlişkin Usul Hükümleri, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 1(3), 82-105.
- Bilen, M. (2006). *Adli Arama ve Önleme Araması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Can, H. ve Güner, S. (2006). *Hukukun Temel Kavramları*, Ankara: Yaylacık Matbaası.
- Centel, N. ve Zafer, H. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Çelik, İ. (2016). *Postada Elkoyma*, Ankara: Ajans Yayıncılık.
- Çiçek, İ. (2009). *Arama (Adli ve Önleme Araması)*, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.
- Çokmutlu, M. (2007). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbiri Olarak Arama ve Elkoyma* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Çolak, H. ve Taşkın, M. (2005). *Açıklamalı-Karşılaştırmalı-Uygulamalı Ceza Muhakemesi Kanunu*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Çolak, H. ve Taşkın, M. (2007), *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ercan, İ. (2009). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: İkinci Sayfa Basım Yayım Dağıtım.
- Erdem, M. R. (2016). Olağanüstü Hâl ve Avukat Bürolarında Arama, *İzmir Barosu Dergisi*, (3), 115-150.
- Ergün, G. O. (2010). *5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu'nda Konut Dokunulmazlığını İhlal Suçu*, Ankara: Çakmak Yayınevi.
- Eryılmaz, M. B. (2003). *Türk ve İngiliz Uygulamasında Durdurma ve Arama*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Gedik, D. (2016), *Müsadere*, Ankara: Adalet Yayınevi.

- Gökçen, A. (2008). “Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbiri Olarak Arama ve Elkoyma”, *Polise Görev, Yetki ve Sorumluluk Veren Mevzuat Uygulamaları Eğitim Projesi (MUYEP) Tebliğleri-II*, Ankara: EGM Yayınları, 259-280.
- Gözübüyük, A. Ş. ve Gölcüklü, A. F. (2016). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gülşen, R. (2005). Yeni Ceza Muhakemesi Kanununda Arama, *Hukuki Perspektifler Dergisi*, (3).
- Gültekin, Ö. (2010). Ceza Muhakemesi Hukukunda “Şüpheli” Kavramı, *Terazi Hukuk Dergisi*, (46), 121-138.
- Hakeri, H. ve Ünver, Y. (2020), *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- İrmak, A. (2016). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karagülmez, A. (2013). *Bilişim Suçları ve Soruşturma-Kovuşturma Evreleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Karakehya, H. (2015). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Koç, C. (2005). *Kolluğun (Jandarma ve Polisin) Adli Görevleri*, Ankara: Kartal Yayınevi.
- Kunter, N., Yenisey, F. ve Nuhoğlu, A. (2010). *Muhakeme Hukuku Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku*, İstanbul: Beta Basım Yayın.
- Malkoç, İ. ve Yüksektepe, M. (2005). *Ceza Muhakemesi Kanunu*, Ankara: Malkoç Kitabevi.
- Onan, O. (2009). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Arama* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ölmez, A. (2009). Bilgisayarlarda, Bilgisayar Programlarında ve Kütüklerinde Kopyalama ve Bunlara Elkoyma, *Terazi Hukuk Dergisi*, (30), 45-52.
- Özbek, V. Ö., Doğan, K. ve Bacaksız, P. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özen, M. ve Özocak, G. (2015). Adli Bilişim, Elektronik Deliller ve Bilgisayarlarda Arama ve El Koyma Tedbirinin Hukuki Rejimi (CMK m. 134), *Ankara Barosu Dergisi*, (1), 42-77.
- Öztürk, B. vd. (2019). *Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, B. ve Erdem, M. R. (2008). *Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Öztürk, B., Kazancı, B. E. ve Güleç, S. S. (2019). *Ceza Muhakemesi Hukukunda Koruma Tedbirleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Parlar, A. (2017). *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi (İstinaf Sistemi ve Diğer Yeniliklere Göre)*, Ankara: Bilge Yayınevi.
- Polat, H. (2016). *Teori ve Uygulamada Cumhuriyet Savcısının El Kitabı*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Sarıgül, A. T. (2002). Ceza Muhakemesi Hukukunda Bir Koruma Tedbiri Olarak Arama, *Askeri Adalet Dergisi*, (113).
- Saygılar, Y. F. (2008). “Arama”, *Uğur Alacakaptan’a Armağan*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sevük, H. Y. (2007). Postada Elkoyma ve Telekomünikasyon Yoluyla Yapılan İletişimin Denetlenmesi, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (69), 97-124.
- Sırma, Ö. (2008), “5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Elkoyma”, *Uğur Alacakaptan’a Armağan Cilt 1*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sırma, Ö. (2009). Güncel Olaylar Çerçevesinde 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanununda Arama, *Terazi Aylık Hukuk Dergisi*, (34).
- Sirmen, A. L. (2020). *Eşya Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Soyaslan, D. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Şahin, C. (2005). *Ceza Muhakemesi Kanunu Gazi Şerhi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şahin, C. ve Göktürk, N. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şen, E. ve Eryıldız, H. S. (2017). *Elkoyma*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şentuna, M. T. ve Polat, G. (2003). Ceza Yargılaması Hukukunda Arama, *Adalet Dergisi*, (14).
- Taşdemir, K. ve Özkepir, R. (2010). *Ceza Muhakemesi Kanunu Şerhi*, Ankara: Turhan Kitapevi.
- Toroslu, N. ve Feyzioğlu, M. (2019). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Toroslu, N. ve Toroslu, H. (2019). *Ceza Hukuku Genel Kısım*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Turhan, F. (2006). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Asil Yayınevi.
- Yalçın, H. (2010). *Önleme Araması* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yenisey, F. (2005). *İnsan Hakları Açısından Arama, Elkoyma, Yakalama ve İfade Alma*, Ankara: AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları.

Yenisey, F. (2006). *Arama Hukukuna Giriş*, İstanbul: Ulus Basım Yayın.

Yenisey, F. (2013). Adli Arama, *Çağın Polisi Dergisi*, (144).

Yenisey, F. ve Nuhoglu, A. (2020). *Ceza Muhakemesi Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, E. (2017). *Hukuk Sözlüğü*, Ankara: Yetkin Yayıncılık.

Yılmaz, Y. (2016). Bir Ceza Muhakemesi Hukuku İşlemi Olarak Adli Arama, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 247-304.

Zafer H., Centel, N. ve Çakmut, Ö. (2020). *Türk Ceza Hukukunda Giriş*, İstanbul: Beta Basım Yayın.

<https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 12.10.2020).

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN 2667-4343

The Mediating Role of Death Anxiety on The Relationship Between Successful Aging and Life Satisfaction

Halil Ekşi¹

Marmara University, Ataturk Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling

Çiğdem Demir Çelebi²

Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling

Şeniz Özgür Şahin^{3*}

Marmara University, Ataturk Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling

ABSTRACT

Research Article

This study aimed to test the mediating role of death anxiety on the relationship between Turkish older adults' levels of successful aging and life satisfaction. The study group consisted of 243 individuals (130 females, 113 males) aged 60 years and older. The Successful Aging Scale, Adult Satisfaction with Life Scale, and Death Anxiety Scale were used for data collection. The Pearson product-moment correlation technique and the standard multiple regression technique were used to analyze the data. Preliminary analysis showed the existence of significant relationships among the variables discussed in the study. The regression analysis results indicated that a significant relationship exists among elderly individuals' levels of life satisfaction and death anxiety, with these variables significantly predicting their level of successful aging. Another important finding from this study was that the variables of death anxiety and life satisfaction together explain 36% of the total variance in successful aging. It was concluded that death anxiety was a mediating variable in the relationship between successful aging and life satisfaction. In this context, in order to obtain more detailed information, it is recommended to increase the studies in quantitative, qualitative and mixed methods within the framework of the concepts of death anxiety, successful aging and life satisfaction.

Received: 17.04.2021

Revision received:

24.05.2021

Accepted: 26.05.2021

Published online:

30.05.2021

Key Words: Death anxiety, successful aging, life satisfaction, elder

¹ Corresponding author:

Prof. Dr.

halileksism@gmail.com

ORCID:0000-0001-7520-4559

²Dr.

cigdem.celebi@izu.edu.tr

ORCID:0000-0002-0886-9750

³MA Student

cagdas.seniz@gmail.com

ORCID:0000-0002-1695-4293

Başarılı Yaşlanma ve Yaşam Doymu Arasındaki İlişkide Ölüm Kaygısının Aracı Rolü

Halil Ekşi¹

*Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Anabilim Dalı*

Çiğdem Demir Çelebi²

*İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Anabilim Dalı*

Şeniz Özgür Şahin^{3*}

*Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Anabilim Dalı*

ÖZ

Araştırma Makalesi

Bu çalışmada, yaşlıların başarılı yaşlanma ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişkide ölüm kaygısının aracı rolünün test edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, 60 yaş ve üzeri 243 (130 kadın, 113 erkek) yaşlı birey oluşturmuştur. Araştırmanın veri toplama aşamasında Başarılı Yaşlanma Ölçeği, Yetişkin Yaşam Doymu Ölçeği ve Ölüm Kaygısı Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Tekniği ve Standart Çoklu Regresyon Tekniği'nden yararlanılmıştır. Yapılan ön analizler, çalışmada ele alınan değişkenler arasında manidar ilişkiler olduğunu göstermektedir. Regresyon analizi sonuçları ise yaşlıların başarılı yaşlanma düzeylerinin yaşam doyumu ve ölüm kaygısı değişkenleri tarafından manidar bir şekilde yordanması ile birlikte yaşam doyumu ile ölüm kaygısı arasında manidar bir ilişkinin olduğunu işaret etmektedir. Bu noktada çalışmanın önemli bir diğer bulgusu ölüm kaygısı ve yaşam doyumu değişkenlerinin birlikte başarılı yaşlanma toplam varyansının %36'sını açıkladığı yönündedir. Ölüm kaygısının başarılı yaşlanma ile yaşam doyumu arasındaki ilişkide aracı değişken olduğu sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda daha detaylı bilgiler edinebilmek adına ölüm kaygısı, başarılı yaşlanma ve yaşam doyumu kavramları çerçevesinde nicel, nitel ve karma yöntemdeki araştırmaların artırılması önerilmektedir.

Alınma Tarihi:
17.04.2021
Düzeltilmiş Hali
Alınma Tarihi:
24.05.2021
Kabul Edilme Tarihi:
26.05.2021
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi:
30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Ölüm kaygısı, başarılı yaşlanma, yaşam doyumu, yaşlı

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Prof. Dr.

halileksism@gmail.com

ORCID:0000-0001-7520-4559

² Dr.

cigdem.celebi@izu.edu.tr

ORCID:0000-0002-0886-9750

³Yüksek Lisans Öğrencisi

cagdas.seniz@gmail.com

ORCID:0000-0002-1695-4293

Introduction

The concept of successful aging, which first appeared in modern gerontological thought in 1961, is defined in terms of life satisfaction, which emphasizes “the greatest good for the most advanced age” (Diamond, 2014; Havighurst, 1961). Successful aging, a gerontology concept introduced by Rowe and Kahn, is defined within the framework of three main components (Holmes, 2006; Strawbridge et al, 2002). The first component is defined as the absence of any disease in the elderly, which also includes having low risk factors for the possibility of acquiring a disease. The second component involves high cognitive and physical capacities. This component, which is seen as the potential to engage in any activity, reflects that what the elderly do is more important than what they can do. The final component in the framework is active participation in life. Here, the effects on successful aging of interpersonal relations, contact with others, and productive activities are emphasized (Rowe & Kahn, 1997, pp. 433).

There is no consensus in the literature regarding an objective definition of successful aging (Depp & Jeste, 2006; Fisher, 1992; Havighurst, 1961). According to Hilgaard-Bülow and Söderqvist (2014), successful aging needs to be emphasized over the processes that impact life satisfaction and how individuals protect their sense of autonomy. At the same time, life satisfaction can be evaluated as an important criterion of successful aging within psychosocial models (Bowling & Dieppe, 2005; Chan et al., 2019; Estebarsari et al., 2020; Havighurst, 1961; Hye-Kyung & Ji-Hye; 2020). When looked at conceptually, life satisfaction reflects the judgment process where individuals evaluate their expectations for life according to criteria unique to the self (Hinz et al., 2018).

There are studies in the literature that show significantly relationship between life satisfaction and successful aging. (Dorji et al., 2019; Kars-Fertelli & Deliktaş, 2019; Özsungur, 2019). Also examined the life satisfaction of retired individuals in Paris, and which identified a positive meaningful relationship between life satisfaction and physical health, activity levels, and social interaction levels (Iwatsubo et al., 1996). In another study, it was concluded that adverse health conditions are directly affected by the satisfaction of the person with life and there is a pessimistic attitude at the point of self-assessment (Angelini et al., 2012). A qualitative study conducted with 19 elderly people set out to discover the meanings attributed to the concepts of successful aging and life satisfaction. In the resulting model, which evaluated successful aging as it relates to strategies for coping and maintaining a positive outlook to meet changing life conditions, life satisfaction was evaluated in terms of comparing past expectations with the current situation (Fisher, 1992). At the same time, as no other development period allows for the postponement of death, death anxiety is defined in the literature as an issue of particular concern for the elderly and is associated with their levels of life satisfaction (Hickson et al., 1988; Zahedi-Bidgol, 2020). Findings have been reached in this context, in which elderly individuals with high life satisfaction exhibit more positive attitudes toward death and possess lower levels of death anxiety (Fortner & Neimeyer, 1999; Given & Range, 1990; Hickson et al., 1988; Hye-Kyung & Ji-Hye, 2020; Jose et al., 2018; Tel et al., 2020).

Although the impact of the thought of death on human life is inevitable, the ways in which people perceive death and experience death anxiety depend on how they look at the reality of death (Jose et al., 2018; Özen, 2008; Tanhan, 2013). The concept of the death in western philosophy is handled in different ways. Within the thought of Sufism, for example, death appears as a desired blessing (Çelik, 2009). This is illustrated in Gazzâlî's death: “Death is the time of meeting with the beloved for the rifs, and this is why they are sorry for the late death.” This thought is also conveyed when the bride reunites the deceased with her lover and Mevlânâ, who, in describing death as the wedding night, says, “(My God) *Death is like a*

candy after you take our life; while being with you, dying is even sweeter than sweet life for us...”

Although there are studies on life satisfaction and death anxiety of the elderly in the Turkish literature, it has been observed that studies including successful aging are limited. Therefore, in this study, we aimed to examine the mediating role of death anxiety in the relationship between successful aging and the life satisfaction levels of the elderly. Increasing efforts to age successfully is important not only for the quality of life of the elderly, but also for their families and their communities. We think that the findings of this study will fill an important gap in the Turkish geriatric literature and will contribute to the development of content for psychological support programs for the elderly.

Methodology

Model

This research was designed as a descriptive study based on the relational screening model. It was examined the mediating role of death anxiety on the relationship between successful aging and life satisfaction in order to understand the relationships between variables in the study.

Research Group

The participants of this research consisted of 243 elderly individuals aged 60 and older, all of whom participated in the study voluntarily. Of the participants, 130 were female (53.5%) and 113 were male (46.5%); the average age was 67 years ($SD = 6.5$). This research with the elderly—who are more difficult to access compared to other age groups—benefitted from the convenience sampling method while forming the study group.

Data Collection Tools

Adults Life Satisfaction Scale (ALSS). The ALSS is a 5-point Likert-type scale consisting of 21 items. According to the exploratory factor analysis results obtained from the structure validity studies, the ALSS contains a five-factor structure that is able to explain 65.98% of the total variance. The results from the confirmatory factor analysis also showed the scale's fit indices to have acceptable ranges ($\chi^2 / df = 1.48$, $TLI = .93$, $CFI = .94$, $RMSEA = .063$, $SRMR = .065$). Within the scope of the validity analyses, the General Life Satisfaction Scale appears to have a positive meaningful relationship ($r = .67$, $p < .01$) with the ALSS. In the reliability study of the ALSS, cronbach's alpha coefficient of internal consistence was found to be .89. (Kaba et al., 2017).

Death Anxiety Scale (DAS). The DAS was developed by Templer (1970). In terms of the consistency of the original form of the scale, the test-retest reliability was found to be .83, while the reliability coefficient calculated using the Kuder-Richardson formula was found to be .76. Criterion validity was assessed between the DAS and the Collett-Lester Fear of Death Scale, and showed a correlation of .74 (Templer, 1970). As a result of the validity and reliability analysis conducted by Akça and Köse (2008) with over 356 individuals in normal and patient groups, test-retest reliability was found to be .79, while the reliability coefficient calculated using the Kuder-Richardson formula was found to be .75.

Successful Aging Scale (SAS). In the process of developing the scale, qualitative interviews were first conducted with individuals aged 60 and older to identify their perceptions and beliefs as they related to successful aging. Afterward, an item pool for the scale was created by considering the qualitative data obtained from this group and the literature. Data were collected from 600 elderly individuals using 84 items; validity and reliability analyses were conducted using data from 521 of these individuals. The factor

loadings ranged between .74 and .84 and accounted for 61.42% of the total variance of the 19-item SAS. After the exploratory factor analysis studies of the SAS, confirmatory factor analysis studies were begun; after conducting two modifications, the fit indices for the model were determined to be appropriate ($\chi^2 / df = 2.24$, RMSEA = .069, CFI = .922, TLI = .911, SRMR = .067). Cronbach's alpha of internal consistency for the total score on the SAS was determined to be .95 in the first research group and .90 in the second research group (Demir-Çelebi, 2020).

Collection of Data and Analysis

After obtaining the necessary ethical permissions, data were collected from the elderly who volunteered to participate in the study. It took about 10 minutes for them to complete the scales after the verbal instructions were given.

After collecting the data, all forms were reviewed and 6 forms were eliminated due to the obviously inconsistent responses. Statistical analysis was initiated with 243 forms, which were deemed to have given sincere reactions from the participants.

The Pearson product-moment correlation technique and the standard multiple regression technique were used to analyze the data.

Findings

When examining the relationship among the variables of successful aging, death anxiety, and life satisfaction, which have been addressed in the literature, a significant relationship was noted among all variables. Table 1 presents the descriptive values and correlational values regarding the main variables of the research.

Table 1. Descriptive Statistical Values and the Relationships Among the Variables

Variable	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SS</i>	1	2	3
1. Successful Aging	243	78.21	11.52	.		
2. Life Satisfaction	243	79.27	10.53	.590**	.	
3. Death Anxiety	243	6.46	3.25	-.232*	-.164*	.

* $p < .05$, ** $p < .01$

Table 1 presents the analysis results for the relationships among the variables of successful aging, life satisfaction, and death anxiety. A positive medium-level significant relationship was found between life satisfaction and successful aging ($r = .590$; $p < .01$). Additionally, it was discovered that a negative low-level significant relationship exists between successful aging and death anxiety ($r = -0.232$; $p < .05$). A negative low-level significant relationship between life satisfaction and death anxiety ($r = -0.164$; $p < .05$) was also identified.

Table 2. Results from the Multiple Regression Analysis Regarding Successful Aging and Death Anxiety's Level of Predicting Life Satisfaction Scores

Variable	<i>B</i>	<i>SD</i>	β	<i>t</i>	<i>p</i>	Paired <i>r</i>	Partial <i>r</i>
Fixed	32.216	4.894		6.583	.000		
Death Anxiety	-0.493	.185	-0.139	-2.669	.008	-0.170	-0.137

Life Satisfaction	.620	.057	.567	10.885	.000	.575	.559
-------------------	------	------	------	--------	------	------	------

$r = .605$; $R^2 = .367$; adj. $R^2 = .361$; $F = 69.443$; $p < .000$

According to the results of the multiple regression analysis performed to determine the level at which the life satisfaction and death anxiety scores predicted successful aging (as shown in Table 2), the two variables together show a significant mid-level relationship with the variable of successful aging ($r = .605$). While the relationship between successful aging and death anxiety was realized at the level of $r = -0.170$ when keeping the variable of life satisfaction constant, a significant relationship of $r = .575$ was seen between successful aging and life satisfaction when the death anxiety variable was constant. The variables of death anxiety and life satisfaction together explained 36% of the total variance of successful aging (adj. $R^2 = .361$; $p < .000$). Therefore, we have reached the conclusion that death anxiety is a mediating variable in the relationship between life satisfaction and successful aging ($R^2 = .415$; adj. $R^2 = .361$; $F = 69.443$; $p < .000$).

Result and Discussion

In this study, data were collected from individuals over the age of 60, aiming to reveal the mediating role of Death Anxiety on The Relationship Between Successful Aging and Life Satisfaction, and then these data were analyzed. As a result of the analysis, a significant mid-level positive relationship was found among the variables of successful aging for the elderly. This finding can be explained by the fact that the elderly obtain more life satisfaction by increasing their desire to set new goals as a way to make life more meaningful, and to increase their sense of accomplishment by becoming more social and active. At the same time, when looking at the components of successful aging, a social life that regulates one's life is important in terms of the component of actively participating in life (Hsu, 2010; Şanlı, 2012). In addition to the family and relatives system companionship with friends and peers can increase the life satisfaction of the elderly; consequently this can contribute to successful aging (Iwatsubo et al., 1996, Öz, 2002). In terms of the successful-aging components—being free of disease and retaining a high cognitive capacity—the challenges, functional losses, and difficulties of adapting to physical changes, which begin with the loss of physical strength, can negatively impact life satisfaction and cause mental depression among the elderly (Çelik et al., 2017; Mroczek & Spiro, 2005). To summarize these statements: life satisfaction and successful aging here can be considered as a type of self-feeding loop. When looking at the related literature, life satisfaction is also seen to be an important gerontological variable associated with the mental and physical health of the elderly (Siahpush et al., 2008). Although no consensus on the issue of the components that together bring about successful aging has been identified, life satisfaction is seen here as one of its most important components (Depp & Jeste, 2006; Fisher, 1992; Havighurst, 1961; Kanning & Schlicht, 2008). At the same time, the findings obtained from this study are supported by the literature (Fisher, 1995; Warshney, 2007).

Our analysis of the relationship between elderly individuals' levels of life satisfaction and death anxiety shows a negative low-level significant relationship between these two variables. Life satisfaction covers the process of evaluating expectations from life and in the elderly is linked to evaluating the past events of their lives (Hinz et al., 2018). The elderly are in the last of Erikson's psychosocial developmental stages, which involves a crisis of despair against inner wholeness—a crisis that occurs as a result of a general accounting of one's life (Erikson, 2014). This approach—which emphasizes that death is no longer distant for the

elderly— states that not enough time remains for the sake of attaining inner wholeness, assessing one’s life can precipitate death anxiety by opening the door to despair. In Fortner and Neimeyer (1999)’s meta-analytical study of death anxiety among the elderly, life satisfaction and the measurements intended to operationalize inner wholeness were specifically identified, and they concluded that a significant negative relationship exists between inner wholeness and death anxiety, which is consistent with the finding of this study. This research finding is also consistent with the findings of other studies conducted on the elderly (Given, & Range, 1990; Hickson et al, 1988; Roushani, 2012; Saeed, & Bokharey, 2016; Taghiabadi et al., 2017).

Analysis results regarding the relationship between death anxiety and successful aging levels among the elderly show that there is a low and negative relationship between these two variables. A quotation of Cicero’s is valuable in terms of this finding: “What is as appropriate for nature as the death of an elderly? Approaching death in person, I feel like I have seen the land after a long sea voyage and will finally arrive at the port. We are sure to die one day. One day we are sure to die. So can someone who feels the destructiveness of death with fear every hour be mentally peaceful?” (Cicero, 2017, pp. 35-6). From this point of view, we can say that the wise person is aware that he is mortal and that death approaches during old age. As a result of this awareness, people can live life more meaningfully and fully (Kımtır & Köftegöl, 2017). Of course, it is necessary to have information about different beliefs in order to better understand the various attitudes towards death. Sufism makes it quite clear that each of us experiences the idea of death differently. Hz. Mevlana (Rumî), for instance, claims that everyone understands death in their own color. The relativity of these attitudes towards death is clearly expressed in the couplet, “Death is enemy against enemy, friend against friend”; a person who can accept death can be regarded optimistically, whether he has a belief or not (Çelik, 2009, pp. 123). A believer can attribute meaning to death by adhering to the interpretation of his belief; on the other hand, people who have no faith can see death as the last journey they must make to complete their mission. Establishing a bridge between death and life can give one the opportunity to fulfill everything that has meaning for that person. Ensuring this integrity between death and life can lead the elderly to live lives in which they can realize their values (Kımtır, & Köftegöl, 2017).

Interpreting this finding by considering the components of successful aging— especially the absence of disease and the presence of active participation in life—may indicate that death anxiety may be higher among those elderly people who have illnesses and/or live isolated lives. In fact, serious health problems in old age may cause death anxiety due to elderly adult’s judgments about disease-related patterns. At the same time, social relationship ties among the elderly can weaken for a variety of reasons, whether one is aware of them or not. In such cases, remaining alone can remind the elderly of nothingness, and at this point where nothingness symbolizes death, they can become anxious about death (Özen, 2008). On the other hand, death anxiety can cause the elderly to spend their time dwelling on death, drifting further away from being in the moment; here they may find life to be meaningless, or they may exhibit a passive attitude toward life due to this concern (Öztürk et al., 2011). In addition to influencing the satisfaction obtained from life, these factors can prevent elderly individuals from being evaluated as aging successfully. Although no study in the related literature directly correlates these two variables, death anxiety in the book edited by Tomer (1992) was determined to indicate unhealthiness, albeit to a low degree. Regardless of one’s beliefs, the individual who accepts that death is drawing near is expected to see death as a natural part of life.

Lastly, the mediation analysis shows that death anxiety plays a mediating role between life satisfaction and successful aging. According to this result, life satisfaction among the elderly affects successful aging by the way of death anxiety. When looking at the literature,

we see that Jose, George, and Dante (2018) directly examined the impact of life satisfaction on death anxiety, reaching the conclusion that life satisfaction predicts death anxiety with considerable accuracy. On this point, death anxiety and its possible impacts—such as being unable to give oneself to other aspects of life due to thinking about death, being unable to remain in the moment, finding life meaningless, maintaining an introverted life, or any number of somatic symptoms—may prevent successful aging. At the same time, another important finding from this current study is that the variables of death anxiety and life satisfaction together explain 36% of the total variance in successful aging. Hence a significant part of successful aging can be explained by the variables of death anxiety and life satisfaction, which have already been shown to be interrelated.

These comprehensive results have been arrived at by bringing the words of Yalom (2008) to mind: “Despite the staunchest, most venerable defenses, we can never completely subdue death anxiety: it is always there, lurking in some hidden ravine of the mind” (pp. 5-6). In response to this worthy thought, the following interpreted thoughts of Camus may provide some suggestions for its application (Camus, 2003, pp. 8):

“Are we going to close our eyes, the doors of our hearts, to the beauties of the world of these experiences, as well as to the suffering of humans, to their despair, because it ends with death? Because we live, we must look at creating happiness on our right and on our left to be happy.”

In this context, it is recommended that projective techniques based on the dynamics of the person or group may be added to those psychological counseling programs for the elderly that address death. In addition, the elderly can take part in initiatives that facilitate their engagement, including pursuits related to the arts (such as theaters and musicals), based on the idea that their thoughts will be directed outwards as long as they are engaged in a pursuit. Tazelenme Üniversitesi (a refresher university that provides courses for the elderly) and Sosyal Yaşam Evi (a kind of social housing for the elderly in Turkey) are important initiatives, for which the elderly should be provided with appropriate information and orientation.

This study has several limitations. As it was not possible to stick to a specific region of Istanbul during the data collection phase, it is difficult to generalize the study findings to the larger society. At the same time, the study group was composed of older adults who did not suffer from a fatal disease or any disability. Future studies should examine the relationships between death anxiety, life satisfaction, and successful aging with control groups formed in working groups within this framework.

References

- Akça, F., & Köse, I. A. (2008). Adaptation of Death Anxiety Scale (DAS): Validity and reliability studies. *Turkish Journal of Clinical Psychiatry, 11*(1), 7-16. Retrieved from <https://www.klinikpsikiyatri.org/jvi.aspx?pdire=kpd&plng=tur&un=KPD-06078>
- Angelini, V., Cavapozzi, D., Corazzini, L., & Paccagnella, O. (2012). Age, health and life satisfaction among older europeans. *Social Indicators Research, 105*(2), 293-308. Doi:10.1007/s11205-011-9882-x
- Bowling, A., & Dieppe, P. (2005). What is successful ageing and who should define it? *British Medical Journal, 331*(7531), 1548-51. doi:10.1136/bmj.331.7531.1548
- Camus, A. (2003). L'Etranger. In V. Günyol (Ed.), *Preface* (pp. 8). Istanbul, Turkey: Can Publishing.
- Chan, S. H. W., Pan, Y., Xu, Y., & Yeung, K. C. (2019). Life satisfaction and self-perception of aging in contributing to successful aging in a Chinese context. *Innovation in Aging, 3*(51), 147-148. Doi:10.1093 / geroni / igz038.531
- Cicero, M. T. (2017). Cato Maior de Senectute (C. C. Çevik, Trans.). Istanbul, Turkey: Turkey İş Bank Cultural. (Original work published B.C. 44).
- Çelik, İ. (2009). Death in Turkish sufism thought. *Atatürk University Journal of Turkish Research Institute, 16*(40), 119-46. doi:10.14222/Turkiyat1236
- Çelik, S. S., Çelik, Y., Hikmet, N., & Khan, M. M. (2017). Factors affecting life satisfaction of older adults in Turkey. *The International Journal of Aging and Human Development, 87*(4), 393-414. Doi:10.1177/0091415017740677
- Demir-Çelebi, Ç. (2020). *Successful aging and an experiment for Turkish sample*. (Doctoral dissertation, University of Marmara). Marmara University Library and Documentation Department. <https://katalog.marmara.edu.tr/veriler/yordambt/cokluortam/C1377760-C8E6-3D43-BE92-DCC008D4B910/5e1c1099c5c15.pdf>
- Depp, C. A., & Jeste, D. V. (2006). Definitions and predictors of successful aging: A comprehensive review of larger quantitative studies. *The American Journal of Geriatr Psychiatry, 14*, 6-20. Doi:10.1097/01.JGP.0000192501.03069.bc
- Diamond, H. (2014). *What is successful aging? A field study showcasing an elder perspective*. (Master's thesis, University of Brandeis). Brandeis Institutional Repository. <https://bir.brandeis.edu/handle/10192/27071?show=full>
- Dorji, L., Jullamate, P., Subgranon, R., & Rosenberg, E. (2019). Predicting factors of successful aging among community dwelling older adults in Thimphu, Bhutan. *The Bangkok Medical Journal, 15*(1), 38-43. Doi:10.31524/bkkmedj.2019.02.007
- Erikson, E. H. (2014). *Life Cycle Completed* (G. Akkaya, Trans.). Istanbul, Turkey: Okuyan Us. (Original work published 1982).
- Estebarsari, F., Dastoorpoor, M., Khalifehkandi, Z. R., Nouri, A., Mostafaei, D., Hosseini, M., Esmaeili, R., & Aghababaeian, H. (2020). The concept of successful aging: A review article. *Current Aging Science, 12*, 4-10. Doi:10.2174 / 1874609812666191023130117

- Fisher, B. J. (1992). Successful aging and life satisfaction: A pilot study for conceptual clarification. *Journal of Aging Studies*, 6(2), 191-202. Doi:10.1016/0890-4065(92)90012-U
- Fisher, B. J. (1995). Successful aging, life satisfaction, and generativity in later life. *The Internal Journal of Aging and Human Development*, 41(3), 239-50. doi:10.2190/HA9X-H48D-9GYB-85XW
- Fortner, B. V., & Neimeyer, R. A. (1999). Death anxiety in older adults: A quantitative review. *Death Studies*, 23(5), 387-411. Doi:10.1080/074811899200920
- Given, J. E., & Range, L. M. (1990). Life satisfaction and death anxiety in elderly nursing home and public housing residents. *Journal of Applied Gerontology*, 9(2), 224-29. doi:10.1177/073346489000900208
- Havighurst, R. J. (1961). Successful aging. *The Gerontologist*, 1(1), 8-13. Doi:10.1093/geront/1.1.8
- Hickson, J., Housley, W. F., & Boyle, C. (1988). The relationship of locus of control, age and sex to life satisfaction and death anxiety in older persons. *The International Journal of Aging and Human Development*, 26(3), 191-9. doi:10.2190/E5CK-THBM-QVQG-C3DN
- Hilgaard-Bülow, M., & Söderqvist, T. (2014). Successful ageing: A historical overview and critical analysis of a successful concept. *Journal of Aging Studies*, 31, 139-49. Doi:10.1016/j.jaging.2014.08.009
- Hinz, A., Conrad, I., Schroeter, M. L., Glaesmer, H., Brahler, E., Zenger, M., Kocalevent, R. D., & Herzberg, P. Y. (2018). Psychometric properties of The Satisfaction With Life Scale derived from a large German community sample. *Quality of Life Research*, 27(6), 1661-1670. Doi:10.1007/s11136-018-1844-1
- Holmes, J. (2006). *Successful ageing: A critical analysis*. (Doctoral dissertation, University of Massey). Massey Research Online. https://mro.massey.ac.nz/bitstream/handle/10179/3884/02_whole.pdf
- Hsu, H. C. (2010). Trajectory of life satisfaction and its relationship with subjective economic status and successful aging. *Social Indicators Research*, 99, 455-68. Doi:10.1007/s11205-010-9593-8
- Hye-Kyung, K., & Ji-Hye, K. (2020). The effect of preparation for old age on the life satisfaction of the Korean elderly: Focusing on the interaction effect of social support and death anxiety. *The Journal of the Korea Contents Association*, 20(10), 449-457. doi:10.5392/JKCA.2020.20.10.449
- Iwatsubo, Y., Derriennic, F., Cassou, B., & Poitrenaud, J. (1996). Predictors of life satisfaction amongst retired people in Paris. *International Journal of Epidemiology*, 25(1), 160-70. Doi:10.1093/ije/25.1.160
- Jose, S., George, N., & Dante, G. (2018). Life satisfaction as a predictor of death anxiety among the elderly people. *Indian Journal of Health and Well-Being*, 9(6), 829-32. Retrieved from <http://www.i-scholar.in/index.php/ijhw/article/view/181091>

- Kaba, E., Erol, M., & Güç, K. (2017). Development of Adults Life Satisfaction Scale. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, 18(1), 1-14. Doi:10.18037/ausbd.550232
- Kanning, M., & Schlicht, W. (2008). A bio-psycho-social model of successful aging as shown through the variable of physical activity. *European Review of Aging and Physical Activity*, 5(2), 79–87. Doi:10.1007/s11556-008-0035-4
- Kars-Fertelli, T., & Deliktaş, T. (2019). A study on the relationship between perceptions of successful aging and life satisfaction of Turkish elderly people. *Perspectives in Psychiatric Care*, 56(2), 386-392. Doi:10.1111/ppc.12446
- Kımtır, N., & Köftegöl, Ö. (2017). A research on the relationship between death anxiety and religiosity in adults. *Journal of Sakarya University Faculty of Theology*, 19(36), 55-82. Doi:10.17335/sakaifd.327235
- Mroczek, D. K., & Spiro, A. (2005). Change in life satisfaction during adulthood: Findings from the veterans affairs normative aging study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1), 189-202. Doi:10.1037/0022-3514.88.1.189
- Öz, F. (2002). The last stage of life: Elderly the review of psychosocial dimension. *Journal of Kriz*, 10(2), 17-28. Doi:10.1501/Kriz_0000000185
- Özen, D. (2008). *The effect of death anxiety on activities of daily living in older adults living in rest home.* (Master's thesis, University of Haliç). Turkey Council of Higher Education Thesis Center. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=hbg-r2QLgVtu_G5TpYRGqg&no=5gu32DRG1h6ozyxM0xtc9w
- Özşungur, F. (2019). Women's successful aging. *Health Care for Women International*, 41(9), 997-1017. Doi:10.1080/07399332.2019.1667994
- Öztürk, Z., Karakuş, G., & Tamam, L. (2011). Death anxiety in elderly cases. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 12(1), 37-43. Retrieved from <https://www.semanticscholar.org/paper/Death-anxiety-in-elderly-cases-%C3%96zt%C3%BCrk-Karaku%C5%9F/dc137de39a3da7d935b233927ccc7653c8f1c9d6>
- Roushani, K. (2012). Relationship between religious beliefs and life satisfaction with death anxiety in the elderly. *Annals of Biological Research*, 3(9), 4400-4405. Retrieved from <https://www.semanticscholar.org/paper/Relationship-between-religious-beliefs-and-life-in-Roushani/512b62b7d586cf72a0c6d6daee7780f22eabdda9>
- Rowe, J. W., & Kahn, R. L. (1997). Successful aging. *The Gerontologist*, 37(4), 433-40. Doi:10.1093/geront/37.4.433
- Saeed, F., & Bokharey, I. Z. (2016). Gender differences, life satisfaction, its correlate and death anxiety in retirement. *Journal of Psychology and Clinical Psychiatry*, 5(2), 00280. Doi:10.15406/JPCPY.2016.05.00280
- Siahpush, M., Spittal, M., & Singh, G. K. (2008). Happiness and life satisfaction prospectively predict self-rated health, physical health, and the presence of limiting,

- long-term health conditions. *American Journal of Health Promotion*, 23(1), 18–26. Doi:10.4278/ajhp.061023137
- Strawbridge, W. J., Wallhagen, M. I., & Cohen, R. D. (2002). Successful aging and well-being: Self-rated compared with Rowe and Kahn. *The Gerontologist*, 42(6), 727-33. Doi:10.1093/geront/42.6.727
- Şanlı, S. (2012). *A study for determining the educational needs of older adults for a successful aging*. (Master's thesis, University of Hacettepe). Turkey Council of Higher Education Thesis Center. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=bS088a54IFTeKHcHyftWCQ&no=Gf3pTN-eOJE-_06dnUAv4g
- Taghiabadi, M., Kavosi, A., Mirhafez, S. R., Keshvari, M., & Mehrabi, T. (2017). The association between death anxiety with spiritual experiences and life satisfaction in elderly people. *Electronic Physician*, 9(3), 3980-3985. Doi:10.19082/3980
- Tanhan, F. (2013). The effects of death education on death anxieties and psychological well-beings. *Van Yuzuncu Yil University Journal of Education*, 10(1), 184-200. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yyuefd/issue/13705/165936>
- Tel, H., Koç, M., & Tel-Aydın, H. (2020). Determination of loneliness, life satisfaction and death anxiety in elderly living at home. *IBAD Journal of Social Sciences*, 1(10), 1-10. Doi:10.21733/ibad.760027
- Templer, D. I. (1970). The construction and validation of Death Anxiety Scale. *Journal of General Psychology*, 82, 165-77. doi:10.1080/00221309.1970.9920634
- Tomer, A. (1992). Death anxiety in adult life-theoretical perspective. *Death Studies*, 16(6), 475-506. Doi:10.1080/07481189208252594
- Warshney, S. (2007). *Predictors of successful aging: Associations between social network patterns, life satisfaction, depression, subjective health and leisure time activity for older adults in India*. (Doctoral dissertation, University of North Texas). UNT Digital Library. <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc3910/m1/55/>
- Yalom, I. D. (2008). *Staring at the Sun: Overcoming the terror of death* (1st ed.). San Francisco, CA: Jossey Bass.
- Zahedi-Bidgol, Z., Tagharrobi, Z., Sooki, Z., & Sharifi, K. (2020). Death anxiety and its predictors among older adults. *Journal of Holistic Nursing and Midwifery*, 30(2), 101-110. Doi:10.32598/jhnm.30.2.101

Philosophy of Military Leadership from The Perspective of Mustafa Kemal Atatürk

Murat Şengöz¹
Savunma Bakanlığı

ABSTRACT

Research Article

The success of an army depends on the presence of advanced weapons and means of warfare, an effective command chain, a functional institutional structure, an established management climate, and a well-trained sense of obedience to meet the demands of the modern age as a whole. No matter how advanced the warfare, weapons, tools and equipment are, there will be no success without the devoted, well-trained, stout-hearted soldiers who will use those systems. Just like a football club that lacks the team spirit of the world's best stars on the field, the best coaches and professionals such as technical boards, material suppliers or the club doctor sitting on the bench, the most enthusiastic fans in the stands cannot provide a masterstroke. Even an army consisting of the most well-trained soldiers with the latest technology in warfare, weapons and vehicles cannot be successful if the spirit of companionship is not established, hearts are not united for a common ideal. The concept of the friendship of arms is a reflection of the spiritual atmosphere of an army, a harmonic instrument that makes an army real and gives it the strength it needs. The friendship of arms is a shared set of ideals, the law of brotherhood, the honor of men and of a nation that is matured, cooked and shaped in the flesh and bones in the hearts of its soldiers. Officers are the sworn guards of the honor and good name of the armies and nations they belong to. They are the veins and the backbone of their armies, which feed the brains and the hearts of the people. This study considers the principles regarding the administration and management of the Armed Forces, the management climate, the necessary qualifications of officers, the concepts of commander and leadership and the issues that need to be emphasized in the training of officers, the army and the notion of leadership through an axiological paradigm and normative criteria.

Key Words: Leadership principles, organizational behavior, management, organization, axiological paradigm

Received: 30.09.2020

Revision received:

06.07.2021

Accepted: 07.05.2021

Published online:

30.05.2021

¹ Corresponding author:

Dr.

muratsengoz74@gmail.com

Orcid: 0000-0001-6597-0161

Mustafa Kemal Atatürk'ün Perspektifinden Askeri Liderlik Felsefesi

Murat Şengöz¹
Savunma Bakanlığı

ÖZ

Araştırma Makalesi

Bir ordunun başarısı bir bütün olarak modern çağın taleplerini karşılayan harp silah ve araçları, etkin bir komuta kontrol, işlevsel bir kurumsal yapı, disiplinli, silah arkadaşlığı olgusu yerleşmiş bir yönetim iklimi, iyi yetiştirilmiş itaat duygusu gelişmiş askerlerin varlığına bağlıdır. Ne kadar gelişmiş harp, silah, araç ve gereçlerine sahip olunursa olunsun, o sistemleri kullanacak fedakâr, serdengeçti, iyi yetişmiş, temiz yürekli askerler olmazsa, en modern harp, silah ve araçlarına sahip, en iyi eğitimi almış askerlerden müteşekkil bir ordu dahi eğer silah arkadaşlığı ruhu tesis edilmemiş, yürekler ortak bir idealde birleşmemiş, askerleri birbirlerinin dizlerinde can vermeye hazır değilse muvaffak olamaz. Silah arkadaşlığı kavramı, bir ordunun manevi atmosferinin bir yansımasıdır, bir orduyu gerçek bir ordu yapan ve orduya ihtiyaç duyduğu kuvveti veren harmonik bir enstrümandır. Silah arkadaşlığı paylaşılan bir idealler kümesidir, kardeşlik hukukudur, bir ulusun sahip olduğu namus ve şeref, bağrından çıkardığı askerlerinin yüreğinde olgunlaşmış, pişmiş, ete ve kemiğe bürünmüş, vücut bulmuş halidir. Mustafa Kemal Atatürk'e göre, subaylar mensubu oldukları orduların şeref ve namusunun teminatı ve dayandığı asıl güçtür. Subaylar ordularının beynini ve kalbini besleyen toplardamarlarıdır, omurgasıdır. Bu çalışmada Silahlı Kuvvetlerin sevk ve idaresine yani yönetimine ilişkin prensipler; yönetim iklimi subayların sahip olması gereken nitelikler; komutan ve lider kavramları ve subayların yetiştirilmelerinde üzerinde durulması gereken hususlar, liderlik mefhumu, aksiyolojik bir paradigma ve normatif kıstaslarla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liderlik ilkeleri, örgütsel davranış, yönetim, organizasyon, aksiyolojik paradigma

Alınma
Tarihi:30.09.2020
Düzeltilmiş Hali Alınma
Tarihi: 06.07.2021
Kabul Edilme Tarihi:
07.05.2021
Çevrimiçi Yayınlanma
Tarihi: 30.05.2021

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Dr.

muratsengoz74@gmail.com

Orcid: 0000-0001-6597-0161

Introduction

An army can only lose a war if it loses its determination and the will to fight; in other words, when it gives up. A war will not be lost until an army that does not lose its determination and will to fight gives its last breath. For this reason, the preservation of the feeling of belonging to an army, to this large family, should be kept as a priority above all else, where the personnel are centered in value, loyalty and arms friendship. This feeling and responsibility should be able to be sustained even after retirement and leaving the job, since friendship is a law of brotherhood (Hassett, 2001, s. 53). Therefore, since the personnel are members of a big family even after they leave their job, the gains of the members during their professional lives should be given to them in a way that they can maintain their reputation in civilian life with their valid licenses and documents and they should be granted the added value they deserve. During peacetime, these hundreds of thousands of potential soldiers are civilians and engage in their own trade or line of work (Daniel & Stefan, 2014, s. 437). However, these potential soldiers have served or have been serving in the army for a certain period of time to fulfill their mandatory military duties. The real work of the peacetime armed forces is training and, in this respect, they are essentially the trainers of every subordinate, because the product to be created is a team game under all kinds of circumstances. In this structure, schools and courses are essentially a beginning or they are complementary to the education provided to the troops.

Comprehensive field exercises and maneuvers represent the essence of efforts to give soldiers the determination and the will to fight. In this way, advanced weapons, materials and equipment can be used and tested, while real situations that can be encountered in real-time are provided. Effort should be spent on providing the personnel with the will and the determination to fight to increase their success by improving their knowledge and skills. The personnel's military duty is based on heavy and difficult training, involves repeated actions, and challenges the human body. Knowing in military service is practicing. Therefore, the essence of military training is the exercises. Military service is an educational home besides the heavy and difficult training, where ordinary people such as peasants and laborers are conscripted to be given the education they need to become more conscious citizens, which they can use in their life after military service, and gain a certain level of technical knowledge and skills required by the age of knowledge and national consciousness. The first objective of all these activities is to provide the soldiers with the will to fight, perseverance, and to strengthen the consciousness of citizenship.

The fact that Armed Forces remain outside of domestic politics and are not used as domestic political material is critical to the preservation of their dignity at all times and for the preservation of the determination and the will to fight. The internal functioning, appointment and promotion of members of the armed forces must be autonomous to the maximum possible extent. The determination and the will of armed forces to fight is absolutely possible through the establishment of institutional harmony and the maintenance of a sense of corporate belonging. In order to maintain discipline in armed forces and to maintain the dignity of the military personnel, professional military police should be established. The duties and competencies of military police should be regulated by law. The selection of personnel for the military police should be made from among the successful and privileged personnel of armed forces. In terms of discipline, military policemen should work under the garrison commanders, and in their duties, they should be attached to the military prosecutor's office. In this context, the military judiciary should be re-established as an independent entity, not as a part of the civilian judiciary. All appointments and promotions in the Armed Forces must be based on merit. For the establishment of an effective merit system, it is essential to define the qualifications of the task and standards clearly and to plan the professional development process accordingly (Saruhan and Yıldız, 2013, s. 67). The merit system should be based on objective

and transparent practices and criteria. The equivalent duties and positions in professional development and career planning should be determined in writing and should even be in line with civilian regulations and provisions.

The uncertainty created by the environment is the biggest enemy of motivation (Eren, 2000, p. 34). For this reason, the use of annual leave by military personnel, guard duties, health-related issues, overtime, field exercises, temporary duties, overseas duties, professional development, appointments and everything related to real operations should be standardized by regulations and should come before any arbitrary decision. These regulations must be passed. The establishment of standard practices will strengthen the trust of the staff towards each other and create an atmosphere of peace and general trust. For this, additional fees are paid in return for seizure services, protection of the health of the personnel, provision of the necessary conditions for sports, the removal of periodic examinations from formality, appointment and promotion in accordance with the principles of the regular staff, appointment and relocation of the training activity schedule and civil rights, such as children's school situations, harmonization of legislation, and making sure that the rights of staff are undisputed by law. The conditions for maintaining the duty standards of the personnel should be provided, and the maintenance of the required duty standards should be followed carefully. The skills and experience gained by staff during military service should be aligned with their civilian equivalents. In this context, diplomas and certificates given to personnel trained in military schools must be valid in national and international fields. In this sense, the licenses of the personnel working in the positions of sea captain, seafarer, pilot, technician, driver, accountant, auditor, treasurer, engineer, security guard, and trainer should be aligned with civil licenses. It is important that the army is removed from being an institution in which employees are obliged to work and the personnel who have opportunities or develop their talents constantly think about leaving their profession and that it is turned into an attraction with the education, skills and experiences it provides (Kaya, 2002a, p.74). It is equally important that cost efficiency and productivity are taken into consideration in all planning within this scope.

Regarding the force structure policy of Armed Forces, in order to keep up with technological requirements, the rapid changes in the world's security and threat environment should be designed to enable the establishment of a modern and more professional force structure with fewer but more effective operational capabilities and firepower (Wong, et al, 2003, p. 657-692). Therefore, the manpower policy of Armed Forces can reduce the employment of temporary personnel by employing specialized personnel in jobs requiring technical knowledge and expertise.

In order to increase the efficiency of Armed Forces, diligence in personnel training activities should be ensured and appropriate personnel should be employed in the appropriate places of duty as self-confident people who are aware of their duties and responsibilities. The aim should be to ensure that the personnel are always happy and proud of being a member of the Armed Forces, are satisfied with their conditions, are sure of their future, and see themselves as a part of the armed forces family, both materially and morally. In this context, giving priority to combat personnel/classes, which are the backbone of the war system, will be beneficial in terms of strengthening the backbone of the system. Armed Forces need more advanced, well-managed and better-directed manpower with modern weapons, equipment and systems, which are added to its inventory every day in light of the duty of protecting the country through its laws (Cole, 2015, p. 497). Personnel training requires an efficient use of resources and efforts to improve the combat capacity of the armed forces. Combining resources in a holistic way at the highest level is a result of the need to use the rooted state tradition in harmony with modernity. Military service is a discipline and an order. Trying to save the day, postponing important issues and ignoring problems are not compatible with military honor

Method

The aim of this study is to reveal the basic dynamics of the military management climate within Atatürk's perspective and norms of value philosophy. In this study, the issues related to the military management climate are tried to be explained with a holistic and axiological perspective through the components of management psychology with historical, universal and normative principles and principles. This study is a qualitative research. In this study, the dynamics of the military management climate have been critical. All documents and publications used in the research are secondary data sources obtained by literature scanning technique.

Commanding Climate

In terms of social culture, security perception and the functioning of the state mechanism, each country has a unique and distinct administrative and organizational structure and is special. For this reason, each army has its own unique characteristics such as the relationship between command and dispatch, the power distance caused by the perception of subordinacy and superiority, the determination and transfer of powers and responsibilities, leadership characteristics expected from the command level, and the determination of specialization levels and the management area (Cole, 2015, p. 1504).

In this respect, the management climate, as a subset of social culture, characterizes the force structure of the army in the first place: its purpose, the need for specialization and division of labor, the degree of formalization, the control area of the manager, the number of levels in the organization, the level of centralization and decentralization in the organization, the degree of complexity of the work, departmentalization, and the presence and proportion of functional command and consultants, i.e. staff management levels. It influences even the force structure in proportion to its effect on the mixed troops and joint headquarters structures and command and control channels. What makes the troops successful is neither a well-trained soldier alone, the warfare technology used, nor a perfect system. The real secret of success in the management of military organizations should be sought in the "management culture" or "management climate" because a military organization that does not have the determination and the will to fight and is not composed of soldiers who cannot afford to give their lives is bound to fail at the end of the day (Hutchison, 2013, p. 24).

Soldiers cannot be trained only with heroic stories and myths, as military service is a way of life. Real soldiers are admitted to military schools from an early age. On the one hand, military schools receive formal training that opens and enlarges the minds they need for military service, while on the other hand soldiers undergo rigorous training that increases their loyalty, courage, and the endurance required by military ideas and formations. The essence of military service is discipline and strict training. A soldier has three essential features: vitality, courage and loyalty. For this purpose, soldiers are left to sleep in the open air in military camps, deprived of sleep during the night, made to run for miles, get accustomed to hunger and thirst, and become less afraid of death. The effects of social culture are also the source of differences and similarities between organizations. Social culture is surely not the only element that determines organizational structures and shapes management philosophies, but it is a very important parameter affecting organizational structures and managerial behaviors (Klein, 2014, p. 44). However, it is not easy to put forward the effect and/or contribution of social culture into the equation of organization and management, especially in the post-industrial society (new world order) we are now living in. This is because a significant proportion of world armies is under the influence of globalization and isomorphism.

In practice, societies in general and organizations in particular differ in terms of their perception of values, expectations, attitudes and events, in other words, culture. Individuals

gain culture through a process of socialization. Organizations are part of the social culture in which they are involved (Sargut, 2001, p. 71). Therefore, in order to understand the effect of cultural differences on organizational structures, first of all, an introduction needs to be given about the concept of culture. Then, it is necessary to reveal what culture means in terms of organizational structures and management. It can be said that humans constitute culture, but culture affects humans and what belongs to humans. Social culture affects organizations and is the source of similarities between organizations (Aron, 2005, p. 434). Culture can be defined as the totality of ideas and arts, beliefs and traditions, thought patterns, notions and formations that people agree on, which affect and determine all human structures (Cole, 2015, p. 501). There is a two-way relationship between social culture and the force structure of an army. Because social culture and the sensitive and privileged position of the army in the administrative climate and the state apparatus nourish each other with a dialectical network, it determines both the force structure of an army and the administrative climate and administrative values. For this reason, in parallel with the developments in the social dimension, the force structure of an army and the climate of the organization naturally lead to the regulation of the relations between individuals and to re-establish authority, responsibility and contribution.

It is not possible for an army that has closed itself to the world, is unaware of other developments, and does not see the fist of someone else and thinks its own fist is a powerful sledgehammer to be successful. For this reason, it is necessary to examine developed armies, make comparisons, make examples out of lacking areas, learn new things, adapt them to the existing structure, and implement them. At all levels of management, it is as important to carry out a job accurately as doing the right job. For this reason, it is necessary to have a strategic mind with a solid planning process based on realizing a certain desired state and a meaningful purpose. If military organizations are unable to keep up with the requirements of the era, they cannot establish a proper command structure with war weapon tools and equipment, cannot be organized, cannot distribute their forces in an appropriate way, and cannot gather power and plan developments, that is, while progressing from their position to the current time, in parallel with the time available and the necessary development of military organizations, they are no more than paper tigers. Such military structures, due to their inadequate and underdeveloped organizational cultures, cannot provide sufficient and necessary added value to their military organizations. An improper management climate and an underdeveloped organizational culture are the most significant obstacles to teamwork and synergistic management. It is unrealistic to expect that such structures, whether military or civilian, can achieve the necessary transformation without professional and external assistance. The criterion of the success of such organizational structures is that, after a while, the superiors maintain their positions and the internal status quo. It is also important to assess the current management climate and understand how successful the military is in detecting environmental threats through its current organizational structure and command and control system. In this scope, the ratio of the number of personnel to the number of jobs produced, the qualifications of the personnel, the approach to personnel deficiencies, whether administrative procedures allow the agility of the work or the practicality of the (cumbersome) procedures, the ratio of personnel allocation to important and insignificant jobs, and resource allocation are issues to be considered. Fearless and realistic determinations should be made about the existence of implementation procedures, the maintenance of the balance between image and formal content and essence, common beliefs and shared visions, acceptions about the desired situation, and subjective perceptions of the subjectivity and objectivity of the objectives. If this is not possible, the sense of fulfillment in an army is replaced by short-term embarrassments. In the army, communication and sincerity are reduced and the problems related to organizational structure and functioning increase. An army should never engage in domestic security issues as some kind of internal political material. If an army turns its attention to internal issues rather than external issues, it cannot fully read

the opportunities and threats posed by globalization, realize the technological developments and adaptations that need to be made, and remain pro-active in dealing with emerging problems, and it will fall short. At this point, it is necessary to focus on what needs to be done with sharp self-criticism, rather than eliminating the criticisms made from this point of view. A strong army holds together the survival of a country, a country's national ambitions to achieve a valid basis for a conflict, and the rightful pride of the people, and is the most valuable social element.

Establishment of Arms Friendship

As Sun Tzu states in his book on the art of war, a commander who knows his enemy and himself will not be defeated even if he fights a hundred times. If he does not know his enemy but knows himself, he may win and lose once. But if he does not know himself, he is always bound to lose. For this reason, one of the most important issues in a military organization and perhaps one of the most critical main responsibilities of commanders is their sincere assessment of their own forces. The establishment of friendship in the army is a commander's duty. In order to achieve this, commanders should have intelligence, skill, patience, compliance and loyalty. It is more important than anything else to ensure that the task can be performed safely and harmoniously in a hierarchical and precisely adjusted institutional structure like armed forces. For this reason, there is a need for unity of the people who have high loyalty and common beliefs from top to bottom in the army and in the country. The high spirit created by the people with this belief is the source of solidarity between the members of the army (Sparrowe, 2005, p. 419-439).

It is very special for a person to have a job where he knows that he is a valuable member of the team (Cole, 2015, p. 499). There are very few things in the life of any adult where he truly believes that he is valued and feels like part of a team. If one believes that he can achieve something, he thinks he will, and ultimately, he believes that all his efforts will be worthwhile, and he can display meaningful performance in his work. For this reason, commanders make people in their environment feel like part of the family. This is called the establishment of the friendship of arms. No virtuous person plans a career on the frustration and labor of others. The organization culture involves military units of the upper level, all levels of commanders, and low-ranking and non-ranking soldiers, and it includes all wars, weapons, tools, equipment and war systems. No matter how well people are trained, they cannot adapt to a command level where they feel they are not valued, motivated or are not receiving the appreciation and rewards they deserve (Sargut, 2001, p. 75). As a result, they cannot display the necessary performance when required. As well as having the vision and mission of the command level, the existing visions and missions should be shared and adopted by the members. As in any organization, the rules and paradigm of this system are as important as the system in military organizations. A miraculous success cannot be expected from a military establishment in which the rules of conduct, the degree of sacrifice, the criteria for success, and the norms of brothers in arms are not defined as open and fair.

The success of an army is as important as the sacrifice of each soldier, as well as the knowledge of each soldier about the limits of sacrifice to be demonstrated by his fellow companions. At this point, as well as the sacrifice, loyalty and devotion of the soldiers, the existence of a fair and transparent organizational climate is critical. It is the sum of the energy in the hearts of the members of the army. No matter how high the level of soldiers' training and performance and the level of warfare, tools and equipment possessed, the most effective weapon in combat is the person himself. Soldiers' suspicions about the friendship and organizational climate will inevitably be the main determinant of success in combat. When the command system of the Ottoman Army and many other armies that have been successful in history and the principles of their propulsion and administration are analyzed, it can easily be seen that they have a perfect organizational climate, a fully shared vision, common values and

objectives, and high ideals, as well as advanced and modern weapons and tools (Şengöz, 2019, p. 183). In this sense, it is the shared vision, common fate, unity, courage, and friendship of the armies that have achieved successful and marvelous victories in the past that were the main determinants, the beliefs and thoughts that the members of the army had, rather than the facts mentioned in terms of loyalty to the army and to the country, and it would be more appropriate to address the issue in this manner (DOD Dictionary of Military and Associated Terms, p. 2021).

On the one hand, the armies must, of course, adapt their organizational structure and organization to suit the changing circumstances in line with the changing threat perceptions and operational needs; on the other hand, they must procure and provide the necessary weapons, tools and equipment in a relative power analysis, and force multiplier conceptions are necessary (Toffler, 1974, p. 33). However, the most advanced weapon is a well-trained and loyal soldier. Moreover, even a war can be lost despite determination and the will to fight. Therefore, an uninterrupted effort to establish and maintain a management climate that will enable the maximum contribution of members of armed forces to the institution should be made. In addition, a management approach that sees its members as subjects will enable the transformation and adaptation of the institution in accordance with the requirements of the age. The concept of solidarity in the army is a fundamental value of military service. Fellowship of the army takes place under the wings of a paternalistic and authoritarian commander. Everyone knows that a military commander is the father of the unit and the mother of the company. Respect for the ancestors in a society and respect for the elders constitute the awareness of being a nation. The team spirit in the army begins with the concept of brotherhood in arms. Solidarity in the army, the conviction of its members, and the promotion of dialogue and communication among its members make military organizations a big family like any organization and invincible in the face of all difficulties. In military service, the school is the main troop. The training received at all levels until the beginning of de facto military service is rather general in one aspect. Soldiers acquire the necessary qualities of solidarity, working together, patience, endurance, and military commitment in the troops they belong to. Military service is learned in the troops. Experienced soldiers and commanders supervise their environment and subordinates and pass on all the knowledge, skills and experiences required by military service. At this point, task changes and rotation contribute positively to the accumulation of knowledge, experience, and dexterity at all levels. At each level, a soldier must prepare for a higher mission. As expressed in a Japanese proverb, the dance changes when the music changes, or, as expressed in a Chinese proverb, when the wind blows, the wise build walls but the wiser ones build windmills. It is never known what the battle conditions will bring. Therefore, success or failure is not the work of one person but of the whole team (Can, 1997, s.31). This requires the added value and effort of the whole team. If the team is defeated, the team spirit dies. Commanders are successful to the extent that they can persuade their subordinates and provide them with the opportunity to work freely, use all their capacities and skills for a common purpose, and create an atmosphere of high morale, respect and trust for civilians. Therefore, social activities should be carried out in a culture of solidarity as a requirement of fellowship in the army. Rewarding successful staff in the barracks and collective drinking, picnicking, etc. activities, sharing happy and sad moments together, carrying out military ceremonies and assembles with a certain meaning, celebrating special days together, breaking status differences in all informal social activities, and improving internal communication can all be adopted as methods to develop a culture of solidarity.

Atatürk's Address to Officers

Mustafa Kemal Pasha moved to Afyonkarahisar on 27th July 1920 with the title of Speaker of Parliament with some of his deputies in order to supervise the preparations carried

out on the western front during the War of Independence and to give his directives. During this inspection trip, Atatürk addressed the officers on 31st July 1920 at the Corps Command located in Afyonkarahisar. Atatürk's address to active duty officers at the Corps Command is both a summary of the main ideas of the War of Independence and the Turkish Army and an X-ray of the Turkish Army. This unique appeal, its essence and the enthusiasm and excitement it created not only for the honorable officers of the Turkish Army but for all people of the world whose hearts beat with the love of country and nation, is a poetry of principles. In this manifesto, Mustafa Kemal Pasha emphasizes the basic values officers should have. According to Mustafa Kemal, officers are always responsible for their bravery, honor and courage with the duty of protecting their country and leading the people of the country. This historic mission is an irrefutable legacy to and an indispensable trust in officers. According to Mustafa Kemal, officers are the embodiment of a country's self-esteem. The reputation of the officers of a country is also the reputation of their country, because the army is the nation and the nation is the army. The relationship between the army and the nation is ontologically symbiotic; one is meaningless without the other.

Officers are forever the sworn guards of the dignity, honor and reputation of their flag, country and Republic regardless of the condition of the nation they come from. The Armed Forces are the honor of a nation. For this reason, those who set up a trap in their own army get trapped themselves, and those who try to mediate their dirty political ambitions through others, playing with honor and throwing mud at the dignified work of others, are incapable and vile people. As a matter of fact, in Marshal Mustafa Kemal Atatürk's words, an enemy that attacks a nation wants to humiliate the military officers of that country. The most short-lived method of destroying a nation is to destroy the reputation and honor of its officers, eliminate the notion of solidarity in the army, and reset its credibility with the public. Breaking down the army of a country from the inside is the shortest and most cost-effective way of taking over that country. In a military organization that eliminates the notion of friendship, people lose their ability to reason, get mechanical, their conscience becomes dull, and the outcome of their actions cannot be predicted and trusted. Fellowship is a law of brotherhood. Can one give up his ancestors, his brothers? Never. If necessary, he gives his life for their sake and honors their honor and their own wishes.

A military officer who is removed from righteousness and is scornful of others is a person whose heart is hardened, rude, and does not care about anyone else. An officer is an example of the nation from which he comes with his heart and his fortune. Officers are the embodiment of the determination and the will of the struggle of a nation to exist. The military structures in the organizational charts tick the boxes, essentially the capabilities that are possessed, namely the capabilities of combat systems. Success or failure in battle is absolute. Either you win and carry out your task, or you lose, become a prisoner, and the enemy will succeed in its own objective. Battles are not like football games. The referee cannot be challenged, and a replay of the match cannot be demanded. A battlefield never forgives any lies. Regardless of which advanced combat systems are owned, the most advanced weapon system is the human, and battles are won with people. The only thing that cannot be substituted in the battlefield is the determination and the will to fight, which are embodied in the personalities of the commanders of the soldiers. Officers are the conscience of the nation, the sworn guards of the reputation of the army, and the white blood cells of the nation's self-esteem. The officer is the crown on the head of his nation, its valiant pupil, and a heroic son. An army officer is a source of hope and a source of consistent, principled, honest, ethical, inexhaustible energy for the future of his country. The main issue in undeveloped countries is the maintenance of the survival of the dominant oligarchs. For this reason, the concept of a national army cannot be considered in countries that have lost their dignity and self, that are enslaved and unmodernized countries. In such countries, what is called the army is actually the mercenary

guard of the so-called owners of power, the loyal zombie servants, and the bouncers of the revolutionary leaders. A nation does not benefit from them. However, the leaders of developed countries are servants of their nation and honorable soldiers. Their armies consist of the honorable children of their nation.

Philosophy of Military Leadership from the Perspective of Mustafa Kemal Atatürk

Today, because of the large number and diversity of the dimensions of the peace and war environment, the security needs, dynamics and the factors affecting the issue, military successes cannot be achieved with lower-level officers and subordinates who cannot use their initiative and take responsibility only with orders and instructions (Stanley, 2019, s.23). In this way, trained lower-level officers and subordinates cannot advance in their studies. In the words of Mustafa Kemal Atatürk, “The value of an army is measured by the value of the officer and the commanding committee.” The commander's knowledge, courage and loyalty are the assurances of the existence of the army that he is a member of. He is a concrete expression of its determination and will. Again, in the words of Atatürk, “Officers are the sworn guards of the honor and dignity of their armies and nations. Officers live with dignity and they are the honor of their country. Dignity is not self-defense, it is maintained. The collateral of an army and the loyalty of the people to that army are permanent with the honor and reputation attributed to the officers of his country. The honor and reputation of an army cannot be waived in favor of the reputation and gains of any segment of society and the state.” What makes nations great is not the fact that a nation by itself is great. In every society, there are always jackals, snakes, crocodiles and all sorts of creatures. The greatness of a nation is in its capacity to extract great men from its bosom (Kaya, 2002b, s.63). Great men emerge from the bosom of great nations. So much so that the fate of a nation is combined with the fate of great men. The army of a nation, on the other hand, is the essence of a nation, whereas officers are the essence of an army.

An officer is a person who performs the art of commanding. As a commander, an officer is a person who orders soldiers to die if necessary, even in the sphere of modern life. A commander is a person who embodies the skills of command and management in his personality, who uses the authority of his supervisors, and is an example to his subordinates with his lifestyle and guidance (FM-622, 2016). A commander can never guide his soldiers with habits, customs and beliefs that are not internalized and questioned and expect high sacrifices from them as required by military service. Actions speak louder than words. A commander must be competent in his field. In essence, a command is the event of planning and organizing activities, people and time, motivating people, establishing appropriate and adequate communication and a communication environment, and controlling activities in the field. The duty of a military organization is the administration and management of national forces for armed struggle. Science and art are two basic qualities that contribute to and complement each other (Yıldırım, 2008, p. 61). Art is the spirit of military service and science is the body. Both are two sides of the same coin (Demir, 2012, p. 37). Commanding is the requirement and responsibility of the professionalism of the rank held by the soldier at all levels. The essence of command is to lead by example and to be an example. The commander fulfills his duty with his tactical, technical, and conceptual decision-making skills in a rational, logical, objective and systematic manner.

Management and administration are ontological events, meaning to existentially adapt a doctrine or a concept to the land when putting it into practice (Toffler, 1971, p. 34). A commander evaluates the acquired and learned experiences with their historical form and validity. At this point, as a scientist and a man of art, a commander produces solutions, makes decisions, and gives magic touches with the knowledge and skills formulated in his mind and imagination. In a commander's mind and imagination, formulas are like the axioms a scientist puts forward after dozens of pages of proof (Bingöl, 2013, p. 57). However, commanders have

no time to lose with proof; they come to the end of the work with knowledge and intuition. They are like scientists who do not prove every formula they write every time, because these have already been proven in the past. The need for the continuous proof of formulas is a need for novices and beginners in the profession, not for professionals. In Atatürk's words, "The secret of victory is to take the scientific and technical rules as a guide in the management and administration of the armies." The value of an army is measured by the value of the officer and commander. Being a commander always necessitates alternative modes of action. Scientific thinking is based on assumptions that cannot be confirmed. Its success rejects the self-appointed styles and does not leave success to chance. Scientific thought rejects despair. Having alternatives reveals that there is always a solution and something to do about a problem. A commander sees failures and deficiencies, threats and risks, and takes precautions and sets out the options for a solution (Demir, 2012, p. 45). With his technical and tactical skills, a commander approaches the problems he encounters with a filter of reason and logic and approaches the ideal when he blends knowledge, instinct, and experiences in his decisions.

A command is a certificate of authority issued by the responsible authority, which includes rights and responsibilities. Commanders carry their power and responsibilities in return for rank and occupation of their office. A commander uses legal and legitimate force in the military hierarchy. The possibilities of reward and punishment have the authority to force lower-level soldiers to perform certain work within the determined rules (Machiavelli, 2014). However, a commander is not the only one who uses the authority given to him through the hierarchy. A commander carries out the command work he is assigned on the basis of the knowledge and skill that includes the rank and the requirements of the position, which he fulfills to the finest detail. This information requires a sufficient understanding and habit to ensure the principles of command, the presence of existing instructions, and the safe flow of authority are maintained.

An officer does not use the legal authority based on command and control, given only by the law and his duty, in the performance of the duty entrusted to him. As a commander, an officer does not derive his power from his rank and authority solely from a legal authority. An officer makes his fellow soldiers a part of the team he is a member of, and he deserves their love and respect. Today, leadership requires more responsibility and contribution rather than commandment because military service is a labor of the heart before it is a profession and requires a spirit dedicated to a country. An officer needs to have intelligence, the ability to represent his country (physical condition, clothing and appearance), oral expression (speech), written expression, reasoning skills, and an ability to influence and persuade others' achievements, and he needs to be logical, stable and consistent. An officer should embody the spirit of analysis and synthesis and be a guide and role model for his culture and environment in general. A commander gives orders, information or advice, and commands and supervises his unit, besides providing education and training to his unit, and he always leads his unit. As a leader, he should always feel his authority and, when the time comes, he must know the elements of motivation he will use for education, training, administration, command and judgment. Education and training cannot be provided with a mass of orders, and morale cannot be obtained by pressure.

A commander directs the behavior of his subordinates, improves their combat abilities, and improves their spirit. At each level, a commander is ultimately responsible for the lower-level officers. Therefore, he knows how to balance their wishes and the possibilities and capabilities of his subordinates and their conflicting goals and wishes. A commander's management and administration activity have three characteristics and three qualifications. These are the qualities that a commander should have by birth. These can be improved by training if the person already possesses them. These features are being able to see, taking action, and the wish to take action. A commander carries out these activities with three qualities. These

are intelligence, character and self-confidence. Intelligence is the means to reach the path and the light to be followed; character is the balanced morale of strong nerves that allow a commander to reach the destination, and self-confidence is a force that makes it possible for a commander and his soldiers to achieve success and their objectives without moving away from their goals.

A commander is a person of value due to his ability to renunciate and his high character and intelligence. The waiving of his ego protects a commander from arrogance, pride, ambition, enthusiasm and behavior such as self-appreciation, prominence, self-expression and the pursuit of ascension. In order to dominate a unit, a commander must first of all get rid of his useless personal ambitions. A commander treats each position as the final level of his duty in the profession and acts with this awareness. A commander uses his authority to satisfy his desires, to receive praise and to wear his uniform, which is a sacred trust and not to be lived in in comfort. For a commander, renunciation is as valuable as a guide and as firm as faith. A commander is as strong as his intelligence and sincerity, as well as his character. A commander's self-confidence is based on his morals and unwavering beliefs. A commander is cold-blooded, dignified, stable and durable. He carries out his duty to the fullest, with a measured, proactive understanding and vision. Being proactive is the motto of the command. Being proactive means taking action from the situation, calculating all the possible risks from the beginning, and focusing efforts on critical decision points. Being proactive is a source of positive energy and synergy. Proactive leaders make a difference with their presence, because their interests are wide ranging and they expand their focus as they succeed. The domain is under the control of the person. The closer the domain of interest, the greater the performance and efficiency. The art of command does not only mean the ability to obey. A person who does not have the ability to command and is tired of sacrificing himself in order to accomplish his job cannot always succeed. Despite his efforts in reminding others of important issues, shouting, calling, punishing and compelling those in his environment to carry out their duties, he can never fully dominate his unit.

A commander does not engage in useless jobs and cannot be blind. He directs his activities to fulfill his duties and to obtain the maximum benefit as a result of the efforts spent thereupon. Atatürk says, "It is easy to follow the command of reason." The essence of the art of command is to give the right command. Commanders direct their troops to the target with their orders. A commander first attempts to understand others, then tries to be understood. Knowing how one can understand oneself is an expression of maturity in the profession. Trying to understand requires respect, and the desire to understand requires courage. Accurate understanding and synergy create a catalytic effect. Having a shared vision and common ideals makes it possible for people to realize their potential and maximize their total contributions. Synergy makes people the owner of the work and expresses a greater value than the sum of each individual's personal contributions. Contact with synergy opens minds and hearts to new possibilities and facilitates relationships. In order to create synergy, communication channels should be open, and empathy and differences should be valued. It is essential to create synergy by revealing differences and valuing them. By stimulating different mental, emotional and psychological capacities, all individuals are able to work together, and taking advantage of different characteristics is essential to synergy. With the synergy he creates, a commander ensures reconciliation, awareness, harmony and synchronization and establishes full solidarity in his unit.

A commander is knowledgeable, reads the requirements of his time, is open to change and self-improvement, has high adaptability, is tolerant, and does not hesitate to take responsibility for failures (Şengöz, 2020a, p.957-968). He is self-confident enough to share his success. With the courage and self-confidence of a commander, he increases the strength and courage of his environment. Criticizing the work and efforts of others, blaming others for one's

own failures, commanding them without knowledge and empathy, blindly claiming to know everything and not hesitating to hurt one's gunmates for one's own personal goals do not coincide with the values of an officer's profession. Actions alone do not belong to an officer or a commander. Commanding is essentially a matter of being virtuous. A commander has a high moral and solid character, rooted in his heart. He has a warrior spirit, he is a man of his word, he does not hesitate to reveal his life when necessary, and he does not hesitate to give his life to his country for his unexpected life, as sacrifice is one of the commandments of command. As stated in Atatürk's book *Conversations with Officers and Commanders*, the most important factor that demonstrates the quality of an army is the power of influence in the presence of the commander. Commanders are the guides of their troops. The more commanders respect their environment, the greater the obedience and respect of their environment. People are not forced to obey their superiors, who perceive them as high in spirit. In *Conversations with Officers and Commanders*, Atatürk conveys his impressions about a maneuver to Nuri Conker as follows: "Officers should be meritorious, conscientious for the development of the army, moral, honest, courageous in peacetime, as well as being brave and having technical and scientific knowledge."

You must fight to win a war. Warfare means defeating the enemy. The enemy can only be driven away and defeated through an attack. In order to win a war, only an attack and administration with an aggressive spirit and assertiveness can unlock victory. The main duty of an army is to protect the homeland from the enemy, to raise the country against the enemy, and to attack and plunge against the enemy like an eagle. A commander takes part in the hearts of the soldiers he directs and manages, gains their trust, and strengthens their morale with his presence. Success in battles requires all soldiers to take the initiative and take measures among themselves from the lowest rank to the marshal (Gavet, 2001, s.41). Therefore, all soldiers must have imagination about war. A commander adopts principles and training methods that will encourage his soldiers to work spontaneously and encourages his environment about all kinds of exercises and strives to increase the ability to work spontaneously. The abilities to work spontaneously and to have the idea of spiritual power and attack are indispensable in the military profession. A commander must be able to create energy and desire around him with his prudence, foresight, and determination to work, as well as in the way he takes action. A commander should be modest and share success with his environment but should not hesitate to take full responsibility.

To be successful in battles, you need to survive. Only those who survive can achieve victory. Success in battle is never a one-man demonstration, but teamwork, an established team spirit, and an unflinching belief can successfully lead one down tough and challenging paths to victory. Commanders must have the competence and credibility that makes it possible to win together with their soldiers in a difficult battle environment, which makes it possible for their soldiers to fight to achieve their goal. For this reason, every peacetime commander must have an emotional bank account opened in their hearts and in the hearts of their subordinates as a result of a high level of mutual trust. If there is no trust, there is no credibility. A commander takes into account the needs of the unit he manages and creates a working environment in which people feel like they are the host in order to benefit from them and increase the efforts of his soldiers. Host psychology is related to job satisfaction and the positive emotion that is felt as a result of the evaluation of one's experiences. These experiences are measured by the harmony between the soldiers' personal judgments and work and the degree of satisfaction the soldiers receive from their institutions. Host psychology improves organizational performance and success, boosts trust and loyalty towards the organization, and reinforces solidarity in the army.

A commander should know how to be respectful to laws, the hierarchy of organizations, and the internal regulations in his orders. Every supervisor must respect formal and non-formal customs, traditions and religious faiths. The authority and responsibility given to commanders

in military service are not for a despotic administration. Despotic administrations do not develop solidarity, and decisions are not passed through the filter of logic. The authority and the responsibility to give orders and to command soldiers given to commanders do not belong to structures with despotic administrations. Commanders' command and command privileges are essentially a heavy responsibility. A commander shares this responsibility with his conscience, as well as with his headquarters during the reasoning phase. Of course, a commander does not always have to justify his decisions in a rational manner, but in practice, this is not possible. Ultimately, only a commander is responsible for any decision made. A commander is a person with situational awareness, a broad imagination, and certainly a lot of empathy, and is someone who knows the requirements of the situation and how to act effectively. The most valuable skill that makes it possible to create a center of gravity through an analysis of the opportunities and abilities of the enemy, exploit the weak points of the enemy, and intensify one's own forces at a certain point is definitely a superior skill of empathy. In the words of Sun Tzu, it is not only self-knowledge that is necessary for success in war, but it is also surely necessary to know the enemy. Those who are far from empathy are not really aware of their own possibilities and abilities; they cannot analyze their strengths and weaknesses, nor recognize their enemies. Deprived of the ability to empathize, poor adversaries try to solve their problems by assuming their enemies are fools and their subordinates' nature is that of a poor door servant. Therefore, all they do is cringe at their lower-level officers and manage the situation by solving the simple problems they create.

A commander with empathy knows how to give commands to his subordinates and opens up the space for them to use their initiative and creativity. In essence, leadership means having the ability to engage in a goal of one's own accord by convincing one's interlocutors. Leaders can only convince their interlocutors with the guidance of reason, logic, and common sense. A commander is a person who guides, encourages, gives responsibility to his subordinates, and sometimes solves and takes charge of the problems in an authoritarian way. Commanders make things easier for their subordinates.

To be able to command, one must first know how to obey. To be able to command others, one must first learn to command oneself. A commander is not only the commander of his unit, he is an exemplary person who feels a sense of trust in all aspects of his profession as a way of life. With his presence, it is the vitality, power and energy source of the army. The sworn guard of the honor of the officers' army is the honor of the nation. The art of commanding is the glory of the officer. An officer is a person who learns and teaches the art of commanding as a professional and is a representative of the union's brain, heart, and will. The characteristic features of a commander are the ability and technique of directing and managing the power of the personnel and elements assigned to him by combining these with his own power and turning them into a single force. A commander does not hesitate to give his life for his homeland if necessary, and he creates a peaceful and harmonious working environment with his work style. A commander knows how to encourage his subordinates to work spontaneously with an exemplary sense of responsibility. A commander always has an aggressive spirit and ideas, and with his honesty and diligence, he wins the hearts of his environment and ensures he has their trust. In order to be able to hit the target when shooting, rifle control factors and aiming principles must be applied accurately and correctly. If the target is hazy, hitting the target is incidental, or it may be impossible to hit the target. In his professional life, a commander only knows his job well and does his job; he does not enter into having high expectations and focuses only on performing his duty rather than the benefits he will obtain. As Atatürk stated, a war that does not have a valid cause is murder. A person who does not know himself is a fool. The strength of an army reflects the capacity of the officers' delegation. The real power of the Turkish Army today and in the future, as it was yesterday, can be found in Atatürk's words:

“First of all, the Turkish Army will consist of competent, knowledgeable and well-trained leaders [officers].”

Result and Discussion

Officers are the backbone and cerebellum of the nations to which they belong. A nation whose officers are discredited is like a paralyzed and crippled person. For this reason, the most important educational institutions in Britain, which had the empire where the sun never set, are the Military Academy and the War College. These schools are without a doubt a privilege for the entire British royal family and even for the kings, kingdoms and princes of many other countries that rule their country (Şengöz, 2020b, p. 205-224).

An army should never be used as a tool for politics and should not become part of the current political intrigues. An army is not the specific and privileged part of a society but consists of the sons of an entire nation. An officer is the conscience of a nation, the peace volunteer, the compassionate soul. A person who is a blackguard cannot become a Turkish military officer. Whoever has the intention and desire to make others pay a price to consolidate his personal gains is only a scoundrel and has no connection with the profession of officer, because an officer is an honest, altruistic, merciful, and valuable person. Soldiers protect parliaments in developed and civilized countries. Military pilots fly military heads of state. Due to this, the cemeteries of martyrs are different. Veterans and relatives of martyrs are under the supervision and protection of the state. For this reason, the Turkish national anthem's poet gave our national oath to the Heroic Turkish Army. Therefore, before the private television channels began broadcasting, state television would start and end its broadcasts with military flag ceremonies. Mothers who sent their sons to do their military service would apply henna to their hands and pray for their sons to become veterans if they survived and martyrs if they died.

An officer should be without expectations and should just do his job like a simple and ordinary fuse voltage switch in the workplace. Nobody feels his presence until the business starts again, but when the voltage rises, all eyes turn to him. Every leader wants to have a similar environment to himself. Leaders ask their subordinates to show similar behavior, characteristics, and efforts to them. If they think that they are constantly winning their positions by satisfying their soldiers and superiors, they also want them to please them, not to voice different voices and thoughts and avoid unnecessary efforts because they will risk their chances of promotion. On the other hand, if leaders have reached their positions by showing real success, by taking the initiative because they have done the right things correctly, they expect them to act in a manner that takes the initiative from their environment, besides acting spontaneously and not being afraid of voicing deficiencies and mistakes. This is actually a matter of self-confidence (Başaran, 2003, p. 89). For this reason, instead of raising subordinates who blindly show loyalty to them, the main commanders in the military profession glorify merit and loyalty to the institution, glorify its lifestyle, and have the tone of voice, postures and perceptions of trustworthy and honest personalities. This requires an organizational climate dominated by an institutional approach that rewards real success. It is a shame to use a mirror in the country of the blind. Being an officer is not only a profession, it is a way of life. While an officer fulfills his duty with enthusiasm, diligence, and loyalty, he is the follower of an ideal life and has a clear heart and the humbleness required by his intelligence and ability without having any interest in his education and training. An officer is a good father at home, an exemplary person in society, and one who will set the time of their own death for the sake of their homeland if necessary.

An officer promises God that he will sacrifice his life for the life, future, and well-being of his country and his people, as required by the oath he makes next to the flag. A person who wears the officer's uniform once carries military service in his soul, even after he takes off his

uniform. Officership is not a profession that can only be learned through textbooks and technical skills. Military service is learned by seeing and experiencing the life of a master. Officers do not only teach in military schools, do not only do theoretical training, and do not use scientific laboratories, see their commanders, and guide their personalities. Military service requires an elevated soul and a solid and unshakable character. Being an officer requires the defense of a country with the idea of survival. Protecting the honor of a nation's self-existence requires having a mentality that involves sacrificing oneself. What allows commanders to follow their own commanders with enthusiasm is their sense of trust in them and in their high intelligence and strong moral values. Officers give their lives for the honor of their fellow soldiers and their country. Elders called mayors “a city’s trust” in the past. An officer is the sworn guard of his country's honor as he takes an oath over his weapons and the flag of his country.

Regardless of how good the education level of the military schools are for the training of officers, according to Atatürk (2010), “The real duties of officers are to be absorbed into the souls of the officer candidates and real military institutions are the real educational institutions.” But the real training units where a commander can learn the artistic side of military service are the troops. After graduating from military school, a young commander learns the true spirit of the military art from his superiors in troops. In Atatürk’s words, “A lieutenant's graduation diploma from the War Academy [Harbiye] only allows him to be a part of the troop.” A lieutenant's actual training begins within the troops. For this, the commander of the division, the captain, is responsible for teaching and training the art and science of the military profession to the young and inexperienced lieutenant as his first role model, master, mentor, and life coach. Only in this manner can officers be trained to succeed in combat, win wars, and keep armies together in peacetime. A commander is a unit's brain, its heart, and a force multiplier. In order to become a blacksmith and stay a blacksmith, you need to be engaged in this profession. Therefore, it is a mistake to use officers as planning officers in the headquarters, only engaging them in paperwork. The commissioning of officers in headquarters before service in the troops will diminish their capabilities and deprive an army of its most educated elements. For this reason, officers should first be assigned to command duties, because well-trained commanders win battles.

References

- Aron, R. (2005). *Sosyolojik Düşüncenin Evrimi*. (Alemdar Korkmaz, Çev.), İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Ataturk, M.K. (1997). *Ataturk'ün Söylev ve Demeçleri*. Ankara: Ataturk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atatürk, M.K. (2010). *Zabit ve Subayla Hasbihal*. Ankara: Genelkurmay Yayınları.
- Basaran, İ.E. (2003). *Yönetim*. Ankara: Gül Yayınları.
- Beadle, H. (2016). Book Review: Complex Adaptive Leadership. *Educational Management Administration & Leadership*, 44(1), 165-166.
- Bingöl, D. (2013). *İnsan Kaynakları Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Can, H. (1997). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Siyasal Kitabevi.
- Cole, R.F. (2015). Understanding Military Culture: A Guide for Professional School Counselors. *TPC*, 4(5), 497-504.
- Daniel, N. and Sveningsson, S. (2014). Paradoxes of Authentic Leadership: Leader Identity Struggles. *Leadership Journal*, 10(4), 437-455.
- Demir, Ö. (2012). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- DOD Dictionary of Military and Associated Terms (2021). *Command and Control*. Erişim adresi: <https://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf>
- Eren, E.İ (2000). *Organizasyonel Davranış ve Yönetim Psikolojisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- FM-622 (2016). *Leader Development*. Washington, DC: Department of the Army.
- Gavet, A. (2001). *Savaş Sanatı*. Ankara: Genelkurmay Stratejik Etüd Başkanlığı.
- Hassett, F. (2001). Military Leadership. *Australian Defense Force Journal*, 25, 53-64.
- Hutchison, P. (2013). Leadership as an Ideograph: A Rhetorical Analysis of Military Leadership Training Material. *Journal of Leadership Studies*, 7(3), 24-37.
- Kaya, Ç. (2002a). *Medeniyet Koridorlarında Çağdaş Yönetim*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kaya, Ç. (2002b). *Yöneticiler ve Yönetim Koridoru*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Klein, E. (2014). *Physics Revolution Changing the World*. İstanbul: Say Yayınları.
- Koçel, T. (2010). *İşletme Yönetimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kutaniş, R. Ö. (2010). *Örgütsel Davranış Ders Notları*. Sakarya: Sakarya Yayınları.

- Machiavelli (2014). *Savaş Sanatı*. (Alev Tolga, Çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Sargut, A. S., (2001). *Intercultural Differentiation and Management*. Ankara: İmge Yayınları.
- Saruhan, S. C. ve Muge, L. Y. (2013). *Çağdaş Yönetim Bilimi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Şengöz, M. (2019) *Leadership Challenges in the Current Security Environment*. Ankara: Astana Yayınları.
- Şengöz, M. (2020a). The Correlation Between Hierarchical Authority and Knowledge Authority. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (4), 957-967. DOI: 10.47994/usbad.708248
- Şengöz, M. (2020b). Askeri Sevk ve İdarenin Bilim ve Sanatla Olan İlişkisi Üzerine Kavramsal Bir Çalışma. *İmgelem*, 4(6), 205-224.
- Sparrowe, R. (2005). Authentic leadership and the narrative self. *The Leadership Quarterly*, 16(3), 419-439.
- Stanley, K. (2019). The Changing Nature of War: Is a philosophy of doubt the better counsel in deciding to go to war? The Globalist Perspective. Erişim adresi: <https://www.theglobalist.com/the-changing-nature-of-war/>
- Toffler, A. (1971). *Future Shock*. New York: Bantam Books, Random House Inc.
- Wong, L., Bliese, P. and McGurk, D. (2003). Military leadership: A context specific review. *The Leadership Quarterly*, 14(6), 657-692.
- Yıldırım, C. (2008). *Bilim Felsefesi*. Ankara: Yargı Yayınları.

Program Evaluation in Translator Education: The Case of FEDEK

Halil İbrahim Balkul¹

Sakarya University, Faculty of Science and Arts, Department of Translation and Interpreting

ABSTRACT

Research Article

Translation & interpreting departments, which continue to function in Turkey for over 35 years, play a significant role in meeting the need for qualified translators & interpreters. The evaluation of both the teaching programs and the academic activities of translation & interpreting departments has a positive effect on increasing the quality of these departments. In this regard, the issue of program evaluation will be examined specifically for translation & interpreting departments in the present study. FEDEK, which carries out the program evaluation and accreditation process of the departments in Science & Arts faculties as an independent institution, constitutes the sample of the research. In this regard, the parameters set by FEDEK for translation and interpreting departments as program evaluation criteria will be examined in the light of the translation studies discipline. In the present study in which document analysis method and comparative analysis method were administrated as research methods, program-specific criteria in FEDEK's program evaluation criteria will be compared and contrasted with the translation competence model of PACTE group, and the study concludes with pedagogical advice focusing on both program evaluation and translator education.

Key Words: translation, translator education, program evaluation, FEDEK, accreditation

Received: 05.04.2021
Revision received:
28.04.2021
Accepted: 30.04.2021
Published online:
30.05.2021

¹ Corresponding author:

Asst. Prof. Dr.

hbalkul@sakarya.edu.tr

Orcid: 0000-0002-5775-962X

Çeviri Eğitiminde Program Değerlendirme: FEDEK Örneği

Halil İbrahim Balkul¹

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü

ÖZ

Araştırma Makalesi

Türkiye’de 35 yılı aşkın bir süreyle işlev gösteren mütercim ve tercümanlık bölümleri, ülkemizin nitelikli çevirmen ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır. Mütercim ve tercümanlık bölümlerinin gerek öğretim programlarının gerekse akademik faaliyetlerinin değerlendirilmesi, bu bölümlerin kalitesini artırma yönünde pozitif bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, bu çalışmada program değerlendirme hususu mütercim ve tercümanlık bölümleri özelinde incelenecektir. Tarafsız bir kuruluş olarak Fen-Edebiyat fakültelerinin ilgili bölümlerinin program değerlendirme ve akreditasyon sürecini gerçekleştiren FEDEK, araştırmanın örneklemini teşkil etmektedir. Bu doğrultuda, FEDEK’in mütercim ve tercümanlık bölümlerinin program değerlendirme ölçütleri olarak koyduğu parametreler Çeviribilim disiplini ışığında irdelenecektir. Araştırma yöntemi olarak doküman inceleme yöntemi ve karşılaştırmalı analiz yönteminin tercih edildiği bu çalışmada, FEDEK’in program değerlendirme ölçütleri arasında yer alan programa özgü ölçütler PACTE grubun çeviri edinci modeli ile karşılaştırılacak ve çalışma gerek program değerlendirme gerekse çeviri eğitimi odaklı pedagojik tavsiyeler ile sonlanacaktır.

Alınma

Tarihi:05.04.2021

Düzeltilmiş Hali Alınma

Tarihi: 28.04.2021

Kabul Edilme Tarihi:

30.04.2021

Çevrimiçi Yayınlanma

Tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Çeviri, çeviri eğitimi, program değerlendirme, FEDEK, akreditasyon

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Dr. Öğretim Üyesi

hbalkul@sakarya.edu.tr

Orcid: 0000-0002-5775-962X

Giriş

Eğitim bilimleri kapsamında bir araştırma ve uygulama sahası olarak kabul edilen ölçme ve değerlendirme alanı sadece eğitim bilimleri alanının değil, tüm yükseköğretim programlarının odağında olması gereken bir faaliyet alanıdır. Ölçme ve değerlendirme gerek istatistik gerek matematik ve gerekse eğitim bilimleri tarafından farklı şekillerde tanımlanan ve uygulama sahasına yerleştirilen kavramlardır. En temel manada ölçme, herhangi bir niteliği gözlemek ve bu gözlem sonucunu sayılar ya da başka semboller vasıtasıyla ifade etmektir (Turgut, 2006). Değerlendirme ise, kabaca ölçme verilerine dayanarak bir yargıya varma işlemi olarak kabul edilebilir.

Baykul (1992) eğitim alanında değerlendirme sahasını şu şekilde sınıflandırmaktadır: öğretim programındaki öğrenci başarısı, programın istendik hedef ve davranışları öğretme konusundaki etkililiği, ölçme ve değerlendirme ve öğrencilerin uygun programlara yerleştirilmesi. Buradan anlaşılacağı üzere, bir öğretim programının değerlendirilmesi eğitim alanının önemli bileşenleri içerisinde yer almaktadır. Kavramsal olarak program değerlendirme, “gözlem ve çeşitli ölçme araçları ile eğitim programının etkililiği hakkında veri toplama, bu verileri programın etkililiğinin işaretçileri olan ölçütlerle karşılaştırıp yorumlama ve programın etkililiği hakkında karar verme süreci” olarak açıklanabilir (Erden, 1998). Bu noktada belirli bir eğitim programının etkililiğinin değerlendirilmesinde kullanılacak olan verilerin ve bu veriler ile karşılaştırılacak olan ölçütlerin süreç öncesinde dikkatli bir biçimde tespit edilmesi oldukça önemlidir. İlaveten, bu süreci yönetecek olan program değerlendiricilerin hem program değerlendirme alanında hem de ilgili eğitim alanında uzman kişiler olması ve tarafsızlık ilkesi ile hareket etmeleri oldukça fazla önem arz etmektedir. Diğer bir ifade ile, eğitimde program değerlendirmenin etkililiği hem sürecin yürütülmesinde kişisel faktör olarak nitelendirilebilecek program değerlendiricilerin uzmanlık vasıflarına hem de bu sürecin araçsal faktörü olarak kabul edilebilecek değerlendirme ölçütlerine bağlıdır.

Çeviribilim alanının uygulama sahası olarak kabul edilen çeviri eğitimi, Çeviribilimin Uygulamalı Dilbilimden bağımsız bir alan olarak kabul görmeye başladığı 80li yıllardan bu yana artık farklı bir niteliğe bürünmüştür. Önceleri sadece kaynak dil ve erek dil edincinin kazandırılmaya çalışıldığı ve karşılaştırmalı metin analizlerinin yapıldığı bir dil eğitimi ya da edebiyat bölümü özelliğinden sıyrılan çeviri eğitimi alanı, günümüzde çevirinin disiplinlerarası özelliği ile doğru orantılı, görsel-işitsel çevirinin olanaklarını kapsayan ve teknolojinin iş dünyasındaki kullanımına paralel eğitim veren bir nitelik kazanmıştır. Bu bağlamda, çevirmen adaylarından beklenen nitelikler de artmış ve çeviri edincinin bileşenleri çok yönlü bir yapı kazanmıştır. Hatta konuya ilişkin Eser (2014), çeviri edinci kavramının çeviri sektöründeki düzenlemeleri etkilediği gibi, aynı zamanda çeviri eğitimi veren kurumlarda program tasarımını da etkileyen bir unsur olduğunun altını çizmektedir.

Günümüzde, çeviribilim literatürü incelendiğinde, çevirmen adaylarından artık kaynak ve erek dil becerileri dışında çok farklı edinçlere sahip olmaları beklenmektedir (Krs. Neubert, 1994; Kautz, 2000, PACTE 2000, Presas, 2012). Bu bağlamda PACTE (Process in the Acquisition of Translation Competence and Evaluation) araştırma grubunun çeviri edinci modellemesi dikkate değerdir. Akdağ (2020) PACTE'nin asıl başarısının görgül verilere dayanarak çeviri edinci modelini oluşturduklarını ifade etmektedir. PACTE grubun çeviri edinci modeli toplam altı ana grupta toplanmaktadır:

- İki dilli iletişimsel edinç (kaynak dil ve erek dil)
- Dil dışı edinç (genel kültür bilgisi ve uzmanlık alan bilgisi)
- Aktarım edinci (kaynak metni anlamlandırıp, erek metinde yeniden yazmak)
- Psiko-Fizyolojik edinç (çeviri yapmaya yönelik psikolojik ve fizyolojik hazırbulunuşluk)

- Araçsal- Profesyonel edinç (Çeviri eyleminde doğrudan ya da dolaylı olarak kullanılan teknolojik araçları kullanabilmek ve profesyonel çeviri dünyasında örnek çevirmen davranışı gösterebilmek)

- Stratejik edinç (Çeviri eyleminin farklı süreçlerindeki karar verme ve problem çözme edinci)

Yukarıda adı geçen edinçlere bakıldığında, 21.yüzyılda çevirmenden çok farklı bilgi ve becerilere sahip olmasının beklendiği gözlemlenmektedir. Diğer bir ifade ile, artık kaynak dil ve erek dili iyi derecede bilmek sadece çevirmenliğin ön gerekliliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir tablo karşısında, çevirmen adaylarının da bu edinçler ile donatılması ve gerek eğitim hayatları sürecinde gerekse profesyonel iş hayatlarında bu edinçleri sürekli taze tutmaya çalışmalarının gerektiği dile getirilebilir. Zaten modern eğitim anlayışı ile birlikte hayatımıza giren “sürekli öğrenme felsefesi” de bunu gerektirmektedir.

Konu çeviri eğitiminde program değerlendirme hususu bağlamında ele alınacak olursa, program değerlendirme sürecinin önemli bir bileşeni olan “ölçüt belirleme” aşamasında bu edinç modeli ya da başka edinç modellerinin referans alınması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Çünkü program değerlendirme işleminin alana özgü olması gerektiğinden dolayı, çeviri eğitimi veren bölümlerin program değerlendirmesinde “edinç-odaklı” bir program değerlendirme modeli benimsenebilir. Öte yandan, tüm programlar için kullanılabilir bazı ortak program değerlendirme ölçütleri de belirlenebilir. Aslında günümüz eğitim programları geliştirme ve değerlendirme süreçleri göz önünde bulundurulduğunda, edinç odaklı program değerlendirme eğitim alanına çok uzak bir kavram değildir (Kırş: Kouwenhoven, 2009; Peşaković vd. 2014; Ozdemir & Stebbins, 2017). Bergsmann vd. (2015), edinç-odaklı bir değerlendirme modelinin sistematik olarak şu üç aşamada gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar:

- Teorik edinç modelinin değerlendirilmesi,
- Öğretim sürecinin ve gözlem yoluyla gerçek öğrenci yetkinliklerinin değerlendirilmesi,
- Öğretim sürecinin soyut yönlerinin detaylı bir şekilde değerlendirilmesi.

Edinç odaklı bir program değerlendirmede, söz konusu bir çeviri bölümünün yukarıda bahsedilen çevirmen edinçlerini kazandırmadaki etkililiği değerlendirme altına alınır. Bu bağlamda program içerisinde yer alan derslerin, öğrencilere kazandırmayı tasarladığı “hedef davranışlar” ön plana çıkmaktadır. Aslında hedef davranışlar, edinçlerin ayrıntılı ve alana özgü olarak belirlediği ölçütlerin daha öz ve yalın bir biçimde aktarılmasıdır. Elbette program tasarımı / geliştirme sürecinde edinç-odaklı bir model temel alındıysa, hedef davranışların içeriği de yine bu yönde şekillenecektir. Konuya uygulamalı yazılı ve sözlü çeviri derslerinde öğrenci performansının ölçülmesi perspektifinden yaklaşan Durukan’ın (2017) örnek çeviri dersi hedef davranış tablosu bu bağlamda konunun somutlaştırılması için faydalı olabilir. Bloom taksonomisi temel alınarak oluşturulan çeviri dersi hedef davranış modeli, farklı düzeylerde çevirmen adaylarının ilgili derse yönelik erişimleri istenen hedef davranışları göstermektedir.

Şekil 1. Çeviri derslerine yönelik hedef davranışlar. “Çeviri eğitiminde hedef davranışlar”, E. Durukan, 2017, Çeviri eğitiminde ölçme ve değerlendirmenin temeli olarak hedef davranış belirleme, s.244 makalesinden aynen alınmıştır.

Elbette, çeviri derslerine yönelik oluşturulan hedef davranış modelleri, çeviri bölümlerinin misyon ve vizyon tanımlamaları içerisinde de yer alabilir. Böylelikle, tek bir derse ya da tek bir çeviri edincine yönelik değil, daha genel ve ana hatlarıyla çevirmen eğitiminin lisans programı sonunda ulaşmayı planladığı hedefler ortaya konabilir ve bu bağlamda program değerlendirme için bir zemin oluşturulabilir.

Diğer bir yandan, program değerlendirmenin sadece edinc odaklı bir değerlendirme konseptinde, yalnızca yazılı materyaller üzerinden gerçekleştirilmesi konunun ehemmiyeti açısından yeterli olmayacaktır. Gerek öğretim elemanları ve program geliştiriciler ile yapılacak olan mülakat ve anketler gerekse de programın verimliliği açısından öğrenci görüşlerine başvurmak isabetli olacaktır. Aslında program değerlendirme de tıpkı program geliştirme gibi süreklilik gerektiren bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır. Programın geliştirilmeye muhtaç yönlerinin sürekli olarak tespit edilmesi, bu programın yürütülmesindeki noksanların hızlı bir şekilde giderilmesini ve sonuç olarak kaliteli bir eğitim programının yürütülmesini beraberinde getirecektir.

İlavaten, sürdürülebilir bir program değerlendirmesinin diğer önemli bir bileşeni de ilgili eğitim alanının gereksinimleri doğrultusunda ihtiyaç duyulan fiziksel şartların sağlanıp sağlanmadığının tespit edilmesidir. Öncelikle bu noktada bölümlere yeterli miktarda ve kapasitede sınıfların temin edilip edilmediği önemlidir. Bilhassa çeviri bölümleri özelinde konuya bakıldığında, öğrencilerin ihtiyaç duydukları sözlü çeviri sınıflarının gerekli donanımları ile birlikte tedarik edilmesi önem taşımaktadır. Bunun yanında, günümüz çeviri dünyasının önemli bir bileşeni olan çeviri teknolojilerinin de en azından yazılım düzeyinde çeviri bölümlerine sunulması gerekmektedir. Bu hususa program değerlendirme açısından bakıldığında, yukarıda bahsedilen yazılım ve donanımların çeviri bölümlerine tedarik edilmesi bu bölümlerin kendilerine ait gerek misyon ve vizyonlarını yerine getirmeleri gerekse

öğretim süreci bakımından hedef davranışların oluşması ve olgunlaşması açısından zaruridir. Bu bağlamda, çeviri bölümlerine özel bir program değerlendirme işlemi bu yazılım ve donanımların ilgili çeviri bölümünde var olup olmadığını ve mevcut olması durumunda çalışır durumda olup olmadığını da denetlemelidir.

Çalışmada, yukarıda yer alan giriş bölümü sonrasında yöntem bölümüne yer verilmiştir. Daha sonra, FEDEK (Fen, Edebiyat, Fen-Edebiyat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri Öğretim Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği) kuruluşunun tanıtıldığı üçüncü bölüm yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise, FEDEK'in mütercim ve tercümanlık bölümleri program değerlendirme kriterleri PACTE'nin (2000) çeviri edinci modeli başta olmak üzere, çeviribilimsel bir bakış açısıyla incelenecektir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise, konuya ilişkin yönetsel ve pedagojik tavsiyelere yer verilecektir.

Yöntem

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi benimsenerek gerekli verilerin toplandığı bu çalışmada, literatürden elde edilen verilerin kapsamında karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Gerek basılı gerekse elektronik tüm belgeler doküman inceleme yöntemi kapsamında değerlendirilebilir. Doküman inceleme yöntemindeki temel amaçlar; bir konu hakkında anlam çıkarmak, dokümanlara dayanarak karşılaştırma yapmak ve bu şekilde gerek betimleyici gerekse görgül veriler elde etmektir. Kırıl (2020) doküman inceleme sürecinin şu safhalardan oluştuğunu ifade etmektedir:

- Dökümanın seçimi, dökümana ulaşma ve doküman sınırlama
- İlgili dökümanın orijinalliğinin tespit edilmesi
- İçerik analizinin gerçekleştirilmesi
- Veriyi raporlandırma sürecinde sayısal ifadeler kullanma (isteğe bağlı)
- Araştırmanın yayına dönüştürülmesi

Bu çalışmada yukarıda bahsedilen doküman inceleme sürecinin safhalarına dikkat edilerek FEDEK mütercim ve tercümanlık bölümleri program değerlendirme ölçütlerine ulaşılmış ve bu bağlamda PACTE (2000) çeviri edinci modeli ile karşılaştırmalı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Çevirmenlerin sahip olmaları beklenen bilgi ve beceriler kapsamında, FEDEK'in programa özgü değerlendirme ölçütleri ile PACTE'nin (2000) çeviri edinci modelinde yer alan alt edinçler karşılaştırılmış ve incelenmiştir. Pickvance'nin (2005) belirttiği üzere karşılaştırmalı bir analiz çalışmasında önemli olan husus, gözlemlenen iki olgu arasındaki benzerliklerin ve farklılıkların nedenleri üzerinde durmak ve belirli bir taslak üzerinden değerlendirme sürecini yürütmektir. Bu bağlamda, bu çalışmada da böyle bir ilke benimsenmiş ve PACTE (2000) çeviri edinci modelinin alt edinçleri ile FEDEK'in mütercim ve tercümanlık bölümlerine özgü program değerlendirme ölçütleri birbirilerine bakan yönleri ile karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

FEDEK Hakkında Genel Bilgi

2009 yılında kurulan FEDEK, 2010 yılında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından tanınarak, "Kalite Değerlendirme Tescil Belgesi"ni almış bulunmaktadır. FEDEK, YÖK ve YÖK Kalite kurulu tarafından tanınan bir akreditasyon kuruluşu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuruluş aynı zamanda Avrupa'nın yüksek öğretim kalite kuruluşu olan CEENQA'da tam üye olarak yer almaktadır ("FEDEK", 2021).

Kuruluşun misyonu ise, öğretim programları için akreditasyon, değerlendirme ve bilgilendirme çalışmaları yaparak öğretimin kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir. Türkiye'de çeviri eğitimi veren bölümler arasında 2020 yılı itibari ile,

FEDEK tarafından akredite olmuş üç bölüm bulunmaktadır (“LİSTE”, 2021): Devlet üniversitelerinden Sakarya Üniversitesi Mütercim ve Tercümanlık bölümünün 1. öğretim ve 2. öğretim programları, vakıf üniversitelerinden ise, Atılım Üniversitesi Mütercim ve Tercümanlık bölümü ve Yeditepe Üniversitesi Çeviribilim bölümü.

FEDEK’in en önemli amaçları ise;

- Ölçütleri sağlayan programları ilan ederek toplumu, öğrenci adaylarını, öğrenci velilerini, ilgili eğitim-öğretim kurumlarını, ilgili dernek ve kuruluşları, olası işverenleri ve devlet kurumlarının bilgilendirilmesi,
- Fen-Edebiyat fakültelerindeki mevcut öğretim programlarının sürekli iyileştirilmesi ve yeni programların geliştirilmesi konularında yönlendiricilik yapılmasıdır.

FEDEK program değerlendirilmesinin aşamaları ise; kurumun hazırladığı öz-değerlendirme raporunun İncelenmesi, kurum ziyareti ve değerlendirme takımı tarafından rapor hazırlanmasını içermektedir. Bir programın genel değerlendirilmesinde, FEDEK ölçütlerinde belirtilen asgari koşulların tümünün sağlandığı sonucuna varılırsa, beş yıllık akreditasyon verilmektedir. İkinci öğretim programları bulunan bölümler için, her öğretim grubunun (1. öğretim ve 2. öğretim) ayrı ayrı akreditasyon süreci bulunmaktadır (“Değerlendirme ve Akreditasyon”, 2021).

FEDEK aynı zamanda kuruluş bünyesinde görev alacak olan program değerlendiricilerinin de belirli bir eğitim sürecinden geçmesini beklemektedir. Kuruluşun eğitim birimi yönergesine bakıldığında konu ile ilgili şu şekilde bir bilgi yer almaktadır (“Eğitim Birimi Yönergesi”, 2021):

“FEDEK, program değerlendirici adaylarını FEDEK politikaları ile FEFAK’ın yapısı, işleyişi ve akreditasyon süreci hakkında bilgilendirme, değerlendirici becerisi ve davranışı geliştirme, değerlendirmeler arası tutarlılık sağlama ve değerlendirme raporu yazma becerisini geliştirmek amacıyla değerlendirici eğitim çalışmaları düzenler. Program değerlendiricisi eğitimine katılmış olmalarına rağmen üç yıl süreyle değerlendirici olarak bir görev yapmayan değerlendirici adayları değerlendirme takımlarında görev almadan önce bilgi, beceri ve davranış güncelleştirme amacıyla Değerlendirici Eğitim Çalışmalarına katılmak durumundadırlar”.

FEDEK program değerlendirme ve akreditasyon sürecinin genel ölçütlerine bakıldığında, toplamda 10 adet ölçüt karşımıza çıkmaktadır:

- Öğrenciler,
- Program öğretim amaçları,
- Program çıktıları,
- Öğretim planı,
- Öğretim kadrosu,
- Yönetim yapısı,
- Altyapı,
- Kurum desteği ve parasal kaynaklar,
- Sürekli iyileştirme,
- Programa özgü ölçütler.

Program değerlendirme sürecinde FEDEK program değerlendiricileri hem öğrenciler hem de öğretim elemanları ile mülakat gerçekleştirmekte ve programın işleyişi hakkında birincil kaynaklardan bilgi almaktadırlar. Ayrıca yukarıda bahsedilen diğer ölçütlerin incelenmesi bağlamında ise, yazılı kaynaklara başvurulmakta ve program değerlendirme ölçütleri kapsamında gerekli incelemeler yapılmaktadır. Bu noktada yazılı kaynaklar; ilgili programın program çıktıları, bölümün misyon ve vizyonunu, programda yer alan derslerin öğrenme çıktıları, derslerin program çıktısına katkısını, derslerin değerlendirme sisteminin uygunluğunu, öğretim elemanlarının verdikleri derslere ilişkin akademik yayınlarını ve öğrencilerin sınav evraklarını kapsamaktadır.

Bulgular

Çalışmanın bu bölümünde FEDEK'in program değerlendirme ölçütleri arasında yer alan programa özgü ölçütlerin üzerinde durulacaktır. Çalışmanın araştırma nesnesi olarak programa özgü ölçütlerin seçilmesinin ardındaki temel sebep, bu ölçütlerin çeviri bölümlerine özgü olması ve FEDEK açısından lisans programını tamamlayan çevirmen adaylarının erişmeleri beklenen profili yansıtmasıdır. Bu bağlamda, FEDEK tarafından belirlenen bu programa özgü ölçütler PACTE (2000) tarafından belirlenen çeviri edincinin bileşenleri ile ne düzeyde örtüştüğü mercek altına alınacaktır. FEDEK Fen-Edebiyat fakülteleri lisans programları değerlendirme ölçütleri kılavuzunda ("Değerlendirme Ölçütleri", 2021), çeviri bölümleri için "mütercim ve tercümanlık" ismi kullanılmakta ve bu bölümler için programa özgü ölçütler şu şekilde sıralanmaktadır:

"Bu program ölçütleri, başlığında mütercim ve tercümanlık ve çeviribilim nitelemesi bulunan programlar için geçerlidir. Mezunların, programın öngördüğü amaçlar doğrultusunda aşağıdaki alanlarda bilgi, beceri ve yetkinlik kazandığı kanıtlanmalıdır.

- Mütercim-Tercümanlığın geçirdiği tarihi gelişim süreci hakkında yeterli bilgi sahibi olmak,
- Bütün üslup düzeyleri dâhil olmak üzere, anadili ve kültürüne hâkim olmak,
- En az iki yabancı dili çok iyi bilmek,
- Üçüncü bir yabancı dili anadile doğru çeviri yapabilecek düzeyde bilmek,
- Kaynak dildeki bir metni anlayarak erek dile hatasız aktarabilmek,
- Çeviride kalite ve tutarlılığı artırmak amacıyla, terminoloji çalışması hakkında gerekli kuramsal bilgiye ve yöntemlere sahip olmak,
- İletişimde kültürel farklılıkları bilmek,
- Bildiği yabancı dillerin kültürlerini iyi tanıma ve izlemek,
- Bilgiye kısa zamanda erişebilecek araştırma ve bilgi edinme vasıtalarını bilmek,
- Çeviri sürecinde kullanılan sözlük, ansiklopedi, bilgisayar ve iletişim teknolojilerini kullanabilmek,
- Sözlü ya da yazılı çevirmenlik mesleğinin değişik alanlarda uygulanış şekilleri hakkında bilgiye sahip olmak,
- Çevirmenlik mesleğinin ve yasal çerçevesi hakkında bilgi sahibi olmak".

FEDEK tarafından mütercim ve tercümanlık bölümleri için belirlenen programa özgü ölçütlerin tek tek ele alınması, konunun ayrıntılı olarak irdelenmesi adına isabetli olacaktır. İlk değerlendirme ölçütü kapsamında öğrencilerin çevirmenlik mesleği ve çeviri tarihi hakkında bilgi sahibi olmaları değerlendirmeye tâbi tutulmaktadır. Bu ölçüt ele alındığında, çeviri eğitimi veren bölümlerin hemen hemen hepsinde verilen "Çeviri Tarihi" dersi ya da "Çevirmenliğe Giriş" dersi akla gelebilir. Bilhassa bir mesleğin tarihsel gelişim izinin etkili bir biçimde sürülmesi, geçmiş ile günümüz ve gelecek bağlantısının etkin bir biçimde yapılabilmesi için oldukça önemlidir. Fakat bu noktada eleştirdiğimiz husus, böyle bir geçmiş ve gelecek muhasebesinin ne oranda ve nasıl değerlendirilebileceğidir. Elbette bu noktada, öğrencilerin konu ile ilgili ders ya da derslerde gösterdikleri başarı ve nihai geçme notları bu bağlamda ürün odaklı (summative) değerlendirme kapsamında bir ölçüt olarak kabul edilebilir. Fakat öğrencilerin mesleki anlamda gelecekte çevirmenliğin ne yönde şekilleneceğini kestirmeleri ve gerek yerel gerek küresel çeviri sektörünü tanımaları farklı derslerle ve farklı ölçme ve değerlendirme yöntemleri ile belirlenebilecek hususlardır. Bunun yanında FEDEK, bu tür derslerin program çıktıklarına olan katkısını değerlendirirken, ilgili derslerin "Eğitim Bilgi Sisteminde" var olan öğrenme çıktıklarını ve bu derslerin genel program çıktıklarına olan katkı düzeyini de dikkate almaktadır. Bu ölçüt PACTE'nin çeviri edinci modeli kapsamında ele alındığında, dil dışı edinçler kategorisinde uzmanlık alan bilgisine denk gelmektedir. Elbette

çeviribilim akademik disiplini içerisinde uzmanlık alan bilgisi denildiğinde genelde çevirmenin tarih, fizik, ekonomi ve tıp gibi farklı uzmanlık alanlarında bilgi sahibi olması anlaşılmaktadır. Fakat bu bağlamda, çevirmenlik mesleği hakkında bilgi sahibi olmak ve sektörel dinamikleri iyi derecede tanımak ta uzmanlık alan bilgisi kapsamında değerlendirilebilir.

Sonrasında FEDEK tarafından sırasıyla ele alınan üç değerlendirme ölçütü de dil ve kültür edincini kapsamaktadır. PACTE'nin edinç modeline bakıldığında ise, bu noktada iki dilli iletişimsel edinç kategorisine karşılık gelen bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle bu noktada anadil ve kültür edincinin vurgulanmasının çok başarılı bir adım olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü çeviri pratiğinde asıl tercih edilen çeviri türü, anadile doğru yapılan çevirilerdir ve böyle bir tabloda çevirmenler için anadilin önemi oldukça açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Çeviri eğitiminde bilhassa Türkçe özelinde anadilin önemi ve çevirmen adaylarının anadillerinde yazılı ve sözlü ifade becerilerini geliştirmeleri için dikkat edilmesi gereken hususlar hakkında daha kapsamlı bilgi edinmek için Arslan ve Balkul (2015) ile Çoban ve Büke'nin (2019) çalışmaları karşılaştırılabilir.

Sonrasında FEDEK kapsamında en az iki yabancı dili çok iyi bilme ölçütü karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu ölçütün detayları belirtilmemiştir. Yabancı dil eğitimi veren öğretmenlerin ve hatta bu bölümlerdeki öğrencilerin bildiği üzere, "*bir dili çok iyi bilme*" ifadesi oldukça muğlaktır. FEDEK değerlendirme ölçütleri kapsamında bu maddenin tekrar ele alınması ve bir yabancı dili bilme / kullanma düzeyleri Türkiye'nin de benimsediği Avrupa Dil Pasaportu ölçütlerine (Europass, 2021) göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Kaldı ki, bu maddede ifade edilen en az iki yabancı dil ibaresi de belirgin değildir. Örneğin İngilizce mütercim ve tercümanlık bölümünde öğrenim gören bir öğrenci Fransızca ya da Almancayı, kendi öğrenim gördüğü dil kadar iyi öğrenebilecek midir? Ya da, bu ölçütün kapsamı nereye uzanmaktadır? Bu noktada öğrencilere ne oranda bir olanak sunulmaktadır? Bir dili bilmenin; okuma, konuşma, yazma ve dinleme düzeylerinin olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Acaba kendi profesyonel yabancı dili dışındaki bir dilde bir öğrencinin yukarıda bahsettiğimiz tüm bu dil becerilerini lisans eğitimi süresince edinmesi ne oranda mümkündür? Ya da, ikinci yabancı dil konusunda öğrenciler mezuniyet sonrasında bu dili bildiklerini nasıl belgelendirebileceklerdir? Diğer bir açıdan bakıldığında ise, öğrencilerin ikinci yabancı dili bildikleri sadece ilgili dersten aldıkları nihai başarı notu ile belirlenebilecek midir? Bu bağlamda kendilerinden ulusal yabancı dil sınavlarından (YDS, YÖKDİL) ya da uluslararası yabancı dil sınavlarından (TOEFL, IELTS, TestDaF, DALF) aldıkları puanları gösteren bir belge istenecek midir? Diğer taraftan, başarı ölçütü olarak B2 ya da C1 düzeyleri bu bağlamda yeterli midir? Buradaki sorular mevcut durumda yanıtız kalmaktadır ve bu soruların yanıtları ise, ancak görgül araştırmalar ile gün yüzüne çıkarılabilir. Fakat bu noktada gayet açık olan husus ise, mutlaka belgelendirilebilir bir dil öğretim sürecinin gerçekleştirilmesi gerekliliğidir. Yine bu noktada, öğrencilerin yabancı dil yeterliklerinin uluslararası standartlara göre belirlenmesi oldukça ehemmiyetlidir.

İlaveten, dil becerisi kapsamındaki diğer bir değerlendirme ölçütü ise "*üçüncü bir yabancı dili anadile doğru çeviri yapabilecek düzeyde bilme*" olarak ifade edilmiştir. Yukarıda konu ile ilgili yapılan eleştirilere ilaveten, bu noktada sorulması gereken soru şudur: Üçüncü bir yabancı dili anadile doğru çeviri yapabilecek düzeyde bilmenin ölçütü nedir? Yabancı dil öğrenme ölçütlerine göre B1 ya da B2'ye mi tekabül etmektedir? Ayrıca, anadile doğru çeviri yaparken hangi uzmanlık alanları (hukuk, tıp, ekonomi ya da güncel metin çevirileri) hesaba katılmıştır? Etkili bir değerlendirme modeli için tüm bu soruların yanıtlarının verilmesi ve sonrasında gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Hali hazırdaki durum itibarıyla, bu değerlendirme ölçütü muğlak görünmektedir. Üçüncü bir yabancı dili anadile doğru çeviri yapabilecek düzeyde bilmenin, kesin çizgilerle belirlenmiş bir yabancı dil düzeyi karşılığı bulunmamaktadır. Elbette bu noktada yukarıda belirtilen uzmanlık alan metin türleri kadar, çeviri türü de belirleyici bir rol oynamaktadır. Nitekim bir dilden diğer bir dile yazılı çeviri

yapabilecek seviyede yetkin olma düzeyi ile sözlü çeviri yapabilecek seviyede yetkin olma düzeyi farklı olacaktır.

Konuya ilişkin diğer bir değerlendirme ölçütü olarak beşinci sırada, aktarım (transfer) edincini sorgulayan bir ölçüt karşımıza çıkmaktadır. PACTE'nin edinç modelleri arasında aktarım edinci kategorisine giren, “*Kaynak dildeki bir metni anlayarak erek dile hatasız aktarabilme*” ölçütü, çeviri bölümlerindeki uygulamalı derslerde kazanılacak olan aktarım edincini sorgulamaktadır. Bu noktada FEDEK tarafından öğrencilerin aktarım edinçlerinin gelişip gelişmediğini değerlendirmek için öğrencilerin ilgili derslerdeki performans sonuçlarına ve dersin öğrenme çıktılarına odaklanıldığı görülmektedir. Fakat uygulamalı bir çeviri dersinin sınavında, eğer öğretim elemanı holistik bir açıdan sınav kağıdını değerlendirip ürün odaklı bir not veriyorsa, böyle bir tablo karşısında aktarım edincinin gelişip gelişmediğinin tespit edilmesi mümkün görünmemektedir. Kaldı ki, ilgili dersin öğretim elemanının bile bilhassa kalabalık sınıflarda, öğrencilerin aktarım edincinin ne oranda geliştiğini tespit etmesi zordur. Bu noktada, değerlendiricilerin uygulamalı çeviri dersinin öğrenme çıktıları doğrultusunda, öğrencilerin dersteki başarısının ölçümü ile doğru orantılı bir değerlendirme yaptıklarını düşünebiliriz. Fakat aktarım edincinin ölçülmesi uygulamalı çeviri derslerinde bile öğretim elemanı için ölçülmesi oldukça zor bir husus iken, bu noktada program değerlendirmede kapsamında sağlıklı bir değerlendirmenin yapılması bir hayli zor görünmektedir.

Mütercim ve tercümanlık bölümleri için altıncı program değerlendirme ölçütü ise, öğrencilerin aldıkları eğitim süresinde terminoloji bilincine sahip olmaları ile ilgilidir. Bu ölçüt ise, PACTE'nin araşsal-profesyonel edinç kategorisine denk gelmektedir. Bu ölçüt müfredattaki uzmanlık alan çevirileri dersleriyle ya da eğer mevcut ise doğrudan terminoloji dersleriyle ilişkilendirilebilir. Yukarıda adı geçen diğer ölçütler gibi, burada da değerlendirme ölçütü olarak öğrencilerin konuyla ilgili derslerden aldıkları sınav notlarına ve dersin öğrenme çıktıları ile birlikte, genel program çıktılarına olan katkı düzeyine odaklanıldığı görülmektedir. İlâveten çeviribilim ya da mütercim ve tercümanlık bölümünde öğrenim gören çevirmen adayları için sadece terminoloji bilincine sahip olmak yeterli midir? Diğer bir ifade ile, bu öğrencilerin belirli uzmanlık alanlarında terim bankası oluşturma ve bunları henüz çeviri eğitimi yıllarında kullanıyor olmaları gerekmez mi? Elbette, bu konuda çeviri eğitimi yıllarında kazanılan bir bilinçlenme ileride profesyonel çevirmen olma yolunda çevirmen adaylarına katkı sağlayacaktır. Nitekim literatür bulguları da bu düşünceyi destekler niteliktedir (Krş. Bowker ve Marshman, 2009; Chen ve Tian, 2016; Zeytinkaya ve Saraç, 2020). Belki de öğrencilerin oluşturdukları portfolyo düzeyindeki çalışmalar bu bağlamda değerlendirme ölçütleri arasında gösterilebilir.

Program değerlendirme ölçütlerinden yedinci ve sekincisi ise, iletişim ve öğrenilen yabancı dillerdeki kültürel farklılıkların bilincinde olunması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Bu ölçütün PACTE'nin modelindeki karşılığı ise, iki dilli iletişimsel edinç ve stratejik edinç alanlarıdır. Daha önceden de program değerlendirme ölçütleri arasında kültür bilincinin önemi bahsedilmişti, burada ise yabancı dilin kültürü ve etkili bir iletişimdeki kültürel normlara vurgu yapılmaktadır. Bu değerlendirme ölçütleri de, çeviri bölümlerinde öğrencilere verilen genel kültür dersleri ile ilgilidir. Aynı zamanda; “Karşılaştırmalı Ülke Bilgisi”, “İngiliz Kültürü”, “Alman Kültürü”, “Fransız Kültür Tarihi” gibi adlandırdığımız birtakım alana özgü kültür odaklı dersler de bu kategoride ele alınabilir. Görüldüğü üzere, tüm bu değerlendirme ölçütleri aslında çeviri eğitiminde bölümlerin program çıktıları ile vaad ettikleri öğrenme çıktılarını sorgulamaktadır.

FEDEK program değerlendirmenin dokuzuncu ve onuncu ölçütleri ise, araştırma ve teknoloji edinçlerini ele almaktadır. PACTE'nin çeviri edinci modelinde ise bu edinçler; araşsal-profesyonel edinçler kategorisinde yer almaktadır. Bilhassa bu edinçler teknolojik gelişmelerin hem çeviri görevlerinin gerçekleştirilme şeklini (bilgisayar destekli çeviri ve makine çevirisi) hem de çeviri görevlerinin gerçekleştirildiği mecraları (sanal çeviri

platformları) derinden etkilediği çağımızda, çevirmenlik mesleğini oldukça derinden etkileyen edinçlerdir. Bu edinçler çeviri eğitiminde sunulan; “Çeviribilimde Araştırma Teknikleri”, “Çevirmenler için Araştırma Becerileri”, “Çeviri Teknolojileri”, “Bilgisayar-destekli Çeviri” gibi dersleri odak noktasına almaktadır. Bilhassa FEDEK program değerlendirme ölçütlerinin hem bu noktada hem de önceden bahsedilen ölçütler kapsamında, çeviri edincini temel aldığı rahatlıkla dile getirilebilir. Böyle bir tablo karşısında, mütercim ve tercümanlık bölümlerinin program değerlendirme sürecinin *edinç-odaklı* bir değerlendirme modeliyle yürütüldüğü öne sürülebilir. Bilhassa araştırma ve teknoloji edincinin günümüz çeviri dünyasında ne denli önemli olduğu düşünüldüğünde, FEDEK’in bu edinlere önem vermesinin olumlu bir gelişme olduğu dile getirilebilir.

Değerlendirme ölçütlerinin son ikisinin de çevirmenlik mesleği ile ilgili profesyonel ya da mesleki edinç diye nitelendirebileceğimiz edinçleri mercek altına aldığı dile getirilebilir. Bu edinçler PACTE çeviri edinci modeli içerisinde araçsal-profesyonel edinçler kısmının profesyonel edinçler içerisinde ve stratejik edinçler kapsamında değerlendirilebilir. Çeviri eğitiminde meslek ve meslek etiği odaklı derslerin bu edinçlerin geliştirilmesinde rol oynadığını ifade edebiliriz. Elbette bu noktada ve diğer tüm değerlendirme ölçütlerinde dikkat edilmesi gereken asıl husus, değerlendirmeye tâbi tutulan edinçlerin gelişiminin ne oranda izinin sürülebileceğidir. Çünkü edinç kısa sürede geliştirilebilecek bir beceri olmayıp, sürekli yenilenmeyi ve ilerlemeyi gerektirmekte ve haliyle bu başarı ivmesinin değerlendirilmesi de ürün odaklı bir değerlendirme modelinden ziyade süreç-odaklı bir değerlendirme modelini gerektirmektedir. Hal böyle olunca, genel olarak FEDEK değerlendirme ölçütlerinin modern çeviri / çevirmen edinçleri odaklı olduğu ama bazı ölçütlerin (bilhassa dil öğrenimi konusunda) kesin çizgilerle belirlenmediği ve bu yüzden değerlendirme sürecinin sağlıklı sonuçlar vermesine engel teşkil ettiği dile getirilebilir.

Sonuç ve Tartışma

Eğitim kurumlarının işleyişi ve denetimi için program geliştirme ve program değerlendirme oldukça önemli iki unsurdur. Çok fazla maddi ve manevi emek verilerek tasarlanan ve uygulamaya konulan eğitim programları maalesef yeterli düzeyde denetleme ve değerlendirme yapıp güncellenmediği takdirde, işlevini yitirme riskini taşımaktadır. Eğitimde program değerlendirme belirli bir eğitim programının yürütüldüğü kurumda görev yapan komisyon üyeleri tarafından yapılabileceği gibi, aynı zamanda harici program değerlendirme kuruluşları tarafından da yapılabilmektedir. Eğitimde ölçme ve değerlendirmenin önemli bir bileşeni olan program değerlendirme bu çalışmada çeviri bölümleri özelinde ele alınmış ve harici bir program değerlendirme kuruluşu olarak FEDEK’in akreditasyon ölçütleri incelenmiştir.

Çalışmada FEDEK’in bilhassa mütercim ve tercümanlık bölümleri için programa özgü ölçütler olarak belirlediği konu başlıkları incelenmiş ve bu ölçütlerin PACTE çeviri edinci bileşenleri ile ne ölçüde örtüştüğü sorgulanmıştır. Elde edilen bulgular FEDEK’in programa özgü ölçütleri ile PACTE çeviri edinci bileşenlerinin büyük oranda örtüştüğünü göstermektedir. Sadece PACTE tarafından çeviri yapmaya yönelik psikolojik ve fizyolojik hazırbulunuşluğu temsil etmesi açısından ortaya konulan “psikolojik ve fizyolojik edinç” unsurunun FEDEK tarafından ele alınmadığı görülmektedir. Bu bağlamda FEDEK’in program değerlendirme modelinin, büyük ölçüde edinç-odaklı bir program değerlendirme modeli olduğu dile getirilebilir.

Gerek yazarın çeviri eğitmeni olarak edindiği tecrübeleri gerekse çeviribilim alanındaki çalışmalardan elde edilen literatür bulguları, çeviri edincinin çok katmanlı bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda FEDEK’in mütercim ve tercümanlık bölümleri için tasarladığı programa özgü değerlendirme ölçütleri, ancak çeviri edinci modelleri temelinde

incelenirse işlevsel bir karşılaştırma yöntemi ortaya konulacaktır. Bilhassa, FEDEK'in programa özgü değerlendirme ölçütlerinde eleştirilen yönlerinin iyileştirilmesi ve muğlak bırakılan ölçütlerin netleştirilmesi hem FEDEK'in akreditasyon sürecinde ülkemizde daha kabul edilebilir bir model oluşturmasını beraberinde getirecek hem de çeviribilim alanında işlev gösteren akreditasyon kurumlarına referans olabilecektir. FEDEK'in web sitesinde program değerlendirme ölçütlerinin güncellemeye ve geliştirilmeye açık olduğu ifade edilmektedir. Bu bağlamda çeviribilim alanında uzman akademisyenlerin de görüşlerine başvurulması ve gerekli iyileştirmelerin yapılması olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Öneriler

Konu ile ilgili kaleme alınacak olan ileriki araştırmalarda, gerek FEDEK gerekse diğer bağımsız harici kuruluşların çeviri bölümlerinin program değerlendiricisi olarak görev almalarının işlevselliği ve çeviri bölümlerinin program geliştirme süreçlerine olan etkileri incelenebilir. Bu bağlamda hem harici kuruluşların hem çeviri bölümlerinde görevli öğretim elemanları ve yöneticilerin mülakat ve anket yöntemleri vasıtasıyla konuya ilişkin görüşleri ve değerlendirmeleri tespit edilebilir. Bilhassa bu noktada konunun daha detaylı ve farklı boyutları ile ele alınması açısından, nitel çalışmalara ihtiyaç vardır. İlaven, FEDEK tarafından akredite olmanın çeviri bölümleri için yükseköğretime giriş sınavları sonrasında öğrenciler tarafından tercih edilme noktasında bir etkisinin olup olmadığı tespit edilmelidir.

Akreditasyon sürecinin çeviri eğitimi veren bölümler tarafından oldukça emek isteyen bir süreç olduğu göz önünde bulundurulursa, bu sürecin bölümlere ne tür olumlu etkileri olduğu ortaya çıkarılmalıdır. Bu bağlamda, istatistiki yöntemlerle gerçekleştirilecek olan analizler ve çeviri eğitimi veren bölümlere yeni kayıt olan öğrencilerle yapılacak olan mülakatlar oldukça faydalı olacaktır. Bu noktada, her ne kadar yükseköğretim kurumlarına giriş sınavları sonrasında öğrencilerin tercihleri belirleyici bir gösterge olsa da, çeviri bölümlerinin öğretim geçmişi, öğretim kadrosu ve ilgili üniversitenin bulunduğu şehir gibi faktörler yukarıda bahsedilen tercih edilme hususunda en az FEDEK tarafından akredite olmak kadar, belki de daha fazla oranda, öğrenci tercihlerini etkileyen unsurlar olarak karşımıza çıkabilir.

Bu çalışmada FEDEK tarafından mütercim ve tercümanlık bölümlerine yönelik belirlenen programa özgü değerlendirme ölçütleri PACTE çeviri edinci modeli ile karşılaştırılmıştır. Alanda kaleme alınacak ileriki çalışmalarda, farklı çeviri edici modelleri de karşılaştırmaya dâhil edilebilir. Böylelikle FEDEK'in programa özgü değerlendirme ölçütlerinin diğer çeviri edinci modellerini de kapsayıp kapsamadığı tespit edilebilir.

Kaynakça

- Akdağ, A.I. (2020). *Çeviribilimde ölçme ve değerlendirme*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Arslan, S. Balkul, H. İ. (2015). The place and the importance of mother language in translation education: Turkish case. T. Han (ed.). *Interdisciplinary Humanities Research: A Turkish Perspective* içinde, New York: Untested Ideas Research Centers, 53-64.
- Baykul, Y. (1992). Eğitim sisteminde değerlendirme. *Hacettepe Üniv. Eğitim Fak. Dergisi*, 7(7), 85-94.
- Bergsmann, E., Schultes, M. T., Winter, P., Schober, B. ve Spiel, C. (2015). Evaluation of competence-based teaching in higher education: From theory to practice. *Evaluation and program planning*, 52 (1), 1-9.
- Bowker, L. ve Marshman, E. (2009). Better integration for better preparation: Bringing terminology and technology more fully into translator training using the CERTT approach. *Terminology. International Journal of Theoretical and Applied Issues in Specialized Communication*, 15(1), 60-87.
- Chen, J. ve Tian, C. (2016). Terminology management and translation teaching in Mainland China. *IJRRE*, 3 (1), 1-12.
- Çoban, F. ve Büke, E. (2019). Çevirmenlerin Türkçelerini nasıl geliştirebileceklerine yönelik uzman görüşleri doğrultusunda öneriler. *Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Kitabı, 25-27 Haziran 2019*, ss: 336-347.
- Değerlendirme Ölçütleri (2021, 18 Mart). Erişim Adresi: http://fedek.org.tr/_uploads/docs/DEGERLENDIRME_OLCUTLERI_3_3.pdf
- Değerlendirme ve Akreditasyon (2021, 5 Mart). Erişim Adresi: http://www.fedek.org.tr/docs/tr/09_DegAkUyEsYonergRev2_2018.pdf
- Durukan, E. (2017). Çeviri eğitiminde ölçme ve değerlendirmenin temeli olarak hedef davranış belirleme. *SOBIDER*, 4(12), 234-248.
- Eğitim Birimi Yönergesi (2021, 13 Mart). Erişim Adresi: http://fedek.org.tr/docs/tr/07_egtby.pdf
- Erden, M. (1998). *Eğitimde program değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.

- Eser, O. (2014). Çeviri eğitiminde edinç kavramının değerlendirilmesi–Türkiye örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(33), 135-156.
- Europass (2021, 15 Ocak). Erişim Adresi: <https://europass.gov.tr/sertifikaeki/81-europass/oernek-dokumanlar/76-europass-dil-pasaportu.html>
- FEDEK (2021, 10 Şubat). Erişim Adresi: <http://fedek.org.tr/>
- Kautz, U. (2000). *Handbuch Didaktik des Übersetzens und Dolmetschens*. München: Iudicum, Goethe-Institut.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- LİSTE (2021, 12 Şubat). Erişim Adresi: http://www.fedek.org.tr/_uploads/docs/LISTE.pdf
- Neubert, A. (1994). Competence in translation: A complex skill. How to study and how to teach it. M. Snell-Hornby, F. Pöchhacker ve K. Kaindl (ed.). *Translation Studies: An interdiscipline* içinde (ss. 412-420). Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Ozdemir, D. Stebbins, C. (2017). A framework for the evaluation of competency-based curriculum. Rasmussen, K., Northrup, P., Colson, R. (ed.). *Handbook of Research on Competency-Based Education in University Settings* içinde (ss. 250-267). IGI Global.
- PACTE Research Group. (2000). Acquiring Translation Competence: Hypotheses and Methodological Problems in a Research Project. A. Beeby, D. Ensinger, ve M. Presas (ed.). *Investigating Translation: Selected papers from the 4th International Congress on Translation* içinde, Barcelona, 1998 (ss. 99-106). Amsterdam: John Benjamins.
- Pešaković, D., Flogie, A. ve Aberšek, B. (2014). Development and evaluation of a competence-based teaching process for science and technology education. *Journal of Baltic Science Education*, 13(5), 740-755.
- Pickvance, C. (2005). The four varieties of comparative analysis: The case of environmental regulation. Paper for Conference on small and large-N comparative solutions, University of Sussex, 22-23 Eylül 2005.

Presas, M. (2012). Training translators in the European higher education area: a model for evaluating learning outcomes. *The Interpreter and Translator Trainer*, 6(2), 139-169.

Turgut, M. F. (2006). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*, Ankara: Saydam Yayınları.

Zeytinkaya, D. ve Saraç, F. (2020). Terminology training at translation and interpreting departments in Turkey and beyond. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö7), 683- 701.

A Study on the Silence of the Lambs in the Context of the Heroine's Journey Model

Ahmet Haluk Manav¹

Doğuş University, Faculty of Arts and Design, Department of Visual Communication Design

ABSTRACT

Research Article

Since cinema has the characteristics of being art and industry together, genre films have existed since the beginning of cinema, and genres have continued to evolve and hybrid genres have emerged in the history of cinema with the interaction of different film genres. The myths that have traditionally spread and can change shape in different societies also diversify in a way reminiscent of the diversification of genres in cinema over time. However, Joseph Campbell, an American literature professor, stated that all myths are different aspects of one and the same story with the concept of "monomytos", which he mentions in his book *The Endless Journey of the Hero* and borrowed from James Joyce's *Finnegans Wake*. Maureen Murdock, who reshaped Campbell's traditional male hero monomite model, established the Heroine Journey model in her 1990 book called *The Heroine's Journey*. In this study, the movie *The Silence of the Lambs*, an hybrid example of thriller and modern film noir, which was revealed by the findings of the research and has a deeply rendered female lead character directed by Jonathan Demme, was chosen as the sample. The film, which tells about the journey of young agent candidate Clarice Starling, was examined through Murdock's model of the Heroine's Journey. In the study, in which document analysis was used as a data collection method and the descriptive analysis method was applied in the analysis of the data obtained, suitability to model of the journey Clarice Starling experienced, whose character development was observed throughout the movie, was examined and tried to be revealed with the findings.

Received: 08.04.2021

Revision received:

24.05.2021

Accepted: 26.05.2021

Published online:

30.05.2021

Key Words: Heroine's journey, cinema genre, the Silence of the Lambs

¹ Corresponding author:

Research Assistant

amanav@dogus.edu.tr

Orcid: 0000-0003-4798-6084

Kadın Kahramanın Yolculuğu Modeli Bağlamında Kuzuların Sessizliği Filmi Üzerine Bir İnceleme

Ahmet Haluk Manav¹

Doğuş Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü

ÖZ

Araştırma Makalesi

Sinema, sanat ve endüstri olma özelliğini birlikte taşıdığı için tür filmleri sinemanın başlangıcından beri var olmaya türler ise evrim geçirmeye devam etmiş ve zaman içerisinde farklı film türlerinin birbiriyle etkileşimiyle de sinema tarihinde melez türler belirebilmiştir. Türlerin sinemada zamanla çeşitlenmesini anımsatan bir şekilde geleneksel olarak yayılan ve farklı toplumlarda biçim değiştirebilen mitoslar da çeşitlenirler. Ancak Amerikalı bir edebiyat profesörü olan Joseph Campbell, Kahraman'ın Sonsuz Yolculuğu kitabında bahsettiği ve James Joyce'un Finnegans Wake adlı eserinden ödünç almış olduğu "monomitos" kavramı ile tüm mitosların, tek ve aynı öykünün değişik görünümleri olduğunu belirtmiştir. Campbell'ın söz konusu geleneksel erkek kahraman monomit modelini yeniden şekillendiren Maureen Murdock ise 1990 yılı basımlı *The Heroine's Journey* isimli kitabında Kadın Kahramanın Yolculuğu modelini kurmuştur. Bu çalışmada bir gerilim ve modern kara film melezi örneği olduğu araştırmadan elde edilen bulgularla ortaya konulmuş olan ve Jonathan Demme'nin yönetmiş olduğu derinlikli işlenmiş bir baş kadın karaktere sahip *Kuzuların Sessizliği* filmi örneklem olarak seçilmiştir. Genç ajan adayı Clarice Starling'in yolculuğunu anlatan film, Murdock'ın Kadın Kahramanın Yolculuğu modeli üzerinden okunmuştur. Veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesinin ve elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yönteminin uygulandığı çalışmada, karakter gelişimi film boyunca gözlenen filmin baş kadın karakteri Clarice Starling'in tecrübe ettiği yolculuğunun modele uygunluğu irdelenmiş, bulgularla ortaya konmaya çalışılmıştır.

Alınma Tarihi:
08.04.2021
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi: 24.05.2021
Kabul Edilme Tarihi: 26.05.2021
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Kadın kahramanın yolculuğu, tür sineması, Kuzuların Sessizliği

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Arş. Gör.

amanav@dogus.edu.tr

Orcid: 0000-0003-4798-6084

Giriş

Doğuşundan itibaren sanatsal yönünün yanı sıra sahip olduğu ticari gücü sebebiyle aynı zamanda bir endüstri de olan sinema, daha başlangıcından itibaren ürettiği farklı içeriklerle ortaya çıkan filmlerden ilk aşamada film şirketleri aracılığıyla “tür” kavramını oluşturmaya başlamıştır. Bu bağlamda bir filme tür olarak yaklaşmak, filmi eşsiz bir eser olarak incelemeyi değil, ortak bir sınıflandırmanın üyesi, belli bir tür film olarak incelemeyi gerektirir (Buckland, 2013, s. 129).

Tür filmlerine dair sınıflandırmaları oluştururken birbirinden farklı ölçütler kullanmak mümkündür. Örneğin türler içerisinde eleştirmenler tarafından isimlendirilip geniş kabul gören tek tür Kara Film’dir. Kara Film, Fransız eleştirmenlerinin, kırklı yılların sonlarına yaklaşırken bir kısım Hollywood filminde görsel ve tematik yönlerden ortaklıklar bulunduğu savı ile kullanılan bir ifade olmuştur (Abisel, 1995, s. 56).

Bir başka film türü olan gerilim ise kurgu, senaryo, ses ve ışık gibi sinemasal araçlardan faydalanarak izleyicide psikolojik bir etki yaratabilmeyi hedefler. Bu anlamda gerek kurgu, gerekse diğer sinemasal araçların seyircide herhangi bir duyguyu uyandırması maksadıyla kullanılması insan psikolojisini sinemanın, özellikle de gerilim türünün kullandığı önemli bir kaynak haline getirmiştir (Erol, 2017, s. 114). Böylece gerilim türünün yararlandığı unsurların insan psikolojisi ile yakın ilişkili olması sebebiyle, türün sinemanın ortaya çıkışı kadar eski olduğu da eklenebilir.

Sinemada tür için mühim olan şey, onun tekrar tekrar filmsel anlamda üretilebilmesi ve kendisini toplumsal koşullara göre ayarlayabilmesidir. Fakat türlerin içerik anlamında daha fazla kapsamının arttırılamayacağı veya tükenecekleri ve son bulacakları bir sınır da mevcuttur. Yine de türlerin söz konusu durumuna rağmen özellikleri birbirine karışabilir ve bir başka türün alanına sızabilir (Kolker, 2011, s. 342). Böylece "Film türlerinin birbiriyle karışması sonucunda birkaç film türünün özelliklerini taşıyan melez türler ortaya çıkmıştır" (aktaran Birincioğlu ve Parlayandemir, 2016, s. 13).

Sinemanın ortaya çıkışıyla beraber oluşmaya başlayıp üretilen farklı içeriklere sahip filmler sebebiyle çeşitlenen tür kavramı gibi insanlık tarihinde farklı kültürlerin dünya üzerindeki farklı coğrafyalara yayılması mitos kavramının oluşumuna ve çeşitlenmesine sebep olmuştur. Ancak Amerikalı Edebiyat profesörü ve mitoloji uzmanı yazar Joseph Campbell, 1949 yılında yayımlanan Kahraman’ın Sonsuz Yolculuğu isimli kitabında olay ve yer açısından sonsuz bir çeşitlilik göstermesine rağmen, dünya üzerindeki tüm mitosların hep aynı kalıbı izlediği şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Campbell bahsi geçen kalıba, James Joyce’un Finnegans Wake adlı eserinden ödünç almış olduğu “Monomitos” adını vermiştir. Bu anlamda; O tüm mitosların, tek ve aynı öykünün değişik görünüşleri olduğunu belirtir (Tecimer, 2006, s. 107).

Jungçu bir terapist olan Maureen Murdock, 1990 yılı basımlı The Heroine’s Journey isimli kitabında Campbell’ın geleneksel anlamda erkek kahraman mitosunun “erkeği merkezine alan” durumunu tekrar biçimlendirir ve kadınlar için modern anlayışa sahip, kadınların modern dönemde arzularına, mücadelelerine ve de özel ihtiyaçlarına seslenen Kadın Kahramanın Yolculuğu modelini kurar (Indick, 2011, s. 198).

Bu çalışmada Kuzuların Sessizliği filminin baş kadın karakteri Clarice Starling’in ve film boyunca yaşadığı karakter gelişiminin, Maureen Murdock’ın Kadın Kahramanın Yolculuğu modelinde işlenebilmesi için uygun bir örneklem oluşturduğu görülmüştür. Böylelikle betimsel analiz ve yorumlayıcı bir yaklaşımla araştırmadan elde edilen tüm bulgular ışığında farklı türlerden içerdiği uyuşmaları nedeniyle melez tür filmi özellikleri taşıdığı görülen filmde, ilgili modelin aşamalarına göre genç Clarice Starling’in bir öğrenci olarak çıktığı yolculuğunu ajan olarak tamamlarken geçirmiş olduğu evreler ortaya konabilmiştir.

Yöntem

Model

Yönetmenliğini Jonathan Demme'nin gerçekleştirdiği, Thomas Harris'in aynı isimli romanından uyarlanan beş Akademi Ödüllü Kuzuların Sessizliği filminin örneklem olarak seçilerek Maureen Murdock'ın Kadın Kahramanın Yolculuğu modeli bağlamında incelendiği bu çalışma nitel bir araştırmadır. Nitel araştırmada elde edilen veriler genellikle sayısal olmayıp, araştırmacının gözlem, görüşmeler, doğal ortamlarda yapılan kayıtlar, belgeler ve eserlerden elde ettiği verilere dayanır ve veriler yorumlayıcı bir yaklaşımla ele alınır.

Veri toplama yöntemi olarak doküman incelemesinin kullanıldığı çalışmada kullanılan nitel veri analizi yöntemi ise betimsel analizdir. Betimsel analiz, içerik analizine göre daha yüzeysel olup daha çok araştırmacının kavramsal yapısının önceden açık bir şekilde belirlenmiş olduğu araştırmalarda yararlanır. Betimsel analizde ulaşılmak istenen sonuç, elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır. Bu sebeple elde edilen veriler, öncelikle sistematik ve açık bir şekilde betimlenir. Gerçekleştirilen bu betimlemeler açıklanır, yorumlanır, sebep-sonuç ilişkileri araştırılır ve böylece birtakım sonuçlara ulaşılmış olur (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 239-240). Bu araştırmada da söz konusu model ve sinemada tür kavramları seçimleriyle betimsel analizin tematik çerçevesi oluşturularak çalışmanın alt yapısı meydana getirilmiş ve ilgili başlıklar aracılığıyla filmde elde edilen tüm bulgular düzenlenerek yorumlanmış bir şekilde çözümlenme ve sonuç kısımlarında yer almıştır.

Evren ve Örneklem

Kadın kahraman filmleri içerisinde Kadın Kahramanın Yolculuğu modelinin uygulanması için seçilen örneklem, Kuzuların Sessizliği filmidir. Filmde genç bir akademi öğrencisi olarak yolculuğuna başlayan Clarice Starling'in bir ajan olarak tamamladığı bu yolculuğunda karakterin geçtiği aşamaların belirgin bir şekilde, filmin senaryosu bir roman uyarlaması olduğu için karakterin derinlikli olarak filmde işlenebilmiş olması da bu durumda önemli bir etkidir, gözlemlenebilmesi bu filmin seçilmesinde belirleyici olmuştur.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması istenen olgular ile ilgili bilgileri içeren yazılı materyallerin çözümlenmesini kapsamaktadır. Ayrıca bahsi geçen yazılı kaynaklar ile birlikte film, video ve fotoğraf gibi materyallerde, birçok durumda gözlem, görüşme veya doküman incelemesi gibi veri toplama yöntemleri ile birlikte ek veri kaynakları olarak kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 189-190). Bu anlamda yazılı kaynaklar olarak kitaplar, süreli yayınlar ve tezlerden faydalanılmıştır. Ayrıca ek veri kaynakları olarak, Kuzuların Sessizliği filminden alınan ekran görüntüleri ile çalışmadan elde edilen bulgular desteklenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın omurgasını oluşturan Kadın Kahramanın Yolculuğu modeli ve de Tür Sineması üzerine çalışmalar için Ulusal Tez Merkezi, ilgili dizinler ve kitaplar taranmış var olan literatüre ulaşılarak çalışmanın akademik altyapısı oluşturulmuştur. Kuzuların Sessizliği filmi ve filmde alınmış fotoğraflar olan ekran görüntüleri ile de ek veri kaynakları elde edilmiştir. Böylece araştırmacının güvenilirliği artırılmış, betimsel analiz yöntemiyle tür sinemasına dair uyuşumlar ve "Kadın Kahramanın Yolculuğu" modeli ile modelin içerdiği on evre üzerinden elde edilen bulgular filme uygulanarak çözümlenme gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Kuzuların Sessizliği filmi için öncelikle Tür Sineması üzerine bir literatür taraması yapılmış ve çalışma içerisinde gelişiminden bahsedilmiştir. Daha sonra çalışmanın omurgasını oluşturan ve Joseph Campbell'in "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" monomit modeli üzerine kurulmuş olan Maureen Murdock'ın "Kadın Kahramanın Yolculuğu" modeli tanıtılmıştır. Böylece filmin ait olduğu türlere ilişkin uyuşmaları ile bir gerilim ve modern kara film melezi örneği olduğu görülmüş ve söz konusu modelin içerdiği aşamalar film ve kahramanı üzerinde gözlemlenerek çalışmanın geçerliği teyit edilebilmiştir.

Tür Sineması Üzerine

Sinemanın ortaya çıktığı ilk dönemlerde bazı film şirketleri gösterime soktukları filmleri sınıflandırırken kendi isteklerine ve dönemin koşullarına göre filmlerine "dramatik, manzara, tarihi" gibi farklı farklı tür isimleri koymuşlardır. Ancak genel anlamıyla sinemada üç temel tür olarak belgesel, kurmaca ve avangart filmleri ayrımı yapılmakta olup bir yandan da ağılatı, güldürü, dram gibi klasik anlatı türlerine göre de bir sınıflandırma gerçekleştirmek mümkündür (Abisel, 1995, s. 47). Sinema hem bir sanat hem de bir endüstri olup yönetmenlerin sanatsal dışavurumu ise bu iki ucun arasındaki gidiş gelişler içinde gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda sinema filmlerine tecimsel açıdan yaklaşıldığında izleyici talep ettiği türden filmlere bilet alıp para vererek film yapımcısını benzer unsurlar içeren filmler çekmeye zorlamıştır. Bunun sonucunda yapımcı ve izleyicinin etkileşimi ile belli içerikler ve ortak anlatım gelenekleri oluşmuştur. Kısacası film türü seyirci istekleri ve endüstriyel üretim biçiminin şartları tarafından belirlenerek üretilmek durumundadır (Özden, 2014, s. 216-217). Judith Hess Wright'a göre de (2003) tür filmleri, üç önemli özelliğe sahiptir. Bunlardan ilki, bu filmler hiçbir zaman mevcut sosyal ve politik sorunlarla doğrudan ilgilenmezler. İkincisi, bunların tümü şu anda olmayan farklı bir anda meydana gelirler. Örneğin westernler ve korku filmleri geçmişte geçer; bilim kurgu filmleri, tanımı gereği, ileriki bir zamanda gerçekleşir. Üçüncüsü, anlatımın gerçekleştiği toplum çok basittir ve filmlerde dramatik bir güç olarak işlev görmez; sadece birkaç oyuncunun filmin sunduğu temel sorunu çözdüğü bir zemin olarak var olur.

Tür filmlerinin izleyiciye yaygın bir şekilde teşhir edilmesi ve film yapımcılarının popüler biçimlere izleyicilerin ilgisini sürdürme talebi, şayet tür canlılığını ve kültürel anlamda önemini korumak istiyorsa, genel uyuşmaların sürekli değiştirilmesini teşvik eder (Schatz, 2003, s. 99). Douglas Pye'ye göre (2003) bir tür, bireysel bir sanatçının ilgi ve niyetlerine bağlı olarak, son derece geniş bir yelpazede vurgu yapma yeteneğine sahip olabilir. O tür içerisinde herhangi bir veya birden fazla öge, ön planda iken diğerleri tamamen kaybolabilir. Konu, karakter, tema her biri merkezi bir önemde olabilir.

Türler içerisinde genel kabul görmüş bir tür olan Kara Film, Hollywood'un itici ve çürümüş denebilecek bir atmosferde işlediği iç daraltıcı kahramanlarla çektiği suç filmleri çeşitlerine verilen isimdir. Hollywood'un bu klasik Kara Film dönemi, 1940'ların başından 1950'lerin sonuna kadar devam eder. Bu dönemin az aydınlatılmış, loş ve kasvetli siyah beyaz çekilmiş Kara Filmleri, Alman Dışavurumcu sinemasından etkilenir. Diğer taraftan ilk örnekleri oluşturan hikâyeler ve klasik Kara Filmlere yönelik tutum, Büyük Bunalım döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan suç filmlerinden kaynaklanır (aktaran Yücel, 2019, s. 48). Bu tür, tüm türler içerisinde ayırt edici özelliği olan görsel betimleme stiliyle dikkat çekmektedir. Tür içerisinde yer alan sokaklar tehlikeli ve karanlıktır. Mekanlar tehditkardır. Yoğun gölge kullanımları özellikle belirgindir. Ancak örneğin bir kara filmde gündüz zamanı bir çölde çekim yapılırsa bu türün karakteristik görsel betimlemesi

gerçekleşemeyecektir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı türün uyuşmaları anlambilimsel yapıdan ziyade sözdizimsel yapı için uygundur (Özden, 2014, s. 270).

Biçimsel anlamda kara filmlerde kamera kullanımı çoğunlukla öznel ve izleyici kahramanın gördüğü kadarını bilir. Bu durum seyircinin konumlandırılması adına önemlidir, çünkü öznel kamera kullanımı izleyiciyi kahraman kadar aktif kılar (Döşer, 2013, s. 48). 1950’li yılların sonundan, 1980’li yıllara kadar kara filmlerin sinemadaki varlığında büyük bir düşüş olmuştur. Modern kara filmlerin anılmaya başlandığı yıllarda, 1980 sonrası döneme denk gelmektedir. Kara film, klasik dönemden, modern döneme kadar devamlı evrim geçiren bir tür olmuştur. Bu yeni dönem daha cüretkâr bir yapıda şekillenmektedir. Karakterlerin daha cüretkâr olmasına ilaveten sinemada, cinselliğin de daha baskın duruma geçebildiği gözlenebilir (Döşer, 2013, s. 79-80). Modern dönem için dikkat çekici bir başka durumsa filmlerde detay planlara daha çok yer verilmesidir. Konu edilen objeleri bir planda yakın şekilde izlemek klasik döneme kıyasla daha sık rastlanılan bir durumdur. Modern kara film döneminde, toplum bilimsel olgulardan çok karakterlerin kendi iç psikolojilerine yönelen anlatımların büyük oranda arttığı gözlemlenir. Modern kara filmlerin 90’lı yıllara gelindiğinde sayısal anlamda artış gösterdiği ve bir önceki on yıllık dönemin iki katından fazla örnek verildiği dikkat çekicidir. Gerek Amerika’da gerekse diğer ülke sinemalarında, tercih edilen ve ilgi duyulan bir tür haline dönüşen modern kara filmlerin, modern sinemada yerini belirginleştirdiğini belirtmek mümkündür (Döşer, 2013, s. 92-102). Bu bağlamda bir dedektiflik hikâyesinin modern versiyonu olan Kuzuların Sessizliği filminin 1991 yılında sinemalarda gösterime girmesi anlamlıdır.

Modern dönem kara filmlerde, karakterlerin ölümcül yapıları dikkate alındığında, zihinsel oyunların yanında, cisimleşmiş bir ölümcüllüğün gözlemlenmesi de çoğunlukla görülen bir durumdur. Artık ölümcül kadının elinde bir güç simgesi şeklinde silah sık görülebilmektedir. Klasik dönem örneklerde pek rastlanmayan bu durum, ölümcül kadının dönüşümüne işaret eden bir vurgudur. Daha önce kurban kahramanı kullanan kadın silahı artık eline almıştır ve kimseye de gereksinimi yoktur. Modern kara filmlerde gözlemlendiği kadarıyla yer almaya başlayan yeni bir anlam yaratma aracı da seçici alan derinliğidir. Dar kadrajın tamamı klasik kara filmlerde net kalırken modern dönem örneklerde bazen bir objeyi ön plana çıkarmak için bazen de karakteri yalnızlaştırmak için seçici alan derinliğinin de yer almaya başladığı dikkat çekmektedir. Filmin, gerçekte seyirciyi de aldatmaya yönelik, ustaca işlenmiş, akılcı senaryo yapısı, modern dönem kara filmlerin bir diğer ilginç zihin oyunlarından bir tanesidir (Döşer, 2013, s. 104-119).

“Olumsuz bir şeyler olacakmış” inancıyla korkunun insanda yarattığı kaygı duygusu, gerilim türünün ana temasını oluşturmaktadır. (Özer, 2006, s. 10). Gerilim ise, adım adım artan bir tempoyla seyircide uyandırılan merak ve kaygı olarak tanımlanabilir. Yönetmen izleyiciyi sonucu merak etmeye yönelik bir gerilim yolculuğuna çıkararak göstermek istediği ipuçlarını gösterir. Bu gerilim boyunca izleyici belli bir hedefe doğru şartlandırılır. Gerilimin etkisi uzun bir süre devam etmektedir. Senaryonun sonucunu bilebilmek için filmi dikkatlice takip etmek, ipuçlarını yakalayabilmek izleyiciyi elinde olmadan zihinsel anlamda bir yolculuğa çıkarır. Yönetmen, dilediği gibi izleyiciyi kontrol etmekte ve ondan filmin sonuna kadar sabırla beklemesini istemektedir. Gerilim bu anlamda daha fazla zihinsel bir temele dayanmaktadır. Bununla birlikte bu zihinsel temeller farklı kültür birikimlerinde farklı biçimlerde belirebilir. Gerilimi artıracak öğeler bir toplum yapısında başka bir toplum yapısına göre farklılık içerebilir (Özer, 2006, s. 19).

Örneğin gerilim filmlerinin yetkin yönetmeni Alfred Hitchcock, zihinsel anlamda seyirciyi endişe ve merak ile bekletmeyi sever. Gerilim öğelerini izleyiciye göstererek, ipuçları doğrultusunda izleyici yönlendirir. (Özer, 2006, s. 23). Bu anlamda Hitchcock, masanın altındaki bomba örneğini verir. Masanın etrafında dört kişi beş dakika süresince beyzboldan bahsederken bir bombanın patlamasıyla havaya uçtuklarında seyirciler on saniye

boyunca şoka girecektir. Fakat olayın başında seyircilere masanın altında bir bomba olduğu ve beş dakika içinde patlayacağı bilgisi verilirse beyzbol hakkındaki konuşma gerilimli bir hal alacak, seyircinin duygusu tamamen farklı olacaktır (aktaran Erol, 2017, s. 115).

Kahramanın Yolculuğu

Çalışmalarında Carl Gustav Jung'un yaklaşımını benimseyen bir psikoterapist olan Maureen Murdock, esas olarak kadınların yaşam krizleriyle ve eril dünyanın görevlerini tamamladıktan ve başarılı iş kadınları olduktan sonra bile hayattaki memnuniyetsizlikleriyle ilgileniyordu. Bu krizlerin nedeni, kahraman döngüsünün bir kadının iç dünyasının ihtiyaçlarına karşılık gelmemesiydi. Gerçek dünyada erkeksi müttefikler bulmak için kadını taraflarını reddeden kadınlar bir şekilde yaralandı ve yaşamları boyunca eksik bir parça hissettiler. Maureen Murdock, hastalarından birçok veri topladıktan sonra, psikoloji açısından kadının ihtiyaçlarını belirledi ve bunları kısmen Joseph Campbell'in monomit modeli üzerine kurarak, yeni modeline Kadın Kahramanın Yolculuğu (The Heroine's Journey) ismini verdi (Fidan, 2018, s. 12).

Campbell, Kahramanın Sonsuz Yolculuğu isimli kitabında insanlığın sayısız mitoloji ve dini arasında farklılıklar olduğunu fakat eserinde benzerlikleri referans aldığı ve bu benzerlikler bir kez ortaya çıktığında sözü edilen farklılıkların, yaygın kanının aksine çok daha az olduğunun anlaşılacağını belirtmiştir (Campbell, 2013, s. 10). Temel olarak; bir kahramanın mitolojik serüveninin standart yolu olan ayrılma-erginlenme-dönüş formülüne monomitin çekirdek birimi ismi verilebilir (Campbell, 2013, s. 42). Bir monomitin basit ölçeğinde meydana gelen değişimler tasvirin ötesindedir. Farklı bölümler veya karakterler kaynaşabilir ya da tek bir öge kendini çoğaltabilir ve birçok farklı şekilde tekrar gözlenebilir (Campbell, 2013, s. 274). Campbell'in modeli, "maceraya çağrı" ile başlayıp "yaşama özgürlüğü" ile biten toplam on yedi evreden oluşmaktadır.

Maureen Murdock'a göre (2013), kadın kahramanın yolculuğu, Campbell'in modelini anımsatacak şekilde, sürekli bir gelişim, büyüme ve öğrenme döngüsüdür. Bir anlamda bu yolculuk, kariyer odaklı bir dünyada atılgan olmanın bir gerekliliği olarak "mutluluğunuzu takip edin" kavramını ele alıyor gibi görünmektedir. Murdock, birçok başarılı kadının kariyerlerini erkek kahramanın yolculuğu döngüsüne göre şekillendirdiğini ve onların hedeflerine ulaştıktan sonra gerçekten istemedikleri bir şeye sahip olduklarını fark ettiklerini gözlemlemiştir (Grede, 1991, s. 51).

Campbell'in modelinden farklı olarak toplam on aşamaya ayrılmış kadın kahramanın yolculuğunun ilk evresi olan kadınsılıktan ayrılış, geleneksel kadınsı değerlerin varlığını tanımama ile başlar. Bağımlılık, duyarlılık, zayıflık ve duygusallık ile ilgili kadınsı basmakalıp düşünceler onaylanmaz ve küçük düşürücü kabul edilir (Indick, 2011, s. 198). İkinci evre olan erkekle özdeşleşme, babanın yerini alabilecek veya bilge yaşlı adam arketipinin rolünü oynayan erkek bir yol göstericiyle yolunun kesişmesidir. Üçüncü aşama olan denenmeler yolunda, kahraman kadınsılık üzerine üç yanlış mitin hatasını ortaya koymak zorundadır. Bunlardan ilki olan bağımlılık miti, iki başlı ejderha kadın kahraman tarafından öldürüldüğünde çürütülür. Kadın, bir erkeğe bel bağlamadan hem mesleki yaşamının hem de kişisel hayatının efendisi olabileceğini gösterir. Kadının değerce aşağı olduğu miti, korkunç devin kadın kahraman tarafından öldürülüp, artık kadının rekabet alanında bir erkek kadar güçlü olabildiği ortaya konduğunda çürütülür. Romantik aşk miti, parlak zırhlı şövalye kadın kahraman tarafından öldürüldüğünde çürütülür. Kadın, eski moda "güç durumundaki genç kız" olmadığını ve kurtulmak için yakışıklı ve çekici bir prens ihtiyacı duymadığını göstermiş olur. Dördüncü evre olan yanılsatıcı başarı hediyesi aşamasında kadın kahraman, "kahramanca olana dair yanlış anlayışları" ile karşılaşır. Hem kadın hem erkek alanlarının savunucusu olabileceği üzerine yanlış bir düşünüş biçimi olan süper kadın sırrını yaşamaya çalıştığının farkına varır. Güçlü kadınların "hayır" diyebildiği beşinci aşamada kadın

kahraman, kendisini yapmaya zorladığı gerçekçi olmayan isteklerin bazılarını “hayır” diyerek sahip olduğu yanlış miti çürütür (Indick, 2011, s. 207).

Yolculuğun Tanrıça’yla karşılaşma isimli altıncı evresinde kadın kahraman, ilk evrede ilişkisini kestiği Tanrıça arketipinin farklı bir versiyonuyla tekrar karşılaşır (Indick, 2011, s. 202). Bu aşama, ruhunun bir zamanlar terk edilmiş dışıl niteliklerle yeniden bütünleşmesini arayan gelecekteki kahramanın bir başlangıç sürecidir (Fidan, 2018, s. 34). Kadınsılıkla yeniden ilişki kurmanın acilen arzulandığı yedinci evrede, kahraman benliği içerisinde bütünleştirme gereksinimi hissettiği duygu, duyarlılık, tutku ve kadınsı güzelliğin sembolü olan anima arketipiyle rastlaşır (Indick, 2011, s. 208). İçindeki dışıyla yeniden bağlantı kurmak için acil bir özlem duyar. O, kahramanca bir arayış içindeyken kendisinin keşfedilmemiş gizli kısımlarını geliştirme arzusu vardır (Murdock, 2013, s. 110). Anne/kız çocuk bölünmesinin giderildiği sekizinci aşamada, kadınlığa ait çağdaş ve geleneksel versiyonlar arasındaki boşluk kapatılır ve kadın kahraman “bütün” haline gelir. Söz konusu bu boşluk kapatma süreci genellikle sevecen bir aracıyla kolaylaştırılır. İçindeki iyi kalpli erkeği bulmak olan dokuzuncu evrede, kahraman çoğu kez hassas bir erkek aşk ilişkisinin yansıttığı kendi animus arketipiyle rastlaşarak onu bütünler. Artık son evre olan İkiliğin ötesi aşamasında kadın kahraman bütün arketiplerini bütünleştirmiştir. Bir “bütünlük” duygusuna sahip olan kahraman psikolojik dengesini bulmuştur. O, artık tam gelişmiş olarak hem erkeksi hem kadınsı kahraman özelliklerinin çift cinsiyetli dengesinin sembolü olur (Indick, 2011, s. 208).

Ancak William Indick’in de (2011) işaret ettiği üzere, söz konusu tüm evreler bir programı veya formülü değil, yapısal öğeleri belirttiğinden tıpkı her erkek kahraman filminin Campbell’in modelindeki evrelerin tümünü ya da çoğunu içermesinin beklenemeyeceği gibi paralel bir yaklaşımla, her kadın kahraman filminin Campbell’in modeli ile aynı yapısal çatı üzerine kurulmuş olan Murdock’ın modelinin her evresini içermesi de beklenmemelidir.

Kuzuların Sessizliği Filminin Çözümlemesi

Thomas Harris’in aynı isimli romanından uyarlanan Kuzuların Sessizliği filminde, genç FBI ajanı adayı Clarice Starling, işlenmiş olduğu suçları sebebiyle adli bir hastanede gözetim altında tutulan ve de yamyam bir seri katil olan Hannibal Lecter ile görüşmek üzere departman amiri tarafından görevlendirilir. Daha sonra bu görüşmesine amiri Jack Crawford tarafından diğer bir seri katil olan ve cinayetlerine devam eden Buffalo Bill’i yakalamak için bilgi toplaması adına bilinçli gönderildiği ortaya çıkar. Aynı zamanda zeki bir psikiyatrist olan katil Doktor Hannibal Lecter ise yeni tanıştığı genç Clarice Starling’den etkilenir ve ona Buffalo Bill’i yakalaması için yardım etmeye karar verir.

Filmde genç öğrenci Clarice Starling’in bir seri katil cinayet zincirini çözmesi için başka bir seri katilden yardım almasına ve filmin sonunda yolculuğunu bir FBI ajanı olarak tamamladığına şahit olunur. Bu gerçekleştirdiği zor görevinin yanı sıra filmin açılışından itibaren Clarice’in erkek egemen bir dünyada yer almak için yoğun çaba göstermek zorunda olduğu da görülür. Amiri onu çağırdığında yanına gitmek için erkek meslektaşları ile dolu asansörün içine binmesi ve onların bakışlarına maruz kalması kadın kahramanın erkeklerle dolu bu dünyada zor bir yolculuğunun geçeceğine dair bir başka işarettir. Amirinin ofisinde geçen sahnede onunla olan konuşmalarının çoğu kara filmlerde sıklıkla tercih edilen kamera açısı olan öznel kamera açısı ile çekilmiştir. Yönetmenin bu öznel kamera tercihi ile film boyunca karşılaşılacaktır. Clarice, yeni göreviyle adli hastaneye gider ve hastane müdürü Dr. Frederick Chilton ile tanışır. Doktor Chilton ona gidecekleri seri katil ile olan görüşmesinde çok dikkatli olmasını tembih eder. Clarice, yamyam Doktor Hannibal Lecter ile görüşmeye hücrelerine iner. Onunla kısa bir süre görüşüp hücrelerinden ayrılırken yan hücredeki hastalardan biri Clarice’in üzerine spermini atar. Hemen sonrasında tansiyonu yükselen ortamda Lecter ona “işinde terfi edebilmesi” için olduğunu belirterek bir ipucu verir. Genç bir kadın olan

Clarice, yaşadığı o anki travma ile yolculuğunda ilk evresi olan Kadınsılıktan Ayrılış evresine geçer. O andan itibaren karşılaştığı zorluklara karşı artık daha gözüpek olacaktır. İçine girmiş olduğu bu kararlı hal, takip eden atış parkuru sahnesinde silah atış eğitiminde açıkça görülür. Kadının elinde bir güç simgesi şeklinde silah olması modern dönem kara filmlerde gözlemlenen bir durumdur.

Resim 1. Starling Elindeki Güç Simgesi Silahıyla Atış Parkurunda

Ancak O, hala saha deneyimi olmayan bir öğrencidir. Lecter'ın verdiği ipucundan yararlanan Clarice, uzun yıllardır kimsenin uğramadığı kiralanan bir depoya gider ve pastan sıkışmış deponun kapısını aralamayı başarır. Bu sahnede filmin yönetmeni, Hitchcock'un izlediği yol olan gerilim öğelerini izleyiciye göstererek ipuçları doğrultusunda seyirciyi yönlendirmesi gibi, deponun içerisinde yarattığı gerilim dolu atmosfer ve Clarice'in depoda kesik bir baş bulması ile izleyiciyi yeni gelişmelerle yönlendirir.

Clarice, Lecter'a tekrar giderek bu başın kime ait olduğunu sorar. Lecter ise aradıkları seri katil olan Buffalo Bill'in psikolojik profilini ister ve bu şartıyla beraber ona yardım edeceğini söyler. Bu aşamada kadın kahramanın yolculuğunun ikinci evresi olan Erkeklerle Özdeşleşme evresinde Clarice'in kendisine rehberlik edecek yeni bir yol gösterici olarak Dr. Hannibal Lecter'ı kabul ettiği söylenebilir. Bu anlamda filmi incelemeye değer kılan önemli hususlardan biri de bu anlatıdaki özdeşleşilecek akıllı yaşlı adam arketipinin kötü bir karaktere (yamyam bir doktora) verilmiş olmasıdır.

Clarice, cesedi bulunan bir kurban haberiyle Batı Virginia'ya yolculuk eder. Amiriyle beraber bir cenaze evine gelirler. Orada yine erkeklerin arasında tek başına bir kadın durumunda kendisini bulur. Ancak cenaze evindeki otopside diğerlerinin fark edemediği bir şeyi, kurbanın boğazındaki kozayı bulur ve yolculuğundaki üçüncü evre olan Denenmeler Yolunda başarıyla ilerler. O, Buffalo Bill'i yakalayıp öldürerek de kadının değerce aşağı olduğu mitini kırıp, acımasız devi öldürmeyi başarmış olacaktır. Ulusal bir televizyon kanalında Buffalo Bill'in son kaçırdığı kurbanının senatörün kızı olduğu duyurulduğunda Clarice, Lecter'a Bill'in yakalanması için vereceği bilgiler karşısında vazgeçemeyeceği bir teklifle gider. Buna karşılık Lecter'da başka bir teklif sunar. Vereceği her bilgiye karşılık Clarice'in yaşamından bir bilgi paylaşmasını ister. Bunun üzerine Clarice tüm hayatını yavaş yavaş anlatmaya başlar. Lecter'ın o sahnede Starling'den duydukları ile gözlerinin dolması etkileyici bir ayrıntıdır.

Bu sahne ile dördüncü evre olan Yanılsatıcı Başarı Hediyesi evresini yaşayan yüksek özgüvenli genç Clarice'in hesap etmediği bir şey vardır, hastane müdürü Dr. Chilton paylaşılan tüm bilgileri bir ses kayıt alma cihazıyla gizlice dinliyordur. Takip eden sahne olan seri katilin evinde oluşturulan mizansen, korkunun insanda yarattığı kaygı duygusu ile beraber gerilim etkisini filmde yoğun bir şekilde hissettirir. Ayrıca sahne içerisinde yer alan katilin kaçırdığı senatörün kızının içinde bulunduğu kuyudan daha önce çıkıp kaçmaya çalışan bir

kurbanın taş duvara takılıp kalan tırnağına yapılan detay plan ve ardından gelen Dr. Chilton'ın kalemine yapılan yine detay plan vurgusu modern dönem kara filmlerde sık rastlanılan bir durumdur.

Dr. Chilton görüşmeyi dinledikten sonra Lecter'ın yanına gelir ve ona gerçek bir teklif sunacağını belirtir ve Lecter'ın talebi üzerine onu senatör ile görüştürür. Lecter senatör ile konuşmasında hem bilgi verir hem de taciz edici şekilde ahlaksızca konuşur. Onun bu tutumu, yoğun bir şekilde id enerjileri ile yaşayan seri katillerin cinsel haz ile saldırgan davranışları birleştirme eğilimlerinden kaynaklanır (İndick, 2011, s. 18). Memphis'de Lecter'ın özel bir mekânda hapis tutulduğu yere gelen Clarice yaşamından çocukluğuna dair anılarını paylaşmaya devam eder. Lecter ondan duyduklarından yine derinden etkilenip duygulanmıştır. Bu durum modern kara filmlerde karakterlerin kendi iç psikolojisine, ruh haline yönelen anlatımın yüksek düzeyde artmasına bir örnektir. FBI Akademisi'nden arkadaşı Ardelia Mapp ile akademi yurdunda baş başa geçen sahneleri Clarice'in *Tanrıça'yla Karşılaşma* evresini oluşturur. Söz konusu tanrıça arketipi ise filmin ikinci yarısından itibaren bir süre ilişkisinin kesilmiş olduğu meslektaşısı olan Ardelia'dır. Lecter'ın tutukluluk halinden kaçmış olduğunu ve senatörün kızını kurtarmak için çok az zamanlarının kaldığını bilen endişeli Clarice, Lecter ile son karşılaşmasında ondan duyduğu kelimeler üzerine Ardelia ile uzun uzun düşünür ve ilk kaçırılan kız üzerinden gerekli olan eksik parçayı bulmayı başarır.

Resim 2. Starling Akademi Yurdunda Ardelia ile Beraber

Bu bağlamda Murdock'ın da bu evre için vurgulamış olduğu gibi, “İniş bir zorunluluktur; hepimiz bundan kaçınmaya çalışırız ama hayatımızın bir noktasında derinliklerimize yolculuk ederiz.” (Murdock, 2013, s. 91) ifadesi anlamlıdır.

Clarice, Ohio'ya giderek Ardelia ile buldukları izi takip etmeye başlar. Ohio'da ilk kaçırılan kız olan Fredrica Bimmel'in evindeki ve odasındaki detay çekimlerin fazlalığı dikkat çekicidir. Bimmel'in bir arkadaşı vasıtasıyla Buffalo Bill'in yaşadığı evi bulur. Evin içinde bulunduğu sokak ve civarı çok tenha bir yerde bulunuyor olup tehditkâr bir görünüme sahiptir. Gündüz çekimi olmasına rağmen ıssızlık ve yalıtılmışlık hissi gece çekimindeki bir kara film örneği kadar yoğundur. Özellikle evin içinde yer alan çekimlerde güçlü kontrast kullanımı ile yoğun gölge kullanımları çok belirgindir. Katilin evinin içerisinde geçen bu sahnelerde Clarice içindeki atılgan ve “vahşi kadın” ile temas edip *Kadınsılıkla Acilen Yeniden Bağlantı Kurma Arzusu*'na sahip olarak yolculuğunda yedince evreye girmiştir. Bu safhada bütünleştiği anima arketipi ise freudyan anlamda fallik bir obje olan silahıdır. Artık kendisinin keşfedilmemiş gizli kısımlarına bir yolculuk yapmak üzeredir. Clarice katili yakalamaya çalışır ama elinden kaçarır. Takip eden planlarda öznel kamera açısı kullanımı sık gerçekleşir. Kara filmlerin bir özelliği olan bu durum izleyiciyi kahraman kadar aktif kılar. Ardından genç ajan adayı bodrumda katilin evin elektriğini kesmesiyle karanlıklar içerisinde

kalır ve bu kör haliyle bir çıkış yolu bulmaya çalışır. Filmin doruk noktası aşamasında karanlık ile izleyicide yaratılan bu psikolojik etkiyle gerilim seviyesi en üst noktasına ulaşmaktadır. Tüm bu zorluklara rağmen Clarice en sonunda Buffalo Bill'i tek başına öldürmeyi başarır.

Resim 3. Starling Karanlıkta Çaresiz Bir Durumda

Filmin sonuç bölümünde Clarice artık son evre olan *İkiliğin Ötesi*'ndedir. O, artık iki dünyanın da efendisidir. Hem yeni bir ajan olarak iş dünyasında başarıya ulaşmış hem de kişisel dünyasında sevdiği arkadaşlarının mutluluğuyla tatmin olmuştur. Böylece Clarice, dengeli bir hayat kurmayı başararak çıkmış olduğu yolculuğunu tamamlamış olur.

Sonuç ve Tartışma

Aynı isimli romandan uyarlanan Kuzuların Sessizliği filmini ele alan bu araştırma, Maureen Murdock'un literatüre Joseph Campbell'ın *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* modelinden esinlenerek kazandırmış olduğu ve 1990 yılı basımlı *The Heroine's Journey* isimli kitabında bahsettiği *Kadın Kahramanın Yolculuğu* monomit modeli üzerine kurulmuştur. Daha geniş bir açıdan bakılırsa, hikâye anlatımının en önemli kısmı hikâyenin kahramanıdır. Kahramanın yolculuğunu anlatan bu hikâye yapısı genel olarak yüzyıllardır değişmemiştir (Sayıcı, 2019, s.836). Bu anlamda filmdeki kadın kahramanın yolculuğu da var olan bu yapının bir uzantısı olarak düşünülebilir.

Tür sinemasının başlangıcının izleri sinemanın ilk dönemlerine kadar uzansa da Hollywood'un klasik kara film döneminin 1940'ların başından itibaren başladığı genel kabul görmektedir. Modern kara film dönemi ise 1980'lerden itibaren belli filmlerde stil ve içerik anlamında evrilerek görülmeye başlanır. Kuzuların Sessizliği filminde sıklıkla yer alan öznel kamera açısı kullanımları, detay planların bolluğu, tekinsiz mekân tasarımları, güçlü kontrast ışık ve yoğun gölge kullanımları, karakterlerin duygu durumlarına, iç psikolojilerine yapılan vurgular modern dönem kara filmlerin özelliklerindedir.

Seyirciler tür filmlerini izlerken o türe ait beklentileri önceden oluşmuş olur ve filmi seyredirken olay örgüsünün bu yönde gelişeceğini beklerler (Altman, 2003, s.327). Örneğin temel uyuşumlarından biri dramatik yapının gerektirdiği şekilde izleyicinin psikolojisini yönlendirmek olan gerilim türü bunu kurgu, ses ve ışık gibi sinemasal imkanlardan yararlanarak gerçekleştirir. Bu imkanlar ile film süresince giderek artan bir tempo yaratılarak, zaman zaman verilen ipuçları ile birlikte, seyircide bir merak ve kaygı duygusu uyandırılır. Kuzuların Sessizliği filminde de Altman'ın bahsi geçen saptamasını anımsatacak bir şekilde, bahsi geçen durumları seyircinin gözlemlemesi mümkündür. Örneğin filmde FBI ajanı adayı Clarice'in keşfettiği (aslında izleyici için verilmiş olan) ipucu ile beraber kiralanmış eski depo

sahnesinde ve seri katilin yaşadığı eve ait özenle oluşturulmuş mizansen ile gerilim öğeleri başarılı bir şekilde yaratılmıştır. Özellikle filmin doruk noktasındaki karanlıkta geçen çekimler ile izleyicide oluşturulan psikolojik etkiyle gerilim düzeyi en üst noktasına çıkarılmıştır.

Çalışma boyunca kurulmuş olan tematik çerçeve üzerinden betimsel analiz ve yorumlayıcı bir yaklaşımla elde edilen bulgular ışığında farklı türlerden içerdiği uyuşmaları nedeniyle bir gerilim ve modern kara film melezi örneği olduğu görülen filmde, Maureen Murdock'ın modeline göre genç Clarice Starling'in film süresince geçirmiş olduğu aşamalar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda yapısal bir yaklaşıma sahip olan Kadın Kahramanın Yolculuğu modelinin tüm evrelerini yaşamış olmasa da filmin baş karakteri Clarice'in, modele büyük oranda uyan bir şekilde kadınsılıktan ayrılış, erkekle özdeşleşme, denenmeler yolu, yanılsatıcı başarı hediyesi, tanrıça ile karşılaşma, kadınsılıkla acilen yeniden bağlantı kurma arzusu ve ikiliğin ötesi evrelerini de tecrübe ederek bir öğrenci olarak çıkmış olduğu yolculuğunu ajan olarak tamamlamayı başarmış olduğu görülmüştür.

Film çalışmaları üzerine bir başka araştırma içerisinde, kendi tür özelliklerini barındırmakla birlikte farklı türlerle melez ilişkiler içerisine girmiş yol filmlerinden biri olan, 60'lı yılların özgürlükçü ve asi ruhunun sinemadaki başarılı bir yansıması kabul edilebilecek "Easy Rider" filminin Joseph Campbell'ın *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* modelini başarıyla yansıttığı ortaya konulmuştur (Sayıcı, 2019, s.842). Benzer bir yaklaşımla bu çalışma kapsamında "Kuzuların Sessizliği" filminin, Campbell'ın film çözümlerinde çalışıyor olduğu görülebilen modeli ile aynı yapısal çatı üzerine kurulmuş olan Maureen Murdock'ın *Kadın Kahramanın Yolculuğu* modelini başarılı bir şekilde yansıttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

Çalışmanın ele aldığı konu başlıkları ve araştırma sonucunda ulaşılan bulgulara göre şu önerilerde bulunulabilir;

- İlgili model üzerine kurulmuş daha farklı türlere ait filmlerin çözümlerini içeren çalışmaların sayısı artırılabilir.
- Baş kadın karaktere sahip olan daha çok sayıda film üzerine böyle çalışmalar yapılabilir. Böylece ataeril sistemin hala yoğun olarak yaşanıyor olduğu günümüz dünyasında neden baş kadın kahramana sahip filmlerin az sayıda olduğu üzerine bir farkındalık yaratılabilir.
- Modernist anlatıya sahip sanat sineması filmlerinde ilgili modelin ne derece geçerli olup olmadığı araştırılabilir.
- Edebi eserlerden uyarılma filmler üzerine daha fazla bu kapsamda çalışmalar yapılmasının alan yazın açısından faydalı olabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Abisel, N. (1995). *Popüler sinema ve türler*. İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Altman, R. (2003). Sinema ve tür. G. N. Smith (Ed.). *Dünya Sinema Tarihi* içinde (s. 322-332). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Birincioğlu, Y. D. ve Parlayandemir, G. (2016). Yapıtsal/Bağlamsal film eleştirisi: Tür ve auteur eleştirilerini birlikte düşünmek. Y. D. Birincioğlu ve G. Parlayandemir (Ed.). *Tür(k) sinemasında auteursler 2000 sonrası Türk sinemasında türler ve yönetmenler* içinde (s. 1–20). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Buckland, W. (2013). *Sinemayı anlamak*. İstanbul: Optimist Yayınları.
- Campbell, J. (2013). *Kahramanın sonsuz yolculuğu*. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Döşer, İ. R. (2013). *Bir tür olarak kara film ve günümüz sinemasına etkileri* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 350843).
- Erol, V. (2017). Bilinçaltı direksiyona geçtiğinde - Gerilim sinemasında psikanalitik alt metinler: Duel örneği. *SineFilozofi*, 2, 112-136. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/>
- Fidan, N. (2018). *The heroine's journey in Hunger Games* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 506835).
- Grede, C. (1991). Bashing Joseph Campbell: Is he now the hero of a thousand spaces? *Mythlore*, 18, 50-52. Erişim adresi: <https://www.jstor.org/>
- Indick, W. (2011). *Senaryo yazarları için psikoloji*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kolker, R. (2011). *Film, biçim ve kültür*. Ankara: De Ki Basım Yayım.
- Murdock, M. (2013). *The heroine's journey*. Boston: Shambhala Publications, Inc.
- Özden, Z. (2014). *Film eleştirisi, film eleştirisinde temel yaklaşımlar ve tür filmi eleştirisi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özer, Y. (2006). *Sinemada korku ve gerilim türleri: Alfred Hitchcock sinemasında gerilim oluşturulması* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No. 189272).
- Pye, D. (2003). The western (genre and movies). B. K. Grant (Ed.). *Film genre reader III* içinde (s. 203-218). Austin: University of Texas Press.
- Sayıcı, F. (2019). Joseph Campbell'ın kahramanın sonsuz yolculuğu modelinin yol filmlerine uygulanması: "Easy Rider" örneği. *İdil*, 8, 831–844. doi: 10.7816/idil-08-59-01
- Schatz, T. (2003). The structural influence: New directions in film genre study. B. K. Grant (Ed.). *Film genre reader III* içinde (s. 203-218). Austin: University of Texas Press.

Tecimer, Ö. (2006). *Sinema modern mitoloji*. İstanbul: Plan B Yayıncılık.

Wright, J. H. (2003). Genre films and the status quo. B. K. Grant (Ed.). *Film genre reader III* içinde (s. 203-218). Austin: University of Texas Press.

Yıldırım. A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yücel, Y. T. (2019). Türk sinemasında kara film ve film öykülerine etkisi. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4, 45-62. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/>

Transition to The Normalization Process in Turkey During The COVID-19 Pandemic: A Social Perspective in The Case of Ankara*

İlkin Esen Yıldırım¹

Ankara University, Faculty of Communication, Public Relations and Advertising Department

Deniz Sezgin²

Ankara University, Faculty of Communication, Public Relations and Advertising Department

ABSTRACT

Research Article

The study aims to assess the social perspective on transition to the normalization process as many COVID-19 restrictions are easing as of June 1, 2020 in Turkey. As a global crisis, COVID-19 requires a correct and effective risk communication and management in all processes. During a pandemic, social reflections cannot be ignored. Analyzing the opinions that the society has experienced and agreed upon will be a guide for future risk communication studies. In accordance with this purpose, the literature on the COVID-19 pandemic was reviewed, and 24 original questions were prepared. Field study was conducted online between 22-25 June 2020. The population has been determined as Ankara, which is Turkey's second most populated city. 1230 people participated in the study. The findings showed that the participants thought that the decreasing number of cases and deaths caused complacency; they trusted their environment more than others, and the decision of transition to the normalization did not reduce the anxiety level of the society. It is concluded that the participants preferred to stay away from activities which could be risky for their own health and were hesitant to go to healthcare organizations for medical tests and treatments that they postponed. It is observed that the participants believed that normalization was initiated early, and this decision was made due to economic concerns. As a result, it must be stated that, in order to manage the risk correctly, the society's need for information should be satisfied with accurate and clear information, individual measures should be maintained, public and health authorities should take the necessary measures, and all of these necessities should be supported by the media.

Key Words: COVID-19, pandemic, normalization, risk communication.

Received: 28.02.2021

Revision Received:

27.04.2021

Accepted: 29.04.2021

Published Online:

30.05.2021

*“COVID-19 Salgınında Türkiye’de Normalleşme Sürecine Geçiş: Ankara İli Örneğinde Toplumsal Bir Bakış” çalışmasının ön bulguları 26-28 Haziran 2020 tarihlerinde gerçekleşen *COVID-19 Sempozyumu Online Uluslararası Multidisipliner*’de, “COVID-19 Salgınında Normalleşme Sürecinde Toplumsal Değerlendirmeler” başlığı ile sunulmuştur.

¹ Corresponding author:

Res. Asst.

ievildirim@ankara.edu.tr

Orcid: 0000-0001-5954-3024

² Assoc. Prof.

dsezgin@media.ankara.edu.tr

Orcid: 0000-0002-6136-5244

COVID-19 Salgınında Türkiye’de Normalleşme Sürecine Geçiş: Ankara İli Örneğinde Toplumsal Bir Bakış

İlkin Esen Yıldırım¹

Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

Deniz Sezgin²

Ankara Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

ÖZ

Araştırma Makalesi

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de COVID-19 salgını nedeniyle uygulanan kısıtlamaların 1 Haziran 2020 tarihinden itibaren kademeli olarak kaldırılarak normalleşme sürecine geçilmesi hakkında toplumun görüşlerini ortaya koymaktır. Küresel boyutta bir kriz olan COVID-19 salgınıyla ilgili tüm süreçlerde doğru ve etkili bir risk iletişimi ve yönetimi gerekmektedir. Bu süreçte toplumsal yansımaların görmezden gelinmesi mümkün değildir. Toplumun deneyimleyerek üzerinde uzlaştığı görüşlerin analiz edilmesi gelecekte yapılacak risk iletişimi çalışmaları için yol gösterici olacaktır. Bu amaç doğrultusunda COVID-19 salgını ile ilgili literatür taranarak özgün 24 soru hazırlanmış; alan araştırması 22-25 Haziran 2020 tarihleri arasında çevrimiçi ortamda gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni Türkiye’nin ikinci en fazla nüfuslu şehri olan Ankara olarak belirlenmiştir. Araştırmaya 1230 kişi katılmıştır. Çalışmanın bulguları, katılımcıların düşen vaka ve vefat sayılarının rehavete neden olduğunu düşündüklerini, kendi çevrelerine toplumun diğer kesimlerinden daha fazla güvendiklerini ve normalleşme kararının toplumun sahip olduğu kaygı ve endişe düzeyinin azalmasına neden olmadığını göstermiştir. Normalleşme sürecinde katılımcıların kendi sağlıklarını riske atacak faaliyetlerden uzak durmayı tercih ettikleri, erteledikleri tıbbi kontroller ve tedaviler için sağlık kuruluşlarına başvurma konusunda kararsız oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların normalleşmeye erken geçildiği ve ekonomik kaygılarla bu kararın verildiği kanaatinde oldukları görülmüştür. Sonuç olarak, salgında risk iletişiminin doğru yönetilebilmesi için toplumun doğru ve açık bilgilendirme ile bilgi ihtiyacının giderilmesi; salgınla mücadelede bireysel önlemlerin sürdürülmesi, kamu ve sağlık otoritelerinin gereken tedbirleri alması ve tüm bunların medyanın paylaşımlarıyla desteklenmesi gerektiği belirtilmelidir.

Alınma Tarihi: 28.02.2021
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi: 27.04.2021
Kabul Edilme Tarihi: 29.04.2021
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: COVID-19, salgın, normalleşme, risk iletişimi.

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Arş. Gör.

ieyildirim@ankara.edu.tr

Orcid: 0000-0001-5954-3024

²Doç. Dr.

dsezgin@media.ankara.edu.tr

Orcid: 0000-0002-6136-5244

Giriş

Koronavirüs hastalığı 2019 (SARS-Cov-2, COVID-19) yılında çok sayıda ülkeyi etkileyen bir solunum yolu hastalığı olarak ifade edilmektedir (Aslan, 2020; Garfin, Silver ve Holman, 2020; Johnson, 2020; Li ve diğerleri, 2020; Lohiniva, Sane, Sibenberg, Puumalainen ve Salminen 2020; Shahsavari, Holur, Tangherlini ve Roychowdhury, 2020). Çin'in Hubei Eyaleti, Wuhan şehrinde Aralık 2019'da başlayan hastalık o tarihten itibaren dünyanın tek gündemi haline gelmiş (Abrams ve Greenhawt, 2020; Alang, 2020; Eady, 2020; Karasneh ve diğerleri, 2021; Li ve diğerleri, 2020; Zhang, Li, ve Chen, 2020; O'Connor ve Murphy, 2020; Smith ve diğerleri, 2013; Vahideh Zareh, 2020) ve 11 Mart 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü tarafından pandemi ilan edilmiştir. COVID-19 salgınında yayılımın erken tahmin edilmesi ve tedbirlerin hızla ve kapsamlı şekilde alınması gereği hem ülkeler hem de kurumlar açısından büyük önem arz etmiştir (Abrams ve Greenhawt, 2020; Glik, 2007; Karasneh ve diğerleri, 2021; Zhang ve diğerleri, 2020; Lohiniva ve diğerleri, 2020; Frost, Li, Moolenaar, Mao ve Xie, 2019; O'Connor ve Murphy, 2020; Sell ve diğerleri, 2020). Pandemi sürecinin devam ettiği günümüzde dahi ülkeler kendi özgün koşulları içinde, salgının en az kayıpla geçmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Toplumsal yaşamın düzenlenmesi, sağlık hizmetlerinin etkin planlanması, lojistik ihtiyaçların giderilmesi gibi önlemlerin ve simülasyonların pek çok ülkede gerçekleştirildiği bilinmektedir. Aynı zamanda virüsün her ülkede eş zamanlı yayılmadığı ve benzer şiddette yaşanmadığı da malumdur. Salgın sürecinin uzun dönem devam edeceği bilgisinden hareketle, ülkeler kendi vaka ve ölüm oranlarına, ülke koşullarına göre normalleşme sürecine geçmek ve akabinde yaşanacak dalgaların etkisini görmek üzere planlamalar yapmaktadır.

Risk iletişimi sağlık iletişimi alanyazınında önemli bir yere sahip olup, Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımıyla sağlık, ekonomi veya sosyal refahla ilgili tehdit edici durumlarla karşı karşıya olan kişiler ve uzmanlar arasında bilgi, tavsiye ve fikir alışverişini anlatmaktadır. Risk iletişiminin amacı, risk altındaki kişilerin kendilerini ve sevdiklerini korumak amacıyla karar almaları ve davranış değişikliğinde bulunmalarını sağlamaktır. Salgın gibi belirsizliğin ve paniğin önemli ölçüde arttığı zamanlarda risk iletişimi çalışmalarıyla, doğru bilgi aktarımıyla toplumda belirsizliğin ve paniğin en az seviyeye indirilmesi amaçlanır (Rowan, 2017, s. 4-7; Turancı, 2010, s. 9; Wardman, 2008, s. 1624).

Risk iletişimi uygulamalarından olumlu sonuçlar alabilmek için toplumun riski algılayışı ve riskin boyutları arasında uyum olmalıdır (Güler ve Çobanoğlu, 1997, s. 9-13). Risk hakkında hedef kitlenin farkındalığının olması, önerilen çözüm yolları hakkında hemfikir olması ve benimsemesi önemlidir. Doğru yönetilen bir risk durumunda tüm paydaşlar arasında etkileşim artmakta, müdahale planları ve stratejileri geliştirebilmek mümkün olmaktadır (Saxon, Bass, Wright ve Panick, 2019, s. 1311; Yalçınkaya ve Özsoy, 2003, s. 7).

Yaşanmakta olan COVID-19 salgını dünya genelinde ülkelerin kriz anında politik, ekonomik, sosyal birçok açıdan nasıl bir mücadele sergilediğini gözler önüne sermektedir. Söz konusu küresel salgın, Beck'in (2014) "risk toplumu" kavramını tartıştığı eserinde vurguladığı, insanın ve doğadaki diğer türlerin yaşamına karşı tehdit oluşturan modernleşmenin riskleri bağlamında yeniden tartışılabilir. Öngörülemez bu salgın sürecinde dönüşüme uğrayan gündelik rutinelere karşı vatandaşların düşüncelerinin ve verdiği tepkilerin anlaşılmasının, riskin doğru yönetilebilmesi için önemli olduğu düşünülmektedir (Beck, 2014).

Bu çalışmada COVID-19 salgınında risk yönetimi ve iletişimi açısından toplumsal perspektifin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Diğer ülkelere kıyasla salgından nispeten geç etkilenen ülkeler arasında bulunan Türkiye'de kısıtlamalardan sonra normalleşmeye geçişin toplum üzerinde nasıl bir etkisi olduğu tartışılacaktır. Toplumun riski algılayışı ve sürecin nasıl yönetildiğine ilişkin görüşü risk iletişimi açısından büyük öneme sahiptir.

11 Mart 2020 tarihinde Türkiye'de ilk vakanın görülmesinden önce Sağlık Bakanlığı ve Koronavirüs Bilim Kurulu tarafından çeşitli tedbirler alınmıştır (Sezgin, Sert Karaaslan ve Ersoy, 2020; Uğraş, Kına, Özkan ve İlhan, 2020). İlk vakanın bildirimini takiben, 16 Mart tarihinde virüse bağlı olarak ilk ölüm gerçekleşmiştir. Sosyal, ekonomik, siyasi, idari, hukuki ve dini pek çok alanda eş zamanlı olarak önemli kararlar alınmış ve uygulamaya geçilmiştir. Vaka ve ölüm oranlarında düşüşle birlikte, Türkiye'de 1 Haziran 2020 tarihinden itibaren koronavirüs salgını ile mücadele için getirilen kısıtlamalar gevşetilmiştir. İdari izinli olarak kabul edilen ve esnek çalışma sisteminde bulunan kamu personeli düzenlemelerinde normal mesaiye dönmüştür. Geçici olarak kapatılan kreşler ve gündüz bakım evleri, lokantalar, kafeler, pastaneler, kıraathaneler, kahvehaneler, çay bahçeleri, lokaller, kütüphaneler için tekrar hizmet izni verilmiştir. Aynı zamanda müzeler, milli parklar, plajlar faaliyete geçmiş, yüzme havuzu, kaplıca, hamam, saunalar ve spor merkezleri, parklar, bahçeler, piknik alanları, balık tutma ve bireysel sporlarla ilgili kısıtlamalar kaldırılmıştır. Mağazaların açılmasının yanı sıra salgın nedeniyle sınırlama getirilen şehirlerarası seyahat kısıtlaması kaldırılmıştır. Hayat Eve Sığar (HES) kodu ile yolculuk yapacak kişiler kayıt altına alınarak, hastalık tespiti durumunda birlikte seyahat eden kişilerin durumu kontrol altına alınması planlanmıştır. Tüm işyeri ve hizmet veren yerlerde Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen maske, sosyal mesafe ve hijyen kurallarına uyulması beklenmektedir.

Türkiye'de COVID-19 salgını nedeniyle Türkiye'de alınan tedbirlerin büyük oranda kaldırılması ve normalleşme sürecine geçiş ile ilgili toplumun görüşleri bu araştırmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmanın odaklandığı konu Türkiye'de daha sonraki süreçte alınacak kararlar ve risk iletişimi çalışmaları için yol gösterici olacaktır. Salgın hakkında yapılan tıbbi çalışmaların önemi büyük olmakla beraber, risk iletişimi açısından toplumsal araştırmaların sayısının yeterli olmadığı gözlenmiştir. Bu anlamda araştırma, dünya genelinde büyük bir mücadele alanı haline gelen ve ekonomik, sosyal, kültürel pek çok alanda hayatı durma noktasına getiren salgında toplumun fikirlerine yer vermesi bakımından özgün bir nitelik taşımaktadır. Araştırmanın bulguları, mevcut durumun bir değerlendirmesini sunarken; gelecek dönemlerde alınacak önlemlerin fayda düzeyini öngörülebilir kılmayı amaçlamaktadır.

Çalışmada, Türkiye'de COVID-19 salgını nedeniyle alınan tedbirlerin 1 Haziran 2020 tarihinden itibaren büyük oranda kaldırılması ve normalleşme sürecine geçişte, toplumun yapılan düzenlemeler, uygulamalar, tedbirler hakkında başka bir ifade ile salgında riskin yönetimi hakkında düşüncelerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Toplumun normalleşme sürecine geçmeye hazır olup olmadığı, normalleşmenin zamanlama olarak nasıl değerlendirildiği, normalleşmenin salgın sürecine nasıl etki edeceği, bireysel tedbirlere devam edilip edilmeyeceği, salgın ile ilgili paylaşılan bilgilerin yeterliliği, medyanın rolü konusunda ne düşünüldüğü araştırma sorularını oluşturmaktadır.

Yöntem

Model

Araştırma kapsamında salgın gündeminin takibi ve normalleşme süreci ile ilgili 6'sı demografik olmak üzere toplam 24 özgün sorudan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Soruların hazırlanmasında herhangi bir araştırmanın sorularından yararlanılmamıştır. İlk aşamada 100 kişi ile pilot çalışma yapılmış ve hazırlanan sorular gözden geçirilerek yeniden düzenlenmiştir. Sorular, demografik sorular ve 5'li Likert Ölçekle değerlendirmek üzere yapılandırılmış önermelerden oluşmuştur. Çalışmada temelde, kalabalık bir örneklem üzerinden çalışıldığı için bunun yanı sıra da değişkenler arası nedensellik ilişkisini ortaya koyabilmek ve genelleme yaparak tahminde bulunabilmek için nicel araştırma yöntemlerinden anket tercih edilmiştir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2019). Ankara Üniversitesi Etik Kurul Başkanlığı'nın 22/06/2020 tarih ve 85434274-050.04.04/40480

sayılı etik kurul onayı alınarak çalışma gerçekleştirilmiştir. 22-25 Haziran 2020 tarihleri arasında yapılan alan araştırması salgın koşulları nedeniyle çevrimiçi anket olarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın katılımcıları bilgilendirilmiş, onayları alınmıştır. Veri toplama aşamasında Helsinki Bildirgesinde yer alan kurallara uygun olarak hareket edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2020 nüfus verilerine göre Ankara’da ikamet eden 5.663.322 kişi oluşturmaktadır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] 2020). Çalışma evreni, farklı yaş ve deneyimlere sahip bireylerden oluşması açısından önemlidir. Araştırmanın örnekleme belirlenirken, çalışmanın ayrı bir bütçesinin olmaması; salgın koşulları nedeniyle anketin online olarak takip edilme zorunluluğunun olması; anlamlılık ve güven düzeyleri açısından yeterli bir büyüklük olması nedeniyle, birincil (primer) sonlanım noktası, evrenin %0.018’ine karşılık gelen 1.000 kişi; ikincil (sekonder) sonlanım noktası ise 1000 kişiden fazlasına ulaşmak olarak belirlenmiştir. Her örneklem biriminin eşit seçilme olanağı bulunan ve bir birimin seçiminin diğer birimin seçimini etkilemediği basit tesadüfi örnekleme, araştırma için uygun örnekleme yöntemidir ve evrenin temsili bakımından en iyi yöntemlerden biridir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2019).

Ancak hiçbir yöntemin evreni tamamıyla temsil etme olasılığı bulunmadığı göz önüne alındığında bu örneklemin de tüm Ankara’yı temsil edemeyeceği açıktır. Bu anlamda çalışmanın, herkesin ev/telefonunda internet olanağının bulunmaması ve/veya sosyal medya kullanıcısı olmaması, ilde yaşayan tüm vatandaşlara ulaşılmasının hem sağlık koşulları hem de ekonomik nedenlerden dolayı mümkün olmaması, ulaşılması halinde dahi herkesin ankete katılmak istemeyebileceği için kısıtlılıkları bulunmaktadır. Bununla beraber; TÜİK (2020) verilerine göre Ankara’nın en yüksek nüfuslu ikinci şehir olması ve aldığı göçler nedeniyle heterojen bir nüfus yapısına sahip olması katılımcıların niceliksel ve niteliksel olarak uygun örneklem olmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla farklı ilçelerde ikamet eden farklı eğitim, yaş ve kültürel niteliklere sahip kişilerden elde edilecek veriler detaylı analiz yapılabilmesi için olanak sağlamaktadır.

Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Çalışmada veri toplama aracı olarak dijital platformlar kullanılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerini (cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, medeni durumu) betimlemeye yönelik 4 adet olgusal soru sorulmuştur. Diğer sorular 5’li Likert Ölçekle değerlendirmek üzere yapılandırılmış önermelerle hazırlanmıştır. Salgın döneminde çalışma durumu; virüsün etkisi hakkında görüş; normalleşmenin zamanlaması; normalleşme kararının nedenleri ve sonuçları; tedbirlerin ve denetimlerin devamlılığı; normalleşme sürecinde sağlık hizmetlerinden yararlanma ve sosyal yaşama dahil olma; salgının devam edip etmeyeceği; sağlık otoritelerinin önerilerine uyum; salgınla ilgili bilgilerin paylaşımı ve medyanın yaklaşımı gibi kanaat ve davranış sorularından oluşmuştur.

Çalışmanın linki sosyal medya uygulamaları olan Twitter, Facebook ve Instagram’da paylaşılmış ve anket Ankara ile ilgili açılmış, takipçisi yüksek sosyal medya sayfalarına gönderilerek ilgili sayfaların da linki paylaşması istenmiştir.

İstatistiksel analiz olarak tanımlayıcı istatistikler, frekans analizi ve ki-kare testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık değeri $p < 0,05$ olarak kabul edilmiş; analizler %95 güven düzeyinde SPSS 20.0 yazılımı ile yapılmıştır.

Bulgular

Araştırma soruları 1405 kişi tarafından cevaplanmış; sorular 175 kişi tarafından tamamlamadan sonlandırılmıştır. Çalışmanın değerlendirilmesi soruların tamamına cevap

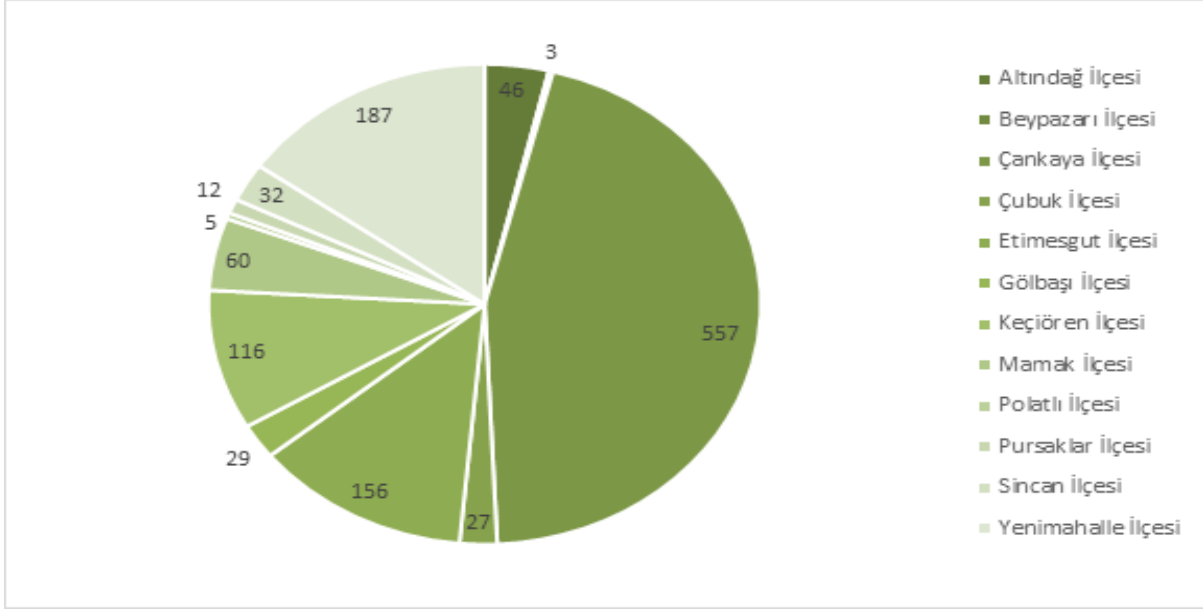
veren 1230 katılımcının yanıtları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu bilgileri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. *Katılımcılara Ait Sosyo-Demografik Veriler*

		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	744	60,49
	Erkek	486	39,51
Yaş	30 ve altı	352	28,62
	31-40	286	23,25
	41-50	257	20,89
	51-60	238	19,35
	61 ve üzeri	97	7,89
Medeni Durum	Evli	666	54,15
	Bekar	564	45,85
Eğitim Durumu	İlkokul	8	0,65
	Ortaokul	17	1,38
	Lise	140	11,38
	Ön lisans	107	8,70
	Lisans	644	52,36
	Yüksek lisans	231	18,78
	Doktora	83	6,75

Katılımcıların %45,28’i Çankaya ilçesinde, %15,20’i Yenimahalle ilçesinde ve %12,68’i Etimesgut ilçesinde ikamet eden kişiler oluşturmaktadır (Grafik 1).

Toplamda 25 ilçesi bulunan Ankara ilinin (T.C. Ankara Valiliği, 2020) 2020 verilerine göre nüfusu en fazla olan ilk beş ilçesi Çankaya, Keçiören, Yenimahalle, Mamak ve Etimesgut ilçeleridir (TÜİK, 2020). Katılımcı sayılarına göre en fazla katılım sağlanan ilk dört ilçe, nüfus verileri ile paralel şekildedir. En fazla nüfusa sahip dört ilçe, en yüksek katılımın sağlandığı ilçeler olmuştur. 25 ilçenin 12’sinden katılım sağlanmıştır. İlçe nüfuslarına bakıldığında Çankaya ilçesinde ikamet eden nüfusun %0,064’ü, Keçiören ilçesinde ikamet eden nüfusun %0,014’ü, Yenimahalle ve Etimesgut ilçelerinde ikamet eden nüfusun ise %0,029’unun katıldığı görülmüştür. İlçe değişkeni baz alındığında ilçelere ait katılımcı sayısı ile nüfus-katılım oranının uyumlu olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, nüfus sıralamasında son sekiz ilçe arasında yer alan Polatlı ilçesinden 5 kişi, Beypazarı ilçesinden 3 kişi katılmıştır.

Şekil 1. İlçelere göre katılımcı sayılarını gösteren grafik (n)

Katılımcıların çalışma düzenleri ile ilgili verdikleri bilgilere bakıldığında; eski çalışma düzenine devam eden katılımcılar toplamın %25,37'sini oluşturmaktadır. Online çalışan ya da belirli günler mesaiye gidenlerin oranı ise %23,83'tür. Katılımcıların %25,74'ünü ise emekliler ve öğrenciler oluşturmaktadır. Salgın süreci çalışma düzenlerini de etkilemiş, evden çalışanların sayısı artmıştır.

Katılımcıların %90'ı salgına neden olan virüsün etkisinin kalmadığı ve salgın bitmiş gibi davranıldığı görüşüne sahiptir. %77,4'ü normalleşme sürecine erken geçildiğini, %72,28'i salgının ikinci dalga olarak tekrarlanacağını ve en az 6 ay-1 yıl süreceğini düşündüğünü belirtmiştir. Katılımcıların %73,94'ü normalleşme sürecinin zamanlamasını erken bulduğunu, bireylerin duyarsız davranışlarından ötürü sürecin olumsuz yönde seyir izleyeceğini; bu süreçte vaka ve ölüm oranlarının artacağını ifade etmiştir. Katılımcıların %90,09'u normalleşme döneminde virüsten korunmaya daha fazla dikkat etmek gerektiğini; %62,14'ü açılan kamu/özel tüm işyerlerinde ve sosyalleşme mekanlarında gerekli tedbirlerin alındığını ve denetimlerin yapıldığını düşündüklerini paylaşmıştır.

Cinsiyet, yaş ve eğitim bağımsız değişkenleri ile birbiriyle ilişkili, bağımlı değişken olan görüşler arasında ilişkinin varlığını değerlendirmek üzere 7 soru seçilmiş ve ki-kare değerlerine bakılmıştır. Soruların seçiminde, verilen yanıtların birbirine yakın değerlere sahip olması etkili olmuştur. Birbirine yakın oranlarda yanıtların verildiği 7 soru, 3 bağımsız değişken ile birlikte değerlendirilerek bu değişkenlerin verdiği yanıtlardaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuştur. Anket sorularında yer alan ve 3 bağımsız değişken ile 11 bağımlı değişkenden oluşan diğer sorularda anlamlı farklılıklar ortaya çıkmamıştır.

Sorular cinsiyet değişkeni ile değerlendirildiğinde aşağıdaki ifadeler verilen yanıtların kadın ve erkek katılımcılarda benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir (Tablo 2); "Ekonomik endişelerin insan sağlığından daha fazla önemsendiğini düşünüyorum." ($X^2= 6.049$, $p=0.19$), "COVID-19 salgını ile ilgili bilgilerin şeffaf biçimde paylaşıldığını düşünüyorum." ($X^2= 2.462$, $p=0.65$), "Normalleşme sürecinde açılan kamu/özel tüm işyerlerinde ve restoran, lokanta, kafe, kıraathane, pastane, çay bahçeleri vb. yerlerde gerekli tedbirlerin alındığına ve gerekli denetimlerin yapıldığına inanıyorum." ($X^2= 2.846$, $p=0.58$), "Korona virüsten korunmak için, alışveriş, işe gidiş-geliş, sosyalleşme gibi konularda sosyal mesafe, hijyen, maske takma gibi kurallara çevremdekilerin çoğunun uyduğunu düşünüyorum." ($X^2= 1.808$, $p=0.77$).

Aşağıdaki ifadelere verilen yanıtlarda ise kadın ve erkek katılımcılar farklılık göstermektedir (Tablo 2); “Yakın gelecekte daha büyük ekonomik sıkıntıların yaşanmaması için normalleşme sürecine geçilmesi gerektiğini düşünüyorum.” ($X^2= 16.907$, $p<0.001$); “Virüse karşı tüm toplumun bağışıklık kazanması gerektiğine, bunun için de normalleşmenin yerinde bir karar olduğuna inanıyorum.” ($X^2= 10.586$, $p=0.03$). “Salgın sürecinde ertelediğim tedavi, ameliyat vb. konuları normalleşme sürecinde gerçekleştireceğim.” ($X^2= 28.790$, $p <0.001$).

Tablo 2. Yanıtların Cinsiyet Değişkeni Esas Alınarak Değerlendirilmesi

		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	X ²	p
Ekonomik endişelerin insan sağlığından daha fazla önemsendiğini düşünüyorum.	Kadın	47.6	32.4	10.3	8.2	1.5	6.049	0.19
	Erkek	46.7	37.0	7.0	7.4	1.9		
Yakın gelecekte daha büyük ekonomik sıkıntıların yaşanmaması için normalleşme sürecine geçilmesi gerektiğini düşünüyorum.	Kadın	5.1	21.8	34.0	31.7	7.4	16.907	0.001*
	Erkek	6.4	27.4	25.7	29.2	11.3		
COVID-19 salgını ile ilgili bilgilerin şeffaf biçimde paylaşıldığını düşünüyorum.	Kadın	8.1	20.7	22.8	27.6	20.8	2.462	0.65
	Erkek	7.8	19.1	24.1	25.1	23.9		
Virüse karşı tüm toplumun bağışıklık kazanması gerektiğine, bunun için de normalleşmenin yerinde bir karar olduğuna inanıyorum.	Kadın	2.2	9.5	32.7	43.0	12.6	10.586	0.03*
	Erkek	1.9	14.6	27.4	41.4	14.8		
Normalleşme sürecinde açılan kamu/özel tüm işyerlerinde ve restoran, lokanta, kafe, kıraathane, pastane, çay bahçeleri vb. yerlerde gerekli tedbirlerin alındığına ve gerekli denetimlerin yapıldığına inanıyorum.	Kadın	2.0	9.8	27.2	41.8	19.2	2.846	0.58
	Erkek	1.2	10.9	24.1	43.4	20.4		

Salgın sürecinde ertelediğim tedavi, ameliyat vb. konuları normalleşme sürecinde gerçekleştireceğim.	Kadın	2.2	17.6	34.3	34.9	11.0	28.790	0.001*
	Erkek	2.9	29.4	33.3	25.7	8.6		
Koronavirüsten korunmak için, alışveriş, işe gidiş-geliş, sosyalleşme gibi konularda sosyal mesafe, hijyen, maske takma gibi kurallara çevremdekilerin çoğunun uyduğunu düşünüyorum.	Kadın	4.0	24.3	15.2	40.2	16.3	1.808	0.77
	Erkek	2.9	25.9	14.0	41.4	15.8		

Yaş değişkeni ile değerlendirilen sorularda, “Ekonomik endişelerin insan sağlığından daha fazla önemsendiğini düşünüyorum.” ($X^2= 9.170$, $p=0.90$) ifadesi benzerlik gösterirken, aşağıdaki ifadeler verilen yanıtlar yaş değişkenine göre değerlendirildiğinde farklılık ortaya çıktığı tespit edilmiştir (Tablo 3); “Yakın gelecekte daha büyük ekonomik sıkıntıların yaşanmaması için normalleşme sürecine geçilmesi gerektiğini düşünüyorum.” ($X^2= 27.293$, $p=0.03$), “COVID-19 salgını ile ilgili bilgilerin şeffaf biçimde paylaşıldığını düşünüyorum.” ($X^2= 43.373$, p), “Virüse karşı tüm toplumun bağışıklık kazanması gerektiğine, bunun için de normalleşmenin yerinde bir karar olduğuna inanıyorum.” ($X^2= 32.309$, $p<0.001$), “Normalleşme sürecinde açılan kamu/özel tüm işyerlerinde ve restoran, lokanta, kafe, kiraathane, pastane, çay bahçeleri vb. yerlerde gerekli tedbirlerin alındığına ve gerekli denetimlerin yapıldığına inanıyorum.” ($X^2= 34.415$, $p<0.001$), “Salgın sürecinde ertelediğim tedavi, ameliyat vb. konuları normalleşme sürecinde gerçekleştireceğim.” ($X^2= 27.369$, $p=0.03$), “Koronavirüsten korunmak için, alışveriş, işe gidiş-geliş, sosyalleşme gibi konularda sosyal mesafe, hijyen, maske takma gibi kurallara çevremdekilerin çoğunun uyduğunu düşünüyorum.” ($X^2= 43.213$, $p<0.001$).

Tablo 3. Yanıtların Yaş Değişkeni Esas Alınarak Değerlendirilmesi

	Yaş	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	X^2	p
Ekonomik endişelerin insan sağlığından daha fazla önemsendiğini düşünüyorum.	18-30	48.6	32.7	9.7	7.7	1.4	9.170	0.90
	31-40	48.3	32.5	10.1	7.0	2.1		
	41-50	45.9	34.6	9.7	8.2	1.6		
	51-60	46.2	34.5	8.0	9.7	1.7		
	61 ve üzeri	45.4	43.3	4.1	6.2	1.0		
Yakın gelecekte daha büyük ekonomik sıkıntıların yaşanmaması için normalleşme sürecine	18-30	8.2	21.3	34.1	25.6	10.8	27.293	0.03*
	31-40	6.6	21.3	30.8	31.8	9.4		
	41-50	2.7	24.9	31.5	32.3	8.6		
	51-60	4.2	27.3	27.3	35.3	5.9		
		4.1	30.9	24.7	30.9	9.3		

geçilmesi gerektiğini düşünüyorum.	61 ve üzeri								
COVID-19 salgını ile ilgili bilgilerin şeffaf biçimde paylaşıldığını düşünüyorum.	18-30	9.9	21.9	23.9	20.2	24.1	43.373	0.001*	
	31-40	7.3	17.1	28.0	22.7	24.8			
	41-50	5.4	21.4	27.2	29.6	16.3			
	51-60	9.7	20.2	16.8	33.6	19.7			
	61 ve üzeri	5.2	18.6	13.4	36.1	26.8			
Virüse karşı tüm toplumun bağışıklık kazanması gerektiğine, bunun için de normalleşmenin yerinde bir karar olduğuna inanıyorum.	18-30	3.4	9.1	33.5	39.2	14.8	32.309	0.001*	
	31-40	2.4	8.0	28.0	50.3	11.2			
	41-50	0.8	12.5	34.2	38.1	14.4			
	51-60	1.3	15.5	26.9	43.7	12.6			
	61 ve üzeri	1.0	18.6	26.8	38.1	15.5			
Normalleşme sürecinde açılan kamu/özel tüm işyerlerinde ve restoran, lokanta, kafe, kıraathane, pastane, çay bahçeleri vb. yerlerde gerekli tedbirlerin alındığına ve gerekli denetimlerin yapıldığına inanıyorum.	18-30	2.6	9.4	27.0	35.8	25.3	34.415	0.001*	
	31-40	0.7	11.2	27.6	39.2	21.3			
	41-50	1.6	10.9	24.9	43.6	19.1			
	51-60	2.1	10.5	26.5	47.9	13.0			
	61 ve üzeri	1.0	8.2	18.6	59.8	12.4			
Salgın sürecinde ertelediğim tedavi, ameliyat vb. konuları normalleşme sürecinde gerçekleştireceğim.	18-30	2.6	21.3	32.4	30.1	13.6	27.369	0.03*	
	31-40	1.7	21.3	33.2	35.0	8.7			
	41-50	1.9	19.8	34.2	32.7	11.3			
	51-60	2.1	23.1	37.0	31.1	6.7			
	61 ve üzeri	6.2	33.0	33.0	21.6	6.2			
Koronavirüsten korunmak için, alışveriş, işe gidiş-geliş, sosyalleşme gibi konularda sosyal mesafe, hijyen, maske takma gibi kurallara çevremdekilerin çoğunun uyduğunu düşünüyorum.	18-30	4.8	29.3	14.2	32.7	19.0	43.213	0.001*	
	31-40	3.8	23.1	20.3	34.6	18.2			
	41-50	3.5	22.2	13.2	45.9	15.2			
	51-60	2.1	25.2	13.4	48.3	10.9			
	61 ve üzeri	2.1	21.6	7.2	54.6	14.4			

Eğitim durumu değişkeni baz alındığında aşağıdaki ifadeler verilen yanıtlar farklı mezuniyet durumundaki katılımcılarda farklılık göstermektedir (Tablo 4); “Ekonomik endişelerin insan sağlığından daha fazla önemsendiğini düşünüyorum.” sorusuna ($X^2= 45.818$, $p<0.001$), “Yakın gelecekte daha büyük ekonomik sıkıntıların yaşanmaması için normalleşme sürecine geçilmesi gerektiğini düşünüyorum.” ($X^2= 48.117$, $p<0.001$), “COVID-19 salgını ile ilgili bilgilerin şeffaf biçimde paylaşıldığını düşünüyorum.” ($X^2= 43.700$, $p<0.001$), “Virüse karşı tüm toplumun bağışıklık kazanması gerektiğine, bunun için de normalleşmenin yerinde

bir karar olduğuna inanıyorum.” ($X^2= 40.674$, $p=0.01$), “Normalleşme sürecinde açılan kamu/özel tüm işyerlerinde ve restoran, lokanta, kafe, kiraathane, pastane, çay bahçeleri vb. yerlerde gerekli tedbirlerin alındığına ve gerekli denetimlerin yapıldığına inanıyorum.” ($X^2= 55.852$, $p<0.001$), “Salgın sürecinde ertelediğim tedavi, ameliyat vb. konuları normalleşme sürecinde gerçekleştireceğim.” ($X^2= 50.628$, $p<0.001$), “Korona virüsten korunmak için, alışveriş, işe gidiş-geliş, sosyalleşme gibi konularda sosyal mesafe, hijyen, maske takma gibi kurallara çevremdekilerin çoğunun uyduğunu düşünüyorum.” ($X^2= 44.954$, $p<0.001$).

Tablo 4. Yanıtların Eğitim Durumu Değişkeni Esas Alınarak Değerlendirilmesi

		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum	X^2	p
Ekonomik endişelerin insan sağlığından daha fazla önemsendiğini düşünüyorum.	İlkokul	12.5	62.5	0.0	25.0	0.0	45.818	0.001*
	Ortaokul	23.5	41.2	23.5	11.8	0.0		
	Lise	45.0	27.1	12.1	12.1	3.6		
	Ön Lisans	42.1	33.6	12.1	7.5	4.7		
	Lisans	46.4	35.7	8.9	7.6	1.4		
	Yüksek Lisans	55.4	32.5	5.2	6.5	0.4		
	Doktora	49.4	36.1	9.6	4.8	0.0		
Yakın gelecekte daha büyük ekonomik sıkıntıların yaşanmaması için normalleşme sürecine geçilmesi gerektiğini düşünüyorum.	İlkokul	0.0	62.5	12.5	25.0	0.0	48.117	0.001*
	Ortaokul	11.8	29.4	35.3	23.5	0.0		
	Lise	11.4	25.7	27.1	26.4	9.3		
	Ön Lisans	4.7	27.1	27.1	28.0	13.1		
	Lisans	4.2	24.8	34.3	28.4	8.2		
	Yüksek Lisans	7.4	16.5	26.4	39.8	10.0		
	Doktora	2.4	26.5	26.5	36.1	8.4		
COVID-19 salgını ile ilgili bilgilerin şeffaf biçimde paylaşıldığını düşünüyorum.	İlkokul	0.0	50.0	37.5	0.0	12.5	43.700	0.001*
	Ortaokul	23.5	29.4	23.5	17.6	5.9		
	Lise	15.7	18.6	23.6	27.1	15.0		
	Ön Lisans	7.5	23.4	23.4	23.4	22.4		
	Lisans	7.5	21.0	23.0	26.1	22.5		
	Yüksek Lisans	5.2	14.7	26.4	29.0	24.7		
	Doktora	4.8	21.7	15.7	31.3	26.5		
Virüse karşı tüm toplumun bağışıklık kazanması gerektiğine, bunun için de normalleşmenin yerinde bir karar olduğuna inanıyorum.	İlkokul	0.0	37.5	25.0	37.5	0.0	40.674	0.01*
	Ortaokul	11.8	29.4	17.6	35.3	5.9		
	Lise	3.6	11.4	36.4	35.0	13.6		
	Ön Lisans	1.9	14.0	32.7	36.4	15.0		
	Lisans	1.4	10.4	32.5	43.3	12.4		
	Yüksek Lisans	3.0	10.8	24.7	45.5	16.0		
	Doktora	0.0	13.3	22.9	48.2	15.7		

Normalleşme sürecinde açılan kamu/özel tüm işyerlerinde ve restoran, lokanta, kafe, kiraathane, pastane, çay bahçeleri vb. yerlerde gerekli tedbirlerin alındığına ve gerekli denetimlerin yapıldığına inanıyorum.	İlkokul	0.0	25.0	50.0	25.0	0.0	55.852	0.001*
	Ortaokul	5.9	17.6	23.5	41.2	11.8		
	Lise	2.9	12.1	30.7	40.0	14.3		
	Ön Lisans	5.6	13.1	30.8	31.8	18.7		
	Lisans	1.1	11.8	25.5	42.4	19.3		
	Yüksek	0.9	4.8	25.1	43.7	25.5		
	Lisans							
Salgın sürecinde ertelediğim tedavi, ameliyat vb. konuları normalleşme sürecinde gerçekleştireceğim.	Doktora	1.2	3.6	15.7	59.0	20.5	50.628	0.001*
	İlkokul	0.0	62.5	0.0	25.0	12.5		
	Ortaokul	17.6	35.3	23.5	11.8	11.8		
	Lise	1.4	22.9	33.6	35.0	7.1		
	Ön Lisans	5.6	17.8	36.4	27.1	13.1		
	Lisans	2.3	22.0	31.8	32.9	10.9		
	Yüksek	1.7	23.4	35.5	29.9	9.5		
Lisans								
Koronavirüsten korunmak için, alışveriş, işe gidiş-geliş, sosyalleşme gibi konularda sosyal mesafe, hijyen, maske takma gibi kurallara çevremdekilerin çoğunun uyduğunu düşünüyorum.	Doktora	0.0	19.3	48.2	26.5	6.0	44.954	0.001*
	İlkokul	0.0	0.0	25.0	62.5	12.5		
	Ortaokul	17.6	29.4	29.4	11.8	11.8		
	Lise	5.0	28.6	15.7	36.4	14.3		
	Ön Lisans	9.3	21.5	10.3	41.1	17.8		
	Lisans	2.2	26.1	15.1	40.7	16.0		
	Yüksek	3.5	21.6	12.1	43.7	19.0		
Lisans								

Sonuç ve Tartışma

Çalışma, normalleşme sürecine geçilmesiyle birlikte Türkiye’de sürece ilişkin yapılan düzenlemeler, uygulamalar, tedbirlerle başka bir deyişle risk iletişiminin yönetimi ile ilgili toplumun görüşlerini ortaya koymayı, gelecekteki olası riskler ve ileride uygulanacak risk iletişimi faaliyetleri için yol gösterici olmayı amaçlamaktadır.

Çalışmaya yeni teknolojileri aktif olarak kullanan gençlerin daha fazla katılması beklenen bir sonuçtur. Ayrıca çalışan ve lisans eğitilmiş kişilerin katılımı salgın sürecinden etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar büyük oranda virüsün etkisinin devam ettiğine, çoğunluğun salgın bitmiş gibi davrandığına, normalleşmenin erken olduğuna, kararın ekonomik kaygılarla verildiğine, vakaların ve ölüm oranlarının artacağına, ikinci dalga olarak tekrarlayacağına, daha fazla dikkat edilmesi gerektiğine, çalışma saatlerinin ayarlanmasının uygun olacağına inanmaktadır. Bununla beraber sağlık otoritelerinin uyarılarına herkesin uymadığı, medyanın ise endişeleri ortadan kaldıracak bilgi sunmadığı görüşüne sahiptirler.

Katılımcılar, ekonomik endişeler nedeniyle normalleşmeye geçildiğine dair görüş bildirmiştir. Ancak “Yakın gelecekte daha büyük ekonomik sıkıntıların yaşanmaması için normalleşme sürecine geçilmesi gerektiğini düşünüyorum” ifadesinde kararsız kaldıkları görülmektedir. Toplum, kısıtlamaların ekonomide yarattığı olumsuzluğun farkında fakat alınan kararların erken olduğuna inanmaktadır. Normalleşmeye geçiş-ekonomi ilişkisinde 18-30 yaş

arası katılımcıların 61+ katılımcılara oranla daha fazla “kararsızım” görüşünü bildirmesi, ekonomik kriz tecrübesi daha az olan 18-30 yaş arası katılımcılar için beklenen bir durumdur.

Kadın katılımcılar normalleşme kararının ekonomik nedenlerle alındığını ve çevrelerinin kurallara daha fazla uyduğunu, ekonomik endişelerin insan sağlığından daha fazla önemsendiğini düşünmektedir.

Erkekler katılımcılar ise, şeffaf bilgi paylaşımı konusunda şüphe etmekte; kafe, restoran, iş yeri vb. yerlerde gerekli tedbirlerin alındığı konusunda yapılanları ise ikna edici bulmaktadır. Benzer şekilde, 18-30 yaş arası genç nüfusun, diğer yaş gruplarına oranla kafe, restoran gibi sosyalleşme mekanlarında hijyene dikkat edildiğine inanmaktadır.

Salgının devam edeceği düşüncesiyle esnek ve dönüşümlü çalışma biçimlerinin uygulanması gerektiğine inanmakta olan çalışanlar için düzenlemeler yapılması yerinde olacaktır. Katılımcıların büyük oranda kaygılandığı durumlar değerlendirildiğinde; çalışmak için evlerinden çıkmak zorunda kalan, ulaşım için toplu taşıma kullanan ve kalan boş zamanlarını dinlenmek için sosyalleşme mekanlarında geçiren bireylerin, virüsün daha hızlı yayılmasına neden olabileceğini ortaya koymaktadır.

Toplumun tüm kesimlerini etkileyen salgını kontrol altına alabilmek amacıyla pek çok konuda kısıtlamalar uygulanmıştır. Ülkelerin, şehirlerin sınırları kapatılmış ve temas en aza indirilmeye çalışılmıştır. Siyasi erk ve sağlık otoritelerinin önerileriyle alınan tedbirlerin toplum üzerinde önemli etkisi olduğu bilinmekle birlikte, normalleşmeye geçiş kararının da vatandaşları farklı biçimlerde etkilediği ve ilerleyen süreçte de etkilemeye devam edeceği anlaşılmıştır. Korku ve kaygı duygusu yaşamaya devam eden toplum, gelecek süreç hakkında umutlu görünmemektedir. Riskin, nelerin yapılmaması gerektiğini söylediği tezinden yola çıkıldığında, toplumun hangi davranışının hangi sonuçları doğuracağı üzerinden bilgilendirilmesi, bu belirsizlik karmaşasında insanlar için somut bir dayanak oluşturacaktır (Beck, 2014; Saxon ve diğerleri, 2019, s. 1311).

Küresel salgın insanların gündelik yaşam pratiklerinin neredeyse tamamını değiştirmiş durumdadır. Çalışma, eğitim hayatı, sosyal ilişkilerden sağlık hizmetine, ulaşımdan ekonomik koşullara kadar hayatın her alanında son dönemde eşi benzeri görülmemiş bir sürece neden olan COVID-19 salgınında, doğru bir risk iletişimi çalışmasının gerçekleşebilmesinde şeffaf bilgilendirmenin önemli olduğu açıktır (Rowan, 2017, s. 4-7; Turancı, 2010, s. 9; Wardman, 2008, s. 1624; Yalçınkaya ve Özsoy, 2003, s. 7). Normalleşme veya kısıtlama dönemi fark etmeksizin her alanda toplumun doğru ve açık bilgilendirilmesi gerekliliği anahtar role sahiptir. Bu bilgilendirmenin toplumsal kazanım vurgusu ile sağlık otoriteleri ve medya tarafından paylaşılması risk iletişimi açısından büyük öneme sahiptir (Zhou, Wang, Xia, Xiao, ve Tang, 2020, s. 2698). Toplumun salgın döneminde yeterli ve doğru bilgi ile güçlendirilmesi, tedbirlere uyumla davranış değişikliğinin sağlanması ile salgının artan vaka ve ölüm oranlarıyla kontrolden çıkması engellenebilir.

Kaynakça

- Abrams, E. M., ve Greenhawt, M. (2020). Risk communication during COVID-19. *The Journal of Allergy and Clinical Immunology: In Practice*, 8(6), 1791–1794. doi:10.1016/j.jaip.2020.04.012.
- Alang, N. (2020). In the time of COVID-19, Does social media help or hinder us? *Opinion*. Erişim Adresi: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsgao&AN=edsgcl.618360801&lang=tr&site=eds-live&authtype=ip,uid>.
- Aslan, R. (2020). Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve COVID-19. *Göller Bölgesi Aylık Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı*, 8(85). Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/348390814_Tarihten_Gunumuze_Epidemiler_Pandemiler_ve_Covid-19#fullTextFileContent.
- Beck, U. (2014). *Risk toplumu: Başka bir modernliğe doğru*. (Çev. K. Özdoğan ve B. Doğan). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. 26. Baskı. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Eady, L. (2020). COVID-19's effects on social media. Erişim Adresi: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsgao&AN=edsgcl.619735879&lang=tr&site=eds-live&authtype=ip,uid>
- Frost, M., Li, R., Moolenaar, R., Mao, Q., ve Xie, R. (2019). Progress in public health risk communication in China: lessons learned from SARS to H7N9. *BMC public health*, 19 (Suppl 3), 475. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-6778-1>.
- Garfin, D. R., Silver, R. C., ve Holman, E. A. (2020). The novel coronavirus (COVID-2019) outbreak: Amplification of public health consequences by media exposure. *Health Psychology: official journal of the Division of Health Psychology, American Psychological Association*, 39(5), 355-357. doi:<https://doi.org/10.1037/hea0000875>.
- Glik, D. C. (2007). Risk communication for public health emergencies. *Annual Review of Public Health*, 28(1), 33-54. doi: 10.1146/annurev.publhealth.28.021406.144123.
- Güler, Ç. ve Çobanoğlu, Z., (1997). *Risk iletişimi ve risk yönetimi*. Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi. Ankara: İlköz Matbaası.
- Johnson, L. P. (2020). Understand virus more, fear it less. *Braille Forum*, 24. Erişim Adresi: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=f6h&AN=143017632&lang=tr&site=eds-live&authtype=ip,uid>.
- Karasneh, R., Al-Azzam, S., Muflih, S., Soudah, O., Hawamdeh, S., ve Khader, Y. (2021). Media's effect on shaping knowledge, awareness risk perceptions and communication practices of pandemic COVID-19 among pharmacists. *Research in social and*

- administrative pharmacy. RSAP, 17(1),1897-1902. doi: 10.1016/j.sapharm.2020.04.027.*
- Li, L., Zhang, Q., Wang, X., Zhang, J., Wang, T., Gao, T., ... ve Wang, F. (2020). Characterizing the propagation of situational information in social media during covid-19 epidemic: A case study on Weibo. *IEEE Transactions on Computational Social Systems, Computational Social Systems, IEEE Transactions on, IEEE Trans. Comput. Soc. Syst.*, 7(2), 556-562. doi:10.1109/TCSS.2020.2980007.
- Lohiniva, A.L., Sane, J., Sibenberg, K., Puumalainen, T., ve Salminen, M. (2020). Understanding coronavirus disease (COVID-19) risk perceptions among the public to enhance risk communication efforts: a practical approach for outbreaks, Finland, February 2020. *Euro Surveillance: Bulletin Europeen Sur Les Maladies Transmissibles = European Communicable Disease Bulletin*, 25(13). 2000317, doi:10.2807/1560-7917.ES.2020.25.13.2000317.
- Rowan, K. E. (2017). *Risk communication*. R. Scott ve L. Lewis (Ed.). The International Encyclopedia of Organizational Communication. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Saxon, B., Bass, S.B., Wright, T. ve Panick, J. (2019). Ebola and the rhetoric of US newspapers: assessing quality risk communication in public health emergencies. *Journal of Risk Research*, 22: 10, 1309-22. doi:10.1080/13669877.2018.1473465.
- Sell, T. K., Ravi, S. J., Watson, C., Meyer, D., Pechta, L. E., Rose, D. A., ... ve Schoch-Spana, M. (2020). A public health systems view of risk communication about Zika. *Public Health Reports*, 135(3): 343-353. doi:10.1177/0033354920912215.
- Sezgin, D., Sert Karaaslan, Y., Ersoy, İ. (2020). The pandemic infodemic: The role of risk communication and media in a pandemic. *Gazi Medical Journal*, 31(COVID19 Special Issue), 325-327. doi:10.12996/gmj.2020.79.
- Shahsavari, S., Holur, P., Tangherlini, T. R., ve Roychowdhury, V. (2020). Conspiracy in the time of corona: Automatic detection of Covid-19 conspiracy theories in social media and the news, *Journal of Computational Social Science*, Oct 28, 1-39, <https://doi.org/10.1007/s42001-020-00086-5>.
- Smith, K. C., Rimal, R. N., Sandberg, H., Storey, J. D., Lagasse, L., Maulsby, C., ... ve Links, J. M. (2013). Understanding newsworthiness of an emerging pandemic: international newspaper coverage of the H1N1 outbreak. *Influenza and other respiratory viruses*, 7(5), 847-853. <https://doi.org/10.1111/irv.12073>.
- T.C. Ankara Valiliği. (2020). İlçelerimiz. Dönemi: 2020. Erişim Adresi: <http://www.ankara.gov.tr/ilcelerimiz>.
- Turancı, E. (2010). Risk iletişiminde kitle iletişim araçlarının kullanımı ve “risk” içerikli mesajların oluşturulması sürecine yönelik bir değerlendirme. *Akdeniz İletişim Dergisi*,

14, 87-105. Erişim Adresi: <http://iletisim.akdeniz.edu.tr/wp-content/uploads/2016/11/2010-14.pdf>.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi. Dönemi: 2020. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210>.

Uğraş Dikmen, A., Kına, H., Özkan, S., İlhan, M. (2020). Türkiye COVID-19 epidemiyolojisi ve müdahale stratejileri. *Gazi Medical Journal*, 31 (COVID 19 Special Issue), 234-238. doi:10.12996/gmj.2020.62.

Vahideh Zareh, G. (2020). Infodemic in the global coronavirus crisis. *Taşvîr-i Salâmat*, 11(1), 1-5. Erişim Adresi: <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=edsdoj&AN=edsdoj.14322b98be474baf80ac801efefb7a9c&lang=tr&site=eds-live&authtype=ip,uid>.

Wardman, J. K. (2008). The constitution of risk communication in advanced liberal societies. *Risk Analysis*, 28, 1619-1637. doi:10.1111/j.1539-6924.2008.01108.x

Zhang, L., Li, H., ve Chen, K. (2020). Effective Risk Communication for Public Health Emergency: Reflection on the COVID-19 (2019-nCoV) Outbreak in Wuhan, China. *Healthcare (Basel, Switzerland)*, 8(1), 64. <https://doi.org/10.3390/healthcare8010064>.

Zhou, W. K., Wang, A. L., Xia, F., Xiao, Y. N. ve Tang, S. Y. (2020). Effects of media reporting on mitigating spread of COVID-19 in the early phase of the outbreak. *Mathematical biosciences and engineering: MBE*, 17(3), 2693–2707. <https://doi.org/10.3934/mbe.2020147>.

The Effect of Pandemic Process on Magazine Publishing: New Crises, New Opportunities

Tunahan Kanıcı¹

Kocaeli University, Institute of Social Sciences

Yusuf Budak²

Kocaeli University, Faculty of Communication, Department of Informatics

ABSTRACT

Research Article

Covid-19 pandemic that has taken hold of Turkey and the world has changed people's daily life, behavior and consumption habits. The way in which content producers in the media industry do business has changed because of the constraints caused by the pandemic while the media consumption habits of consumers have also changed. Magazines, whose number of prints and advertising revenues decrease with each passing year, are one of the media branches most affected by this process. Although it is predicted that there are different crises for magazines in a digitalized world, there are important opportunities for digital magazine publishing, which analyzes the demands and habits of consumers. In the study, the situation of the magazine industry before and after the pandemic, the crises and opportunities in front of the media were evaluated with an argumentative method.

Received: 24.12.2020

*Revision received:
22.01.2021*

Accepted: 24.02.2021

Published online:

30.05.2021

Key Words: Magazın publishing, Covid-19, digitization, future

¹ Corresponding author:

Graduate

tunahankanici@gmail.com

Orcid: 0000-0001-8666-3654

² Dr.

ybudak@kocaeli.edu.tr

Orcid: 0000-0002-8045-4015

Pandemi Sürecinin Dergi Yayıncılığına Etkisi: Yeni Krizler, Yeni Fırsatlar

Tunahan Kanıcı¹

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yusuf Budak²

Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Bilişim Anabilim Dalı

ÖZ

Araştırma Makalesi

Dünyayı ve Türkiye'yi etkisi altına alan Covid-19 salgını insanların günlük yaşantısını, davranış ve tüketim alışkanlıklarını değiştirmiştir. Pandemiden kaynaklı kısıtlamalar sebebiyle medya sektöründeki içerik üreticilerin iş yapma şekilleri değişirken tüketicilerin de medya tüketim alışkanlıkları farklılaşmıştır. Her geçen yıl baskı adetleri ve reklam gelirleri azalan dergiler bu süreçten en çok etkilenen mecralardan biridir. Dijitalleşmenin hız kazandığı bu dönemde dergi mecrası için farklı krizlerin olduğu öngörülse de tüketicilerin talepleri ve alışkanlıklarını analiz ederek dijital dergi yayıncılığı açısından önemli fırsatlar bulunmaktadır. Çalışmada dergi sektörünün pandemi öncesi ve sonrasındaki durumu, mecranın önündeki krizler ve fırsatlar argumentatif yöntemle değerlendirilmiştir.

Alınma

Tarihi: 24.12.2020

Düzeltilmiş Hali Alınma

Tarihi: 22.01.2021

Kabul Edilme Tarihi:

24.02.2021

Çevrimiçi Yayınlanma

Tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Dergi yayıncılığı, Covid-19, dijitalleşme, gelecek

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Yüksek Lisans

tunahankanici@gmail.com

Orcid: 0000-0001-8666-3654

² Dr. Öğretim Üyesi

ybudak@kocaeli.edu.tr

Orcid: 0000-0002-8045-4015

Giriş

Dünya tarihi farklı zamanlarda pandemi olarak tanımlanan salgın hastalıklarla karşı karşıya kalmıştır. Kara Veba, İspanyol Gribi, Kolera gibi hastalıklar milyonlarca kişinin ölmesine sebep olmuştur. Bu nedenle tarih boyunca salgınlar, günümüzde olduğu gibi insanlığın ortak derdi olmuş, insanlık tarihinde çeşitli kırılmalara yol açmıştır (Çiçek, 2020, s. 382).

Yeni Koronavirüs hastalığı da 21. yüzyılın en büyük salgını olarak dünya genelinde etkisini göstermektedir. Sağlık Bakanlığı'nın yayımladığı rehberde, Covid-19, ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde aralık ayının sonlarında solunum yolu belirtileri (ateş, öksürük, nefes darlığı) gelişen bir grup hastada yapılan araştırmalar sonucunda 13 Ocak 2020'de tanımlanan bir virüstür (Sağlık Bakanlığı, 2020). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 11 Şubat'ta Koronavirüs kaynaklı hastalığa Covid-19 ismini vermiştir. Daha sonra bu hastalık yine örgüt tarafından küresel salgın anlamına gelen "pandemi" olarak ilan edilmiştir. Covid-19 isimlendirilirken "korona"nın co'su, "virüs"ün vi'si ve hastalık kelimesinin İngilizcesi "disease" sözcüğünün d'sinden türetildiği belirtilmektedir (BBC Türkçe, 2020). Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanı'nın 11 Mart 2020 Çarşamba günü yaptığı açıklamayla, Türkiye'de de ilk Covid-19 vakası duyurulmuştur (Doğruluk Payı, 2020).

Pandemiye bağlı olarak dünya genelinde devletler, toplumlar ve özelinde insanlar birtakım önlemler almıştır. Bu önlemler de beraberinde belirli kısıtlamaları, davranış değişikliklerini ve tüketim alışkanlıklarında farklılaşmayı getirmiştir. Tekin'e (2020) göre şu an yaşamakta olduğumuz salgına benzeyen bir durum yaşamadığımız için tüketici davranışlarının nereye doğru gideceğini tahmin etmek oldukça zordur (Tekin, 2020, s. 2334). Ekonomist Katie Jones tüketici harcamalarında Covid-19'un etkilerini ele aldığı yazısında salgının; tüketici güveni, işsizlik seviyeleri veya yaşam maliyeti gibi tüketici harcamasını belirleyen bazı faktörleri etkilemenin ötesinde, tüketicilerin zor kazandıkları parayı nasıl ve nerede harcayacağını da büyük ölçüde değiştirdiğini belirtir. Yazara göre hem sektörel bazda hem de tüketici nezdinde salgın öncesi ve salgın sonrası diye bir ayırım olacak ve iki hayat arasında önemli ölçüde fark oluşacaktır (Jones, 2020).

Medya sektörü de Covid-19 pandemisi sebebiyle en çok etkilenen alanlardan biri olmuştur. Salgın sebebiyle tüketiciler evlerinden çıkamamış, ofislerin ve okulların evlere taşındığı bu süreçte dijital ve özellikle mobil kullanımlar dikkat çeken derecelerde artış yaşamış, yaşamaya da devam etmektedir (MMA Türkiye, 2020). Çiçek'in (2020) isimlendirmesiyle "geleceğin öne alınması" veya "geleceğin erkene alınması" olarak belirtilen yoğun dijitalleşme süreci yaşanmaktadır. Yazara göre bu hızlı dijitalleşme zaten gelecekte yaşanacaktı fakat pandemiden dolayı çok fazla erkene çekilmiştir. Artık yüz yüze görüşme yerine ekrandan ekrana görüşmenin yapıldığı, fiziksel mekânlardaki toplantı, konferans, ders vb. etkinlikler yerine, bütün bu faaliyetlerin bir teknolojik cihaz ile sanal olarak gerçekleştiği bir yaşam biçimine geçilmiştir (Çiçek, 2020, s. 387).

Dijitalleşmenin hız kazandığı bu dönemde birçok platform dijital dönüşüme adapte olma yolunda adımlar atmıştır. Farklı iletişim araçlarının bütünleşmesi şeklinde tanımlanan yöndeşme (convergence) kavramı da dijitalleşmenin arttığı bu süreçte önemli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavram çerçevesinde pandemi öncesi dönemde gerek tiraj sayıları gerek de reklam gelirlerinden aldığı pay her geçen gün azalan dergi yayıncılığı bu süreçte dijitalleşmeye adapte olmaya çalışan mecralardandır. Pandemi sürecinde dergilerin bir kısmı baskı ve dağıtımlarına devam ederken, aksayan üretim ve dağıtım şartları sebebiyle bir kısmı yayımlanamamış, bazıları da dijital mecralarda yayımlanmayı tercih etmiştir.

Birçok araştırmacı, karantina sınırlılıkları sırasında oluşan davranış ve alışkanlıkların salgın sonrasında da devam edeceğini ve yayıncıların bu değişikliklerden ve fırsatlardan yararlanmaya hazır olması gerektiğini belirtmektedir (Niekerk ve Villiers, 2020).

Yeni krizleri ve fırsatları içinde barındıran pandemi sonrası süreçte dergi yayıncılığı; değişen tüketici davranışlarına cevap verecek şekilde kendini konumlandırması mecra açısından yeni potansiyeller içermektedir. Çalışma kapsamında pandemi sürecinde dergicilik alanında yapılan araştırmalar incelenmiş ve pandemi sonrası dergi yayıncılığındaki potansiyeller saptanmaya çalışılmıştır.

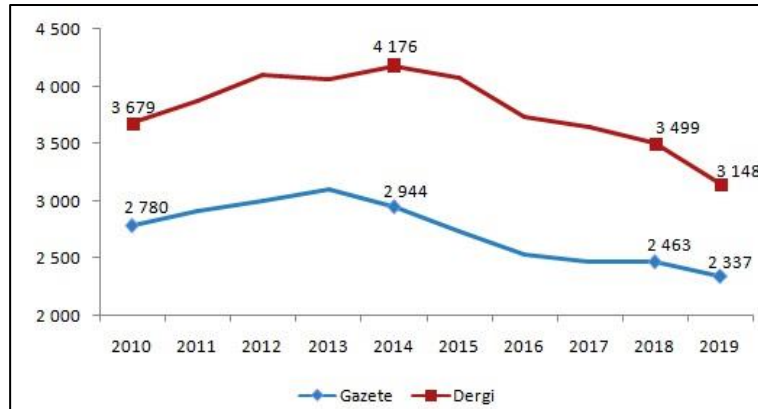
Pandemi Öncesi Dergi Yayıncılığı

Son yıllardaki baskı ve dağıtım maliyetleri, teknolojik gelişmeler ve dijitalleşmenin yaygınlaşması ile basılı mecraların baskı adetlerinde ve reklam gelirlerinde düşüş gözlemlenmektedir. Bu çerçevede diğer kitle iletişim araçlarında olduğu gibi dergi mecrası da dijitalleşme yönünde adımlar atmıştır. Değirmencioğlu'na (2016) göre iletişim teknolojilerindeki bu gelişmelerin medya alanında kullanılmaya başlanması, geleneksel ortamların da değişimine sebep olmuştur. “Yeni medya” olarak adlandırılan bu süreçte birçok iletişim aracının üstlendiği fonksiyon, kimi zaman sadece bir iletişim aracı tarafından karşılanabilmektedir. Günümüzde yeni medyanın bu fonksiyonu, “yöndeşme” veya “farklı iletişim araçlarının bütünleşmesi” olarak tanımlanmaktadır (Değirmencioğlu, 2016, s. 592).

Gönenç ve Nalcioğlu (2019) ise yeni teknolojik gelişmelerin dergilerin gelişimini hızlandırdığını belirtir. Akıllı cihazlarla dergilerin içerikleri özgün halleriyle zenginleşmekte, daha geniş kitlelere ulaşma noktasında fırsatlar sunmaktadır (Gönenç ve Nalcioğlu, 2019, s. 13). Dergilerdeki bu dijital dönüşümün hızını destekler mahiyette Kazan (2017) makalesinde dergilerin dijital dönüşümünün gazetelere nazaran daha hızlı olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre bazı dergiler, basılı olarak yayın yapmaya devam etmekle beraber daha önce basılan sayılarını da farklı internet mecralarına yükleyerek kullanıcılarının elektronik olarak rahatça erişebilmesine ortam oluşturmuşlardır. Bununla birlikte gelenekselden dijital dönüşen dergilerle birlikte sadece dijital olarak kurulup dijital olarak yayın yapan dergiler de bulunmaktadır (Kazan, 2017, s. 18).

Dijitalleşme yönünde ivme kazanan dergi yayıncılığı basılı anlamda her geçen gün kan kaybetmektedir. Bu görüş; Türkiye ve dünyadaki istatistikî verilere de yansımaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2019 yılı “Yazılı Medya İstatistikleri”ne göre; gazete ve dergi sayısı, 2019 yılında 2018 yılına göre %8,0 azalarak 5 bin 485 olmuştur. Bu yayınların %57,4'ünü dergiler oluşturmaktadır. Türkiye’de 2019 yılında yayımlanan gazete ve dergilerin yıllık toplam tirajı 1 milyar 259 milyon 68 bin 89 iken, bu sayının sadece %5,8’ini dergiler oluşturmaktadır (TÜİK, 2020).

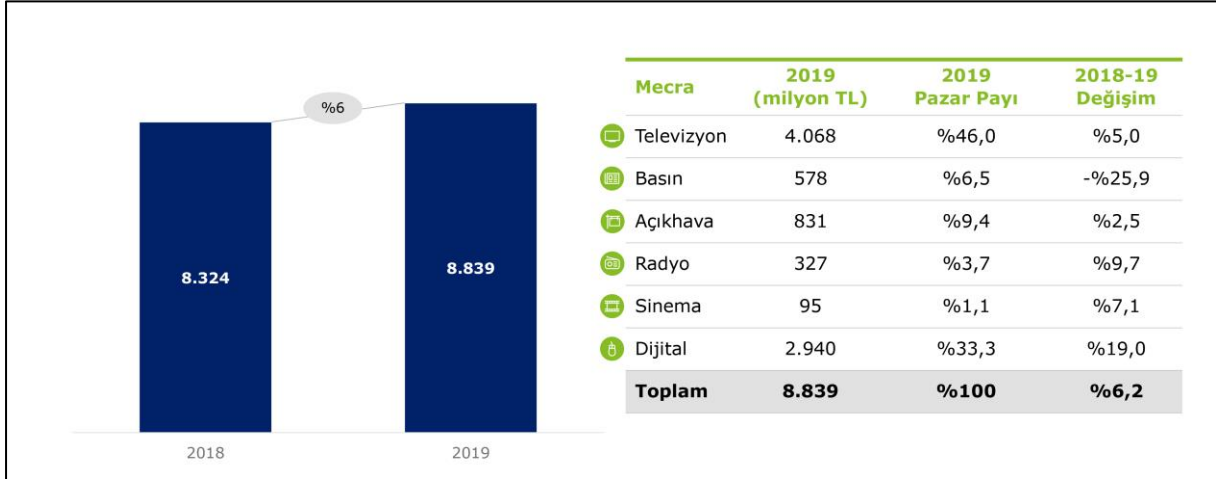
Şekil 1: Gazete ve Dergilerin Yıllara Göre Sayısı, 2010-2019

Kaynak: TÜİK

Reklamcılar Derneği'nin öncülüğünde bağımsız danışmanlık şirketi Deloitte tarafından hazırlanan "Türkiye'de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları 2019 Yılı Raporu"na göre Türkiye'deki tahmini reklam ve medya yatırımları 11 milyar 49 milyon TL olmuştur. Rapora ait verilerde bir önceki yıla göre bütün mecralar yatırımlardan aldığı payı arttırırken sadece basın mecrası düşüş göstermektedir. Basın yatırımları yıl bazında toplamda %25,9 düşmesine karşın %6,5 pazar payı ile dördüncü sıradaki yerini korumuştur (Reklamcılar Derneği, 2020).

Şekil 2: Mecra Bazında Türkiye'deki Medya Yatırımları, 2019

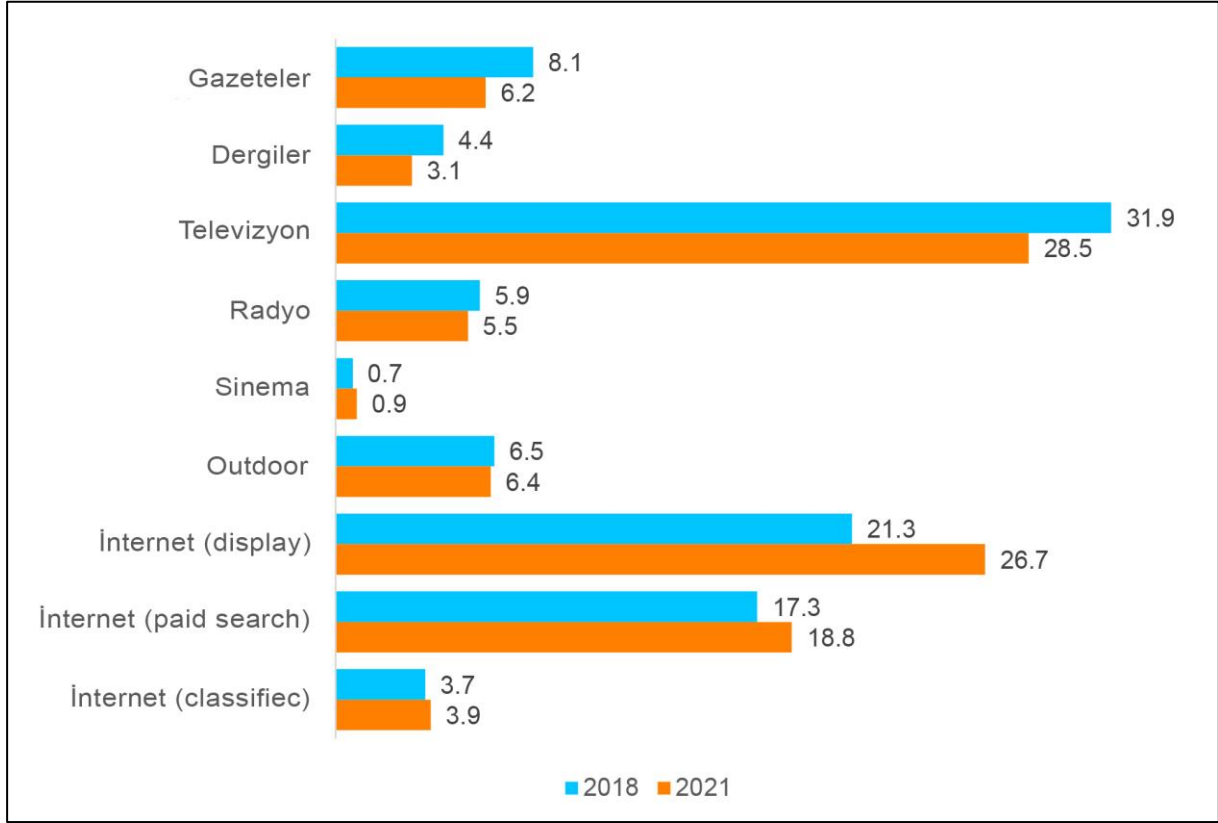

Kaynak: Reklamcılar Derneği, IAB, ARVAK, URYAD, MMA, Deloitte analizi

Küresel çaptaki araştırmalara bakıldığında da basılı dergi mecrasının pandemi öncesi dönemde de sürekli düşüşte olduğu gözlemlenmektedir. Zenit Media'nın her yıl yayımladığı dünya geneli "Reklam Harcama Tahminleri" raporunun Mart 2019'daki verilerine göre; mobil teknolojinin yükselişi, tüketicilerin interneti kullanma şeklini ve markaların tüketicilerle iletişim kurma biçimini değiştirmektedir. Raporun özetinde son on yılda internet reklamcılığı, toplam küresel harcamaların %12'sinden (2008'de) %42'sine (2018'de) yükselirken gazetelerin küresel harcamadaki payı %25'ten %8'e ve dergilerin payı %12'den %4'e düşmüştür. Ve 2021 tahminlerinde de bu oranların daha da düşeceği belirtilmektedir. Fakat raporda şu husus özellikle belirtilmiştir: Gazete ve dergiler için verilen oranlar sadece bu yayın türlerinin basılı sürümlerindeki reklamları içermektedir. Yayınların web sitelerinde, tablet sürümlerinde veya mobil uygulamalardaki faaliyetleri internet kategorisinde yer almaktadır. Bu veriler, gazete ve dergi yayıncılarının genel performansını tanımlamak için yetersizdir (Zenit Media, 2019).

Yapılan araştırmalar gösteriyor ki basılı yayıncılık ve özelinde dergi mecrası ve reklamcılığı her geçen gün küçülmemektedir. Ve gelecek yatırımlarında da basılı mecraların dijitalleştiği ve paylarının dijitale kaydığı görülmektedir. Bu durum dergi yayıncılığı için bir kriz gibi gözükse de dijital alanda doğru hamleler yapıldığı takdirde fırsatlar barındırmaktadır.

Şekil 3: Mecralara Göre Küresel Reklam Harcama Payları, 2018-2021

Kaynak: Zenith

Medya Tüketim Alışkanlıklarının Pandemi Sürecinde Değişimi

Covid-19 salgını dünya genelinde sağlık tehdidi oluşturduğu gibi ekonomik anlamda da birçok olumsuzluğa sebep olmuştur. Bazı sektörler bu yıkıcı etkiden kurtulmak için daha iyi bir konumdayken, bazıları da hayatta kalmak için büyük mücadeleler vermektedir (Jones, 2020).

Pandemi süreci, özellikle e-ticaret alanında ciddi değişimlerin yaşanmasına ve sürece hızla adapte olan markaların daha fazla öne çıkmasına sebep olmuştur. Mobil uygulamalara artan talep, internette geçirilen süreler, günlük hayattaki tüm iş ve sosyalleşme süreçlerinin mecburi de olsa dijital ortama entegre olması e-ticaret hacminde beklenenin üstünde artış göstermiştir. (Erdoğan, 2020, s. 1300). Bu süreçte geleneksel ve sosyal medyada “hiçbir şey eskisi gibi olmayacak”, “yeni normal” gibi kavramlar sıklıkla gündeme getirilmiştir. Yeni normalin ne olduğu veya tüketici davranışlarında nelerin değişeceği pek çok araştırmacının da ilgisini çekmektedir (Tekin, 2020, s. 2335).

Erdoğan (2020) çalışmasında incelediği pek çok araştırmada kısıtlamalar sebebiyle evde kalan bireylerin hobilerine daha fazla zaman ayırdıklarını ve internette geçirdikleri zamanın da arttığını belirtir. Tüm bu bilgiler ışığında evde kalan tüketici konumundaki bireyin, online alışverişte yaşanan artışın temel nedenlerinden biri olduğunu göstermektedir. (Erdoğan, 2020: 1312).

Covid-19’un tüketici davranışlarına etkisinin araştırıldığı çalışmalarda özellikle bireylerin ev içi medya içeriklerine yöneldiği gözlemlenmektedir. Global Web Index’in 31 Mart-2 Nisan tarihleri arasında 17 ülkede yaptığı araştırmaya göre, yaklaşık 2 kişiden 1’i daha fazla çevrimiçi alışveriş yapıyor. Araştırma özellikle farklı alanlarda gelecek öngörülerini de sunuyor. Araştırmaya katılanların en az %20’si daha fazla haber yayını takip etmeyi, yayın hizmeti almayı ve video izlemeyi veya aile olarak sosyalleşmeye daha fazla zaman ayırmayı planladıklarını söylüyor. Yine araştırmaya göre Covid-19 salgını nedeniyle evde ne yaptığını

söyleyenlerin %'sini gösteren istatistikte gazete ve dergilerin düşüşte olduğu görülürken genel manada dijital platformlara ilgi, artış göstermektedir (Global Web Index, 2020).

“Covid-19 Kitleli Davranışsal Değişim Analizi” isimli araştırmada ise pandemi öncesi Türkiye kitlelerinin en çok içselleştirdiği haber alma yolları sırasıyla; televizyon, Youtube haber içerikleri, Twitter haber sayfaları, web siteleri ve yazılı basın ürünleri iken; pandemi sürecinde Covid-19 kitlelerinin en çok içselleştirdiği haber alma yollarının; Twitter, Youtube haber içerikleri, web siteleri, televizyon haber içerikleri ve yazılı basın olduğu belirtilmektedir (Albatros, 2020).

Her geçen gün daha fazla insanın akıllı telefon sahibi olması, internet kullanımının dünya genelinde yaygınlaşması, sosyal medya platformlarının kullanımının artmasına vurgu yapan Çetinkaya (2020), bu gelişmelerin medya tüketimini büyük ölçüde değiştirdiğini belirtmektedir. Özellikle bireylerin kriz anlarında ve toplumsal çözülme dönemlerinde açığa çıkan hızlı haber alma ihtiyacı sosyal medyaya olan ilgiyi arttırmaktadır. Yazara göre; gündemin gerisinde kalmama, yaşanan hadiselerden hızlı haberdar olma ihtiyacı insanları çevrimiçi platformlara yönlendirmektedir (Çetinkaya, 2020).

Pandemi Sürecinde Dergi Yayıncılığı

Daha önceki bölümlerde değinildiği üzere yazılı basın mecrası ve özelinde dergi yayıncılığı pandemi öncesi dönemde de zorlu bir süreç geçirmektedir. Baskı ve dağıtım maliyetlerindeki artış, düşük tiraj ve reklam gelirleri dergi yayıncılığının kan kaybetmesinin başlıca nedenleri arasında gösterilebilir. İncelenen sektör araştırmaları da gösteriyor ki halihazırdaki sorunların üzerine Covid-19 pandemi süreci dergi mecrası için yeni krizleri beraberinde getirmiştir. Sokağa çıkma kısıtlamaları sebebiyle dergiye ulaşamama, tüketicilerin maddi sıkıntılar sebebiyle daha temel ihtiyaçlara yönelmesi, çevrimiçi dijital platformlarda daha fazla vakit geçirme gibi sebepler dergi yayıncılığını bu süreçte daha zor durumda bırakmıştır.

Pandemi sürecinde dergilerin başlıca gündemi salgın ile alakalı içerikler olmuştur. Önüne geçilemeyen Koronavirüs salgını global dergilerin kapaklarına da yansımıştır.

Şekil 4: The Economist ve LOB'S Dergilerinin Mart Ayındaki Kapaklarından İkisi

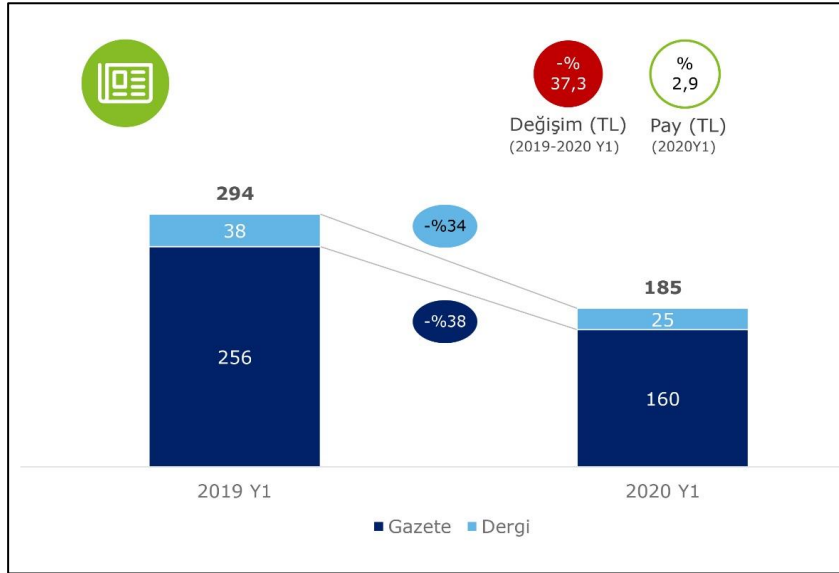

Kaynak: Marketing Türkiye

Pandemi sürecinde dergilerin bir kısmı yayın yapamazken, bazıları sayılarını ertelemeye gitmiş veya iki ayda bir üzerinden yayımlamaya başlamıştır (Zinio, 2020). Bazı dergiler de (Türkiye’de Bilim ve Gelecek dergisi, dünyada Q dergisi gibi) salgın sebebiyle basılı yayın hayatlarına son verdiklerini açıklamıştır. Yine bu süreçte dergilerin bir kısmı (Tuhaf, Yedikıta, İnsan ve Hayat vs.) sadece dijital ortamda okurlarına ücretsiz sunulmuştur. Ayrıca yine bu dönemde bazı dergiler (Bilim ve Teknik, Socrates vs.) tüm dijital arşivlerini ücretsiz erişime açmıştır.

Dergilerin reklam gelirlerinde de pandemi sürecinde ciddi düşüşler yaşanmıştır. 2020 yılının ilk 6 ayında Türkiye’deki reklam ve medya yatırımlarında dergi mecrası %34’lük bir düşüş yaşamıştır. Rapora göre birçok dergi kısıtlama döneminde kâğıt baskıdan dijital yayına dönmüştür. Reklamveren de tercihini çoğunlukla gazete/dergi yerine haber portalları ve tematik kanallara çevirmesi, basılı mecraların ilk altı ay rakamlarında düşüşe sebep olmuştur (Reklamcılar Derneği, 2020).

Şekil 5: Türkiye’de Basın Medya Yatırımları, TL (Milyon)

Kaynak: Kantar Media, RD Üyeleri

Yeni Krizler ve Fırsatlar: Pandemi Sonrası Dergi Yayıncılığı

Yapılan araştırmalar neticesinde en genel çıkarımla pandemi sebebiyle kullanıcı alışkanlıkları değişmektedir. MMA Türkiye’nin raporuna göre; bu durum sebebiyle belirli dikeyde yer alan markalar krizden ya pozitif ya da negatif yönde etkilenecektir. Süreç bu yönde ilerlerse mobilde geçirilen zaman veya uygulama kullanım oranlarının daha da artacağı tahmin edilmektedir. Dolayısıyla, her sektörde yer alan tüketici davranışları yeni yönelişlere bürünecektir (MMA Türkiye, 2020).

Bu görüşü destekler mahiyette Çiçek (2020), insanlığın yeni duruma, pandemi sonrasına kendini hazırlaması gerektiğini savunur. Yazara göre salgın sonrası yeni bir çağ ve yeni bir dünyadan söz edilebilirse; bu çağ ve dünyada değişim kuşkusuz birçok alanda gerçekleşecektir. Pandeminin oluşturduğu krizden, fırsatlar çıkması olasıdır. Yeni pandemik dünyada insanların tekil ve toplumsal alışkanlıklarından, ilişkilerine; iş süreçlerinden eğitim sistemlerine kadar birçok alanda değişim kaçınılmaz olacaktır (Çiçek, 2020, s. 388).

Birçok alanda olduğu gibi medya sektörü de pandemi sonrası döneme adapte olmaya çalışmaktadır. Çetinkaya’ya (2020) göre, medya sektörü halihazırda uzun süredir zor bir süreçten geçmektedir. Yapılan tüm bu araştırmaların iyi okunması, analiz edilmesi ve

yorumlanması basın endüstrisinin yol haritası çıkarmasında çok önemli bir kaynak teşkil etmektedir (Çetinkaya, 2020).

Basın özelinde dergi yayıncılığını da zorlu bir süreç beklemektedir. Konuyla alakalı T24 sitesinin kitap sayfası K24'te "Pandemiden sonra yayıncılık: Dergiler" başlıklı bir dosya hazırlanmıştır. Çalışmada 32 dergiye pandemi sürecinde ve sonrasında dergi yayıncılığı ile ilgili 6 soru sorulmuştur. Özellikle dergi yayıncılarına sorulan "Pandeminin yayıncılığımıza etkisinin neler olacağını öngörüyorsunuz, yapılması gerekenler hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusu dergi yayıncılığının geleceği noktasında farklı öngörüler sunmaktadır. Cevaplarda genel manada şu tahminler ve tavsiyeler belirtilmektedir:

- Fiziksel temasın kısıtlandığı bu durumda matbu yerine daha çok dijitalleşmek mecburidir. İnsanları dijital içeriğe para ödemeye ikna etmek gerekmektedir. Türkiye'de alışık olunmayan bu durum için içeriğin şekli ve muhtevası daha çekici hale getirilmelidir.
- Kâğıt tedarikinde yurtdışı bağımlılığı sebebiyle döviz kurlarındaki hızlı artış baskı maliyetlerini arttırmaktadır. Basılı yayıncılık devam ederse, yerel kâğıt üretimine geçilmeli ve alternatif dağıtım kanalları oluşturulmalıdır.
- Yayıncılık alanında yapılabilecek şey dayanma gücünü sürekli tazelemek ve serinkanlı olmaktır. Bu kapsamda daha önce yapıldığı gibi küçük işletmeler faizsiz krediyle desteklenmelidir.
- Kültür Bakanlığı'nın dergilere destek mahiyetinde abonelikler yapması ve yıl başından bu yana dergi sayılarını satın almaları, sektöre katkı sağlayacaktır.
- Bu süreçte kendine dair yeni keşifler yapan, önceliklerini gözden geçiren bireylerin talepleri, önümüzdeki dönemde yayıncıların muhtevasına yansımaya yarayacaktır. Aynı şekilde markalar da süreçten öğrendikleriyle, insana ve dünyaya değer katan projeler geliştirmeye özen göstereceklerdir. Diğer taraftan pandemi sebebiyle yaşanan ekonomik kriz sonucu tüketicinin satın alma gücünde azalma olacaktır. Fakat yaptıkları işlerin iskeletini temel duyarlılıklar üzerine kurabilen içerik üreticileri için talep devam edecektir (T24, 2020).

Dünya genelindeki kısıtlamalar sebebiyle değişen algı ve alışkanlıkların pandemi sonrasında da devam edeceği tahmin ediliyor. Verizon Media APAC eş başkanı Rico Chan'a göre; insanlar, ihtiyaçlarını ve tutkularını karşılayan yeni deneyimler arayarak çevrimiçi kalmaya devam edeceklerdir. Chan ayrıca yayıncıların tüketici ihtiyaçlarındaki değişikliklerin farkında olarak içeriklerini oluşturması gerektiğini belirtmektedir (Niekerk ve Villiers, 2020).

Bu ifadeleri destekler mahiyette makalesinde Gupta (2020) salgının içerik tüketim modelimizi değiştirdiğini belirtir. İçerikle etkileşimler artık fiziksel şeklin ötesindedir. Yazara göre kısıtlamalar kalksa bile tüketici davranışındaki değişikliğin kalıcı olacağını söylemek mümkündür. Pandemi öncesi içerik tüketiminde internet çağının savunucuları Z ve Y kuşağının yanında pandemi sürecinde sınırlı basılı yayınlar sebebiyle X kuşağı ve hatta baby boomers da dijitalleşme sürecine uyum sağlamışlardır. Diğer taraftan gelirler ve giderler arasındaki genişleyen uçurum, şirketlerin bu farklı ortamda başarılı olmak için stratejilerini yeniden gözden geçirmelerine sebep olmuştur. Sektörün ana omurgasını hâlâ kaliteli bilgi oluştursa da süreçleri dönüştürmek, optimize etmek için internet teknolojisi ile entegrasyon zorunludur (Gupta, 2020).

Bu zorunluluğu destekleyen istatistik veriler mevcuttur. Ekim 2020 itibariyle son bir yılda internet kullanıcıları %7'nin üzerinde bir oranda büyümüş, bu da her gün ortalama 875 binden fazla yeni kullanıcıya denk düşmektedir. Şu anda dünya çapında yaklaşık 4,66 milyar insan internet kullanırken bu sayı, dünya toplam nüfusunun %60'ına yakındır. Sosyal medya kullanıcılarının sayısı da son 12 ayda %12'den fazla artmış, büyüme son 90 günde daha da hızlı olmuştur. Verilere göre Temmuz ve Eylül 2020 arasında 180 milyondan fazla insan sosyal

medyayı kullanmaya başlamış ve bu da her gün yaklaşık 2 milyon yeni kullanıcının dahil olması anlamına gelmektedir (Data Reportal, 2020).

Sonuç ve Tartışma

Covid-19 pandemisinin etkileri sadece sağlık alanında değil, ülkelerin ekonomileri, toplumların yapıları ve bireylerin davranışları üzerinde büyük tesirler bırakacağı tahmin edilmektedir. Pandeminin etkileri üzerine yapılan araştırmalar da yeni trendleri, yeni yönelimleri ortaya koyuyor. Ulaşılan bu verilerle pandemi sürecinin bulanıklaştırdığı gelecek üzerine daha net öngörülerde bulunmak mümkün hale gelmektedir.

Salgın, birçok sektörü sürecinde değişime uğrattığı gibi sonrasında da büyük farklılıklara sürükleyecektir. Medya sektörü de doğası gereği bu değişikliklerden büyük ölçüde etkilenecektir. Salgın boyunca her iki taraf da yani hem içeriği üreten iletişim mecraları hem de bu içerikleri hızlı bir şekilde tüketen hedef kitle konumundaki kullanıcılar farklı bir deneyimleme süreci geçirmiştir. Ekim 2020'ye kadar geçen son 12 ayda 321 milyondan fazla yeni kullanıcı internete katılmış ve çevrimiçi olmuştur. Yine sosyal medya uygulamaları, uygulamaların farklı özellikleri, yeni dijital platform abonelikleriyle kullanıcıların dijital deneyimlemesi artmıştır. Yeni cihaz ve platformlarla; iş, eğitim, sosyal hayatlar iç içe geçmiştir.

Dijitalleşmenin çok hızlı ve beklenmedik şekilde yükselişi içerik anlamında kirliliği de beraberinde getirmiştir. Bu post truth çağında gerçekliğin çok çabuk deformasyona uğraması, dijital kirlilik ortamında doğru ve kaliteli bilginin önemini arttırmıştır. Bu süreçte ve sonrasında dergiler bu bilgi açlığını ve açığı dolduran önemli bir içerik mecrası haline gelebilir. İnsanı önceliğe alan, yeni tutum ve davranışları iyi analiz eden ve buna göre içeriklerini düzenleyen mecralar tüketiciler tarafından tercih edilecektir.

Bu pandemi sürecinde dijital içeriklere olan ilginin artması, basılı yayınlara kısıtlamalar sebebiyle ulaşılamaması dergicilik için gelecekte kriz olarak değerlendirilebilir. Fakat pandemi sürecinde dergilerin birçoğu yayın hayatlarında ilk defa dijital dergi olarak çıkmıştır. Farklı interaktif dergicilik uygulamaları, içerikleri ve iletişimi gerçekleştirmişlerdir. Sayfa sınırı olmadan, matbaacının basıp kargocunun ulaştırabildiği yerle sınırlı kalmayıp çok farklı yerlerden, farklı hedef kitlelere ulaşma imkânı bulunmuştur. Bu süreçte dergi üreticileri, dijitalleşmenin önemini daha iyi anlamış ve dijital becerilerini arttırmıştır.

2020'nin ilk 6 ay reklam yatırımlarında basının aldığı payın düşüşü zaten zor günler geçiren dergi sektörü için büyük bir kayıptır. Bundan sonraki süreçte reklam sayfalarıyla dolu dergiler yerine tüketici ihtiyaçlarına göre şekillenen içerik reklamları veya dijitalle bütünleşik şekilde interaktif reklamlar daha çok tercih edilebilir.

Bir diğer gelir modeli olarak dünyada revaçta olan kullanıcı aboneliği yöntemi dergi abonelikleri için teşvik edilebilir. Kaliteli içerikler abonelik usulüyle dijital veya basılı halde okura ulaştırılabilir. Birçok benzer bilgi yığını içerisinde kaliteli ve güvenilir içeriğe ihtiyaç duyan ve bu ödemeyi yapmaya hazır azımsanmayacak bir okur kitlesi olduğu düşünülmektedir. Zira pandemi sürecindeki davranış değişikliği ile alışkanlıklarını dijitalle kaydırmış büyük bir kitle mevcuttur.

Çiçek'in (2020) isimlendirmesiyle 'geleceğin öne alınması' tezi Covid-19 pandemi süreciyle gerçekleşmiş ve hızlı bir dijital dönüşüm çağını başlatmıştır. Bu yeni döneme adapte olmak ve markaları dönüştürmek için Çetinkaya'nın (2020) da belirttiği üzere yapılan sektörel ve tüketici araştırmaları iyi analiz edilmeli ve basın endüstrisinin yol haritasını belirlemede ana kaynaklardan biri olmalıdır.

Dergi yayıncılarıyla yapılan röportajlar ve Gupta'nın (2020) belirttiklerinden yola çıkarak bundan sonraki süreçte de sektörün ana omurgasını hâlâ kaliteli bilgi oluştursa da işleyişleri dönüştürmek ve optimize etmek için internet teknolojisi ile entegrasyon zorunlu bir hal almıştır.

Şu husus da unutulmamalıdır ki hâlâ bir kesim fiziksel olarak dergiyi okumayı, kâğıda dokunmayı istemektedir. Bunun yanında özellikle hayatlarını teknolojik ortam içinde geçiren genç jenerasyon ve salgın sebebiyle çevrimiçi tüketime yönelen kitle, dijital okuma alışkanlıklarına sahiptir. Bu iki kitlenin de ihtiyaçlarını karşılayacak modeller ve çözümler dergi mecrasının gelecekteki konumunu belirleyecektir. Dergi yayıncılığını bir çatı olarak düşünerek dijital ve fiziksel dergileri bu ortak çatı altında konumlandırmak gerekmektedir.

Kaynakça

- Albatros. (2020). Covid-19 Kitleli Davranışsal Değişim Analizi. Albatros.
- Çevik Tekin, İ. (2020). Pandemi Sürecinde Değişen Tüketici Davranışları. *BMIJ*, 2331-2347. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.15295/bmij.v8i2.1528>.
- Çiçek, H. (2020). Geleceği Öne Almak ve Pandemi Gelecek. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 379-392.
- Data Reportal. (2020). Data Reportal. Erişim Adresi: <https://datareportal.com/global-digital-overview>.
- Değirmencioğlu, G. (2016). Dijitalleşme Çağında Gazeteciliğin Geleceği ve İnavasyon Haberciliği. *TRT Akademi*, 590-606.
- Doğruluk Payı. Erişim Adresi: <https://www.dogrulukpayi.com/bulten/koronavirus-turkiye-de-surec-nasil-ilerliyor>
- Gençyürek Erdoğan, M. (2020). Covid-19 Döneminde E-Ticaret ve Dijital Reklam Yatırımları. *Selçuk İletişim Dergisi*, 1296-1318. Doi: 10.18094/JOSC.776605.
- Global Web Index. Global Web Index. Global Web Index: Erişim Adresi: <https://blog.globalwebindex.com/trends/coronavirus-insights-second-wave-multi-national-study>.
- Jones, K. Erişim Adresi: Visual Capitalist. Visual Capitalist: <https://www.visualcapitalist.com/consumer-spending-impacting-industries/>
- Kazan, H. (2017). Avantajları ve Dezavantajları ile The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 17-24. Doi: 10.7456/10701100/002.
- MMA Türkiye. (2020). Covid-19 Virüsünün Dijital Medya ve Mobil Üzerindeki Etkisi. MMA Türkiye.
- Reklamcılar Derneği. (2020). Türkiye’de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları, 2020 İlk 6 Ay Raporu. İstanbul: Deloitte.
- Reklamcılar Derneği. (2020). Türkiye’de Tahmini Medya ve Reklam Yatırımları 2019 Yıl Sonu Raporu. İstanbul: Deloitte.
- Sağlık Bakanlığı. (2020, Haziran 3). Sağlık Bakanlığı. Sağlık Bakanlığı. Erişim Adresi: <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>.
- T24. (2020, Mayıs 15). K24. Erişim Adresi: <https://t24.com.tr/k24/yazi/pandemiden-sonra-yayincilik-dergiler,2676>
- Yapar Gönenç, A., ve Ulusoy Nalcioğlu, B. (2019). *Yeni Medya Ortamında Dergicilik. A. Yapar Gönenç, M. İris içinde, Dijitalleşme ve Dergicilik*. İstanbul: Der Yayınları.

Zenit Media. (2019). Advertising Expenditure Forecasts. Zenit Media.

BBC Türkçe. (2020, Ocak 20). BBC. Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51177538>.

Çetinkaya, A. (2020, Nisan 23). Aysel Çetinkaya. Erişim Adresi: <https://www.ayselcetinkaya.com/guncel/gundem/pandemi-medya-tuketim-aliskanliklarini-degistirdi>.

Niekerk, P., ve Villiers, P. (2020, Temmuz 7). www.fipp.com. FIPP Connecting Global Media. Erişim Adresi: <https://www.fipp.com/news/publishing-during-pandemic-content-innovation-reconnecting-with-readers/#>

Gupta, D. (2020, Temmuz 17). nagarro. Nagarro. Erişim Adresi: <https://www.nagarro.com/en/blog/publishing-industry-covid19-impact-new-normal>

TÜİK. (2020, Temmuz 20). TÜİK. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yazili-Medya--Istatistikleri-2019-33620>.

Zinio. (2020, Kasım 16). Zinio. Zinio. Erişim Adresi: <https://support.zinio.com/hc/en-us/articles/360040746832-Magazines-affected-by-COVID-19>.

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN 2667-4343

Military Music in Pre-Islamic Turks

Yüksel Pirgon¹

Süleyman Demirel University, Fine Arts Faculty, Department of Musicology

ABSTRACT

Each nation has an understanding of music shaped by its own cultural accumulation, and these music finds a presence in a quality that reflects the characteristics of the nation it represents. In the Turks, music was not only used in social and religious phenomena, but also became a state tradition from the past to the present, finding a place in the military field. Looking at the “Köktürk” inscriptions, which are considered the oldest Turkish sources, it is clear that there is a developed military music tradition in the Turks. Military music, which at first showed its existence in a fairly simple structure, eventually reached a more organized and institutional dimension, and it began to be used in different forms for different purposes in wars quite functionally. In this descriptive study, which is based on a literature review, it is aimed to examine the military musical tradition in the Turks before Islam.

Keywords: Pre-islamic, Turkish military music, tug team, Huns, Gokturks, Uighurs

Review Article

Received:
25.01.2021
Revision received:
23.02.2021
Accepted:
03.03.2021
Published online:
30.05.2021

¹ Corresponding author:
Assoc. Prof.
ypirgon@hotmail.com
Orcid: 0000-0002-6773-2930

İslâmiyet Öncesi Türklerde Askeri Müzik

Yüksel Pirgon¹

Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzikoloji Bölümü

ÖZ

Derleme Makale

Her ulusun kendi kültürel birikiminin şekillendirdiği bir müzik anlayışı vardır ve bu müzikler temsil ettiği ulusun karakteristik özelliklerini yansıtır bir nitelikte varlık bulur. Türk medeniyetlerinde müzik, çok eskilere dayanan derin bir gelenektir. Türklerde müzik sadece sosyal ve dini olgular içerisinde kullanılmamış aynı zamanda askeri alanda da kendisine yer bularak geçmişten günümüze değin bir devlet geleneği haline gelmiştir. En eski Türk kaynakları olarak kabul edilen Köktürk kitabelerine bakıldığında da Türklerde gelişmiş bir askeri müzik geleneğinin mevcut olduğu net bir şekilde görülmektedir. İlk başlarda oldukça sade bir yapıda varlığını gösteren askeri müzik, zamanla daha organize ve kurumsal bir boyuta ulaşmış, savaşlarda oldukça fonksiyonel olarak farklı amaçlar için farklı biçimlerde kullanılmaya başlanmıştır. Literatür taramasına dayalı olan bu betimsel çalışmada, İslâmiyetten önce Türklerde askeri müzik geleneğinin incelenmesi hedeflenmiştir.

Alınma

Tarihi:25.01.2021

Düzeltilmiş Hali

Alınma Tarihi:

23.02.2021

Kabul Edilme Tarihi:

03.03.2021

Çevrimiçi Yayınlanma

Tarihi:30. 05.2021

Anahtar Kelimeler: İslâmiyet öncesi, Türk askeri müziği, tuğ takımı, Hunlar, Göktürkler, Uygurlar

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Doç. Dr.

ypirgon@hotmail.com

Orcid: 0000-0002-6773-2930

Giriş

Eski çağlardan günümüze değin dünya tarihinde varlık göstermiş bütün medeniyetler gerek kendilerini savunmak gerekse güçlerini arttırmak için bir çok kez savaşmak durumunda kalmışlardır. Savaşta üstünlük elde edebilmek ve farklılık yaratabilmek adına bir çok stratejiler geliştirilmiştir. Bu stratejilerden birisi de askeri müzik olarak karşımıza çıkmaktadır. Askeri müzik, işlevsel olarak kullanıldığı takdirde karşı tarafın ordularına karşı her zaman bir avantaj unsuru olmuştur. Genel anlamda askeri müziğin en birincil kullanım amacı; kendi ordularının motivasyonunu arttırırken, düşman ordularını ürkütüp, öz güvenlerini olumsuz yönde etkilemek olarak karşımıza çıkmaktadır. İkincil amaç olarak ise; ordu içerisinde stratejik hamlelerde iletişimi sağlamak, düzeni ve dinamizmi savaş bitimine değin korumaktır.

İlkçağ medeniyetlerinde askeri musikinin varlığı türlü ikonografik resimlerle sabittir. Firavunların Mısır'ın ordusunda bir nevi kısa borular çalan bölükler bulundurduğu; Sümerlerin ise büyük davullar kullandıkları bilinmektedir. Fakat davul, zurna, boru ve zil gibi aletleri takım halinde kullanan ve bu takımları resmi törenler ve orduda kullanan medeniyetin başlangıçta Orta Asya olduğunu düşündüren tarihi kayıtlar mevcuttur. Orta Asya'dan getirilme aletlerle milattan iki yüz yıl önce böyle bir takımın Çin'de kurulduğu Çin kaynaklarında mevcuttur. Askeri müziği güney ve batıya doğru erkenden yayanlar da Türkistanlılar olmuştur (Gazimihal, 1955, s.1). Bu bilgiler bize ilkçağ medeniyetlerinde askeri müziğin en gelişmiş ve etkili halinin kullanıldığı coğrafyanın Orta Asya olduğunu düşündürmektedir.

Yaklaşık beş bin yıldır dünya coğrafyasının önemli bir kısmında hüküm süren Türkler, iki bin yılı aşkın bir devlet geçmişine sahiptir. Bu süreç içinde Türkler, ayak bastığı topraklarda kültürel izler bırakmış, birlikte yaşadığı medeniyetlerle kültürel etkileşimde bulunmuştur (Çağlak ve Filiz, 2018, s.30). Bu etkileşim, Türklerin bir çok kültürel alanlarını etkilemesinin yanı sıra, müzik kültürlerinin de şekillenmesine vesile olmuştur. Şekillenen müzik kültürü, doğal olarak askeri müzik biçimini de etkilemiş ve günümüze değin farklı süreçlerin yarattığı etkiler sonucu değişen ve gelişen bir askeri müzik geleneği ortaya çıkmıştır.

Türk kültür tarihi incelendiğinde, bu sürecin başlangıcı olarak Altay dönemine kadar inildiği ve Altay dağlarının güneybatı eteklerinde Türk kültürünün ilk oluşumlarının izlerine rastlandığı bilinmektedir (Kaya, 2012, s.95). Böylesine köklü bir geçmişe sahip Türkler var oldukları andan günümüze değin kültürleri içerisinde müziği, gerek günlük yaşantılarında, gerek sosyal olayların ifadesinde gerek dini alanlarda gerekse resmi ve askeri olaylarda sıklıkla ve etkili bir biçimde kullanmışlardır.

Türklerin ataları, zamanla tapınma ve büyüün yanı sıra, savaş, eğlence ve dinlence gibi aktivitelerde de müzikten yararlandılar. Bütün bu süreç sonunda yeterli birikimin oluşması ve birey, toplum, devlet yaşamının gelişmesiyle birlikte tapınma ve büyü amacı gütmeyen, askeri ve sivil amaçlı müzikler de oluşup gelişmeye başladı (Uçan, 2000, s.18). Tarih boyunca Türklerde müzik yalnızca zevk, neşe, eğlence ve hüznün ifadesi olarak değil, devlet-millet birliğini oluşturan, halkı uyaran, savaşta orduya milli duygular veren, yürüyüş ve hareket düzenleyen; dini bakımdan ise iyi ruhları çağıran, kötü ruhları kovan bir kültür ve gelenek sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır (Ögel, 1987, s.4-5). Bu anlatılanlar çerçevesinde Türklerin var oldukları andan itibaren müziği yaşamlarının her alanlarında kullandıkları görülmektedir. Müziğin askeri müzik hariç diğer alanlarda kullanımları diğer medeniyetlerle çoğunlukla aynı özelliklerde olsa da askeri müzikte durum tam olarak böyle değildir. Diğer medeniyetlere göre Türklerde daha erken dönemlerde işlevsel bir şekilde kullanılmaya başlanan askeri müzik, etkililiği ve faydaları görüldükçe diğer milletler tarafından da kullanılmaya ve yaygınlaşmaya başlanmıştır. Askeri müziği komşu coğrafyalara yayanların Türkler olduğu bilinmektedir. Orta zamanda Hindistan, Irak, Mısır ve Anadolu'nun saray ve ordularında benzer müzik takımları kurulmuştu. Türlü kültürel iletişimler sayesinde askeri müzik geleneği Endülüs'e kadar yayılmıştır (Gazimihal, 1955, s.1).

Türklerde “Askeri Müzik”in, askerliğin ilk kuruluş yıllarından başladığı, en eski Türk Kitabesi olan Orhun (KÖKTÜRK) kitabelerinden anlaşılmaktadır. Kaşgarlı Mahmûd’un “Divan-u Lügat-it Türk” adlı eserinden de Türklerin savaşlarda musiki kullandıklarını, davul ve borular kullandığını öğreniyoruz (Üngör, 1965, s. 10).

Türklerin tarihleri boyunca öne çıkan en önemli özelliklerinden biri ordu-millet, asker-ulus olma niteliğidir (Baba, 2009, s. 11). Asker-ulus/ordu-millet/ulus-devlet-ordu olma felsefesinden hareketle savaşçı bir toplum oldukları net bir şekilde bilinen Türkler, hemen hemen her alanda kullandıkları müziği askeri geleneklerinin de merkezine yerleştirip yüzyıllar boyu etkili ve işlevsel bir şekilde kullanmışlardır. Özellikle Osmanlı döneminde bu etkililik ve işlevsellik, kazandığı kurumsal yapıyla beraber son noktasına erişmiştir.

Türkler asker millet özelliğine sahip olmalarından dolayı tarihin her döneminde ordularına büyük özen göstermişlerdir. Diğer ordulara üstünlük sağlamak amacıyla ise Büyük Hun İmparatorluğu’ndan itibaren çeşitli savaş, taktik, teknik ve stratejiler geliştirmişlerdir. Bunun yanı sıra askerin maneviyatını güçlendirmek ve savaş kabiliyetini artırmak gayesiyle askeri müziğe de ayrıca önem vermişlerdir (Güner 2007, s. 101). Türklerde askeri müzik devlet ve ordunun gücünün sembolünün olmasının dışında işlevsel ve etkili bir savaş aleti gibi kullanılmıştır. Türklerde askeri müzik bir ordu unsuru olarak görülmüş adeta bir silah gibi kullanılmıştır. Askeri müziğin dinamik ve coşkulu tesirinin verdiği şevk ile düşmanın üzerine daha fazla bir motivasyon ve öz güven ile gidilmiştir. Kendi ordusuna şevk ve öz güven veren bu müzik, düşman ordusuna da tam tersi bir tesirde bulunmuş, korku unsuru olmuş ve motivasyonlarını düşürmüştür (Pirgon, 2014, s. 65).

Hunlardan beri Türk savaş tekniğinin vazgeçilmez unsuru olan askeri müziğin amacı çok uzaklardan duyulan ve gitgide yaklaşan gök gürültüsüne benzer bir müziğin sesiyle düşmanın moralini bozup savaşacak güç bırakmamak, düşmanı teslim almak suretiyle savaşı en kısa zamanda bitirmek ve böylece kısmen de olsa insan kıyımını önlemektir (Tanrıkorur, 2005, s. 22).

Türklerde askeri müziğin kullanım amaçları her dönemde ve kurulan her devlette çoğunlukla ortak yaklaşımlar doğrultusunda gelişmiş ve işlevselliğini kazanmıştır. Bu yaklaşımlar; kendi ordularının özgüven ve motivasyonlarını yükseltirken, düşman ordusunun motivasyonunu düşürerek geri çekilmelerine teşvik edip, insan kıyımının önüne geçmek; herhangi bir kargaşa olmaması açısından ordunun yürüyüş ritmini belirlemek; saldırı emrini, geri çekilme emrini, farklı stratejileri ya da savaşın bittiğini duyurmak, orduyu her daim belli bir dinamizm içerisinde tutmak, tehlikeli ve şüpheli durumları haber vermek ve nöbetçilerin uyumaması ve dikkatlerinin dağılması için belirli zamanlarda uyarıcı konumunda olmak şeklinde özetlenebilir.

Türklerde askeri müzik farklı zaman dilimlerinde farklı şekillerde adlandırılmıştır. İslâmiyet öncesinde tuğ takımı adı ile anılan askeri müzik toplulukları, Karahanlılar devrinden başlayarak Osmanlılara kadar “nevbethane” olarak adlandırılmıştır. Osmanlılarla birlikte “mehter” adını alan bu oluşum, en görkemli dönemini bu çağda yaşamıştır (Göher Vural ve Solmaz, 2018, s. 44).

Bu çalışmada İslâmiyet öncesi kurulan Türk Devletleri’nde etkin ve sistematik bir şekilde kullanılan askeri müzik olgusunun Hunlar, Göktürkler ve Uygurlar dönemi çerçevesi içerisinde incelenmesi hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra yine İslâmiyet öncesi Türk askeri müziğinde kutsal semboller olarak karşımıza çıkan tuğ (bayrak-sancak) ve davul kavramlarının incelenmesi hedeflenmiştir.

Yöntem

Bu çalışma, var olan durumu ortaya koymak üzere yapılandırılmış betimsel bir araştırma modelidir. Araştırmanın işleyişinde nitel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılarak elde edilen veriler betimlenmiş ve sunulmuştur. Bu çerçevede ortaya konulmak

istenen durum ile ilgili verilere literatür taraması yöntemi ile ulaşılmış ve elde edilen veriler ortaya konulmak istenen konular çerçevesinde alt başlıklar oluşturularak sunulmuştur.

Bulgular ve Yorum

Tuğ Müziği

Tuğ, at kuyruğu bağlanmış ve ucuna da altın yaldızlı top geçirilmiş mızrak gibi görünen bir sembolün adıdır (Türkmen, 2009, s. 50). Orta çağ uygarlığında Batı'da egemenlik sembolü olan flama ve taçların Doğu'daki karşılığı tuğ (bayrak-sancak) ve davul olmuştur (Güner, 2007, s. 102). Tuğ ya da Batı Medeniyetlerindeki adı ile sancak, devletler için önemli bir sembol niteliğinde idi. Ait olduğu devletin, beyliğin ya da hanedanın bir nevi kutsal bir kimiği ve sembolüydü. Savaşlarda askerlerin canları pahasına korumakla yükümlü oldukları tuğ ya da sancak düşmanın eline geçtiği vakit savaş kaybedilmiş sayılırdı. Tuğlar Orta Asya'da Türk hükümdarlarının en belirgin bağımsızlık simgeleriydi. İslâmiyet öncesi tuğların tepesinde altından yapılmış bir kurt başı sembolü takılırdı (Kafesoğlu, 1995, s. 342).

Şekil 1. İslâmiyet Öncesi Türklerde Tuğ

Türklerde davul da, tuğ kadar kutsal bir obje olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkler, tuğun altında diğer tüm askeri müzik enstrümanlarının kullanılmasını saygın bir konuma yerleştirmişler ve bu duruma "Nevbet Töreni" adını vermişlerdir. Kimi tarihçilere göre nevbet törenleri dinsel amaçlı olarak da değerlendirilmiştir. Nevbet geleneği ilk olarak Hun Türklerinde varlığını göstermiş ve en bilindik örneklerinden birisi de Şaman davulunun çalınması şeklinde görülmüştür. Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan nevbet anlayışı bir uyandırma, uyarma, haber verme, ibreti âlem ve zaman ayırımının ifadesidir (Zekai 1991, s. 70).

Türklerde askeri müziğin başlıca unsuru olan davul bir çok sosyal alanda kullanıldığı gibi, gerek devlet törenlerinin gerçekleştirilmesinde gerekse savaşlarda son derece etkin bir şekilde kullanılmıştır. Davul ile devletin varlığı, bütünlüğü, bağımsızlığı ve gücü temsil edilirdi. Aynı zamanlarda günlük hayattada hükümdar fermanlarının ahaliye duyurulmasından, dini merasimlerden, en basit şenliklere kadar; bir çok alanda işlevsel olarak da kullanılan vazgeçilmez bir unsurdur.

Türklerde davul dövmek her zaman şeref olmuştur. Aynı zamanda davul bir savaş aletidir. Bazen ölüm, zafer, yenilgi gibi olayları ilan eden bir haber aracı bazen de bir yetki

belgesi olmuştur (Yıldız, 1992, s. 3). Davul vurmak Türklerde kutsal bir olaydı. Hangi amaçla vurulursa vurulsun törensel bir yaklaşımla icra edilir ve sesi her işitildiğinde ahali dikkat kesilirdi.

Davul genellikle tuğ ile beraber bulunurdu ve tuğ gibi sembolik anlamı oldukça kuvvetliydi. Devletlerin ya da beyliklerin birbirlerini tanıma imârelerinden birisi de, tanınan devlete ya da beyliğe, tanıyan devletin hükümdarı tarafından tuğ ve davul gönderilmesiydi. Davul ve tuğ eski Türk devletlerinde bağımsızlık ve yetki belgesi olarak kabul edilmekteydi. Eski Türk hükümdarları, yeni göreve gelen beyleri ve komutanlarına, belirli bir miktarda tuğ gönderirlerdi. Bu nedenle “Üç tuğ Türk kavmi” gibi deyimler Çin ve Türk kaynaklarında sıklıkla geçen bilgiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk hükümdarından tuğ almış olan boylar, bunları diğer boylara karşı bir üstünlük ve ayrıcalık sebebi olarak kullanmışlardır. (Altınölçek, 2015, s. 244).

Şekil 2. İslâmiyet Öncesi Türklerde Davul

Hakanlık otağının önünde her zaman hazır bulunan sancak ve davul Türk devletlerinin tümünde vazgeçilmez bir semboldür. İnanışa göre; sancak, devletin yüceliğini, davul ise bu yüceliği oluşturan halkın birlik ve bütünlüğünü temsil eder. (Ögel, 1987, s. 21-40). Askeri müziğin en köklü ve kullanım menşei en eski zamanlara dayanan çalgısı davuldur. Davul, eski Türklerde hâkimiyet ve kudret alametlerinden birisidir (Türkmen 2009, s.50). Cengiz Han da gece nöbetçilerine verdiği emirlerde, hakanlık otağı önünde tuğ ve davulların korunmasını emrediyordu. Yani tuğ ile davul, birbirinden ayrılmayan devlet sembolleri olarak kabul edilirdi (Altınölçek, 2014, s. 1114).

Eski Türkler için kutsal sayılan tuğ ile davul bir bütün durumdaydı ve tuğun açığa çıkartılıp dalgalandırılması bir savaş habercisi olarak görülürdü (Mahmûd, 2005, s.589). Savaş sırasında bu davulların çalmaya başlanması, savaşın da başladığı anlamına geliyor ve en çetrefilli çatışmalar, tuğun altında ve davulun yanında gerçekleşiyordu. Davul ve tuğun düşman eline geçmesi, devletin en önemli simgelerinin ya da onu var eden değerlerin ve savaşın kaybedilmesi anlamına geliyordu. Ayrıca bir zaferin arkasından çalınan davul, zaferi duyurmanın da aracı olabiliyorken, bir ölüm ya da kötü haberin ardından çalınan davul da yaşanan yasin duyurulması anlamına gelebiliyordu (Elbaş, 2017, s. 137).

İslâmiyet'ten önceki Türk devletlerinde han, hakan, kağan, tanhü, şanyü, ve ilteber gibi çok çeşitli unvanlar alan hükümdarların alâmetleri arasında; örgin (taht), otağ (hakan çadırı), tuğ (sancak), kotuz (sorguç) ile birlikte davul da bulunuyordu (Çandarlıoğlu, 2003, s. 96). Tüm bu anlatılanlar çerçevesinde tuğ ve davulun Türk medeniyetlerinde devlet olma alametlerinin

başlıcaları olduğu net bir şekilde ifade edilir. Tuğun genellikle davulla beraber bulunması zamanla “tuğ müziği” ya da “tuğ takımı” kavramlarının doğmasına neden olmuştur.

Türklerde tuğ sadece yalın bir sancak anlamını taşımazdı. Davulla beraber bir bütün olarak anılmaya başlamasının da etkisi ile tuğ, zamanla askeri müziği de çağrıştırmaya başlamıştır. Hunlar, Göktürkler ve Uygurlarda askeri müzik, tuğ müziği olarak adlandırılmaktadır. (Altınölçek, 2015, s. 244).

Tuğ kelimesi çalgı takımı anlamını da taşımakta olup Türk askeri müziğinin ilk adıdır. Tuğ takımlarının kat sayısı hükümdarın gücünü sembolize ederdi. Hükümdar üç tane tuğ kullanıyorsa tuğ takımı da üç katlı olurdu. Ayrıca Türklerde büyük komutanlara, devlet adamlarına ve hükümdar eşlerine de davul ile tuğ verilirdi. (Altınölçek, 2015, s. 244). Tuğ takımlarında kat sayısı, kullanılan çalgı sayısına eşit idi. Yani üç katlı bir tuğ takımında, üç adet çalgı bulunurdu. Hükümdara ait tuğ takımının kat sayısını diğer devlet adamlarının ve komutanların tuğ takımlarının kat sayısı asla geçemezdi. Yani Türklerde her dönem en yüksek tuğ takımı kat sayısı her zaman hükümdarlarda olmuştur.

Tuğ çaldırma eylemi, bir savaş alameti olarak kabul edilir, savaşa giderken ve savaştan gelirken çalınırdı. Davul sesleri, savaş alanlarında bir güç ve gövde gösterisi sergileyerek düşmanın ürkmesine sebep olurdu (Kaya, 2012, s. 96). Böylece ordunun morali yükselir, düşmanın motivasyonun düşmesi sağlanır ve bu şekilde düşmanın geri çekilme olasılığı artırılarak nispeten insan kıyımının önüne geçilmesinin yanı sıra, düşman ordularına üstünlük sağlanarak avantajlı bir konuma geçilmesi hedeflenirdi.

“Savaş alametleri”, eski Türk devletlerinin sembolleri arasında en önde gelen işaretlerdendi ve bu alametler birer savaş aleti gibi kullanılırlardı. Tuğlar savaşta, ordu düzeyindeki birliklerin yerlerini ve hareketlerini gösterirlerdi. Tuğ takımı içerisindeki davullar, ordunun hareketine bir düzen verirlerdi. Hükümdarın yanında duran ve onun komutlarına göre vurulan “hakani kös” ise ordunun hareketlerini yönlendirirdi (Ögel, 1987, s. 19). Köş çalgısı, davulun oldukça büyük bir formunda olan vurmali bir çalgıdır. Bu nedenle savaşlarda filler veya develer yardımı ile taşındığı bilinmektedir. Oldukça güçlü bir sesi olan köş çalgısının sesinin gök gürültüsü gibi ürktücü bir şekilde kilometrelerce öteden duyulduğu ve bu vesile ile ordu henüz görüş açısı içerisinde girmeden düşmanı korkuttuğu bilinmektedir.

Hunlarda Askeri Müzik

Yaklaşık M.Ö. 4. yy.’da kurulan ve tarihte bilinen ilk Türk devleti olan Büyük Hun Devleti, aynı zamanda bilinen ilk askeri müzik topluluğu olan tuğ takımını da oluşturan devlet olarak bilinmektedir. (Anadol ve ark. 2007, s. 630).

Hunlar döneminde müzik her yönüyle devlet ve toplum yaşamının en başta gelen unsurlarından biriydi. Hunların resmi ve dini çalgısı olan davul hem devletin varlık, bağımsızlık ve egemenlik simgelerinden biri, hem de tuğ takımları ile Şaman dininin ve din uluları Kam’ların baş çalgısıydı (Uçan, 2000, s. 22). Bu çerçevede davul çalgısının ilk Türk devleti olan Hunlarda gerek dini merasimlerde gerekse devlet işleri içerisinde sıklıkla ve işlevsel bir şekilde kullanılan önemli bir çalgı olduğu ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle davul çalgısının Türk devlet geleneği ve de Türk askeri müzik geleneği içerisinde kullanımının Hunların kuruluş tarihi olan M.Ö. 4. yy.’a denk geldiğini ifade etmek doğru olacaktır.

Şekil 3. Kam Davulu

M.Ö. 209 yılında Mete Han hükümdarlığında ilk düzenli kara ordusunu kuran Hunlar, ordularını cesaretlendirmek ve düşmanı olumsuz etki altına almak için müzikten yararlanmışlardır. Aynı dönemde Çinlilerin de askeri müzik toplulukları bulunmakla birlikte Hunların müzik unsurunu askeri alanda daha etkin olarak kullandıkları bilinmektedir (Çağlak ve Filiz, 2018: 32). Hunlar savaşta çalınan köslere oldukça büyük anlamlar yüklerlerdi ve savaşlarda bu unsuru etkili bir şekilde adeta bir savaş aleti kullanır gibi kullanırlardı. Bu kösleri ilahi güçlerin çaldığına ve seslerinin ise doğüstü bir olay olarak insanların içlerini titrettiğine inanırlardı (Ögel, 1987, s. 20).

Hunlarda savaş öncesi kurulan otağın önünde Hun bayrağı olarak da adlandırabildiğimiz tuğlara kurbanlar verilmiş ve bu esnada ise davullar çalınmıştır. Ordu ilerlerken tuğların hemen arkasında davullar da ilerler ve çalınırdı (Ögel, 1987, s. 99). Buradan, Hunların savaşı kazanmak için uyguladıkları dini ritüellerden biri olan kurban verme eylemini tuğların önünde ve davul eşliğinde yaptıkları ayrıca, ordularının yürüyüş ritmini ve nizamını düzenlemek için davuldan faydalandıkları anlaşılabilir.

Askeri müziğin Hunlarda resmi ve askeri törenler ile savaş ve yürüyüşlerde kullanıldığı, bununla beraber, Hunların savaş naralarının davul sesine karıştığı ve bunun düşman ordusunu korkuttuğu çeşitli kaynaklarda yer almaktadır (Erendil, 1992, s. 15). Bu bilgiler ışığında Hunların düşmanın motivasyonunu olumsuz bir şekilde etkilemek için davulu etkili bir şekilde kullandıkları ve ayrıca resmi törenlerde de davuldan faydalandıkları söylenebilir.

Hun İmparatorluğu dönemindeki askeri müzik “tuğ takımları” ile yapılmaktaydı ve bu topluluğun adı da yine “tuğ takımı” olarak ifade edilirdi. Güncel isimleri ile boru, davul, zil ve kös çalgıları ile tuğ takımı, tıpkı tuğ gibi devlet sembollerinden sayılmaktaydı. Devleti simgeleyen en önemli unsurlar arasında müzik enstrümanlarının da yer alması Türklerde ilk kez Hunlar ile başlamış olan bir gelenektir (Çağlak ve Filiz, 2018, s. 33; Erendil, 1992, s. 15; Anadol ve ark. 2007, s.623).

Bu çerçevede, Hunların askeri müziğinde davulun yanı sıra, boru, zil ve kös çalgılarının da bulunduğu ve bu enstrüman çeşitliliği ile askeri müzik unsurunun gücünün ve etkililiğinin daha da arttırıldığı görülmektedir. Ayrıca Türklerde davulun devlet alametleri arasında yer almasının ilk Hunlar ile başladığı da bilinmektedir.

Şekil 5. Zil

Şekil 6. Kös

Hunların da tıpkı diğer Türk Devletlerinde görüldüğü gibi askeri müziği oldukça etkili bir şekilde kullandığı bilinmektedir. Ayrıca davula doğaüstü bir anlam yükledikleri, bu doğaüstü anlamı davulu törensel bir şekilde kullanarak lehlerine çevirdikleri ve böylece, ordularının motivasyonlarını üst seviyeye ulaştırarak savaşlarda büyük bir avantaj elde ettikleri görülmektedir. Hunlarda sadece savaşlarda değil resmi törenlerde de tuğ takımlarının kullanıldığı bilinmektedir.

Göktürkler’de Askeri Müzik

Tarihte “Türk” adını kendisini tanımlamak için kullanan ilk devlet Göktürklerdir (552-744). Türk kelimesi ilk defa Çin’de Chou sülalesi (557-579) yıllığında, Batıda Bizanslı tarihçi Agathias’ın (ölm. 582) eserinde, Araplarda Cahiliye Devri şairi Nabiga’t-uz Zubyani’nin (ölm. 600) Divan’ında ve Slavlarda 12. asır “İlk Rus Kroniki” nde geçmiştir (Taneri 1993, s. 289). Türk kelimesinin ilk kez zikredilmesi açısından Göktürkler, Türk tarihinde özel bir yere ve öneme sahiptir.

Göktürk döneminde Türk müzik kültürünü temsil edebilecek donanımda ilk Türk müzikçileri yetişmiştir. Bu dönemde 12 perdeli Türk müziği ses sistemi kuramının Göktürklü “Sucup Akarı” (MS.560) tarafından Çinlilere tanıtıldığı bilinmektedir (Budak, 2006, s. 25).

Göktürklerin resmi çalgıları olan “Köbürge” isimli davul ve boru, resmi törenlerde kullanılarak devletin varlık, bağımsızlık ve gücünü simgeleyen en önemli unsurlarından bazıları olmuştur. Göktürkler döneminde yarı yerleşik-yarı göçebe yaşam tarzına geçilmiş, tuğ takımları artık hükümdarlarla birlikte saraylarda ve beylerin yerleşim yerlerinde de yer almaya başlamıştır (Kaya, 2012, s. 96).

Göktürkler’de, bayrak ve davulun, tayin, yetki istiklâl ve bağımsızlık için tam bir yetki belgesi olduğu açık olarak belli oluyordu. Hiç şüphe yok ki Göktürk Hakanı’nın otağının

önünde, büyük bir kağanlık meheri vardı. Çin tarihleri bunlardan yalnızca, kurt başlı bir sancak üzerinde duruyorlardı. Yine Çinlilere göre Göktürkler, atalarının kurttan türemiş olduğunu, hatırlamak veya hatırlatmak için bu sancağı kullanıyorlardı. Ancak Hunlarda sancağın yanında, kağanlık davulu ile diğer sembollerin bulunduğu da muhakkaktır. (Ögel, 1987, s. 34). Tüm bu anlatılan ışığında Göktürklerin tuğ ve tuğ takımı anlayışları ve kullanım biçimlerinin Hunların ki ile neredeyse bire bir örtüştüğü görülmektedir.

Hunlarla başlayan tuğ takımı geleneği, Göktürk devletinde de varlığını sürdürmüş fakat kayda değer bir ilerleme gösterememiştir. Türk tarihine bakıldığında 200 yıl gibi kısa sayılabilecek bir devlet hayatı neticesinde Göktürk Devletinin yıkılmasından sonra, M.S. 745 yılında Uygur Devleti kurulmuştur (Çağlak ve Filiz, 2018, s. 34). Tarih sahnesi üzerinde bu kısa var oluş, Göktürk devletinin gelişim için süreç gerektiren tuğ takımı geleneğinin neden Hunlarla aynı kaldığını açıklamaktadır. Göktürklerin, Hunlarda var olan hemen hemen her türlü kültürel geleneklerini kendi bünyelerine almış olmaları ve ayrıca da tarih sayfasında kısa soluklu bir devlet olmaları (MS 552-744) tuğ takımı geleneğinin gelişmemesi ve olduğu gibi kalması için oldukça geçerli gerekçeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle tuğ takımlarındaki enstrüman çeşitliliğinin de tıpkı Hunlarda olduğu gibi davul, kös, zil ve borudan ibaret olduğu söylenebilir.

Şekil 7. Boru

Tuğ takımlarının kullanım alanlarının Hunların ki ile belkide tek farklı yanı, Göktürklerin yarı yerleşik düzene geçmesi sonucunda artık hükümdarlarının, devlet adamlarının ve büyük komutanlarının ikâmet ettiği yerlere de tuğ takımlarını yerleşik bir düzene geçirmeleri ve sabitlemeleri gösterilebilir.

Uygurlarda Askeri Müzik

Göktürk Devleti'nin de varisi konumunda olan Uygur Devleti Doğu Türkistan'da kurulmuş ve Asya topraklarının önemli bir bölümünde varlıklarını sürdürmüştür. Aynı zamanda. Hunlar ve Göktürklerde olduğu gibi Uygurlarda da askeri müzik tuğ müziği olarak adlandırılmıştır. Uygur tuğ takımının savaş esnasında kendi ordusunu motive etme, karşı tarafı korkutma gibi işlevlerinin yanı sıra devlet töreni, gelen misafirlerin karşılanması ve önemli olayların duyurulması gibi işlevleri de vardı (Altınölçek, 2015, s. 243-248; Finch, 1997, s. 321).

Çeşitli Uygur yazılarında nöbet değişimleri gibi savaş halleri dışında da tuğ takımı kullanıldığı bilinmektedir. Uygurluların dokuz rakamını uğurlu saymaları sebebiyle, hükümdarlarının en fazla dokuz sancak taşıyabildiği de kaynaklarda yer almaktadır (Kaya, 2012, s. 96).

Tuğlacı'ya göre (1986), Uygurların resmi çalgıları "küvürdetmek" (gümbürdetmek) fiilinden türemiş olan "kövrük" (ya da küvrük) denilen altın işlemeli davul ve boru idi (Akt. Göher Vural, 2018, s. 295). Uygurlar için altın, tıpkı davul gibi kutsal bir olgu idi. Bu nedenle

iki kutsal olgunun yani davul ve altının birleşimi altın davul derin bir sembol durumundaydı ve hükümdarın tuğ takımında kullanılır, çok önemli olaylarda çıkarılıp vurulurdu.

Yüzyıllar boyu Gök Tanrı inancını benimseyen Türkler, Uygurlarla birlikte farklı inanç yapılarıyla tanışmıştır. Budizm, Şamanizm ve Mani dinlerini benimseyen Uygurların toplum yaşamı da bu ölçüde farklılaşmıştır. Bu dinin, “savaşçılık özelliklerini” kaybettiği düşünülmektedir. O döneme kadar savaşarak topraklarını genişleten Türkler, Uygurlarla birlikte savaştan uzaklaşan ve yerleşik yaşama düzenini benimseyen bir yaşam biçimini devam ettirmişler ve bu şekilde Türk kültür hayatında oldukça önemli ilerlemeler kaydetmişlerdir. (Çağlak ve Filiz, 2018, s. 34; Vural, 2012, s. 69).

Uygurların 8. ve 9. yüzyıllarda askeri müzikte zurna kullandıkları Uygurlara ait yazıtlarda bahsedilmektedir (Sertkaya, 1982, s. 16). Askeri müzik çalgılarının büyük bir kısmı, özellikle boru, davul ve zurna gibi çalgıların Uygurlar döneminde günümüzdeki şekli aldıkları değerlendirilmektedir (Vural, 2013, s. 46).

Uygurların yerleşik düzene geçmesi ve Mani dinini seçmesi Türk Kültürünün gelişmesini ve derinleşmesini sağlamıştır. Bu gelişimin kendisine müzikte, dolayısıyla askeri müzikte de yer bulduğu ön görülebilir. Ataları gibi tam göçer ya da yarı göçer olmadıkları için savaş gerekçeleri tam olarak bitmesede gözle görülür bir şekilde azalmıştır. Bu durum, tuğ takımlarının savaşlardan ziyade sosyal ve dini olaylarda ya da devlet işlerinde daha çok kullanılmaya başlanmasına sebep olmuştur. Yani askeri müzik Uygurlarda savaş alanlarından çok diğer alanlarda kendisine daha fazla yer bulmuştur. Elde edilen kültürel gelişme müzik kültürünü dolayısıyla da askeri müzik kültüründe etkilemiş, bu durum tuğ takımlarında çalgı çeşitliliğinin artmasına sebep olmuştur. Uygurlar döneminde davul, kös, zil ve boru gibi tuğ takımı çalgılarına zurna çalgısı da eklenmesi bu kültürel derinleşmenin göstergelerinden biri olarak kabul edilebilir.

Şekil 8. Zurna

Sonuç ve Tartışma

Askeri müzik ilkçağ medeniyetlerinden bu yana varlığını sürdürmüş bir ordu unsurudur. Mevcut kaynaklarda erken dönemde askeri müziğin en organize ve gelişmiş şeklinin Orta Asya coğrafyasında yani Türklerde ortaya çıktığı bilinmektedir. Yaklaşık beş bin yıldan beri dünya tarihinde varlık gösteren Türkler, buldukları yerlerin kültürlerinden etkilenmiş ve bu beş bin yıllık süreç içerisinde farklı isimlerle tarih sahnesinde var olsa da, kültürel birikimlerini nesilden nesile aktarmayı başarmışlardır. Bu derin kültür birikiminin içerisinde müzik kültürü önemli bir yer tutmaktadır. Derinleşen müzik kültürü haliyle askeri müzik geleneğinin de şekillenmesi ve gelişmesine etki etmiştir.

Türklerde askeri müzik geleneğinin askerlik kavramının ilk var olduğu yıllarda başladığı, en eski Türk Kitabesi olan Orhun yazıtlarında görülmektedir. Yine bir çok kaynakta

Türklerde askeri müzik olgusunun sembolü olan bir takım objelerden de bahsedilmektedir. Bu sembollerin en önemlileri, tuğ (bayrak-sancak) ve davul olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel tarifi ile Türklerde ucuna at kılı bağlanmış bir topuzdan ibaret olan fakat islâmiyet öncesi dönemlerde daha çok yine ucuna at kılı bağlanmış altından yapılmış kurt başı şeklinde yapılan tuğ ya da Batı Medeniyetlerinde ki adı ile sancak, tüm devletlerde önemli bir sembol ve kutsal bir kimlik niteliğindedir. Bu nedenle savaşlarda herşeyin ötesinde ilk olarak korunan, uğruna canlar verilen tuğ ya da sancak düşmanın eline geçtiği vakit savaş kaybedilmiş sayılırdı.

Türklerde en az tuğ kadar kutsal sayılan bir unsur olan davul, genellikle tuğ ile beraber bulunurdu. O dönemde devletlerin birbirlerini tanıma imarelerinden birisi de, tanınan devlete, diğer devletlerin hükümdarları tarafından tuğ ve davul gönderilmesiydi. Davul ve tuğ gönderilen boylar artık konumunu güçlendirir, bağımsızlığını bir şekilde ilan eder ve diğer boylar arasında daha üstün ve ayrıcalıklı bir statüde anılmaya başlanırdı.

İslâmiyet öncesi Türklerde ordu kavramı ile beraber başladığı görülen askeri müziğin savaş unsuru olarak kabul edilip bu çerçevede etkili bir şekilde kullanıldığı bilinmektedir. İslâmiyetin kabulüne kadar “tuğ müziği” olarak adlandırılan askeri müziğin ordu içerisinde kullanım amaçları her dönemde ve kurulan her farklı Türk devletinde benzer hedefler doğrultusunda olmuştur. Zaman içerisinde devlet geleneği oturup gelişim gösterdikçe askeri müzik de bu duruma paralel olarak gelişmeye başlamıştır.

Bu hedeflerin en önemlisi; bir taraftan kendi ordusunu motive ederken öte yandan ise, düşman ordusunun özgüvenini kırarak geri çekilmelerini sağlamak, savaşma isteklerini törpüleyerek avantaj elde etmek ve bu şekilde insan kıyımının nispeten önüne geçmektir.

İkincil hedefler içerisinde, herhangi bir kargaşa olmaması açısından ordunun yürüyüş ritmini belirlemek; saldırı emrini, geri çekilme emrini, önceden belirlenen herhangi bir stratejiyi ya da savaşın bittiğini duyurmak gösterilebilir.

Üçüncül hedefler içerisinde ise, orduyu her zaman belli bir motivasyon ve dinamizm içerisinde tutmak, tehlikeli ve şüpheli durumları haber vermek ve nöbetçilerin uyumaması ya da dikkatlerinin dağılmaması için belirli zamanlarda uyarıcı konumunda olmak gösterilebilir.

İlk olarak Hun ordularında varlık gösteren tuğ takımlarının ilk önceleri sadece davuldan ibaret olduğu, daha sonra ise; zil, boru ve kös gibi çalgıların da ilave olduğu bilinmektedir. Göktürklerde de durumun Hunların ki ile neredeyse aynı olduğu, tuğ takımlarında kayda değer bir değişimin olmadığı görülmektedir. Bu durumun, Hunlardan sonra kurulan Göktürklerin yarı yerleşik düzene geçmiş olmaları ve yaklaşık 200 yıl kadar tarih sahnesinde varlıklarını sürdürmesi ile bağlantılı olduğu söylenebilir.

Tuğ müziğinin Uygurlarda daha da geliştiği; mevcut davul, kös, boru ve zilin yanı sıra zurnanın da tuğ takımına ilave olduğu görülmektedir. Bunun sebebinin ise Uygurların yerleşik düzene geçmesi neticesinde kültürel gelişim ve etkileşimlerinin daha hızlı ve işlevsel olması ve bu gelişimin müzik kültürlerine dolayısıyla da tuğ müziğine yansması olduğu düşünülebilir.

Uygurların Mani dinini seçmesi ve yerleşik düzene geçmeleri onların savaş gerekçelerinin dolayısıyla da savaşçılık özelliklerinin azalmasına sebep olmuştur. Bu durum, tuğ müziğinin ordularda savaş unsuru olarak kullanılmasından çok, devlet işlerinde ve sosyal alanlarda yaygın bir şekilde kullanılmasının artmasına neden olmuştur. Hunlarda göçülen yerde kurulan hükümdar otağının önüne yerleştirilen tuğ takımı ik olarak Göktürklerde ve sonrasında ise Uygurlarda hükümdarın yaşadığı sarayda sabit bir şekilde kendisine yer bulmuştur.

Tuğ müziği, hem Hunlarda, hem de Göktürkler ve Uygurlarda ordu içerisinde kullanılmasının yanı sıra devlet işlerinde ve sosyal alanlarda da kendisine kullanım alanı bulmuştur. Önemli haberlerin ahaliye duyurulmasında, önemli heyetlerin karşılanmasında, gerek dini, gerek milli, gerekse eğlence amaçlı etkinliklerde de sıklıkla kullanılarak günlük yaşantının vazgeçilmez unsurlarından biri olmayı başarmıştır.

Kaynakça

- Altınölçek, H. (2014). Askerî mûsikî geleneği ve mehterhânenin bir kurum olarak yerleşme süreci. *Yeni Türkiye Türk Mûsikîsi Özel Sayısı, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, 10*, (57), 1114-1120.
- Altınölçek, H. (2015). Türk kültür dünyasında Uygur askeri müziği. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 243-250.
- Anadol, C., Abbasova, F. ve Abbaslı, N. (2007). *Türk kültürü ve medeniyeti*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları.
- Baba, O. (2009). *Türk askeri müzik geleneğinde değişim ve süreklilik*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.
- Budak, O.A. (2006). *Türk müziğinin kökeni gelişimi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Çağlak, E. ve Filiz, S. (2018). Türk devlet geleneğinde askeri müzik ve askeri müzik eğitimi. *Sahne ve Müzik Eğitim - Araştırma e-Dergisi, 7*, 29-56.
- Çandarlıoğlu, G. (2003). *İslam öncesi Türk tarihi ve kültürü*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Elbaş, O. (2017). Mehter ve musika-i hümayun. Ö. Türkmenoğlu, (Ed.), *Anadolunun sırlı sesi müziğiyle Ankara* (136-146). Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
- Erendil, M. (1992). *Dünden bugüne mehter*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları.
- Finch R. (1997). Musical instruments in Uigur literature and art. *Uluslararası Osmanlı Öncesi Türk Kongresi Bildirileri. 27. Aralık 2020*, <http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20DILI/11.php>.
- Gazimihal, M.R. (1955). *Türk askeri muzıkları tarihi*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Göher Vural, F. ve Solmaz, S. (2018). Türk tarihinden örneklerle Manas Destanı'nda müzik türleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 44*, 289-302.
- Güner, S.S. (2007). Osmanlı musikisi ve mehter. *Karadeniz Araştırmaları, 14*, 101-130.
- Kafesoğlu, İ. (1995). *Türk milli kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kaya, E.E. (2012). Türk ordu geleneğinde askeri müzik olgusu. *İDİL Dergisi, 1*(3), 93-105.
- Mahmûd, K. (2005). *Divânü lügâti't-Türk*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Ögel, B. (1987). *Türk kültür tarihine giriş*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Pirgon, Y. (2014). Osmanlı dönemi mehteran-ı tabl-ı alem teşkilatına genel bir bakış. *Akademik Bakış Dergisi*, 42, 107-129.
- Sertkaya, O.F. (1982). *Eski Türkçede musiki terimleri ve musiki alet isimleri*. Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Taneri, A. (1993). *Türk kavramının gelişmesi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Tanrıkorur, Ç. (2005). *Osmanlı dönemi Türk musikisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Türkmen, M.N. (2009). *Osmanlı'da askeri müzik mehter*. İstanbul: AVK Yayın Dağıtım.
- Uçan, A. (2000). *Geçmişten günümüze, günümüzden geleceğe Türk müzik kültürü*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.
- Vural, T. (2012). Türk askeri müziğinin savaşlardaki yeri ve önemi, *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 4(13), 66-74.
- Vural, T. (2013). *Türklerde askerî müzik geleneği: tuğ, nevbet, mehter*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Yıldız, A. (1992). *Türklerde askeri müzik*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi). Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.
- Zekai, K. (1991). *Dini musiki dersleri*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi.

İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi

ISSN 2667-4343

Analyzing The Use of Fairy Tale Characters in Advertisements from The Perspective of Semiology*

Merve Tingir¹

Kastamonu University, Institute of Social Sciences, Art and Design Department

Burak Erhan Tarlakazan²

Kastamonu University, Fine Arts and Design Faculty Faculty, Graphic Design Department

ABSTRACT

Research Article

Advertisement is one of the most important media which creates awareness about a product or service and targets buying. Advertisement uses various appropriate symbols in order to communicate with consumers and impress them. One of the issues addressed in advertising practices is fairy tales. The world-famous fairy tales and beloved heroes of those tales have been used and still used as an advertising element for brands. Automotive, cosmetics, food, clothing, etc. Some brands in the sector prefer to use this method to reach their target audience. Thanks to these tales known by the masses, on the one hand, the attention of the consumer is drawn, on the other hand, an interaction between the advertisement and the consumer can be established. At this point, Sociology, Linguistics and Semiology get involved. In this context, advertisers use their advertisements inspired by famous fairy tales or fairy tale characters in various media. As a research topic, the use of fairy tale characters in printed media was reviewed from the perspective of Semiology and Semiotic analysis was made. In this study, Peirce's and Saussure's works on Semiology was reviewed, advertisement analyses and visual analyses were carried out in the context of Roland Barthes's Denotation and Connotation terms.

Received:
11.02.2021
Revision Received:
27.04.2021
Accepted:
29.04.2021
Published
Online:30.05.2021

Key Words: Semiology, advertisement, fairy tale characters, sign

*This study was produced from the master thesis of the same name.

¹Corresponding author:

Graduate

mgmerve@gmail.com

Orcid: 0000-0001-6215-0408.

²Assoc. Dr.

btarлакazan@kastamonu.edu.tr

Orcid: 0000-0002-5826-2148.

Reklamlarda Masal Kahramanları Kullanımının Göstergebilim Açısından İncelenmesi*

Merve Tıngır¹

Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım A.B.D.

Burak Erhan Tarlakazan²

Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarımı Bölümü

ÖZ

Araştırma Makalesi

Reklam, bir ürün ya da hizmet üzerinde farkındalık yaratan ve satın almaya yönelik en önemli iletişim araçlarından biridir. Reklam, tüketiciyle iletişim kurmak ve onu etkilemek için amaca uygun çeşitli sembollerden faydalanmaktadır. Reklam uygulamalarında ele alınan konulardan biri de masallardır. Dünyaca ünlü masallar ve o masalların sevilen kahramanları, markalar için bir reklam unsuru olarak kullanılmış ve halen kullanılmaktadır. Otomotiv, kozmetik, gıda, giyim vb. sektöründeki kimi markalar hedef kitlelerine ulaşmak için bu yöntemi kullanmayı tercih etmektedirler. Büyük kitleler tarafından bilinen bu masallar sayesinde bir taraftan tüketicinin dikkati çekilmekte, diğer taraftan reklamlarla tüketici arasında etkileşim kurulabilmektedir. Burada devreye sosyoloji, dilbilim ve göstergebilim girmektedir. Bu açıdan bakıldığında reklam üreticileri ünlü masalları ve popüler karakterleri ele alarak hazırladıkları reklamları yorumlayarak farklı mecralarda kullanmaktadırlar. Araştırma konusu olarak, basılı mecralarda yer alan reklamlarda masal kahramanları kullanımının göstergebilim açısından incelenmesi ve gösterge bilimsel analizi yapılmıştır. Araştırmada Peirce, Saussure'ün göstergebilim konusunda yaptığı çalışmalar incelenmiş olup, Roland Barthes'ın düz anlam ve yan anlam konuları paralelinde reklam analizleri ve görsel çözümlenmeler yapılmıştır.

Alınma

Tarihi: 11.02.2021

Düzeltilmiş Hali Alınma

Tarihi: 27.04.2021

Kabul Edilme Tarihi:

29.04.2021

Çevrimiçi Yayınlanma

Tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, reklam, masal kahramanı, gösterge

*Bu makale aynı adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹*Yüksek Lisans Mezunu*

tngmerve@gmail.com

Orcid: 0000-0001-6215-0408

²*Doç. Dr.*

btarлакazan@kastamonu.edu.tr

Orcid: 0000-0002-5826-2148

Giriş

Topluluk oluşturmak, birlikte yaşayabilmek ve yaşadığımız kültürün değerlerini paylaşabilmek için iletişim önemli bir etkidir. Bu bakımdan insanlar ilk çağlardan beri birbirleriyle anlaşabilmek için çeşitli iletişim yöntemlerini kullanmışlardır. Duman, ateş, değişik sesler, duvarlara ve taşlara yapılan çizimler vb. ilk ifade araçlarından. Bir kültürü; gelenek ve görenekler, dil ve din gibi bazı değerler oluşturmaktadır. Bu yapı ortak göstergeleri barındırmakta, nesillerce anlaşılmakta ve aktarılmaktadır. Bir göstergeyi anlamak için benzer iletişim yapı ve özelliklerine aynı zamanda belli bir bilgi birikimine sahip olmak gerekmektedir. Göstergeler bir iletişim kurma biçimidir. Fakat kişi aynı kültüre sahip değilse ya da belli bir bilgi birikimi yoksa göstergeyi anlayamayıp yanlış yorumlayarak iletişimi kesintiye uğratabilmektedir.

Göstergebilim, reklamcılıkta bir ürünü tüketiciye etkili bir şekilde sunmak için kullanılan bir unsurdur. İşaret, sembol vb. kodlar reklamlarda verilmek istenen mesajı göstermekte ve bu sayede göstergebilim iletişimi sağlamaktadır.

Dünyaca ünlü masallar ve o masalların sevilen kahramanları, markalar için bir reklam unsuru olarak kullanılmış ve halen kullanılmaktadır. Otomotiv, kozmetik, gıda, giyim vb. sektörlerdeki kimi markalar hedef kitlelerine ulaşmak için bu yöntemi kullanmayı tercih etmektedirler. Büyük kitleler tarafından bilinen bu masallar sayesinde bir taraftan tüketicinin dikkati çekilmekte, diğer taraftan reklamla tüketici arasında etkileşim kurulabilmektedir.

Makale çalışmasının amacı, basılı mecralarda yer alan reklamlarda masal kahramanları kullanımının göstergebilim açısından incelenmesi ve gösterge bilimsel analizini yapmaktır. Araştırmada Peirce, Saussure'ün göstergebilim konusunda yazdığı yazılar ve Roland Barthes'ın düz anlam ve yan anlam konuları paralelinde reklam analizleri ve görsel çözümlenmeler yapılmıştır. Araştırma konusu olarak çeşitli yıllarda yapılmış, basılı ve görsel mecralarda yer alan ve neredeyse tüm dünyaca tanınmış Pamuk Prenses masallarını konu edinen “*Volvo, Nivea ve Kelloggs*” reklamları ele alınmıştır.

Araştırma sonuçları genel olarak değerlendirildiğinde reklamlarda tüm kültürler tarafından bilinen masalların bilinçaltı etkisiyle tüketiciler için hatıraları ortaya çıkarabilecek masalsı anlatıma ve karakter görsellerine yer verildiği ve reklamlarda tercih edilen konuların benzer, verilmek istenilen mesajların ortak olduğu görülmektedir.

Göstergebilimsel çözümlenmelerin sonuçları değerlendirildiğinde ise geleneksel-modern, teknolojik-ilkel, doğu ve batı ilişkilerinin bir bütünlük sergilediği görülmektedir.

Göstergebilimin Tanımı ve Tarihi

Göstergebilim, göstergelerle uğraşan bir bilim dalıdır. Kendi anlamı dışında farklı bir şey, her tür biçim, nesne, olgu vb. gösterge olarak sınıflandırılmaktadır. Söz gelişi kapıdaki tıkkırtı kapının arkasında birinin olduğunun göstergesi niteliğindedir. Göstergeler; sözcükler, imajlar, sesler, jestler veya nesnelere biçiminde bulunmaktadır (Yaylagül, 2015, s. 11). Farklı biçimde karşımıza çıkan göstergeler, göstergebilimin anlaşılmasını zor olmaktan ziyade, arkasında bir anlam bütünlüğü ve insanlara bir mesaj iletme amacı olduğunu göstermektedir. Göstergebilim işaretler veya anlam yaratma süreci ile ilgilenen bir bilim dalıdır. Sesleri, işaretleri, resim vb. unsurlardan bir anlam çıkararak bunu açıklamayı amaçlayan çalışma alanıdır.

Günümüzde Batı dillerinde kullanılan ve Türkçede göstergebilim ile karşılaştığımız semiyotik sözün Yunan dilinde *semeiotike* teriminden, semiyoloji sözcüğü ise Yunanca *semeion* (gösterge) ve *logia* (kuram ve söz anlamındaki logos'tan) sözcüklerinden gelmektedir. Gösterge anlamındaki Yunanca *semeion* felsefi bir tanımlama olarak İÖ 5. yy Yunanlı hekim Hippokrates ve Yunanlı felsefeci Parmenides tarafından daha çok “*kanıt*”, “*belirti*”, “*septom*” olarak dile getirilen Yunanca *tekmerion* ile aynı anlamda kullanılmıştır (Rifat,

2009, s. 27). Özellikle tıp alanında kullanılan bu kavram insanı kendine merkez almış olup, insan merkezli sorun veya olayların bize anlattıklarını iletmek için kullanılmıştır ve günümüzde hala etkisi devam etmektedir.

Gösterge kavramı, eskiçağdan beri Eflatun, Aristoteles, Stoacılar, John Locke ve J. H. Lambert gibi birçok felsefeci ve bilim adamı tarafından ele alınarak, kullanılmıştır. Ancak gösterge kavramı, ilk kez 20. yy'de dilbilimci Ferdinand de Saussure ve mantık alanında çalışmalar yapmış olan olan Charles Sanders Peirce tarafından bilimsel olarak ele alınarak, incelenmiştir (Bozkurt, 2013, s. 325).

Gösterge

İnsanların bir topluluk yaşamı içinde birbirleriyle anlaşmak için yarattıkları ve kullandıkları doğal diller (Türkçe, İngilizce, vb.), çeşitli jestler (el-kol hareketleri), sağır-dilsiz alfabesi, trafik işaretleri, bazı meslek gruplarında kullanılan flamalar (denizcilerin flamaları), reklam afişleri, moda, mimarlık, edebiyat, resim, müzik, vb. çeşitli birimlerden oluşan birer dizgedir. Bu birimler genellikle gösterge olarak adlandırılmaktadır (Rifat, 2009, s. 12). Hastalık göstergesi olan öksürme; tencerenin altının tuttuğunu gösteren yanık kokusu; kavga belirtisi olan bağırma sesleri birer göstergeye örnektir (Dinçer, 2006, s.30). Göstergenin kendisi o nesneyi ifade etmediği halde, o nesneyi ifade eden bir birim olduğunu, en iyi Magritte'in resimleri gösterir. Magritte'in elması ve piposu, göstergebilime girişin vazgeçilmez yapıtaşlarından (Akerson, 2005, s. 21).

Görsel 1. Magritte'in piposu

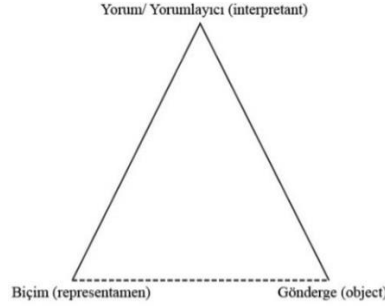
Magritte resme “*Bu bir pipo değildir*” yazmıştır. Görülen sadece bir pipo resmidir onu alıp içemeyiz. Resimdeki pipo, (Görsel 1), (URL-1, 2018) gerçeğinin yerini tutan bir göstergesi olmaktadır (Akerson, 2005, s. 21). Gösterge, bir şeyin yerine geçip aynı özellikler barındırdığından, kendisinden başka bir nesne, olgu, varlık belirten öğeler olarak tanımlanmaktadır. Örneğin duman ateşin, gülen yüz mutluluğun, kuş sözcüğü ise bir hayvanın göstergesidir (Vardar, 1982, s. 52). Göstergebilim örneklerinden de görüldüğü gibi göstergeler hayatın her alanında karşımıza çıkmaktadır. Farklı dil ve kültürler, semboller, hayatın olağan akışında farklı inanışlar, sanat dalları gibi olgularla bizlere gösterilmeyeni göstermektedir. Kimi zaman bu göstergeler bir şekille kimi zaman ise kodlar ile çözümlenmektedir.

Gösterge aynı dili konuşan kişilere aittir. Örneğin yolda karşılaştığımız bir tabelada yer alan inek görseli aynı dilde ve aynı kültürdeki kişilerce o yoldan bir ineğin çıkabileceğini bu yüzden dikkatli geçmesi gerektiğini ifade etmektedir. Oysa o işaret ineğin kutsal sayıldığı Hindistan'da farklı şekilde algılanmaktadır. Göstergebiliminde önemli olan göstergelerdir ve göstergebilimin konusunu oluşturmaktadır.

Peirce'ün Göstergesi

Peirce açısından, gösterge bir kimse için farklı bir ölçüde ve amaçla bir şeyin yerini alabilen herhangi bir şeydir. Bir kişinin aklında kendisiyle eşdeğerde ya da gelişen bir gösterge oluşturur. Bu oluşturulan göstergeye Peirce, birinci göstergenin yorumlayanın adını verir.

Göstergeleri üçe ayırır Peirce; örneğin nesnelere açısından bağlantı, benzerlik ya da saymacılık içermeleri açısından belirti, görüntü ve simge biçiminde bölümler, dili bu genel çerçevede açısından simgesel olarak incelemektedir (Barthes, 1979, XII). Peirce'ün göstergesi üç düzlemlidir (triadic). Peirce'e göre, göstergenin somut halini algılamakta, neyi temsil ettiğinin farkında olunması sürecini içerir. Yorum süreci, yorumlayıcı gerektirmektedir (Şekil 1), (Akerson, 2005, s. 109).

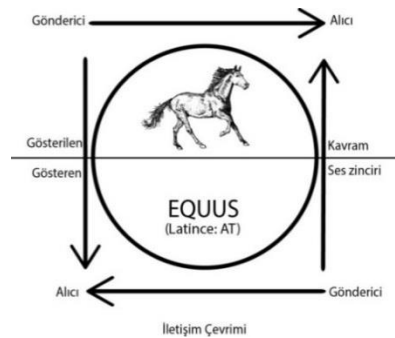

Şekil 1. Peirce'ün gösterge anlatımı

Peirce'ün şemasıyla ilgili üçgenin bütün köşeleri birbirleriyle yakından ilişkilidir. Şekildeki gösterge Saussure'ün gösterenine, yorumlayıcı ise onun gösterilenine benzemektedir. Yorumlayıcı, göstergeyi anlayan, aklında bir kavram beliren kimsedir, nesne ise bu zihinsel kavramın dış dünyadaki gerçekliğidir. Ancak Saussure, nesnelere pek ilgilenmediğini belirtmiştir (Dinçer, 2006, s. 36). Peirce'ün yaklaşımının en göze çarpan tarafı, gösterge kavramı için önerdiği sınıflandırma biçimidir. Önerdiği üç parçalı modelde, gösterge bir kavramın yerini alabilen ifadedir; yorumlayan (interpretant) göstergeyi yorumlayan farklı bir göstergedir ve nesne (object) göstergenin karşılık bulduğu kavramdır (Atabek ve Atabek, s. 70). Peirce göstergebilim modeli şu şekilde ifade edilir; bir gösterge diğerinin yerini doldurabilme özelliğine sahip olan şeyi ifade eder. Göstergenin seslendiği kişinin aklında gelişmiş bir gösterge şekli oluştururlar. Bu göstergeyi, birinci göstergenin tanımlayıcısı olarak nitelediğinden bahsetmektedir (Zeman 1977'den aktaran Fiske, 2003, s. 64).

Ferdinand de Saussure'ün Göstergesi

Saussure, iletişimin gösterge dizgelerine dayandığını alfabe, mors alfabesi, gemicilerin haber yöntemleri, sağır-dilsizlerin işaretlerle konuşma dilleri, nezaket kuralları, edebiyat gibi pek çok şeyin, göstergebilimin alanı altında incelenmesi gerektiğini söylemiştir (Akerson, 2005, s. 60), (Şekil 2).

Şekil 2. Saussure'ün Göstergesi

Gösterenin temsil ettikleri ve gösterilenin unsurları verilmek istenilen mesajın kişiler tarafından algılanmasını sağlayan mesajların bütünüdür. Sessiz olarak gösteren ve gösterilen' in ifade ettiği bu durumun algılanması iletilmek istenilen ve alınan mesajın

bütününü oluşturmaktadır. Dilbilimin bize göstergesi olan mesajın söyleniş şekli, yani nasıl iletildiği önem kazanmaktadır.

Saussure göstergeyi, gösterilen veya gösterilen kavram ile bir gösteren ya da işitimi imgesi arasındaki birleşimden ortaya çıkan ifadeyi belirtmek için kullanır, göstergebilimi göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyen bir bilim olarak adlandırır (Sığırcı, 2016, s. 32). Bir göstergeyi anlamamızı sağlayan kodların düzenlemesiyle gösterge anlamları oluşmaktadır. Göstergelerin anlamlandırılma biçimleriyle ilgili, göstergebilimin düz ve yan anlamlarının düzgün bir biçimde oluşması dilsel / dizimsel düzlemin ve görsel kodların birleşmesiyle oluşmaktadır.

Düz Anlam ve Yan Anlam

Düz anlam, dünyadaki nesnenin, zihinde oluşturduğu resimdir. Bu resmin sınırını ise kültür belirlemektedir (Sığırcı, 2016, s. 74). Düz anlam, dünyadaki nesnenin, zihinde oluşturduğu resimdir. Bu resmin sınırını kültür düzeyi belirlemektedir. Göstergenin belirli düz anlamları vardır ve düz anlamla gösteren arasında bir ilişkiyi ifade eder. Kelimenin sözlük anlamına denk gelir; düz anlam, kavram (zihinsel durum) düzeyindedir; gerçekte ilişkisi dolaylıdır (Yengin, 1996, s. 109). Düz anlam gösterge içindeki anlamdır, gösterenle gösterilen arasındaki ilişkiyi inceler. Örneğin, bir köprüyü gören kişinin hafızasında oluşan görsel imge, o kişide köprü kavramını oluşturur. Böylece kişi, köprü görüntüsü ile köprü kavramı arasında açık bir ilişki oluşturur (Teker, 2009, s. 76). Bir sözcüğün düz anlamına kullanımı sırasında eklenen ve iletişimde bulunanların tamamı tarafından kimi zaman algılanamayan, imgelere, öznel izlenimlere, coşkulara, vb. ilişkin ikincil anlamlarıdır (Sığırcı, 2016, s.74).

Şekil 3. Barthes'in Düz Anlam Yananlam Şeması (Barthes, 1998, s.184'den aktaran Arslan, 2016, s. 31).

Her göstergenin birinci düzeyde algılanan bir gösterileni vardır. Birinci düzeyde algılanan bu gösterilen göstergenin sözlük anlamını oluşturur. Ancak bu gösterge anlamsal olarak kayma yaşayıp ilk algılanan gösterilenin dışında başka gösterilenlere de bağlanabilir. İkinci düzeyde algılanan bu gösterilenler ise göstergenin yan anlamlarını oluşturur. Böylelikle yan anlam, ilk göstergenin göstereni olarak ilk göstergeyi kapsar ve ikinci bir anlamlama dizgesi ortaya çıkarır (Şekil 3), (Barthes, 2014, s. 84). Roland Barthes, yan anlam, bir belirleme, bir bağıntı, bir yinelem, önceki ve sonraki ya da dışarıdaki metnin bağlanma gücü olan bir özelliktir (Barthes, 1996, s.19).

Reklam ve Göstergebilim

Reklam çeşitli medya aracılığıyla belirlenen sponsorların ürünleri, hizmetleri veya fikirleri hakkında ücretli ve genellikle ikna edici olan bilgilerin yer aldığı kişisel olmayan bir iletişim biçimidir (Bovee ve Arens, 1989, s. 5). İlk çağlarda insanlar dumanla, sesli aletlerle ve mağara duvarlarına çizilen resimlerle iletişim kuruyorken günümüzde sürekli gelişen ve yenilenen teknolojik cihazların kullanıldığı ortamlarda iletişim kurulmaktadır. Tellallarla başlayan ilk reklamcılık örnekleri matbaanın bulunmasıyla 1450'lerden günümüze kadar yazılı, çizimsel, resmedilmiş duyuru afişleri, tanıtım ifadeleri vb. unsurlarla süregelmiştir (Çamdereli,

1999, s. 234). Gutenberg'in 1450'de matbaayı bulmasıyla bilinen ilk basılı eserler dini kitaplar olmuş ve ardından bu teknoloji reklam uygulamaları içinde kullanılmaya başlanmıştır.

Reklamın tarihsel başlangıcı, Eski Yunan'daki kasaba tellallarının, esir ve sığır satarken sokaklarda halka seslenmek suretiyle yaptıkları duyurular şeklinde hayat bulmuştur. Bu nedenle ilk reklamların sözlü olduğu görülmektedir. Çünkü bir iletişim aracı olarak söz, yazıdan önce kullanılmaya başlanmıştır. İlk yazılı reklamların ise M.Ö. 3000 yıllarında Mısır'da papirüs üzerine yazılmış ve sahibinden kaçan bir kölenin geri dönmesi için hazırlanan bir reklam olduğu düşünülmektedir (Çakır, 1997, s. 7). İlk basılı reklamcılık örneği, matbaanın icadından çok sonra İngiltere'de William Caxton isimli bir matbaacının bastığı kitapları satamadığı için hazırladığı ilanları basarak, bunları kiliselerde dağıtmasıdır (Acıman, 1990, s. 9).

Günümüzde güncel bir yapıya bürünen reklam; içerdiği satış, bilgilendirme, ikna etme, güncelliği yakalama, medya takibi, yeni tasarım alternatifleri gibi ürün ve hizmetin satışını daha kolay ve hızlı bir şekilde ortaya koyacağı alanlara yönelmiştir (Aydoğan ve Keş, 2019, s. 130).

İşitsel, görsel, görsel-işitsel vb. yollarla ürünün tanıtımını yapan ve hedef kitlede satın aldırma arzusunu uyandırmayı amaçlayan reklam, birçok göstergesi içinde bulundurmaktadır (Günay ve Sönmez, 2012, s. 112).

Reklamlar, içeriklerinde yer verilen görsel öğeler ile tüketiciyle iletişime geçmektedir. Tanıtım ve satın almaya yönelik bu görsel iletiler ve bunların altında yatan gizli anlam ve mesajlar göstergeler yoluyla çözümlenmektedir.

Reklamın tarihsel gelişimine bakıldığında, 1960'lı yıllardan sonra psikoloji ve dilbilim gibi diğer bilim dalları ile yakın bir ilişki içine girdiği gözlenmektedir. Bu bilim dalları özellikle reklam mesajının yaratılması ve algılanması aşamasında pazarlama ve reklam uzmanlarına çok yararlı birtakım araçlar sunmuştur. Bu araçlardan biri olan göstergebilim ve gösterge bilimsel analiz müşterilerin, ürünleri gerçek amaçlarından daha çok taşıdıkları anlamlar için satın aldığı bir dönemde pazarlama iletişimcileri için oldukça önem taşımaktadır (Yakın, 2013, s. 25). Göstergebilimciler anlamlama biçimlerini dizgeli ve dizgesiz olarak ikiye ayırmaktadır. E. Buysens ve G. Mounin'ceye göre "bir deterjan markasına ilgiyi çekmek amacıyla biçimi ve rengi kullanan reklam afişi veya aynı deterjan markası için arka arkaya kullanılan afişi dizgesiz" olarak belirtmektedirler. Reklam afiş öğelerinin söylendiği ölçüde dizgesiz olmadığını söylemektedir (Guiraud, 2016, s. 8).

Reklamlarda görsel elemanların etkili kullanımı tüketiciyi ikna etme özelliğine sahiptir. Kullanılan göstergeleri anlamak hedef kitlenin bilgisine, kültürüne ve tecrübesiyle anlamlandırabilmektedir.

Farklı kültürlerle göre farklı anlamlar üstlenen semboller vardır. Örneğin yılan, baykuş, kartal, aslan gibi hayvan sembolleri, pıtırak, gül, lale gibi bitkisel semboller, astrolojik semboller, farklı kültürlerde farklı anlamlara gelebildikleri gibi aynı kültürün içinde anlam dönüşümlerine de uğrarlar (Alp, 2009, s. 3). Ancak bu sembollerin okunması için ait olduğu kültürün uzlaşım değerlerinin ve kodlarının iyi bilinmesi gerekmektedir. Geertz, kültürü temel olarak göstergebilimsel bir kavram olarak tanımlarken, onu anlam arayan yorumsal bir süreçte ele alır. Bu bakımdan sembolik anlatımların okunmasında uzlaşım anlamının dışında yorumun da önemli bir etkisi vardır (Alp, 2015, s. 62).

Reklam Masal İlişkisi

Masalın Biçimbilimi adlı eserinde Vladimir Propp hem masal incelemeleri hem de yapısal anlatı çözümlemesi alanında yöntemsel açıdan öncü olmuştur. Yöntemi belirlerken, masalın çoğunlukla aynı eylemleri değişik kişilere yaptırttığı gerekçesiyle kişilerin işlevlerinde yola çıkarak incelemeye başlamıştır (Yengin, 1996, s. 131). Türkiye de birçok masal reklam filmlerinde kullanılmıştır. Molfix bebek bezi ile ilgili televizyonda yer alan reklam filminde Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler masalını kullanarak, kraliçe rolünü ünlü sanatçı Hülya Avşar oynamaktadır (Görsel 2), (URL-2, 2019).

Görsel 2. Molfix Bebek Bezi Reklamı

Turkcell çocukların interneti doğru ve güvenli bir şekilde kullanması için dijital zekâ projesinin tanıtımını yaparak Kırmızı Başlıklı Kız masalını bir çocuğun hayal dünyasındaki teknoloji ile birlikte anlatmaktadır (Görsel 3), (URL-3, 2019).

Görsel 3. Turkcell Dijital Zekâ Reklamı

Yukarıda bahsedilen reklamlarda masal kahramanlarının tüketici üzerindeki etkisi kullanılarak satın alma alışkanlıklarına etkisi gösterilmektedir. Bu sayede araştırma kapsamında incelenen diğer reklamlarla olduğu gibi Türkiye’de de masal kahramanlarının evrensel olarak dünyanın her noktasında tüketiciye ulaştığı görülmektedir.

Yöntem

Günümüzde farklı birçok toplum tarafından bilinen ve nesilden nesile anlatılan masallar; iletişim ve satış-pazarlamanın ana unsuru olarak da reklamlarda kullanılmaktadır. Bu bölümde seçilen reklamların masallarla olan ilişkisi incelenip özellikle reklamlarda masal kahramanlarının kullanılmasının anlamını ve gerçekte ne anlama geldiği üzerine çözümleme yapılmıştır.

Çalışmada yer verilen reklamlar yazılı medyada yer alan basılı ilanlardır. Çalışma yapılan tarihe kadar (2019) pamuk prenses ve yedi cüceler masalının konusunun işlendiği ve görsel olarak ulaşılabilen reklamlar değerlendirmeye alınmıştır².

İncelenen reklam çalışmaları Saussure’ün çalışma temelini oluşturan gösterge, gösteren, gösterilen, dizisel ve dizimsel düzlemdeki birleşimleri ele alınarak incelenmiştir. Gösterge çözümlemesinde reklamlardaki kahramanların ve kullanılan simgelerin aslında ne anlama geldiği tablolar halinde verilmiştir.

Dizisel ve dizimsel boyutta incelenen reklamlarda ürünle ilgili ikili karşıtlıklar oluşmaktadır. Bu zıtlıklar tanıtım yapılan ürünün piyasadaki diğer ürünlerden ayıran

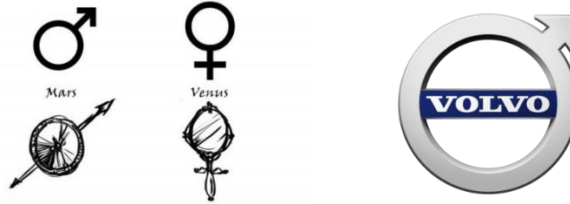
² Makalenin oluşturulduğu tez çalışmasında 17 reklam analizi yapılmıştır. Tez kapsamında Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Kırmızı Başlıklı Kız, Alice Harikalar Diyarında, Rapunzel, Kül Kedisi, Sihirli Fasulye, Kurbağa Prens ve Pinokyo masallarının kullanıldığı, Volvo, Nivea, Kellogg’s, Gandhi, Rush, Garnier, Bru, Levis, Hero Baby, Omo, Jeep ve Cın Woodtec markalarına ait reklamlar ele alınmıştır.

özelliklerini ortaya çıkarmaktadır. Diğer bölümde ise, reklamlarda kullanılan kodlar, metaforlar ve metonimleri üzerine yorumlamalar getirilmiştir.

Reklamlarda Masal Kullanımının Göstergibilimsel Çözümlemesi

1. Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler Konulu Volvo Reklam Analizi

Volvo, 1927 yılından beri faaliyet gösteren İsviçre merkezli bir otomotiv firmasıdır. Markanın logosunun anlamı: logodaki oklu daire mitolojide demir silahlarla savaş meydanlarında savaşan, savaş tanrısı Mars'ı sembolize etmektedir (Görsel 4), (URL-4, 2018). Bu anlamda gücü ve sağlamlığı logosunda kullandığı sembollerle Volvo'yu simgelemektedir.

Görsel 4. Volvo amblem

Firmanın piyasaya çıkardığı yeni ürünü olan XC90'nı Euro RSCG3 Güney Afrika reklam ajansı tarafından 2009 yılında tanıtımı yapılmıştır. Ajans, firmanın reklamını yaparken dünyaca ünlü olan "Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler" masalını işlemeyi tercih etmiştir (Görsel 5), (URL-5, 2018). Masal 1812 yılında Grimm kardeşler tarafından yazılmıştır.

Görsel 5. Pamuk prenses ve yedi cüceler Volvo reklamı

Reklam metninde (sağ üst köşede) "THE VOLVO XC90. WIHT SEVEN SEATS SORRY." (Üzgünüz yedi koltuklu) yazısının olması piyasaya çıkardığı yeni ürününün yedi koltuklu olmasını vurgulamaktadır. Kullanılan fontlar kolay okunabilen, modern ve yenilikçidir. Reklamda günümüze uyarlanmış haliyle Pamuk Prenses⁴ ıssız bir yolda otostop çekmektedir. Arka plan olarak ormanlık yeşil bir alan tercih edilmiştir. Reklam afişinde sadece pamuk prensesi görülmektedir ne yedi cüceler ne de ortada bir araba vardır. Beyaz bir sütun üzerinde markanın logosu, onun altında ise sloganı ince bir fontla "yaşam için Volvo" yazısı yer almaktadır. Prensesin otostop çekişinden araba reklamı olduğu anlaşılmaktadır. Masalda

³ Euro RSCG ajansları 2012 yılında Havas Worldwide olarak ismi değiştirmiştir.

⁴ A. F. Bilkan, **Masal Estetiği**, Timaş Yayınları, İstanbul 2001, s. 58-59 çalışmasında masallarda kullanılan yedi sayısıyla ilgili "yaratılışın sayısı olarak belirtilmektedir. Kur'anı Kerim'de Allah yeri ve göğü yedi tabaka da yaratmıştır. Eski Mısır'da cennete giden yedi yol vardır. Yahudilere göre, kâinat yedi günde yaratılmıştır. Masallarda yedi gün yedi gece, yedi yıl ve yedi cüceler gibi sembollerin arkasında dini ve batıl inançların olduğunu" belirtmektedir.

prensese evcimen, uysal ve hanım hanımcık bir kız olarak bilinmektedir. Reklamda ise bunun tam tersine prensese otostop çekmez ama konu Volvo olduğunda çekiyor algısı yaratılmaktadır. Prensese saç kesimi kısa tercih edilerek daha modern bir hava verilmiştir. Reklamda araç gösterilmemekte; bunun yerine masalsı bir hava verilerek bu sayede tüketicide merak hissi uyandırılmak istenmiştir. Arabanın yedi koltuğu olduğu yedi cüce üzerinden vurgulanmıştır. Bu nedenle pamuk prensese arabaya alınmadığı anlaşılmaktadır. Kullanılan slogan da bu görüntüyü destekler niteliktedir. Masala göre, cüceler prensese çok sever ve onun mutluluğu ve rahatlığı için her türlü fedakârlığı yaparlar. Fakat reklamda ele alınan konuda Volvo prensesden daha ağır basmakta ve prensese arabaya almadıkları görülmektedir. Bu durum prensese yüz ifadesinden (kızgınlık) anlaşılmaktadır. Elini beline koyması da işaret dili olarak kızgın, sinirli olduğu anlamını desteklemektedir. Reklamda, olayın ormanlık bir alanda geçmesi ise masala göndermedir. Reklamın hedef kitlesi orta yaş grubunda, geniş bir aileye sahip olan bireylerdir.

Tablo 1. Pamuk Prensese ve Yedi Cüceler Volvo Reklamı Gösterge Çözümlemesi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Pamuk Prensese	Modern, güzel, seksi
Doğa	Orman, dağ	Teknolojinin hâkim olmadığı, el değmemiş doğa
Gökyüzü	Bulutlar	Kasvet, karanlık
Zemin	Yol	Devamlılık

Reklamda kullanılan göstergeler “*insan*”, “*doğa*”, “*gökyüzü*” ve “*zemin*” olmak üzere, dört başlık altında incelenebilir (Tablo 1). İnsan göstergesi olarak dünyaca ünlü masal kahramanı Pamuk Prensese seçilmiştir. Gösterge insan, güzelliği ve zarafeti herkes tarafından bilinen, yardımseverliği ve ağır başlılığıyla tanınan Pamuk Prensese dir. Reklama göre ise onun çağrıştırdığı gösterilenler, modernlik, güzellik ve seksapalitedir. İkinci gösterge doğa; gösterilen ise ormanlık alan, ıssız ve teknolojinin hâkim olmadığı işlenmemiş bir doğadır. Üçüncü gösterge gökyüzü, gösterileni bulutlardır. Gösterileni ise kasvetli ve karanlık bir hava veren bulutlarla birleşmektedir. Dördüncü gösterge ise; prensese üzerinde durduğu zemindir. Bu zemin arabaların geçtiği yoldur. Ayrıca bu yolun eğimli yapısı ağaçlar arasında devamının görünmemesi yolun devamlılığını göstermektedir.

1.1. Dizisel ve Dizimsel Çözümleme

Reklamdaki ikili karşıtlıklar verilmiştir: Modern / geleneksel, kadın / erkek, güzel / çirkin, doğa / şehir, ıssız / kalabalık, güvenli / tehlikeli, geniş / dar ve mutlu / mutsuz.

Reklam çözümlemesindeki bu farklılıklar verilmek istenen mesajın öğelerini ortaya çıkarmaktadır. Mesaj Volvo'nun XC90 aracının geniş, güzel ve modern oluşudur. Bu arabayı satın alırsanız her türlü doğa koşullarında geniş ailenizle istediğiniz her yere rahatlık, konfor ve güvenle gidebilirsiniz mesajı vermektedir.

1.2. Kodlar, Metafor ve Metonimi

Reklamda kullanılan kodlar, dizisel ve dizimsel çözümlemelerde belirtilmiştir. Kullanılan kodlar doğrudan yaşadığımız kültürle alakalıdır. Bu reklamı anlamakta belli bir eğitim ve kültür birikimi gerektirmektedir. Kültürel kodlanma, doğuştan itibaren başlayan, zaman içerisinde gelişen, farklı kültürlerin de kodlanmasıyla çetrefilleşen, ilginç bir süreçtir. Neyi, ne zaman isteyeceğimizi, neyi sevdiğimizi, neyi sevmediğimizi şekillendirmektedir. Bu kodları ifşa etmek zordur, ancak kişinin farklı kültürlerle tanışmasıyla bu kodları fark etmesi, hayata bakışını değiştirebilir (Kasnakoğlu, 2019, s. 1).

Pamuk Prenses kültürel bir simgedir bu nedenle, reklam bu masalı bilen kültürlere hitap etmektedir. Çünkü masalda prenses yedi cüceyle birlikte yaşaması ve Volvo XC90 ürününün de yedi koltuğunun olması arasında bir ilişki vardır. Prensesin elbisesindeki renkler; sarı, mavi ve kırmızıdır. Bu renkler gerek masaldaki gerekse basılı materyallerdeki haliyle kullanılmıştır.

Mavi rengin anlamı algılanan gerçekliktir, kırmızı, hayal gücünü ifade etmektedir, sarı, ışığın, sevincin ve verimliliğin rengidir, yeşil ise tabiata hâkim bir renk, umudu, yeniliği, gençleşmeyi ve yeniden canlanmayı ifade etmektedir. Bu kodlar ile reklamdaki kızın bir prenses olduğu anlaşılabilir. Reklamda bir kadın yerine prenses kullanılması, masal karakterini gerçek hayatla buluşturmasını metafor olarak göstermektedir. Pamuk Prenses Volvo'nun metaforudur. Volvo kadar güzel, yenilikçi ve moderndir. Metonimik olarak ise, aracın yedi koltuklu oluşu yedi cücelerle anlatılmaktadır. Reklamda bir masal anlatısı kullanılması ise tüketiciye masal gibi bir arabadaki özellikleri göstermektedir. İzleyiciden reklamda aracı görmediği için pamuk prensesle otostop arasındaki bağlantıyı kurması beklenmekte, burada da yardıma slogan yetişmektedir.

2. Pamuk Prenses Nivea Reklam Analizi

Nivea 1911 yılında Almanya'da kurulan cilt ve vücut kremleri üreten bir firmadır. Nivea Latince anlamıyla kar beyaz anlamına geldiği için firmada bu ismi kullanmayı tercih etmiştir. Firmanın kar beyaz anlamından dolayı reklamlarında pamuk prenses karakterini kullanmayı tercih etmiştir. Burada kar beyaz ve pamuk kavramlarının birbirilerine anlam olarak çok yakın olduğu görülmektedir. Masaldan bilindiği kadarıyla prenses kar tanesi kadar beyaz bir ten rengine sahiptir ve bu da reklama taşınmıştır. TBWA5 Brüksel reklam ajansı 2005 yılında reklam çalışmalarında pamuk prenses karakterine yer vermiştir.

Görsel 6. Pamuk Prenses Nivea Reklamı

Reklamda Pamuk Prenses karakteri kollarına kadar görülmektedir ve yanında yedi cüceler yoktur. Prenses siyah kısa saçlarıyla modern bir görünümle karşımıza çıkmaktadır. Reklamda modelin kafasını eğerek sempatik gülümsemesi tüketicide ürüne karşı daha olumlu ve samimi bir düşünce uyandırmaktadır. Ayrıca Pamuk Prensesin oldukça koyu ten renginin dikkat çekmesi için kıyafeti ve saç bandının oldukça açık tonda renkler tercih edilmiştir (Görsel 6), (URL-6, 2018).

Arka plan olarak beyaz bir zemin kullanılmış, sağ alt kısımda ise Nivea'nın ürünü ve sloganı yer almaktadır. Reklam metninde "NİVEA SUN Self tan spray" (Kendiliğinden bronzlaşan sprey) yazısı Nivea'nın mavisıyla ve düz bir fontla yazılmıştır. Güneş kremi olan

⁵ TBWA, 1970 yılında Paris'te kurulan doksan beş ülkede reklam ofisi bulunan çok uluslu bir reklam ajansı firmasıdır. Şirketin kurucularının baş harflerinden firmanın ismi oluşmaktadır.

sprey ürünün kendiliğinden bronzlaştırıcı etkisini göstermek istenmektedir. Masalda anlatıldığı kadarıyla prenses, pamuk kadar beyaz tenli güzeller güzeli bir kızdır. Reklamda ürünün ne kadar etkili olduğunu belirtmek için pamuk tenli prensesin tenini nasıl bronzlaştırıldığı gösterilmektedir. Prensese sadece yüzü, kolları görünmekte ve kıyafetine göğüs dekoltesi verilerek ve bronz teni sergilenmek istenmiştir. Kıyafetinin renklerinin soft tonlarda olması ve dışlarının beyazlığıyla bronz etkisi daha fazla ön plana çıkartılmıştır.

Tablo 2. Pamuk Prensese Nivea Reklamı Gösterge Çözümlemesi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Pamuk Prensese	Modern, güzel, esmer
Esmerlik	Güzel kadın	Bronzlaştırıcı etki

Reklamda kullanılan göstergeleri “*insan*” ve “*esmerlik*” olmak üzere iki başlık altında inceleyebiliriz (Tablo 2). İnsan göstergesi olarak masal kahramanı Pamuk Prensese seçilmiştir. Gösterileni ise, modern, güzel ve esmer bir tene sahip olmasıdır. İkinci gösterge esmer bir ten göstereni güzel bir kadındır. Gösterileni bronzlaştırıcı spreyn etkisidir.

2.2. Dizisel ve Dizimsel Çözümleme

Reklamdaki ikili karşıtlıklar verilmiştir: Modern / geleneksel, güzel / çirkin ve beyaz / siyah.

Bu farklılıklar verilmek istenen mesajı ortaya çıkartmaktadır. Nivea Sun’ın pamuk prensesi bronzlaştırdığını göstermektedir. Bu ürünü kullandığınızda kendinizi prensese gibi güzel hissedeceksiniz anlamını vermektedir. Kadınların bir kısmı bronzlaşmayı sevmekte bronzlaştırıcı ürünlere başvurmaktadır. Bu ürünü kullanan beyaz tenli pamuk prensese üzerinde bile ne kadar etkili bir sonuç gösterdiği vurgulanmaktadır.

2.3. Kodlar, Metafor ve Metonimi

Reklamlar, tüketiciye hitap ettiği için hedef kitle ekonomik ve kültürel açıdan etkilemektedir. Reklamda kullanılan kodlar, dizisel ve dizimsel çözümlemeye belirtilmiştir. Masalı bilen tüketici prensese beyaz tenli olduğunu bildiği için ürünün ne kadar etkili olduğunu anlayacaktır.

Prensese elbisesindeki renkleri incelediğimizde; mavi, beyaz ve sarının soft tonları hâkimdir. Beyaz renk saflığı ve temizliği, mavi kararlılığı ve güveni, sarı ise güneşin rengi olduğu için canlılığı simgeler.

Reklamda beyaz tenli bir insan yerine siyah tenli esmer bir insan kullanılması ve normalden çok fazla kömür karası bir bronz tene sahip olması, firmanın güneş kreminin bronzlaştırıcı etkisinin ne kadar güçlü olduğu, metafor olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pamuk Prensese, beyaz tenini pamuğun beyazlığıyla özdeşleştirmeleri metonimidir. Nivea anlamının kar beyaz olması, Pamuk Prensese beyaz teninin pamuk gibi yumuşak ve temiz olması da bir metonimi olarak değerlendirilir.

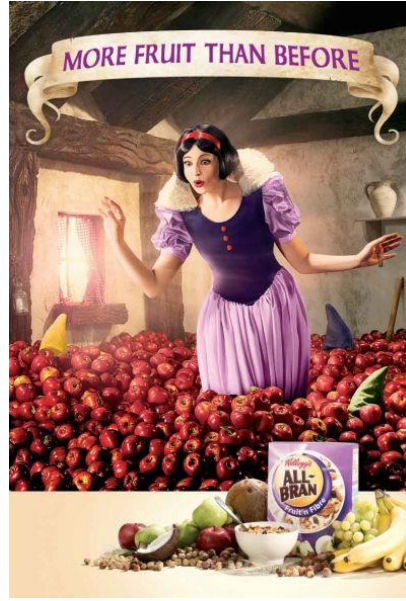
Reklamda beyaz teniyle bilinen bir masal karakteri kullanılması tüketicinin ilgisi çekmeye yöneliktir. Firma, ne kadar beyaz tenli olursanız olun ürünün pamuk prensese bile bronzlaştırdığını vurgulamaktadır.

3. Pamuk Prensese ve Yedi Cüceler Kellogg's Reklam Analizi

Kellogg's 1906'da Amerika'da kurulan bir kahvaltılık gevrek üreten bir firmadır. Kellogg's All-Bran Fruit'in Fibre mısır gevreğinde “öncekinden daha fazla meyve” kullanımının reklamını yapmak için, JWT6 Brüksel reklam ajansı, 2008 yılında sevilen ünlü

⁶ 1864 yılında Amerika'da James Walter Thompson tarafından kurulmuştur ve birçok ülkede aynı isimle reklam ajansları bulunmaktadır.

çocuk masalı Pamuk Prenses ve Yedi Cüceleri reklamlarında kullanmıştır (Görsel 7), (URL-7, 2019).

Görsel 7. Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler Kellogg's Reklamı

Reklamda günümüze uyarlanmış haliyle pamuk prenses, saçları kısa kesilmiş ve daha modern bir görünümündedir. Prensesin dizlerine kadar her yerde kırmızı elmalar⁷ vardır ve yedi cüceler kırmızı elmaların içinde kaybolmuş ve algısal olarak kırmızı renkten farklı olarak kontrast renklerle sadece şapkaları görünmektedir.

Reklamda elma kullanımıyla, Pamuk Prenses' in ve masalı bilenlerin de aşına olduğu üzere elmanın sembolik görüntüsüne atıfta bulunmaktadır. Kellogg's mısır gevreği içerisindeki farklı meyvelere dikkat çekmek için üç cücenin elma yığınının altına sadece şapkalarının farklı renkte görünmesi farklı meyvelerin de olduğuna bir göndermedir.

Alt kısımda beyaz şerit üzerinde taze meyveler, yemişler, Kellogg's un kutudaki kahvaltılık gevreği ve bir kâse de mısır gevreği resmi bulunmaktadır. Reklamdaki masalsı havadan farklı olarak, tüketiciye gevreklerdeki meyvelerin çok olduğunu ve taze olduğunu göstermektedir.

Cücelerin şapka renklerinin sarı, yeşil ve mor renkte olduğu göz önünde bulundurulduğunda, alttaki beyaz şerit üzerindeki meyve renkleri ile bu renklerin aynı olduğu görülmektedir. Buna ek olarak paket rengi, pamuk prensesin etek rengi ile aynı renkte olması ve "MORE FRUIT THAN BEFORE" (öncekinden daha fazla meyve) yazısının da mor renk tonunun kullanılması, tüketicinin beğenisi için yapılmış bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca "MORE FRUIT THAN BEFORE" yazısıyla bolluğu da ön plana çıkartmaktadır. Reklam sloganı ürününün öncekinden daha fazla meyve oranının fazla olduğunu belirtmektedir. Font düz ve bold bir karakter tercih edilmiş, yazının altında kullanılan süslü şerit ise masalsı havayı kaybettirmemektedir.

Prensesin yüzünde şaşkın bir ifade vardır ve reklamda göremediğimiz bir yere bakmaktadır. Buda ilerde de çok daha fazla elma olabileceği anlamına ve cüceleri elma yığını altında aradığı anlamına gelmektedir. Ekstra meyveli ve sağlıklı kahvaltılık gevreğini göstermek için elmaların taşan bolluğu görülmektedir.

Elmaların içinde cücelere ait sadece üç tane renkli şapkaları görünmekte ve diğer cüceler de elmaların altında kaldığı düşünülmektedir. Prenses ve cüceler ormanda ahşap bir kulübede

⁷ Bilkan, a.g.e, s. 90. "elma ağacı, gökten üç elma düşmesi, çocuğu olmayan kadına bir dervişin elma vermesi, uyuyan prensesi, bir prensin elma vererek uyandırması gibi motifler elmanın masallardaki değerini gösterdiğini" belirtmektedir.

yaşadıkları için reklamın geçtiği mekân cücelerin evidir. Mısır gevreklerinin daha çok sabah kahvaltıda tüketildiği düşünüldüğünde pencereden içeri giren canlı güneş ışığı sabah olduğu algısını uyandırmaktadır.

Tablo 3. Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler Kellogg's reklamı Gösterge Çözümlemesi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Pamuk Prenses	Modern, güzel,
Elma	Taze, parlak, güzel	Meyve oranının fazlalığı
Cüceler	Küçük insan	Sadakat
Ev	Cücelerin yaşam alanı	Teknolojinin hâkim olmadığı, güvenli yaşam

Reklamda kullanılan göstergeleri “insan”, “elma”, “cüceler” ve “ev” olmak üzere, dört başlık altında inceleyebiliriz (Tablo 3). İnsan göstergesi olarak dünyaca ünlü masal kahramanı Pamuk Prenses kullanılmıştır. Gösterge insan, gösteren prensesin neredeyse herkes tarafından bilinen güzelliği ve ağır başlılığıyla bilinen Pamuk Prenses’ tir. Reklama göre gösterileni onun modern ve güzel bir görünüşte olmasıdır.

İkinci gösterge elma, gösteren elmanın tazeliği ve güzelliğidir, gösterileni ise elmaların taşmasından dolayı meyve oranının fazlalığıdır. Üçüncü gösterge cüceler, gösteren küçük insan olmaları, gösterileni boylarının küçük olmalarına rağmen bile prensesi orada bırakamamalarıdır. Dördüncü gösterge ev, gösteren cücelerin yaşadığı yer olmasıdır. Gösterileni ise teknolojinin hâkim olmadığı ve güvenli bölge olmasıdır.

3.1. Dizisel ve Dizimsel Çözümleme

Reklamdaki ikili karşıtlıklar verilmiştir: Modern /geleneksel, kadın / erkek, güzel / çirkin, taze / bayat ve çok / az.

Reklamın çözümlemesindeki bu farklılıklar verilmek istenen mesajın öğelerini ortaya çıkarmaktadır. Mesaj Kellogg’s’ un daha çok meyveyle, taze ve güzel olmasıdır. Eğer bu ürünle kahvaltınıza başlarsanız güne güzel ve zinde başlamış olacaksınız mesajı vermektedir.

3.2. Kodlar, Metafor ve Metonimi

Reklamda kullanılan kodlar, dizisel ve dizimsel çözümlemelerde belirtilmiştir. Hedef kitlenin dikkatini çekip o ürünü satın almasını sağlamak için göstergebilim tekniklerine de başvurulmaktadır. Bu masalı bilmeyen birisi elma ve prenses arasındaki bağlantıyı anlamayacaktır. Bu yüzden reklam bu masalı bilen bireylere hitap etmektedir. Prensesin meyveleri (cüceleri) arayış içinde görsel olarak gösterilmektedir.

Prensesin elbisesindeki renkleri incelediğimizde; mor ve tonlarının kullanıldığı görülmektedir. Mor renk lüksü, asaleti ve zenginliği simgelemektedir. Bu rengin kullanılması ise tesadüfi değildir, meyvelerin çokluğuna bir gönderme yapmaktadır.

Reklamlarda tüketici için merak uyandıracak ve tüketiciyi etkileyecek güzel bir kadın yerine pamuk prenses karakterinin tercih edilerek günümüz reklamında kullanılması metafor olarak gösterilmektedir.

Pamuk Prenses masalıyla özdeşleşmiş olan elmayı, reklamda ürünün meyve oranının fazlalığını göstermek için modelin yarısına kadar elmayla dolu olması da bir metonimidir.

Masalda cadının verdiği zehirli kırmızı elmayı Pamuk Prenses yer ve uykuya dalar. Reklamda ise tam tersi bir anlatım kullanılmıştır, masal da zehirli olarak bilinen elma kullanılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Çalışmanın ana başlığının temelini oluşturan göstergebilim, önemli bir bilim dalı olarak reklamcılık, sinema ve tıp gibi birçok çalışma alanında kullanılan bir yöntemdir. Reklamcılıkta da üstü örtülü gizli anlamları ortaya çıkarmak için göstergebilimsel çözümlene yönteminden yararlanılmaktadır.

Reklamın, sadece kâr amacı yaratmak için müşteriye etkilemede bir araç olarak görülmemesi gerekmektedir. Bu nedenle reklam, kültürden bağımsız olarak düşünülmemeyecek bir kavramdır. Reklam iletileri, görselleri, yani reklamın unsuru olabilecek her şey; sembolleri ve fikirleri kullanırken kültürel modellere ve toplumsal etkileşimlere ön ayak olmalıdır (Torun, 2006'dan akt. Yaraş: 2017, s. 22).

Bir kültürü; gelenek ve görenekler, dil ve din gibi bazı değerler oluşturmaktadır. Bu yapı ortak göstergeleri barındırmakta, nesillerce anlaşılmakta ve aktarılmaktadır. Bir göstergeyi anlamak için aynı iletişim yapı ve özelliklerine aynı zamanda belli bir bilgi birikimine sahip olmak gerekmektedir.

Neredeyse her toplumun dilinde bu verileri şifreleyen ve deşifre eden çeşitli kodlar bulunmaktadır. Bu kültürel bilgiler farklı toplumlarını ve onların kültürlerinin öğrenilmesi ve tanınması için anahtar görevi üstlenmektedirler. Bu evrensel ve ulusal değerlere kod kültürleri veyahut kültür kodları denilmektedir (Saraç, 2019, s. 157).

Gösterileni anlamadan sağlıklı bir iletişim söz konusu değildir. Göstergeler bir iletişim kurma biçimidir ve insanlar düşüncelerini ve hislerini bu yolla aktarırlar. Fakat kişi aynı kültüre sahip değilse ya da belli bir bilgi birikimi yoksa göstergeyi anlayamaz ve yanlış yorumlayarak, iletişimi kesintiye uğratabilmektedir.

Göstergebilim, reklamcılıkta bir ürünü tüketiciye etkili bir şekilde sunmak için sıklıkla kullanılmaktadır. İşaret, sembol vb. kodlar reklamlarda verilmek istenen mesajı göstermekte ve bu sayede göstergebilim iletişimi sağlamaktadır.

Araştırma kapsamında Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, masalının işlendiği Volvo, Nivea, Kellogg's, markalarına ait reklamlar ele alınmıştır. Masalarda anlatılan olaylar, insanların yaşamak isteyebilecekleri güzel hikâyelerden oluşmaktadır. "*Masal gibi*", "*rüya gibi*" tabirleri yaşamın bir parçası olup, erişilmesi zor ama erişilebilir kavramların anlatılmasında etkin ifadelerdir. Örneğin; masal gibi bir düşün hayal edilmesi ya da genç bir kızın evlendiğinde prensesler gibi bir gelinlik giymek istemesi gibi. Bunlar aslında masalların ne kadar önemli ne kadar hayatla iç içe olduğunu bizlere gösteren kanıtlardır. Yetişkin birer birey olsalar dahi insanlar yaşadıkları süreç içerisinde masallarla hep bir aradadır ve masal kahramanları iç dünyalarında her an saklı durumdadır.

Modern tüketim toplumlarında tüketim kavramı ihtiyaçları karşılamanın ötesine geçerek duygusal veya hissi bir boyut kazanmıştır. Günümüzde tüketiciler sadece ihtiyaçlarını gidermeye yönelik alışveriş yapmayı, duygusal anlamda haz duyabileceği ya da zevk alabileceği alışverişler yapmaktadır (Mucuk, 2014, s. 1).

Reklamlarda masal kullanımının ana sebebi, tüketici ve marka arasında duygusal bir bağ kurulmasının beklentisi ve sağlanmasıdır. Tüketici sevdiği ve güvendiği markanın ürünlerini reklamların etkisiyle satın alabilmekte hatırlamakta ve tavsiye etmektedir.

Masalın evrensel dili reklamcılığa hizmet etmiş olmakta ve izleyiciler Çocuklukta okuduğu ve iyi bildiği bir masalı belleklerinde tekrar kolay bir şekilde canlandırmaktadırlar. İzleyiciler birden kendilerini konunun içinde bulur ve geçmişten gelen bilginin üstüne yeni bir yapı kurarlar. Önceden zihinlerde oluşmuş olan anlam haritaları, gösterileni geçmişte var olana göre tekrar kurar ve üretir. Anlık da olsa günlük hayattan hayal dünyasına geçiş yapıp bir ürüne odaklanırlar. Masal kahramanı, bir ürünün tanıtımını yapar (Tolun, 2005, s. 117).

Araştırmada ele alınan masallar evrensel bir değerdedir ve çoğu toplumun da bu masalları bildiği düşünülmektedir. Fakat bazı tüketicilerin bu masalları bilemeyeceği

varsayıldığında masalın konusu ve reklam arasında bir bağ kuramayacaktır. Böylece sağlıklı bir etkileşim ortamı sağlanamayacaktır. Reklam hazırlanırken bu unsura ayrıca dikkat edilmesi gerekir.

Ülkemizde özellikle ramazan aylarında Türk kültürünün önemli sembollerinden olan orta oyunu, gölge oyunu karakterlerinin, Nasrettin Hoca, Keloğlan gibi değerlerin ele alındığı reklam uygulamaları yapılmıştır (Algida, Anadolu Jet ve Keloğlan sakızları reklamları). Reklamlarda ürünün masal kahramanları ile anlatılması, çocukluk anılarının canlandırılması ile birlikte tüketicinin satın alma alışkanlıklarına pozitif etkisi olabilir. Çocuk ürün ve hizmetlerine ait reklamların, çocuklara yönelik özel günlerde, masal konu ve kahramanları ile tasarlanıp hazırlanması satın alma eğilimine olumlu yansımaları gözlemlenebilir. Çocuklar masalları sever ve kendilerini özleştirirler, buda reklamın amacına ulaşmasına sebebiyet verici bir özelliktir.

Araştırma kapsamında reklam ve göstergebilim ilişkisi temelli yapılmış akademik çalışmaların az olduğu görülmüştür, reklamın farklı unsurları ile ilgili bu tür ilişkilerin araştırılması alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Masalsı kullanım reklamcılar tarafından tüketiciye çocukluk zamanında hafızasında iz bırakan bildiği ve sevdiği masal kahramanlarını tekrar zihninde canlandırarak tüketicide sıcaklık, güven ve merak hissi uyandırmaktadır. Masal ve masal karakterlerinin hedef kitle üzerindeki bu etkilerinden dolayı ve tüketicinin kendisini karakterlerle ilişkilendirmeleri nedeniyle üretilen reklamlarda ele alınan konu, marka, ürün-hizmet vb. ticari unsurlar hedef kitlenin hafızasında daha kalıcı yer etmektedir.

Kaynakça

- Acıman, E. (1990). *Reklamcılık ve satış yönetimi*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Akerson, F. E. (2005). *Göstergebilime giriş*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Alp, K.Ö. (2009). *Kültürel sembollere giriş*. Ankara: Eflatun Yayınevi.
- Alp, K.Ö. (2015). Ekslibriste kimlik, kültür ve anlam kodları. 2. *Sanat ve Tasarım Eğitimi Sempozyum ve Çalıştayı, Bildiri Kitabı*, Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Arslan, S. (2016). *Grafik tasarım öğretiminde göstergebilimsel çözümlemenin kullanılması: Kitap kapağı üzerine örnek çözümler* (Yüksek lisans tezi). Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Atabek, G. Ş. ve Atabek, Ü. (2007). *Medya metinlerini çözümlmek. İçerik, göstergebilim ve söylem çözümler yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Aydoğan, S. ve Keş, Y. (2019). Güncel haberlerin reklam kampanyalarına yansımaları. *Yıldız journal of art and design* 6 (2), 130-152. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yjad/issue/51677/655938>
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilimin ilkeleri*. (Çev. B. Vardar ve M. Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barthes, R. (1996). *S/Z*. (Çev. S.Ö. Kasar). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, R. (2014). *Görüntünün retoriği, sanat ve müzik*. (Çev. A. Koç ve Ö. Albayrak). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Barthes, R. (2014). *Göstergebilimsel serüven*. (Çev. M. Rifat ve S. Rifat). (7. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bilkan, A.F. (2001). *Masal estetiği*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Bovee, C.L. & Arens, W.F. (1989). *Contemporary advertising*, United States of America: Irwin.
- Bozkurt, N. (2013). *Sanat ve estetik kuramları*. Ankara: Sentez Yayıncılık.
- Çakır, H. (1997). *Osmanlı basınında reklam*. Ankara: Elit Reklamcılık.
- Çamdereli, M. (1999). Bir terimce arayışında reklam. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. Sayı 9.
- Dinçer, A. (2006). *Siyaset dili (3 Kasım 2002 Genel seçimlerindeki gazete siyasî reklâmlarının göstergebilimsel açıdan çözümlenmesi)* (Yüksek lisans tezi). Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Guiraud, P. (2016). *Göstergebilim*. (Çev. M. Yalçın). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- Jakobson, R. (1990). *Sekiz yazı*. (Çev. M. Rifat ve S. Rifat). İstanbul: Düzlem Yayınları.
- Kasnakoğlu, B.T. (2019). *Dna'mızda kültür kodları*, Erişim adresi:<http://www.trdemarka.com/MakaleDetay.aspx?i=158&Name=Dna%27m%C4%B1zda%20K%C3%BClt%C3%BCr%20Kodlar%C4%B1>.
- Mucuk, S. (2014). *Tüketici satın alma davranışı kapsamında hedonik (hazcı) tüketimin plansız alışveriş üzerine etkilerinin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*, İstanbul: Say Yayınları.
- Saraç, H. (2019). Bir milletin kültürel belleğinin şifreleri: Kod kültürleri, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö 6) Kasım, 157-169.
- Sarı, N. (2006). *Çocuk kitapları illüstrasyonları üzerine bir araştırma ve bir örneklem* (Yüksek lisans tezi), İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sığırcı, İ. (2016). *Göstergebilim uygulamaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Teker, U. (2009). *Grafik tasarım ve reklam*. İstanbul: Yorum Sanat Yayınevi.
- Tolun, O. E. (2005). İktidar masal reklam. *Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Journal of Arts and Sciences* 3, 107-118.
- Vardar, B. (1982). *Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Yakın, V. (2013). *Reklamlarda kullanılan arketipler aracılığıyla marka kişiliğinin oluşturulması* (Doktora tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaraş, N. (2017). *Reklamlarda kültürel kod kullanımı ve etnik reklamcılık "Almanya örneği"* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yengin, H. (1996). *Medyanın dili*. İstanbul: Der Yayınevi.

Görsel Kaynaklar

- URL-1 <http://arthistoryunstuffed.com/michel-foucault-representation-pipe/> 24.03.2018
- URL-2 <https://www.youtube.com/watch?v=JEBiJpgqq54> 13.05.2019
- URL-3 <https://www.turkcell.com.tr/servisler/dijital-zeka> 13.05.2019
- URL-4 <https://www.sekizsilindir.com/2018/07/volvo-amblemi-volvo-ne-demek.html> 28.12.2018
- URL-5 https://www.adsoftheworld.com/media/print/volvo_snow_white 19.12.2018
- URL-6 https://www.adsoftheworld.com/media/print/snow_white_2 19.12.2018
- URL-7 https://www.adsoftheworld.com/media/print/kelloggs_snow_white 06.01.2019

V. F. Odoevsky's Criticism of Industrial Revolution and Child Labour from Body-Machines to Lost Generations

Duygu Özakin¹

Erciyes University, Institute of Social Sciences, Department of Russian Language and Literature

ABSTRACT

Research Article

The main objective of the present study is to analyse Russian polymath, the leading representative of the 19th century Russian thought and Romanticism Prince Vladimir Fyodorovich Odoevsky's (1803-1869) criticism of industrialisation through a sociological perspective. In his masterpiece *Russian Nights* [Russkie noch], which first appeared in 1844, Odoevsky reflects his critical knowledge arising from his intellectual versatility through a fiction in which the discussion about the technical innovations of the era is intertwined with short stories. After nine nights of conversation and reading between four intellectual characters, an epilogue is offered to the reader in which the social and economic problems of their age are discussed. One of the most striking chapter of the epilogue is the debate on the labour policies of Britain and other industrialised countries and the exploitation of child labour. The author puts forward a series of critical views on positivist manifestos by thinkers from Britain and Continental Europe and scientists from various disciplines. Odoevsky, who have read the texts in question through French translations, like many Russian intellectuals of the era, strongly opposes to their scientific management theories and points out that rational thought deviates from the aim, serves the interests of capital and alleges an excuse for the exploitation of child labour. This study aims to analyse the author's views on the subject in the light of sociological and historical data on child labour. The study discusses the justification behind the pessimistic predictions of the mechanisation of the human body and society in late industrialised Russia.

Key Words: Child labour, mechanisation of the body, industrial revolution, criticism of the enlightenment (counter-enlightenment), Vladimir Odoevsky

Received: 15.01.2021

Revision received:
26.05.2021

Accepted: 27.05.2021

Published online:
30.05.2021

¹ Corresponding author:

PhD.

duyguozakin@hotmail.com

Orcid: 0000-0003-0927-1926

Makineleşen Bedenlerden Kayıp Kuşaklara V. F. Odoyevski'nin Endüstri Devrimi ve Çocuk İşçiliğine Yönelik Eleştirileri

Duygu Özakın¹

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

ÖZ

Araştırma Makalesi

Bu çalışma, 19. yüzyıl Rus düşüncesinin ve Romantik edebiyatının önde gelen temsilcilerinden biri olan Vladimir Fyodoroviç Odoyevski'nin (1803-1869) endüstrileşmeye yönelik dikkat ve eleştirilerini sosyolojik bir perspektiften okumayı hedefler. İlk kez 1844 yılında okurla buluşan Rus Geceleri [Russkiye noçi] adlı başyapıtında Odoyevski, çok yönlü bir aydın olmasından ileri gelen eleştirel bilgi birikimini, çağın teknik yenilikleri ekseninde gelişen fikir teatisinin kısa öykülerle iç içe geçtiği karma bir kurguyla yansıtır. Dört entelektüel karakter arasında geçen, dokuz gece boyunca süren sohbet ve okumaların sonunda, devrin toplumsal ve ekonomik sorunlarının müzakere edildiği bir epilog yer alır. Epilogda en dikkat çekici bölümlerden birini başta İngiltere ve öteki sanayileşmiş ülkelerin çalışma politikaları ile çocuk emeğinin sömürülmesi üzerine yürütülen tartışma teşkil eder. Yazar, Britanya ve Kıta Avrupası'ndan düşünürlerin ve çeşitli disiplinlerden gelen bilim insanlarının kaleme aldığı pozitivist manifestolar üzerinden bir dizi eleştirel görüş ortaya koyar. Dönemin pek çok Rus aydını gibi söz konusu metinleri Fransızca çevirilerinden okuyan Odoyevski, bu eserlerde sunulan bilimsel yönetim teorilerine/iş modellerine karşı çıkar ve rasyonel düşüncenin amacından saparak sermayenin çıkarlarına hizmet eder hâle geldiğine; böylelikle çocuk emekçilerin sömürülmesine çeşitli gerekçeler türettiğine dikkat çeker. Bu çalışma, yazarın konuya ilişkin görüşlerini, çocuk işçiliğine ilişkin sosyolojik ve tarihsel veriler ışığında çözümlenmeyi amaçlar. Çalışma, geç endüstrileşen Rusya'da, insan bedeninin ve toplumun makineleşmesi karşısında ortaya konulan karamsar öngörülerin ardında yatan haklı gerekçeleri tartışır.

Alınma

Tarihi: 15.01.2021

Düzeltilmiş hali alınma

tarihi: 26.05.2021

Kabul Edilme Tarihi:

27.05.2021

Çevrimiçi yayınlanma

tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Çocuk işçiliği, bedenin makineleşmesi, endüstri devrimi, aydınlanma eleştirisi, Vladimir Odoyevski

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Dr.

duyguozakin@hotmail.com

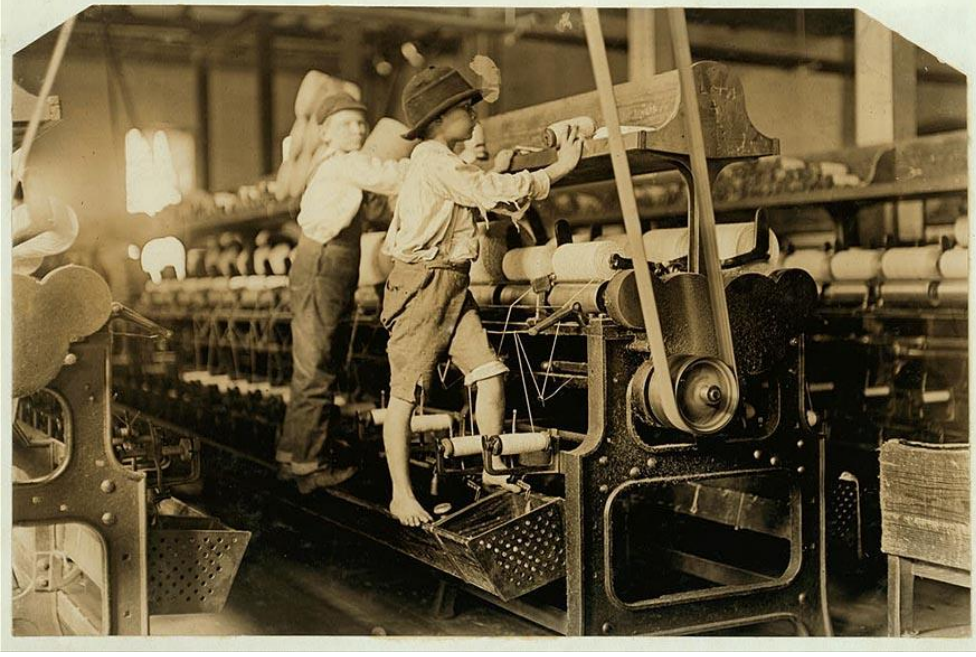
Orcid: 0000-0003-0927-1926

Giriş

19. yüzyılda yetişen Rus aydınlarının düşünsel eğilimleri, Çar I. Petro'nun 1700'lerin ilk çeyreğinde başlattığı Batılılaşma hareketlerinin ilerleyen dönemlere nüfuz eden etkileri altında biçimlenir. *Rus Edebiyatında Aydınlanma Çağı* adlı kitabında İnanır'ın (2017, s. v) ifade ettiği gibi, 19. yüzyılda "Altın Çağını" yaşayan Rus edebiyatında işlenen düşünsel muhteva, 18. yüzyıl yazarlarınca keşfedilen "cevherler" olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte söz konusu etkinin tek taraflı olduğunu ve aydınlar topyekûn Batıcı bir kimlik kazandırdığını söylemek mümkün değildir. Batılılaşmanın sunduğu imkânlar neticesinde çeşitli dünya dillerinde yayımlanan eserlere hâkim ve aynı gerekçelerle geniş bir perspektife sahip olan aydınlar, evrensel düşünme yetilerinin kendilerine kazandırdığı eleştirel bakış açısı sayesinde, beslendikleri kaynağa da tenkitler yöneltmişlerdir. Bu nedenle Batı'dan ithal edilmekte olan teknolojik modellere ve ekonomik yeniliklere ilişkin ilk uyarılar da onlardan gelmiştir. Bu yenilikler, sadece yerli kültürü asimile etme tehlikesi taşıyan karakterleriyle değil, tüm insanlığı tehdit eden ve sözde ilerlemeci; ancak özünde insan haklarını ihlal etmeye eğilimli bir dizi katı ve rasyonalist düşünceden müteşekkil oldukları gerekçesiyle eleştirilmişlerdir. Bu bağlamda Rus aydınının Batı rasyonalizmine yönelttiği eleştiriler, 19. yüzyıl ortalarından itibaren Batıcılar ve Slavyanofiller (Slavseverler) cepheleince ileri sürülen temel tezlerin ötesine geçmiştir. Bu tenkitler, emekçi kitlelerin haklarını önceleyen daha geniş çaplı bir düşünce evreninin parçası hâline gelmiştir. Bu süreçte öneri ve savlarıyla Slavyanofillere daha yakın duran bir aydın olarak anılmasına karşılık, tarafsız bir konum benimsediğini ifade eden Rus düşünür ve yazar V. F. Odoyevski, başyapıtı olarak kabul edilen *Rus Geceleri* [Russkiye noçi] adlı eserinde Endüstri Devrimi'nin kalbi İngiltere'de süregiden ağır çalışma şartlarının emekçiler ve bilhassa çocuk işçiler üzerindeki olumsuz tesirlerine değinmiştir.

Rusya İmparatorluğu'nun en etkili aydınlarından V. F. Odoyevski, yalnızca yazar kimliğiyle değil; aynı zamanda bir Rus düşünürü, müzik eleştirmeni, eğitimci ve hayırsever olarak devrine ayna tutmuş, çağın düşünsel ve sanatsal evrenine yön vermeye gayret etmiştir. Yazarın kurmaca metinlerinde çocuk işçiliği sorununa yönelik sosyolojik dikkatleri de, söz konusu çok yönlü bakış açısının tabii bir neticesi olarak ortaya çıkmıştır. Sanat eserlerinin çocuk emeğinin sömürsünü önlemedeki etkin rolü ise ancak 20. yüzyılda meyvelerini verebilmiştir. Bilhassa Amerikalı sosyolog ve fotoğrafçı Lewis Wickes Hine'in (1874-1940) Çocuk İşçiler Ulusal Komitesi'nin [National Child Labor Committee] görevlendirmesiyle çektiği belgesel nitelikteki bir dizi fotoğrafın (Görsel 1, 2 ve 3), çocuk işçiliği sorununun bertaraf edilmesindeki en etkili araçlardan olduğu kabul edilmiştir (Contrera, 2018). Bu eleştirel gelişim çizgisi içerisinde Odoyevski, çağdaşlarına olduğu kadar gelecek kuşaklara ve hızlı makineleşme sonucunda yaşanabilecek toplumsal problemlere ışık tutan, bunları öngören bir aydın konumunda olmuştur. 20. yüzyılın çocuk emeği karşıtı görsel mirasında, Odoyevski yazınında betimlenen sahnelerden izler görülmesi, Realizme atfedilen toplumsal duyarlı yaklaşımının, ilk kez Aydınlanma'ya karşı sorgulayıcı bir konum benimseyen Romantizm akımında yeşermesinden ileri gelmiştir.

Bu çalışmada, öncelikle Endüstri Devrimi'nin başlangıç ve gelişim evrelerine ilişkin temel süreçler okura sunulacak, daha sonra çocuk işçiliğinin tanımı ve kapsamına yer verilecek, V. F. Odoyevski'nin aydın kimliğinden kısaca söz edildikten sonra onun Aydınlanma eleştirisi bağlamında endüstrileşmeye bakışı, *Rus Geceleri*'nden seçilen pasajlar doğrultusunda çözümlenecektir.

Görsel 1. Lewis Hine, Children working in a mill. Macon, Georgia, 1909.

Görsel 2. Lewis Hine, Sweeper and doffer boys in Lancaster Cotton Mills. Lancaster, South Carolina, 1908.

Endüstri Devrimi'nin Toplumsal Sonuçları ve Rus Endüstrileşmesi

Endüstrileşme ya da sanayileşme, üretimin el emeği yerine önemli ölçüde makinelerle ve seri biçimde gerçekleştirildiği süreçtir. Gönç-Şavran, Endüstri Devrimi teriminin, teknolojik ve ekonomik sahalarda olduğu kadar, toplumsal alanda da yaşanan büyük çaplı değişimleri tanımladığına dikkat çeker. 1760-1850 yılları arasında başlayan değişimlerin

merkezi, İngiltere olmuş; 19. yüzyıl boyunca söz konusu teknik yenileşme hareketi, Batı Avrupa, Amerika, Japonya ve Rusya'ya doğru yayılmıştır. Batı dünyasının tarım toplumundan endüstri toplumu konumuna geçişini ifade eden devrimin merkezinde, bilimsel bilginin toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda kullanılması yer almıştır (Gönç-Şavran, 2018, s. 21).

Etkileri ekonomik boyutlarıyla sınırlı kalmayan, makineleşme ve rasyonelleşme odaklı bir değişim aşaması olarak ortaya çıkan Sanayi Devrimi, sosyoloji disiplininin doğuşuna da tesir etmiştir. Bilhassa devrimin toplumsal yaşama nüfuz eden ve onu bizzat şekillendiren en belirgin neticelerinden kentleşme olgusu, geleneksel yaşam tarzları ve alışkanlıklarından zorunlu ve kitlesel bir kopuşu da beraberinde getirdiğinden, bu disiplinin temel araştırma alanlarından biri hâline gelmiştir. Öte yandan, kentleşmenin lokomotif işlevi gören fabrikalardaki gözetim ve denetim tekniklerinin emekçiler üzerinde yarattığı baskı ve yabancılaşma, hem sosyolojik çalışmaların gündemine girmiş hem de sermayeye karşı işçi sınıfının haklarını gözeten sosyalist yönelimli yeni siyasal söylem ve ideolojilerin filizlenmesine yol açmıştır. Emekçilerin ve sayıları giderek artan çocuk işçilerin bedensel gücünün sömürüsüne dayanan sistemin eleştirisi ise bu çerçevede ortaya konulmuş, hızlı makineleşmeye ve makine-insan ütopyasına yönelik tenkitlerin sağlam bir zeminde şekillenmesi sağlanmıştır.

“Aydınlanma düşüncesiyle beraber beden, akılcılığın hâkimiyeti ve bilimsel keşiflerin hızıyla ruhtan bağımsız bir mekanizma olarak görülmüş ve zamana karşı yarışması beklenen bedenin fonksiyonları, kendisinden azami ölçüde fayda sağlamak üzere makine ile bağdaştırılmıştır. Sanayi Devrimi ile beraber iş gücüne duyulan ihtiyaç ve kente göçlerde yaşanan artış, birer makine gibi dakik işleyen bedenlere duyulan talebi artırmıştır. Makine imgesi, gerek tarihsel ilerleme fikrine bağlı düşünürlerin gerekse halkın beden tasavvurunda kilit öneme sahip olmuştur” (Özakın, 2021a, s. 21).

Başlangıç döneminde endüstrileşme dokuma endüstrisinin, demir-çelik endüstrisinin, ulaştırmanın, kimya çağının, elektrik endüstrisinin ve benzin motorunun geliştirildiği dönemler olmak üzere altı temel dalgaya ayrılmıştır (Bozkurt, 2018, s. 7-8). “Endüstrileşmekte olan ülkeler” kategorisine giren Rusya’da ise süreç, daha ziyade demir yollarının mümkün kıldığı ulaştırma teknolojileri alanında yaşanmıştır. İngiliz tarihçi Hobsbawm, Endüstri Devrimi ile birlikte Rusya İmparatorluğu’nda demiryolları ve ulaşım ağlarının önem kazandığına dikkat çeker. Hobsbawm’a göre devasa nüfusu, topraklarının genişliği ve doğal kaynaklarıyla, dünya ekonomisinin gelecekteki bir başka devine dönüşeceği öngörülen Rusya, o yıllarda ekonomik bakımdan öncü ülkeler sınıfına dâhil edilmemiştir. Zira 18. yüzyılda çarlar tarafından kurulan ve işverenleri derebeyleri ve feodal tüccarlardan; çalışanları ise serflerden oluşan madenler ve imalathaneler, yavaş yavaş çökmeye yüz tutmuştur. Evlerde gerçekleştirilen küçük ölçekli tekstil işleri gibi yeni endüstriler ise ancak 1860’larda dikkate değer bir genişleme gösterebilmiştir (Hobsbawm 2003, s. 197). Bu yıllarda Rusya, endüstriyel güç olma yolunda ilerlemiş ancak Batı’yı bir adım geriden takip etmiştir.

Fransız Devrimi ile Endüstri Devrimi’ni doğuran 18. yüzyılı “*çifte devrim çağı*” olarak tanımlayan Hobsbawm’a göre, sürecin en derin ve en kalıcı neticesi, dünya ülkelerinin, “*gelişmiş*” ülkeler ve “*az gelişmiş*” ülkeler olarak ikiye ayrılması olmuştur. İber Yarımadası dışında kalan Batı Avrupa, Almanya, Kuzey İtalya ve Orta Avrupa’nın bazı bölümleri, İskandinavya, Amerika Birleşik Devletleri ve İngilizce konuşan göçmenlerin yerleştiği sömürgeler, gelişmiş ülkeler kategorisine dâhil edilmiştir. Bu nedenle, öteki ülkelerin “geri” kaldıklarına ve Batı’nın ekonomik ve askerî baskısı altında ona bağımlı hâle geldiklerine ilişkin bir tez ileri sürülmüş ve yerleşik hâle gelmiştir. Hobsbawm, bu ülkeler arasında yeniden tesis edilen güç ilişkilerinde Rusya’nın konumunu şu sözlerle ifade etmektedir: “1930’larda Rusların, ‘geri’ ve ‘ileri’ arasındaki bu uçurumu aşacak araçlar geliştirmesine

kadar, dünya sakinlerinin azınlığı ile çoğunluğu arasında var olan bu bölünme, kaldırılamaz, geçilemez ve büyümeye devam eden bir uçurum olarak kaldı. Yirminci yüzyıl tarihini bundan daha kesin bir biçimde belirlemiş bir başka olgu daha yoktur” (Hobsbawm, 2003, s. 199).

Rusya’da 19. yüzyılın ortalarından itibaren endüstrileşme, erken endüstrileşen ülkelere yetişme endişesiyle ivme kazanan bir hedef hâline gelmiştir. Bu temel amaca ulaşmak adına Rusya’da devletin, rasyonel politikalar doğrultusunda ekonomiye müdahalesi söz konusu olmuştur. Bu politikalardan birini, demir, çelik ve kömür endüstrilerinin gelişimini, endüstriyel ürünlerle tarım ürünlerinin pazarlara ulaşmasını ve piyasaların büyümesini sağlayan demiryolu yapımı teşkil etmiştir. Tarım alanlarını ve endüstriyel bölgeleri, yerleşim yerlerine ve pazarlara bağlayan demiryolları, Rus endüstrileşmesinin itici kuvvetlerden biri olmuştur (Polat ve Tuncel, 2015, s. 179-180). Rusya’da yerli sanayinin ve işçi sınıfının ortaya çıkışı, Batı Avrupa devletlerinin aksine, yapay ve zorlu koşullarda ve sınırlı zaman dilimlerinde gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, 18. yüzyılın ikinci yarısında fabrikalaşmanın gelişimi ve Morozovlar, Ziminler, Prohorovlar, Demidovlar gibi ilk sanayici ailelerin ortaya çıkışı, sanayicilerin çoğunun kültür ve bilime önemli meblağlar yatıran sanat hamileri olmalarından dolayı yerli kültürü fabrikalaşma ihtiyacı ile uzlaştırmıştır. Ancak sanayinin Rusya’daki gelişiminden önce ekmeğini topraktan kazanan köylüler nazarında fabrikalaşma ve makineleşme eskatolojik bir perspektiften yorumlanmış; insanlığın sonunu getirecek bir felaket, bir kıyamet emaresi olarak tasavvur edilmiştir (Emirova, 2017, s. 332).

Endüstri devrimi, Aydınlanma Çağı neticesinde aklın ve bilimin egemenliği ile sağlanan tarihsel gelişimin olumlu bir aşaması olarak kabul görmüştür. Ancak bu gelişme, beraberinde bazı sorunlu uygulamalar da getirmiştir. Gönc-Şavran (2018, s. 22), endüstrileşen bölgelerde üretime bağlı olarak toplumsal refah ve zenginliğin artmış olduğuna, buna karşılık zenginliğin eşitsiz dağılımı neticesinde işçi sınıfının yoksulluk içinde yaşamak zorunda kaldığına dikkat çeker. Her ne kadar bilimin “yeni kutsal” addedilmesi nedeniyle söz konusu etik dışı pratikler ve ekonomik eşitsizlikler devrin pragmatik düşünürlerince arka plana itilse de, endüstrileşmenin insan bedenine yönelik yıpratıcı politikalarına karşı muhalif sesler yükselmeye devam etmiştir. Bu seslerin önemli bir bölümü, yaşları altıya kadar düşen çocuk işçilerin emeğinden tek taraflı olarak ve işçilerde zihinsel ve bedensel yıpranmaya neden olacak yoğunlukta yaşanan suistimallerden ötürü yükselmiştir.

V. F. Odoyevski’nin Endüstrileşme ve Çocuk İşçiliği Eleştirisinin Sosyolojik Veriler Işığında Değerlendirilmesi

Çocuk işçiliğinin geçmişi, insanlık tarihinin en eski dönemlerine dek uzanıyorsa da onların ücretli işçiler olarak çalıştırılmaları Sanayi Devrimi’nin bir sonucu olarak süreklilik kazanmıştır. Bu döneme dek gerek çocuk işçiliğinin genç nesillerin eğitimi önünde bir engel olarak görülmemesi, gerekse çalışma ortamlarının bu olguya eleştiriler yönelten aydınların gözlem sahasına dönüşen fabrikalardan uzak olması, çocuk işçiler sorununun yetişkin emekçilerin hak talepleri arasında silik kalmasına yol açmıştır. Oysa Sanayi Devrimi’yle birlikte, iş gücüne duyulan ihtiyaç ve çocuk işçilerin sayısı arasında paralel bir artış hızı gözlenmiştir. Endüstrinin kalbi olan İngiltere’de fabrikalarda çalışan işçilerin üçte ikisini kadınlar ve çocuklar oluşturmuş, üstelik işçi çocukların yaş sınırı altı yaşa kadar inmiştir. Bu nedenlerle “Viktorya Dönemi Çocuk İşçiliği” [Victorian Child Labour] kavramı, 1837 yılında Kraliçe Victoria’nın tahta çıkışı ile başlayan altmış dört yıllık süreçte çocuk yaştaki çalışanların iş gücü piyasasında tecrübe ettikleri koşulları anlatmak amacıyla kullanılan bir terim olagelmıştır (Sungur ve Kurumal, 2017, s. 55).

Görsel 3. Lewis Hine, The “breaker boys” at a Pennsylvania coal mine. Pittston, Pennsylvania, 1911.

Endüstri Devrimi'nin toplumsal açıdan olumsuz yansımalarına yönelik eleştiriler, sosyolojik araştırmalar kadar devrin edebî eserlerinin de yeni gündemini oluşturmuştur. 19. yüzyılda kendisi de çocukluk yıllarında işçi olarak çalışan İngiliz yazar Charles Dickens (1812-1870), eserlerinde endüstri kentlerinin karmaşasında ayakta kalmaya çalışan insanların mücadelesini işlemiştir. Bu metinlerde, küçük yaştaki çocukların emek sömürsünden, kırsal bölgelerden göç eden kitlelerin endüstrileşen kentlerin zorlu koşullarında verdikleri yaşam savaşına dek çeşitlenen temalar, Dickens öncülüğünde başlayan yeni bir tematik dünyanın yaratımına kapı aralamıştır.

Görece geç endüstrileşen Rusya'da ise, devrimin kalbi İngiltere'de yaşanan toplumsal gelişmeler aydın kesim tarafından yakından takip edilmiş, bu aydınlardan Vladimir Fyodoroviç Odoyevski, Britanya örneğinden hareketle kendi ülkesini beklemekte olan sosyal problemleri mercek altına almıştır. “Odoyevski, sadece kendi ülkesindeki yenileşme hareketleri üzerine fikir yürütmemiş, aynı zamanda Batı dünyasının kılavuzu hâline gelen bilimsel devrimi, Aydınlanma düşüncesini ve sanayi toplumuna geçişin neticelerini de muhakeme etmiştir” (Özakın, 2021b, s.119). Rus düşünür ve edebiyatçı Odoyevski'nin soyu, Rus knezlerinin (prenslerinin) ataları olarak kabul edilen Rurik Hanedanı'na dayanmaktadır (Küçük, 2009, s. 3); ancak entelektüel dikkatleri tüm toplumsal tabakaların sorunlarına yönelmiştir. Çocukluk yaşlarından itibaren gerek beşerî bilimler, gerekse fen bilimleri bakımından çok yönlü bir eğitim alan Odoyevski, edindiği donanımı düşünce evrenine yansıtarken insanı tek boyutlu bir varlık olarak tanımlamaktan kaçınmıştır.

Günel (1995, s. 42), özünde Odoyevski'nin Batı kültürünü ve etkisini yadsımadığını ancak Batı değerlerinin Rus kültürüne yanlış yorumlanarak uyarlanmasına karşı olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca yazarın Batı kültürünü incelerken, bu ülkelerin ekonomik yapılarına ilişkin kaynakları da göz ardı etmediğine; bu nedenle Malthusçuluk ve pragmatizm gibi öğretilere karşı eleştirel bir yaklaşım sergilediğine dikkat çekmektedir (Günel, 1995, s. 154). Emirova'ya göre demir-çeliğin işlenerek yaygınlaştırıldığı 1800'lü yıllarda yaşanan ikinci sanayi dalgasına atfen “Demir Çağı” olarak adlandırılan dönemde, teknokratizmi, faydacılığı, merkantalizmi kılavuz edinen bir toplumun manevi çöküşü, Odoyevski'nin *İsimsiz Şehir*

[Gorod bez imeni] adlı felsefi hikâyesinde işlenmiştir. 1839'da, Demir Çağı tartışmasının süregittiği yıllarda yayımlanan bu distopya, sermaye ve sanayi birliğine dayanan "hesaplamalar" imparatorluğunun gelecekteki kaderine ilişkin bir kehanet olarak değerlendirilmiştir (Emirova, 2017, s. 333). Odoyevski'nin rasyonalizm eleştirisini bir adım ileriye taşıyarak salt akılcılığa karşı bir manifesto niteliğinde kaleme aldığı asıl yapıtı ise *İsimsiz Şehir*'in de içinde bulunduğu felsefi sohbetlerden oluşan *Rus Geceleri*'dir.

Rus Geceleri'nde Faust, Rostislav, Vyaçeslav ve Viktor adlı dört entelektüel karakter arasında geçen ve dokuz gece boyunca süren sohbet ve okumaların sonunda, devrin toplumsal ve ekonomik sorunlarının müzakere edildiği bir epilog yer alır. Epilogda yer verilen tartışmalar, dönemin başat meselelerinden biri olan Batıcılık ve Slavcılık çatışmasını temel almakla beraber, yazar, söz konusu kutuplaşmanın ilerisine taşınan daha evrensel problemlere de temas eder ve Aydınlanma düşüncesinin, manevi değerlerin mekanik olanlarla yer değiştirmesine yol açtığını ileri sürer.

Rus Düşünce Tarihi'nde Polonyalı tarihçi Walicki, Rus felsefesini, toplumsal düşünceyle kurduğu sıkı bağlar çerçevesinde ele almanın bir zorunluluk olarak ortaya çıktığına dikkat çekmektedir. Walicki'ye göre Rusya'da felsefe oldukça geç bir dönemde ortaya çıkmış ve bağımsız bir disiplin kimliği kazanması uzun yıllar boyunca mümkün olmamıştır. Bunun bir nedeni, dönemin siyasi atmosferinden kaynaklanan kısıtlamalardır. "Felsefenin özerk bir disiplin olarak doğuşunu geciktiren bir başka etmen, 19. yüzyıl Rusya'sı *intelligentsiya*'sının (aydınlarının) içinde bulunduğu özel durumdu. Siyasal baskının, geri kalmışlığın ve acil çözüm bekleyen toplumsal sorunların acısını yüreklerinde duyan aydınlar, hemen toplumsal sonuçlar doğurmayacak konularla ilgilenmediler" (Walicki, 2009, s. 14). Bilhassa 19. yüzyılın ikinci yarısında "salt felsefe" ile uğraşmak, aydınlar arasında "ahlaka sığmayan bir davranış" ve "halkın kutsal davasına karşı bir ihanet" olarak kabul edilmiştir (Walicki, 2009, s. 14). Bu nedendir ki 19. yüzyıl Rus entelijansiyasının önde gelen temsilcilerinden Odoyevski'nin *Rus Geceleri*'nde ortaya koyduğu eleştirel kavrayışı çözümlemenin en etkin yollarından biri, söz konusu görüşleri, Rus düşüncesinde de öncelenen ve onunla bütünleşen toplumsal perspektiften değerlendirmek olacaktır. Dolayısıyla buradan itibaren çalışma, yazarın konuya ilişkin görüşlerini, çocuk işçiliğine ilişkin sosyolojik veriler ışığında çözümleyecektir.

Rus Geceleri'nde kahramanların bir bölümüne göre akıl çağı, kusursuzluk anlayışını beraberinde getirmiştir. "*Şeffaflığın, dürüstlüğün günümüzdeki kadar önemli olduğu başka bir çağ var mı? Artık yüzeysel tasvirler, analogiler ve tahmini gözlemlere hiç kimse kanmıyor; şimdi revaçta olan dakiklik, sayılardır, olgulardır, sadece bunlarla dikkat çekebilirsin...*" (Odoyevski, 2020, s. 284). Ancak Odoyevski'nin sesi olarak tanımlanabilecek Faust adlı karakterin dile getirdiği düşünceler, akıl çağının insan hakları ihlallerine yol açtığı yönündedir. Bu nedenle Orta Çağ'a ait inanışların bir unsuru olarak kabul edilen İblis'e gönderme yapan Faust, kötülüğün mistik olanla sınırlı kalmadığına ve rasyonalist devirde farklı kılıklara bürünerek hüküm sürdüğüne dikkat çeker: "*Şaka bir yana, bu beyefendi dışında söz gelimi olgu, salt deney, pozitif bilgi, dakik bilimler gibi anlamsız sözleri müthiş el çabukluğuyla yeryüzünde yayabilen başka birisini tanımıyorum*" (Odoyevski, 2020, s. 270). Faust'un eleştirel düşüncelerine karşılık konukları, akıl çağının ve sanayileşmiş toplumun olumlu getirilerine eğilmişlerdir. Bilhassa Rusya İmparatorluğu tarafından faaliyete geçirilen demiryolları ve ulaşım ağları endüstrisi, ülkenin kalkınmasına katkıda bulunan yeni teknik ve ekonomik kalkınma yolu olduğu gerekçesiyle takdir edilmiştir.

"Şimdikinden daha güçlü ve müreffeh başka bir dönemini hatırlıyor musunuz? Batı'da her şey hareket halinde, bir ucundan öbür ucuna her tarafı demiryollarıyla döşenmiş, sanayi akıl almaz boyutlara ulaşmış, savaşın artık imkânı yok, kişisel güvenlik had safhada, okullar çoğalıyor, hapishaneler iyileştiriliyor, bilim dev adımlarla ilerliyor, bilimsel toplantılar en ufak keşifleri bile Avrupa'nın ortak mirasına katıyor, maddi

gücüne gelirsek tüm dünya Batı önünde diz çöküyor. Peki, sözünü ettikleri çöküşün, yok oluşun emarelerini ben niye göremiyorum?” (Odoyevski, 2020, s. 282).

Konuklarından daha farklı bir muhakeme tarzına sahip olan Faust’a göre makineleşmenin neticeleri, işçi sınıfı ve bilhassa çocuk emekçiler açısından bir dizi olumsuz durumun belirginleşmesine neden olmuştur. Bu etkilerin ilk yansımaları, çocukların eğitim sürecinde ortaya çıkmıştır. Odoyevski, eğitimde teori yerine sadece olgulara ağırlık verilmesini ve çocukların zihninin olgularla dolup taşmasını; buna karşılık olguların “genç dimağlarda herhangi bir bağlantı kurmaksızın” (Odoyevski, 2020, s. 271) yer etmesini eleştirmektedir. Odoyevski’nin konuya ilişkin başlıca itirazlarının odak noktasını ise çocuk emeği teşkil etmektedir. Odoyevski düşüncesinde çocuk emeğinin sömürüsü, yozlaşmakta olan Batı ile birliktelik duygusunun korunduğu, yıkıcı unsurların bulunmadığı “Slavyan Doğu”yu (Odoyevski, 2020, s. 339) birbirinden ayıran göstergelerden biridir; bu nedenle öncelikle, söz konusu problemin Batılı ülkelerde ortaya çıkış aşamalarına göz atmak yerinde olacaktır.

18. yüzyıldan itibaren ilerleyen teknolojinin, bunu kullanabilecek insan gücüne duyulan ihtiyacı da beraberinde getirdiğine işaret eden Tunçcan, bu süreçte çocuk emeğinin ortaya çıkışını iki temel soru yörüngesinde ele almaktadır. Bunlardan ilki, işverenleri çocuklardan emek arz etmeye mecbur kılan faktörleri belirlemek, diğeri ise işverenlerin emek taleplerini hangi amaç ve gerekçelerle çocuklara yönelttikleri konusunu açıklığa kavuşturmadır (Tunçcan, 2000, s. 243). Bu bağlamda, çocuk emeği arzını etkileyen faktörler arasında, sırasıyla yoksulluk, işsizlik, hızlı ve çarpık kentleşme, nüfus, eğitim düzeyi ve gelenekler sıralanırken; çocuk emeği talebini etkileyen faktörler, söz konusu emeğin işverenler açısından ucuz işgücü maliyetini ifade etmesi hususunda yoğunlaşmaktadır. Zira emek talebinin küçük çocuklara yöneltilmesi neticesinde maliyetler düşük tutulmaktadır (Tunçcan, 2000, s. 250). Avşar ve Ögütoğulları da yapısal nedenler haricinde işverenlerin çocuk işçilere yönelmesinin temelinde çocukların her daim ucuz işgücü olarak kullanılmasının yattığına dikkat çekmektedirler. Üstelik çocuk işçiler, genellikle kayıtdışı istihdam edilirler ve henüz haklarını aramaya yönelik proleter bilinçten de yoksundurlar, bu nedenle işverenler tarafından daha çok tercih edilirler (Avşar ve Ögütoğulları, 2012, s. 12). Endüstri Devrimi öncesinde fabrika ve atölye gibi endüstriyel işletmeler bulunmadığından, bu işletmelerde çalıştırılacak işçileri ilgilendiren bir yasal mevzuat da hazırlanmamıştır. Dolayısıyla devrimin ilk dönemlerinde “şikâyet edemeyecek kadar küçük ve eğitimsiz olan çocuklar, fabrikalarda yoğun olarak ve yetişkinlerden daha düşük ücretle çalışmıştır” (Gönç-Şavran, 2018, s. 22). Odoyevski, hızlı sanayileşmenin neticelerinden, bunların gelecek nesillere tesirleri bakımından en yıkıcısı olarak gördüğü çocuk işçiliğine; çırakların yaş ortalamasından vardiya saatlerine dek bütün verilere hâkimdir. Odoyevski’nin felsefi-kurmaca eserinde naklettiği bilgiler, dönemin sosyo-ekonomik dökümünü sunan raporlar ve araştırmalara uygunluk göstermektedir:

“Modern sanayi üretimi gerçekten de harikalar yaratıyor. Fabrikalarda, malumunuz üzere, on yaşın altında ve hatta altı yaşından daha küçük çok sayıda çocuk çalıştırılmaktadır, sebebi ise çok basit, onlara daha az ücret ödenmektedir; fabrikadaki makinelerin geceleri bile durmaması gerekiyor çünkü en büyük sermaye, zamandır ve dolayısıyla da çocuklar gündüzleri olduğu gibi geceleri de istismar edilmektedir. [...] Bir vardiya on bir saate eşit; günün sonunda bu zavallı çocuklar öylesine yoruluyor ki düştükleri yerde sızıp kalıyor ve kendilerini sadece kamçılıyarak uyandırabiliyorlar; dürüst sanayiciler, bu tatsız durumu ortadan kaldırmak için harika bir buluş yaptılar; çocukların yorgunluktan düşmelerini engellemek için tenekeden botlar ürettiler...” (Odoyevski, 2020, s. 291).

Odoyevski’nin de dikkat çektiği gibi Viktorya Dönemi’nde çocuk işçilerin karşılaştığı acımasız uygulamaların en çarpıcı örneklerini, İngiltere’de bir iplik fabrikasında satın alınmış dört-beş yaşlarındaki çocukların kaçmalarını engellemek amacıyla, zincire bağlanarak

çalıştırılmaları gibi sözde rasyonel çözüm yolları teşkil etmiştir (Sungur ve Kurumaral, 2017, s. 55). Çocuk işçiliğinin ortaya çıkarak yaygınlaşmasına zemin hazırlayan etkenler, çeşitlilik göstermektedir ve araştırmacılar tarafından belli başlı eksenler etrafında incelenmektedir. Ancak pek çok araştırmacı, söz konusu nedenlerin başında yoksulluk olgusunun itici gücüne değinmektedir. Yerofeyeva (2005, s. 81), düşük gelirli ailelerin sayısındaki artışın çocuk işçiliğine zemin hazırlayan nedenlerden biri olduğuna ve toplumun ekonomik düzeyindeki olumsuz gelişmelerin, çocuk haklarının ihlaline sebebiyet verdiği dikkat çeker. Ayrıca “çocuk işçiliği yoksul ailelerin hayatta kalma stratejisinin bir parçasıdır. Bu da ücretlerin aşağı düşmesini sağlayan işçi havuzunu genişletir” (Avşar ve Öğütoğulları, 2012, s. 15). Bu nedenlerle Humphries (2010, s. 3-4), işverenlerin yanı sıra ebeveynlerin de çocukları suistimal edip etmedikleri ve emeklerinin karşılığına el koyarak onları artan tüketimi karşılamak ya da daha fazla boş zaman yaratmak amacıyla kullanıp kullanmadıkları sorusunu gündeme getirir. Öte yandan ucuz emek maliyeti anlamına gelen çocuk işçiliğinin, yetişkin çalışanların ücretlerinde de bir düşüşe neden olduğuna ve işçi sınıfı ailelerine hiçbir somut fayda sağlamadığını ortaya koyan literatüre dikkat çeker.

Odoyevski'ye göre çocuk işçilerle ailelerinin zorunlu bir biçimde çarkına katıldıkları bu düzeni inşa eden sorumlular arasında işverenler ve onların açgözlü taleplerine zemin hazırlayan pozitivist felsefeciler ve bilim insanları yer almaktadır. Odoyevski'nin metnin bu bölümünde verdiği dipnotlardan, Britanyalı doktor, kimyager ve erken dönem işletme teorisyenlerinden Andrew Ure (1778-1857) tarafından hazırlanan ve 1835 yılında yayımlanan *İmalatın Felsefesi: Veya Büyük Britanya Fabrika Sisteminin Bilimsel, Ahlaki ve Ticari Ekonomisinin İzahı* [The Philosophy of Manufactures: Or an Exposition of the Scientific, Moral, and Commercial Economy of the Factory System of Great Britain] adlı eseri *Philosophie des manufactures* başlıklı Fransızca çevirisi üzerinden (Odoyevski, 1975, s. 155) okuduğu anlaşılmaktadır. II. Katerina döneminde Rus aydınları arasında Fransızcanın yaygın oluşu, Aydınlanma ideolojisinin Fransa'da ortaya çıkması, Fransız kültürünün çekiciliği ve soylularla saray çevresinden kimselerin Fransızca'yı iyi bilmeleri ile ilişkilendirilir (İnanır, 2017, s. 136). Aydınlar arasında söz konusu eğilimin 1800'lerde de süreklilik göstermesi sayesinde, Britanya ve Kıta Avrupası'ndan düşünürlerin kaleme aldığı pozitivist manifestoları Fransızca çevirilerinden okuduğu tespit edilen Odoyevski, söz konusu eserlerde ileri sürülen savlara karşı çıkmakta, bunların çocuk emekçilerin sömürülmesine çeşitli gerekçeler türettiğine dikkat çekmektedir:

“Kendisi de her gün, odaları ısıtan büyük buhar borularının yol açtığı ısı artışıyla birlikte katı cisimlerin nasıl genişlediğini gözlemleyebilir ve eğirme makinelerinin çalışma prensibinden mekanik bilgisini geliştirebilir... İşte gerçek bir pozitivism örneği! Bu büyük imalatçı filozof [...] tıpkı bir vidanın duvara çakılması gibi bilginin de insanın kafasına sokulabileceğini savunur... [...] Eğer bu gözlemi yapan kişi dahiyse o zaman haklısın çünkü bir asır boyunca tekerlekler dönse ve termometre duvarda asılı kalsa bile, sıradan insanlar ne ondan ne de bundan bir anlam çıkarabileceklerdir” (Odoyevski, 2020, s. 292-293).

Odoyevski'nin, pozitivist bir düşünür olmasının yanı sıra dokumacılık ve üretim dünyasında bir otorite olarak görüldüğüne dikkat çektiği Andrew Ure hakkındaki en sert eleştirileri de onun çocukların fabrikalarda bilimsel metotları uygulamalı olarak öğrenip özümseyebilecekleri iddiasına yöneltilmiştir. “*Hele günlerinin yarısını makinelerin altında sürünerek artakalan pamuğu toplamakla geçiren zavallılardan söz etmiyorum bile, üstelik bu işi yapanlar da genellikle küçük çocuklardır; bu sırada nasıl bir termometrik ve higrometrik gözlem yapabilirler ki bunu yalnızca Dr. Ure biliyor*” (Odoyevski, 2020, s. 293).

Odoyevski'nin pamuk fabrikalarındaki çocukların durumuna özellikle dikkat çekmesi, Britanya sanayisinin pamuk ipliği üretimine ağırlık vererek bu sektörde tekelleşmesinden, söz konusu hedefe ulaşabilmek uğruna ise çok küçük yaşlardaki işçileri ağır şartlar altında

çalıştırmamasından kaynaklanır. Britanya hükümeti ilk kez 19. yüzyılın başlarında işçilerin eğitimi sorununa eğilmiş ve bu engeli aşmak üzere harekete geçmiştir. 1802 yılında “Pamuk Fabrikalarında ve Diğer Fabrikalarda Çalışan Çıraklar ve Diğer İşçilerin Sağlık ve Ahlakının Korunması Kanunu” adını taşıyan ilk fabrika yasası kabul edilmiştir. Kanun uyarınca, pamuk fabrikalarında çalışan çırakların vardiyaları on iki saatle sınırlandırılarak, bu çocukların geceleri çalışmaları da yasaklanmıştır. İlgili kanun, çocuk işçilere günlük okuma-yazma ve aritmetik dersleri verilmesini öngörmüştür (Orlova, 2009, s. 123). Ancak Dr. Ure tarafından ileri sürülen ve fabrikanın çocuk gelişimi açısından bir engel teşkil etmek yerine söz konusu gelişime katkı sağladığını savlayan görüşler, çalışan hakları yerine işveren çıkarlarını önceleyen dönemselsel koşulları açıkça çarpıtmaları nedeniyle Odoyevski'nin gündemine girmiştir:

“Londralı akli başında bir doktorun geceleri çalışmanın insan sağlığına zararlı olduğu ve bilhassa çocuklarda sağlıklı vücut gelişimini engellediği şeklindeki mütevazı açıklamasını kendine yönelik bir hakaret olarak addeden Dr. Ure, tıp fakültesine, makinelerin yüksek ışık altında çalıştığını ve dolayısıyla da geceleri çalışmanın çocuklar üzerinde herhangi bir olumsuz etkisinin olmadığını ispatlamıştır...” (Odoyevski, 2020, s. 293-294).

Çocuk istihdamının çok genç yaşta çalışmaya başlamak; uzun çalışma süreleri; bedensel ve psikolojik bakımdan kapasitelerini zorlayan koşullarda faaliyet göstermek; çok düşük bir ücret karşılığı çalışmak; bedensel, ruhsal ve psikolojik gelişimlerini engelleyen, sürekli tekrardan ibaret monoton işlerde çalışmak; baskı, korku ve tehdit altında çalıştırılmak ve buna bağlı olarak heves duymaksızın faaliyet göstermek ve sokaklarda çalışmak gibi ortak özellikler taşıdığına işaret edilmektedir (Tunçcan, 2000, s. 253). Odoyevski ise 1832-1834 yılları arasında İngiliz parlamentosunun incelemelerinden ve çeşitli resmî dökümanlardan edildiği bilgiler ışığında, çocuk istihdamının oldukça benzeşen koşul ve neticeler çerçevesinde tecrübe edildiğine dikkat çekmektedir. “*Günde on bir saat çalışan on yaşındaki çocuklar, ölümüne yorgunluk, şişmiş bacaklar, omurga hastalıkları, yetersiz uyku ve buna bağlı olarak sürekli uyuşukluk hâli, nihayet, her şeyden daha önemlisi de herhangi bir eğitim veya öğretimin, bilhassa da ahlaki terbiyenin imkânsız oluşu*” (Odoyevski, 2020, s. 291-292) tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Çocuk işçiliği, çocuğun eğitim hayatına da zarar vermekte, yaşamının geri kalan kısmında onu düşük ücretli bir işçi kimliğiyle konumlandıran toplumsal kısır döngüden kurtulmasını engellemekte, aynı zamanda kendini geliştirme şansını düşürmekte ve belli bir çevrenin kalıpları arasında sıkışmış hâlde yaşamasına yol açmaktadır (Avşar ve Ögütoğulları, 2012, s. 14). Odoyevski de Ure ve diğer pozitivistlerin iddialarının aksine, fabrikalarda istihdam edilen çocukların bir iş gününün ardından eğitim faaliyetlerine ayıracak ne zamanları ne de zihinsel güçleri kaldığına işaret etmektedir:

“Çünkü on bir saatlik işten sonra okula ayıracak vakit yok. Böyle bir vakit olsa dahi, fiziki ve manevi durumlarından dolayı eğitimin bu çocuklara hiçbir faydası olmaz. Parlamento komisyon üyeleri, çoğu fabrika işçisinin okuma yazma bilmediğini ve çok erken bir dönemde yaşlılık belirtisi gösterdiğini ortaya koydular; bu anlattıklarım bir masal değil, kayıtlara geçmiş resmî belgelerdir” (Odoyevski, 2020, s. 292).

Faust adlı kahraman bu olumsuz örneklerin Batı'nın tüm fabrikalarında yaygın oluşundan da söz eder. Arkadaşlarından Viktor ise çocuk emeği istismarının bir zorunluluk neticesinde ortaya çıktığı düşüncesinde ısrar etmektedir: “*Batı'nın muazzam üretim gücü, doğal olarak fabrika ürünlerinin fiyatını düşürüyor ve dolayısıyla da bunları daha kısa zamanda daha uzun üretime zorluyor; gece vardiyaları, çocuk istismarı ve yorgunluğun sebebi de budur*” (Odoyevski, 2020, s. 295).

Odoyevski düşüncesinde Andrew Ure tarafından tasarlanan, daha sonra Amerikalı iktisatçı ve mühendis Frederick Winslow Taylor (1856-1915) tarafından geliştirilerek bilhassa fabrikalarda uygulamaya konulan ve Taylorizm olarak anılan iş modelinin öngörüsü de kayda

değerdir. Odoyevski, bireyi makinenin bir parçasına dönüştürmekle kalmayıp onu kendi içinde küçük bir mekanizma hâline getiren bu çalışma sisteminin, işçilerin kendi emeğine yabancılaşması ile sonuçlanacağına dikkat çeker. Üre, parçalara bölünen üretim sürecinin uzmanlaşmayı ve verimi artırırken, maliyeti azaltacağını ileri sürmüştür. Taylor'ın iş yönetim modelinde ise üretim sürecinin en küçük parçalarına dek ayrılıp işçiler arasında pay edilmesi ve bir işçi tarafından aynı hareketin sürekli tekrar edilmesi esas alınmıştır. Bu yolla her işçinin ancak tek bir parça üzerinde uzmanlaşması, böylece hem maliyetlerin düşmesi hem de işçi havuzundan kolayca yararlanılabilmesi öngörülmüştür. Üstelik “bilimsel model” olarak takdim edilen Taylor modelinde işçiler devamlı denetim altında tutulurlar. Odoyevski, Üre modelinden hareketle, (gelecekte Taylorizm olarak adlandırılacak) yeni bir modelin daha geliştirileceğini öngörmüş; söz konusu prensiplerin yaratacağı muhtemel sorunlara şu değerlendirmeleriyle ışık tutmuştur:

“İkinci kötülük, şu anda bilginin tek mümkün yolu olarak görülen yıkıcı uzmanlaşmadır ki bu da insanı ömür boyu bir tek nesneye odaklanmış bir merceğe dönüştürür [...] İngiliz sanayi harikalarının kimilerinin hayatını sadece bir makinenin parçasını yapmaya adanmasından ve bunun dışında hiçbir şeyle ilgilenmemesinden kaynaklandığına inanan bir dolu insan vardır hâlâ. Bu zevat için belirli bir nesne üzerine odaklanma, tüm tabiatı ihtiva edecek ve sadece yüce bir ruhun nail olabileceği en yüksek manevi güçtür ki bu yüce ruh da yıllar yılı hep aynı noktada aynı hareketi yapan bir makineden başka bir şey değildir” (Odoyevski, 2020, s. 307-308).

Walicki'ye (2009, s. 140) göre Odoyevski'nin eleştirel düşünme tarzının ardında, materyalizme ve çağdaş endüstriciliğe yol açan rasyonalizm ve aşırı çözümleme/analiz eğilimi yatmakta; Rus düşüncesinde kapitalizme karşı, 19. yüzyıl başlarının “tutucu romantizmine” özgü ve rasyonalizm eleştirisiyle yakından ilişkili bir direnç ilk kez Odoyevski'de ortaya çıkmaktadır. Öte yandan söz konusu eleştirinin sadece Rus düşüncesi açısından bir ilk olmayıp, 20. yüzyıl düşüncesiyle koşutluklar taşıyan bir takım öngörü ve çıkarımlara dayandığı ayrıca belirtilmelidir. İlk basımı 1947'de, *Rus Geceleri*'nden yüz yılı sonra yapılan *Aydınlanma'nın Diyalektiği*'nde Adorno ve Horkheimer, toplumsal, ekonomik ve bilimsel aygıtın insan bedenini, üretim sistemine gerektiği gibi hizmet edebilmesi adına kendine uygun hâle getirdiğine işaret ederler. Böylelikle insani nitelikler elenerek “işlevlere” dönüştürülür ve bu pragmatist anlayış, bilimsel ilkelere dayalı rasyonelleştirilmiş çalışma biçimleri yoluyla yaygınlaştırılır. Emekçilerin içinde bulunduğu olumsuz koşullar ise özünde, endüstri toplumunun mantıksal bir sonucu olarak ortaya çıkar (Adorno ve Horkheimer, 2014, s. 59-60). Odoyevski, “gerçek felsefenin”, Aydınlanma'nın rasyonalizminin ve ampirisizminin aksine “içgüdü”ye dayandığını; gelişen bilimin toplumu yozlaşmış bir organizmaya indirgediğini ileri sürmüştür. Odoyevski düşüncesinde rasyonalizm *Aydınlanma'nın Diyalektiği*'nde olduğu gibi “mekanik ve cansız” bir toplumun inşasına yol açması nedeniyle tenkit edilmiştir. Odoyevski, burjuva toplumunu ahlaki bağlardan yoksun, kişisel çıkarları doğrultusunda davranan bir bireyler topluluğu ve “şiiresel ögeden yoksun bir makine olarak görüp, elinin tersiyle it[miştir]” (Walicki, 2009, s. 140-141).

Marx, makineye dayalı üretim sisteminin işçiler üzerindeki ilk etkileri arasında çocukların çalıştırılmasını da sayar. Şüphesiz makineler, kas gücünün yerini almaya başlamıştır; öte yandan bedenlen gelişmesi tamamlanmamış olsa da organları kolaylıkla biçim alabilen işçiler, işe koşulacak araçlara dönüştürülmüştür. Bu nedenle çocuk emeğinin sömürüsü, kapitalist makineleşmenin ilk sonuçları arasında yer alır ve sermayenin egemenliği altına alacağı geniş çaplı bir yedek emek ve işçi kaynağı yaratılmasında rol oynar (Marx, 2015, s. 378). 20. yüzyılda makinelerin insanların geçimini sağlamakla beraber, onları engellediğine işaret eden Adorno ve Horkheimer *ratio*'yu, “makine biçimindeki yabancılaşmış akıl” olarak tarif ederler. Makineleri işletmek için gereksinim duyulan işçilerin geçimlerinin “toplumun efendilerinin bir buyruğuna” baktığına; artakalan “gereksiz”

insanlardan müteşekkil devasa kitlenin ise sistemin büyük planlarına malzeme olarak hizmet etmek üzere yedek muhafızlar olarak eğitildiklerine dikkat çekerler (Adorno ve Horkheimer, 2014, s. 61-62). Faust ise Batı yanlısı konuklarına rasyonel düşüncenin amacından saparak sermayenin çıkarlarına hizmet eder hâle geldiğini anlatır. Özünde insanlığın, devlet tarafından devamlı teşvik edilen ve tek hedef olarak gösterilen “muazzam üretime” hiçbir şekilde ihtiyacı olmadığını izah ederken “insan ve makine” ilişkisine yukarıda ifade edilen hatlarıyla eğilir ve bir tür kapitalizm eleştirisi ortaya koyar:

“Bu sözde rekabete ihtiyacımız olduğunu düşünmüyorum... Evet! Birtakım açgözlü insanlar, sadece kendi ürünlerini satabilmek için birbirlerini batırmaya çalışıyorlar ve bu uğurda tüm insani duyguları, mutluluğu, maneviyatı, tüm bir neslin sağlığını kurban ediyorlar ve sırf Adam Smith bu dümeni rekabet, üretim özgürlüğü diye adlandırdığı için de kimse bu kutsala dokunmaya cesaret edemiyor. Yazıklar olsun! Utanç verici koca bir yalan!” (Odoyevski, 2020, s. 295-296).

Endüstrileşme düşüncesinde, insanın doğa üzerinde hâkimiyet kurma arzusunun etkili olduğuna dikkat çeken Bozkurt’a göre 19. yüzyıl, “teknik yüzyılı” olarak nitelendirilmiştir. Bu nedendir ki filozoflar, insanı bir makineye benzetmişlerdir. 19. yüzyılda güç ve iktidarın bir tezahürüne dönüşen teknik olgusu, insanın doğaya kendi amaçları doğrultusunda zarar vermesiyle sonuçlanmıştır (Bozkurt, 2018, s. 7). Makineleşmenin, geçimini bedensel emeğiyle sağlayan işçi sınıfı arasındaki etkilerine eğilen Odoyevski, endüstrileşme ve kentleşmenin insan yaşamında yol açtığı yabancılaşma, anomi, iletişimsizlik ve suç eğilimi gibi öteki olumsuz tesirlerinden de haberdardır. Bu nedenle yazar, Faust adlı karakterinin dilinden, Belçikalı astronom, matematikçi, istatistikçi, antropometri biliminin kurucusu ve sosyolog Lambert Adolphe Jacques Quételet’nin (1796-1874) endüstrileşmenin toplumsal sonuçlarına yönelik araştırmalarına da değinmiştir. İncelemeleri neticesinde Quételet’nin, sanayileşen bölgelerde toplumsal yapıda meydana gelen çözümleri tespit ettiği bilgisine ulaşmıştır:

“Viktor, asrımızın sanayi harikalarından bahsetti. Batı, esasında bir üretim dünyasıdır; dürüst istatistik tabloları, Quételet’yi istemese de şu sonuçlara götürmüştür: Birincisi, suç oranı, tarımın yaygın olduğu yerlerden ziyade sanayinin geliştiği yerlerde daha yüksektir; ikincisi, yoksulluk diğer yerlerden ziyade fabrikaların yaygın olduğu ülkelerde daha fazladır çünkü en ufak bir siyasi olay ya da pazarlamadaki en ufak bir durgunluk binlerce insanı yoksulluğa itmekte ve dolayısıyla da onları suça sürüklemektedir” (Odoyevski, 2020, s. 290-291).

Yazarın sesini temsil eden Faust’a göre edebiyat, “toplumun manevi durumunun bir termometresi”dir (Odoyevski, 2020, s. 290). Bu nedenle sanayileşmeye ilişkin görüş ve öngörülerini *Rus Geceleri*’nde dile getiren Odoyevski’nin salt rasyonalist ilkelere bağlı bir yaşamı eleştirel tarzda kavrayışı, şu sözlerle dile getirilir: “*Ampirist, olgucu, pozitivist beyler, umarım varmış olduğunuz sonucu artık anlamışsınızdır! Yalan kelimesini nezaket kelimesinin altına sakladınız ve tıpkı kafasını yastığın altına sokan çocuk gibi kimsenin sizi görmediğini düşünüyorsunuz!*” (Odoyevski, 2020, s. 288).

Rus felsefeci Pustarnakov, yakın zamana kadar “hakiki” Rus Aydınlanmasının, ilkesel olarak, 19. yüzyılın ilk çeyreğine dek uzanan bir kavram olarak kabul edildiğine; ancak 1840’lı ve 1860’lı yılların, aydınlanma çabalarının olgunlaştığı esas yıllar olarak incelenmeye başladığına dikkat çeker. Öte yandan Rus Aydınlanması’nın ancak 19. yüzyılın 40’lı yıllarında başladığını ileri sürer (Pustarnakov, 1999, s. 76). 18. yüzyılda Petro’nun Batılılaşma hamleleriyle başlatılarak 19. yüzyılda sürekliliği sağlanan Rus Aydınlanması’nda Odoyevski, aydınlanma faaliyetlerine ve halk eğitimine bizzat katkıda bulunmuş olmasına rağmen, Pustarnakov tarafından “Aydınlanma karşıtı” düşünürler arasında sayılır (Pustarnakov, 2002, s. 140). Walicki (2009, s.134-138), 1823 yılında kurulan ve Odoyevski’nin de üyelerinden biri olduğu *Bilgeseverler*’i [Obşçestvo lyubomodriya] 18. yüzyıl akılcılığına karşı tepkinin en önemli ifadelerinden “felsefi romantizm”in temsilcisi olarak görmekte; Odoyevski’yi ise

Rus romantizminin “tutucu kanadının” en yetenekli ismi olarak takdim etmektedir. Bu çıkarımlar, şüphesiz, Odoyevski’nin 19. yüzyıl ortalarında gündelik yaşamı kuşatan rasyonalist ilkeleri tek yönlü değerlendirmekten kaçınarak, ilerlemeciliğe eleştirel bir perspektiften yaklaşmasından kaynaklanır. Mehdiyev (2015, s. 236) de Odoyevski düşüncesinde Batı rasyonalizminin, varlığı anlamada yetersiz ve tek yönlü bir yaklaşım olduğu gerekçesiyle eleştirildiğine ve tüm toplumlar için sadece bir acı kaynağı olan tek yönlülük saplantısından kurtulmanın, ancak evrensel bir mutlak iddiasından vazgeçmekle mümkün olabileceği görüşünün hâkim olduğuna dikkat çeker. Batı kültürünün sistematik bir eleştirisi, Rus tarih yazımında ilk kez *Rus Geceleri*’nde ortaya konulmuştur. Odoyevski düşüncesinde Batı ile Doğu; geçmişle bugün arasında bir köprü vazifesi görmek, Rusya’nın misyonu olarak kabul edilmiştir (Şirinyants ve Kononenko, 2018, s. 17). Rus düşünür Berdyayev (2008, s. 71) ise Odoyevski’nin Batı’yı sert bir dille eleştirirken, özünde onun burjuva değerlerini, maneviyat yoksunluğunu kınadığına dikkat çekmiştir. Odoyevski’de Aydınlanma, bilimsellik ve endüstrileşme eleştirileri ile insan ve makine arasındaki ilişki, Rus düşünür Berdyayev’in de işaret ettiği gibi Hristiyan dünyasına özgü bir “kıyamet tasavvuru” olarak kurgulanmamış; daha ziyade yaşam amaçlarının, teknik araçlarla ikamesi neticesinde maneviyatın zayıflamasına zemin hazırlayan bir çağın (Berdyayev, 1933, s. 5) çok yönlü değerlendirmesi olarak tasarlanmıştır. Söz konusu kavrayış, Faust adlı karakterin şu sözlerine yansımıştır: “*Bunu [Batı Aydınlanmasını] inkâr etmiyorum ve hatta hâlâ Batı’dan öğreneceğimiz çok şey olduğunu kabul ediyorum ancak yine de bu aydınlanma meselesinin doğru bir şekilde değerlendirilmesini arzu ediyorum*” (Odoyevski, 2020, s. 296).

Dmitrenko’ya göre Aydınlanma’nın dönüştürücü gücüne inanan Odoyevski, sosyopolitik görüşleri doğrultusunda tüm gücünü yoksullar için okullar, yetimhaneler, atölyeler kurmaya adanmıştır. Dmitrenko (2012, s. 31-32), “Okullarda ne kadar çok insan varsa, hapishanelerde o kadar az insan olur” düşüncesini savunan Odoyevski’nin okullar açmak, öğretim malzemelerini derlemek, yabancı kitapların ve her yaş grubundan çocuklar için hikâyelerin çevirisini yapmak gibi pek çok eğitim öğretim faaliyeti ile meşgul olduğuna da dikkat çeker. Bu nedenlerle Odoyevski’nin Rusya İmparatorluğu’ndaki çocukların eğitimi yolunda çaba sarf eden bir Rus aydını olmasının yanı sıra, endüstrileşmenin sorunlu yönlerini göz ardı etmeyen bir edebiyatçı olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca onun bu dikkatlerini, akılcılığın sadece kendi ülkesindeki gelişiminin analizine değil; Batı ülkelerindeki seyrine ve çocuk emeğinin istismarına da yönelten çok yönlü ve öngörülü bir düşünür olduğunun altı çizilmelidir.

Sonuç ve Tartışma

Rus aydınlarının kendi devirlerine eleştirel yaklaşabilmeleri ve geleceğe ilişkin isabetli öngörüler üretebilmeleri, Rus düşüncesini dünyada etkin ve saygın bir konuma yerleştirmiştir. Bu öngörüler ilgi uyandırıcı ve oldukça karamsar bir tablo çizen yüzeysel “gelecekçilik” girişimleri olmaktan ziyade birer toplumsal uyarı niteliğindedir. Odoyevski de devrin hâkim bilim dünyasınca dile getirilmeyen sorunlarını evrensel bir pencereden tenkit etmiş ve bedeni birer makineye dönüştürülen işçi sınıfının daha çocuk yaşta haklarından mahrum bırakılması sorununa kayıtsız kalmamıştır. Endüstri Devrimi sonrasında dünya, erken endüstrileşen devletler ve onlara tabi olanlar şeklinde iki kutba bölünürken Rusya, endüstrileşmede öncü ülkelerin bir takipçisi konumunda kalmış, öte yandan bu süreci kendi tarihsel ve coğrafi dinamikleri doğrultusunda şekillendirmiştir. Rusya İmparatorluğu’nda öncelikle demiryolları ve taşımacılığa önem verilmiş, Batılı anlamdaki bir fabrikalaşmaya geçilmesi ancak Sovyet Dönemi’ne tekabül etmiştir. Bu süreçte bir makinenin parçasına dönüşmekle beraber bedeni de mekanize edilen çocuk işçilerin mücadelesini fark etmek Odoyevski gibi çocuk eğitimine

büyük önem veren ve bu doğrultuda toplumdan maddi ve manevi çabalarını esirgemeyen bir aydın için zor olmamıştır.

Beden gücü yerine makine gücüne geçilmesini bir dönüm noktası olarak kabul eden ve tarihsel çizgisellikteki ilerleyişe atıf yapan geleneksel anlayışın eleştirisi genellikle iki önemli eksen etrafında yapılmıştır. Bir yandan sanayileşme sürecinde kente göçlerle artması ümit edilen istihdam oranı, tam aksine azalmış ve çalışanların düşük ücretlere tabi olmasına yol açmıştır. Öte yandan rasyonalist teoriler doğrultusunda insanın bütünsel niteliği görmezden gelinmiş ve beden, fabrika modelinin denetimci yapısı altında aksamadan çalışması öngörülen bir mekanizma olarak tasavvur edilmiştir.

Ure, Ford ve Taylor modellerinin yarattığı yeni sistem, fabrika yaşamını ve akıl çağında süregiden sosyal hayatı konu edinen edebî eserlerin muhtevasını birer distopyaya dönüştürmüştür. Tür bakımından distopya türüne ait olmamakla beraber, bir çerçeve öykü içerisinde yer alan felsefi sohbetlerden oluşan *Rus Geceleri*'nde ise tartışmalar toplumun içine çekilmekte olduğu distopik sistem ekseninde geliştirilmiştir. *Rus Geceleri*'nin dikkate değer bir başka yönü de, belgesel nitelik taşıması ve çocuk işçiliği ile mücadelede ancak yüz yıl sonra somut kazanımlar getirecek olan toplumsal duyarlı sanat eserlerinin ilk örnekleri arasında yer almasıdır. 20. yüzyıl başlarında çocuk işçilerin gündelik yaşamlarına ilişkin belgesel nitelikte bir dizi fotoğraf, devrin olumsuz getirilerini simgeleyen enstantaneler olarak tarihteki yerini almıştır. Bu karelerde dev fabrikalarda esir alınmış gibi görünen, yorgun ve hoşnutsuz çocuk bedenleri, fabrika makinelerinin büyüklüğüyle tezat içerisinde, boylarının bile yetişmediği mekanizmaları idare etmeye çalışırken fotoğraflanmıştır. Bir yandan 1930'larda Charlie Chaplin'in *Modern Zamanlar* [Modern Times] adlı kült filmine de tesir edecek olan, dev makine çarkları arasında mücadele veren işçilerin hikâyeleri; öte yandan fabrika ve maden ocaklarında sömürülen çocuk emeğinin karanlık yüzü Amerikalı sosyolog ve fotoğrafçı Lewis Hine'in objektifinden yansıtılmıştır. Hine'in çarpıcı kareleri, çocuk emeğine yönelik farkındalık yaratılmasında ve çocuk işçiliğini yasaklayan kanunlar çıkarılmasında etkili olmuştur. Ancak henüz 1800'lerin ilk yarısında; fotoğraf ve sinema sanatlarının yaygınlaşarak belgesel nitelik kazanmasından çok daha erken yıllarda Vladimir Odoyevski'nin tahayyülünde tüm bu sahneler ayrıntılı olarak canlanmış ve eleştirel bir gözle toplumun dikkatine sunulmuştur. Odoyevski'nin henüz 1840'lı yıllarda geliştirdiği ve Endüstri Devrimi sonrası yeni sosyo-ekonomik düzen ile akıl çağının tek taraflı sonuçlarından biri olan çocuk işçiliğine yönelttiği eleştirileri ise Rus aydınının devrinin ilerisine ışık tutan engin bilgi birikimi ve öncü düşünme tarzının örneklerinden yalnızca biri olarak edebiyat tarihine geçmiştir.

Ülkemizde 19. yüzyıl Rus edebiyatının her dönemde yoğun ilgi gördüğü, bilhassa Cumhuriyet dönemi aydınlarından Hasan Âli Yücel'in (1897-1961) öncülüğünde dünya klasiklerinden yapılan çeviriler sayesinde bu devre damga vuran yazarların dilimize kazandırıldığı bilinmektedir. Buna karşılık V. F. Odoyevski, Rus edebiyatının görece daha az tanınan isimleri arasında kalmıştır. Ülkemizde bu döneme dek Odoyevski üzerine iki ayrı kapsamlı tez çalışması hazırlanmış (Günel, 1995; Küçük 2009), bu çalışmalarda yazarın yaşamı ve yapıtları otobiyografik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışmalarda, Odoyevski'nin Rus düşünce tarihinde temsil ettiği konumun radikal bir Batı karşıtlığı olarak tanımlanamayacağı; zira yazarın 19. yüzyıl Rus toplumunda gözlemlediği çarpıklıkları da dile getirdiği vurgulanmıştır. Bu makalede de yazarın Batılılaşma tecrübesine karşı sergilediği temkinli ve sorgulayıcı yaklaşım, çocuk işçiliği sorunu ekseninde ve Rus aydınlarının modernleşme kavrayışına getirilen eleştiriler çerçevesinde çözümlenmiştir.

Öneriler

V. F. Odoyevski'nin başyapıtı olarak kabul edilen ve bu makaleye de kaynaklık eden *Rus Geceleri*'nin 2020 yılında Türkçeye kazandırılmasıyla, gerek okurların; gerekse felsefe, sosyoloji ve sanat eleştirisi gibi farklı disiplinlerden araştırmacıların yazarı tanınmasına ve tanıtmasına yönelik önemli bir adım daha atılmıştır. Bu konuda ilerleyen dönemde yapılacak olan çalışmalarda, Odoyevski'nin edebiyatçı kimliğinin yanı sıra, onun Rus düşüncesinde temsil ettiği konumu da ön plana çıkaran incelemelerin artırılması, yazarın ülkemizde hak ettiği tanınırlığı kazanması bakımından önemli görünmektedir. Bu çalışmaların disiplinler arası bir perspektiften yürütülmesinin ise Odoyevski okumalarını zenginleştireceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adorno, T. W. ve Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği*. (N. Ülner ve E. Öztarhan-Karadoğan, Çev.). İstanbul: Kabalcı.
- Avşar, Z. ve Öğütoğulları, E. (2012). Çocuk işçiliği ve çocuk işçiliği mücadele stratejileri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 2 (1), 9-40.
- Berdıyayev, N. A. (1933). Çelovek i maşına (Problema sotsiologii i metafiziki tehniki). *Put'*, 38, 3-38.
- Berdıyayev, N. A. (2008). *Russkaya ideya*. SPb: Azbuka.
- Bozkurt, V. (2018). Toplumsal dönüşümün evreleri: Pre-endüstriyel, endüstriyel ve post-endüstriyel toplumlar. V. Bozkurt ve N. Suğur (Ed.), *Endüstri sosyolojisi* içinde (s. 2-35). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Contrera, J. (2018, 3 Eylül). The searing photos that helped end child labor in America. *The Washington Post*. Erişim adresi (1 Kasım 2020): <https://www.washingtonpost.com/>
- Dmitrenko, Ye. (2012). Prosvetitel'skiye idei v tvorçestve V. F. Odoyevskogo. *Filologični nauki*, 11, 30-34.
- Emirova, L. A. (2017). Krizis industrializatsii, ili “jelezny vek” v predstavlenii “zolotogo veka” russkoy poezii. *Mir nauki, kul'turi, obrazovaniya*, 1 (62), 331-333.
- Gönç-Şavran, T. (2018). Bilim olarak sosyolojinin doğuşu. S. Suğur (Ed.), *Klasik sosyoloji Tarihi* içinde (s. 2-31). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Günal, Z. (1995). *V. F. Odoyevski ve öyküleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hine, L. (1908). *Sweeper and doffer boys in Lancaster Cotton Mills* [Fotoğraf]. Lancaster, South Carolina. Erişim adresi (1 Kasım 2020): <https://static.boredpanda.com/blog/wp-content/uploads/child-labor-united-states-lewis-hines/child-labor-united-states-lewis-hines-18.jpg>
- Hine, L. (1909). *Children working in a mill* [Fotoğraf]. Macon, Georgia. Erişim adresi (1 Kasım 2020): <https://static.boredpanda.com/blog/wp-content/uploads/child-labor-united-states-lewis-hines/child-labor-united-states-lewis-hines-8.jpg>
- Hine, L. (1911). *The “breaker boys” at a Pennsylvania coal mine* [Fotoğraf]. Pittston, Pennsylvania. Erişim adresi (1 Kasım 2020): <https://www.washingtonpost.com/news/retropolis/wp/2018.09.02/the-incredible-photos-that-inspired-the-end-of-child-labor-in-america/>
- Hobsbawm, E. (2003). *Devrim çağı (1789-1848)*. (B. S. Şener, Çev.). Ankara: Dost.

- Humphries, J. (2010). *Childhood and child labour in the British industrial revolution*. New York: Cambridge University Press.
- İnanır, E. (2017). *Rus edebiyatında aydınlanma çağı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Küçük, A. (2009). *Prens V. F. Odoyevski'nin fantastik öykü sanatı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Marx, K. (2015). *Kapital: Ekonomi politiğin eleştirisi. 1. Cilt: Sermayenin üretim süreci*. (M. Selik ve N. Satlıgan, Çev.). İstanbul: Yordam.
- Mehdiyev, N. (2015). Petersburg ve Moskova karşıtlığı: Rus düşüncesinin tarihsel ikircikliği. *International Journal of Russian Studies*, 4 (2), 231-238.
- Odoyevski, V. F. (1975). *Russkiye noçi*. Leningrad: Nauka.
- Odoyevski, V. F. (2020). *Rus Geceleri*. (N. Mehdiyev, Çev.). Ankara: Hayat.
- Orlova, N. Ye. (2009). Promişlennaya revolyutsiya v Anglii: proyektisiya na problemu narodnogo obrazovaniya. *Pratsı gıstariçnaga fakul'teta BDU*, 4, 119-128.
- Özakın, D. (2021a). *Beden politikaları: Rus ve Türk edebiyatlarında makbul yurttaşın inşası (1900-1940)*. Ankara: Nobel.
- Özakın, D. (2021b). *Karanlığın estetiği: Rus edebiyatında gotik*. Ankara: Nobel.
- Polat, A. ve Tuncel, C. O. (2015). Geç endüstrileşme sürecinde devletin rolü: Rusya örneği. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34 (1), 175-198.
- Pustarnakov, V. F. (1999). Yeşço raz o suşçnosti filosofii russkogo Prosveşçeniya 1860-h gg. i vperviye o yego krizise. *İstoriya filosofii*, 4, 57-88.
- Pustarnakov, V. F. (2002). *Filosofiya Prosveşçeniya v Rossii i vo Frantsii: opıt sravnitel'nogo analiza*. Moskva: Institut filosofii RAN.
- Sungur, O. ve Kurumaral, E. (2017). Geçmişten günümüze dünyada ve Türkiye'de çocuk işçiliği. *Ayrıntı*, 49, 53-58.
- Şirinyants, A. A. ve Kononenko, O. S. (2018). Rossiya i Zapad v sotsial'no-politiçeskoy mısli V. F. Odoyevskogo. *Russkaya politologiya*, 1 (6), 14-21.
- Tunçcan, N. (2000). Çocuk işçiliği: nedenleri, boyutları ve küreselleşen dünyadaki konumu. *Journal of Social Policy Conferences*, 43/44, 243-259.
- Walicki, A. (2009). *Rus düşünce tarihi: Aydınlanma'dan Marksizme*. (A. Şenel, Çev.). İstanbul: İletişim.
- Yerofeyeva, M. A. (2005). Detskiy trud kak forma nasiliya. *Sovremenniyte naukoymekiye tehnologii*, 1, 80-82.

Comparison of The Training and Appointment of School Administrators in Turkey, France, England, Finland, South Korea and Greece

Mevlüt Uygur¹

Ministry of National Education

ABSTRACT

Review Article

The aim of this research is to compare the selection, training and appointment processes of school administrators who will work in schools of some countries with Bonapartist and Anglo-Saxon traditions with Turkey. It is to make recommendations for the selection, training and appointment of school administrators for Turkey. In this context, the selection, training and appointment of school administrators in Turkey, France, England, Finland, South Korea and Greece were examined. In this study, document analysis from qualitative research methods was used. Within the scope of the research, scientifically qualified works and documents and databases in the relevant area were analyzed for the purpose of the study. Within the scope of the research, it is understood from the practices that pre-service and in-service training is carried out in the selection and training of school administrators in France, England, Finland and South Korea. The pre-service management training of school administrator candidates for Turkey can provide specialization in the field of school management.

Key Words: School Administrators, Training of Administrators, Appointment of Administrators

Received: 07.11.2020

*Revision received:
09.01.2021*

Accepted: 25.01.2021

*Published online:
30.05.2021*

¹ Corresponding author:

Classroom Teacher

muygur1978@gmail.com

Orcid: 0000-0002-3880-5731

Türkiye, Fransa, İngiltere, Finlandiya, Güney Kore ve Yunanistan'daki Okul Yöneticilerinin Yetiştirilme ve Atanma Süreçlerinin Karşılaştırılması

Mevlüt Uygur¹
Millî Eğitim Bakanlığı

ÖZ

Derleme Makale

Bu araştırmanın amacı Türkiye ile Bonapartist ve Anglo-Sakson geleneğe sahip bazı ülkelerin okullarında görev alacak okul yöneticilerinin seçimi, yetiştirilmesi ve atanma süreçlerini karşılaştırmak, Türkiye için okul yöneticilerinin seçimi, yetiştirilmesi ve atanmasına yönelik öneriler getirmektir. Bu kapsamda Türkiye, Fransa, İngiltere, Finlandiya, Güney Kore ve Yunanistan'daki okul yöneticilerinin seçimi, yetiştirilmesi ve atanma süreçleri incelenmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Araştırma kapsamında ilgili alanyazındaki bilimsel nitelikli eser ve dokümanlar ile veri tabanları çalışmanın amacı doğrultusunda analiz edilmiştir. Araştırma kapsamında Fransa, İngiltere, Finlandiya ve Güney Kore'de okul yöneticilerinin seçilmesi ve yetiştirilmesinde hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimlerin yapıldığı uygulamalardan anlaşılmaktadır. Türkiye için okul yönetici adaylarının hizmet öncesi yöneticilik eğitimini almaları, okul yönetimi alanında uzmanlaşmayı sağlayabilir.

Alınma Tarihi:
07.11.2020
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi: 09.01.2021
Kabul Edilme Tarihi: 25.01.2021
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Okul Yöneticileri, yöneticilerin yetiştirilmesi, yöneticilerin atanması

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:
Sınıf Öğretmeni
muygur1978@gmail.com
Orcid: 0000-0002-3880-5731

Giriş

Okul müdürünün okulun vizyonunu, misyonu ve hedefleri ile yönünü şekillendirmede rolü bulunmaktadır (Hallinger ve Heck, 1998). Okul liderliğine hazırlık giderek okul gelişiminin önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir (Bush ve Jackson, 2002). Okulların etkililiği ve başarısı toplumun geleceğini doğrudan etkiler. Okulların başarılı ve etkili olmalarında okulların iyi yönetilmelerinin önemi büyüktür (Memduhoğlu, 2007). Okulların iyi yönetilmesini sağlamak içinde alanında uzman, liderlik özellikleri bulunan okul yöneticilerinin göreve atanmasına bağlıdır. Bu bağlamda okul yöneticilerinin seçilmesi, yetiştirilmesi ve atanması önem arz etmektedir. Yine gelişmiş ülkelerdeki okul yöneticilerinin yetiştirilmesi uygulamalarının bilinmesi Türkiye için okul yöneticilerinin yetiştirilme süreçleri açısından yeni görüşlerin ortaya çıkması bakımından önemlidir.

Araştırma kapsamına giren, Fransa, İngiltere, Finlandiya ve Yunanistan'da okul yöneticisi olmak için adaylar öğretmenlik deneyimine sahip olmalıdır. İngiltere, Fransa ve Finlandiya'da hizmet öncesi yöneticilik eğitiminin alınması gereklidir (Eurydice, 2012; Eurydice, 2013). İngiltere'de Okul Müdürleri İçin Ulusal Mesleki Nitelikler (NPQH) müdür yetiştirme programı uygulanmaktadır (Bush ve Jackson, 2002; Çınkır, 2002; Eurydice, 2013; Şimşek, 2004; Thody, Pashiardis, Johanson and Papanoum, 2007). Yunanistan'da okul müdürlerine hizmet içi kurslar düzenlenmektedir (Güven, Yılanlılar ve Baskan, 2019; Thody vd, 2007). Finlandiya'da, müdürlerin Eğitim Yönetimi Sertifikası'na sahip olmaları veya Eğitim Yönetimi Sertifikası da dahil olmak üzere eğitim liderliğinde bir üniversite programını (25 kredi) tamamlamaları gerekmektedir. Müdürlerin her zaman en az bir yüksek lisans derecesine ve öğretim niteliklerine sahip olması beklenmektedir (Taipale, 2012). Finlandiya'da Eğitim Liderliği Enstitüsü'nün aracılığıyla okul yöneticilerine hizmet içinde eğitimler verilmektedir (Eurydice, 2013). Güney Kore'de okul müdürü olmak için okul müdürü sertifikasının alınması istenmektedir (Kim, Kim, Kim ve Kim, 2006). Ayrıca Güney Kore'de, ise müdür yardımcıları ve müdürler için yeterlilik eğitimi ve hizmet içi eğitimi alınması gereklidir (Taipale, 2012). Bu bağlamda araştırma kapsamına giren ülkelerin okul yöneticisi yetiştirme uygulamalarının profesyonel bir şekilde yapıldığı değerlendirilmektedir.

Eğitim örgütlerini hedeflerine ulaştırmak için elde bulunan kaynakların yerinde değerlendirilmesi eğitim yöneticilerinin görevleri arasında kabul edilir. Yetişmiş bireylerin ve maddi kaynaklarının az olduğu bilinen Türkiye'de eğitimde görev alan yöneticilerin yetiştirilmesi önemli olduğu söylenebilir (Kayıkçı, 2001). Özellikle Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından itibaren okul yöneticilerinin seçimi, yetiştirilmesi ve atanması konusunda birçok model ve önerilere rağmen okul yöneticisi yetiştirilme ve atama sorunu çözülememiş, bu konuda arayışlar devam etmiştir. İlgili literatürde okul yöneticiliği seçimi, yetiştirilmesi ve atanması konusunda Türkiye'de birçok çalışma yapılmıştır (Akın, 2012; Aslan, 2009; Altın ve Vatanartıran, 2014; Balyer ve Gündüz, 2011; Baş, 2011; Bozkurt, 2005; Bozkurt ve Bellibaş, 2016; Cemaloğlu, 2005; Çınkır, 2002; Gülmez ve Yavuz, 2016; Işık, 2003; Kahraman, 2016; Karip ve Köksal, 1999; Korkmaz, 2005; Pelit, 2013; Receptoğlu ve Kılınç, 2014; Süngü, 2012; Savaş, 2019; Türkmenoğlu ve Bülbül, 2015 ;Yildirim, 2018) bu araştırmalardan bazılarıdır. Bu çalışmalarda, okul yöneticisi atama model önerileri, okul yöneticisi seçiminde yaşanan sorunlar ve Türkiye ile diğer ülkelerde ki okul yöneticilerinin yetiştirilme sistemleri incelenmiştir. Ancak Türkiye'de "meslekte esas öğretmenliktir" anlayışı hâkim olduğundan bu konuda uzmanlaşma henüz tamamlanamamıştır (Bursalıoğlu, 2005). Resmî Gazete'de 21.06.2018 tarihinde yayınlanan yönetici görevlendirme yönetmeliğine göre müdür yardımcılığı için iki yıl öğretmelik görevi yapmış olmak bu görüşü desteklemektedir (Resmî Gazete, 2018). Ayrıca eğitim kurumlarına yönetici atama ile ilgili 2003 yılından 2010 yılına kadar yaklaşık 30 adet yönetmelik ve genelge çıkarılmasına rağmen problem tamamen çözülememiştir (Özmen ve Kömürlü, 2010). Yine okul yöneticiliği seçimi

için her türlü çabaya ve girişime karşın yönetici atama belli bir standartta oturtulamamıştır (Taş ve Önder, 2010).

Okul yöneticisi yetiştirme ve atama sorunun eğitime yansımaları olmuştur. Özellikle sözlü değerlendirmenin Bozkurt ve Bellibaş (2016) okul yönetici adaylarının güven sorunu yaşamalarına sebep olduğunu, Türkmenoğlu ve Bülbül (2015) ise okul yöneticilerinin motivasyonunun ve okullarına bağlılıkların azalmasına neden olacağını belirtmektedirler. Bu bilgiler ışığında araştırmanın, eğitim kurumlarına yönetici yetiştirme ve atama probleminin çözülmesine katkı sağlayacağı ve alandaki araştırmacılara yol göstereceği düşünülmektedir. Ayrıca eğitimden sorumlu kişilere ve politika üretenlerin alacakları kararları etkileyeceği değerlendirilmektedir. Bu bağlamda araştırmanın amacı Türkiye ile Bonapartist ve Anglo-Sakson geleneğe sahip olan bazı ülkelerin okullarında görev alacak okul yöneticilerin seçimi, yetiştirilmesi ve atanma süreçleri karşılaştırılmalı olarak incelemek ve Türkiye için okul yöneticilerinin seçimi, yetiştirilmesi ve atanmasına yönelik öneriler getirmektir.

Yöntem

Model

Türkiye ile Bonapartist ve Anglo-Sakson geleneğe sahip bazı ülkelerdeki okul yöneticilerinin yetiştirilmesi ve atanmasındaki süreçler ve uygulamalar incelenerek Türkiye için okul yöneticisi yetiştirilmesi ve atanmasına yönelik öneriler geliştirmeyi amaçlayan bu araştırma da nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2018) nitel araştırmayı; gözlem, görüşme ve doküman analizleri gibi yöntemlerin kullanıldığı, algı ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin takip edildiği araştırma olarak tanımlamaktadır. Merriam (2013) nitel araştırmayı birtakım felsefi yönelimleri ve yaklaşımları kapsayan bir araştırma türü olarak ifade etmektedir. Doküman incelemesi ise araştırılması amaçlanan olgu ve olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Araştırma kapsamında ilgili alanyazındaki bilimsel nitelikli eser ve dokümanlar, Resmî Gazete, eğitim yöneticisi atama yönetmelikleri, Avrupa Birliği belgeleri, Millî Eğitim Bakanlığı belge ve raporları ile veri tabanları, YÖK Ulusal Tez Merkezi'ndeki tezler, üniversitelerin eğitim fakültesi, eğitim bilimleri ve sosyal bilimler dergilerindeki makaleler, araştırmanın amacı doğrultusunda incelenerek analiz edilmiş ve Türkiye için öneriler sunulmuştur.

Bulgular

Türkiye'de Okul Yöneticilerinin Seçilmeleri, Yetiştirilmeleri ve Atanmalarının Tarihsel Gelişimi

Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk halkın eğitilmesi amacıyla çalışmalar başlatmıştır. Bunun ilk adımı eğitim sisteminin geliştirilmesidir. Bu amaçla 3 Mart 1924 tarihinde Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Öğretim Birliği Yasası) çıkarılmıştır. Bu kanuna göre geleneksel okullar kapatılırken, Millî Eğitim Bakanlığı'nın sorumluluğunda laik bir eğitim sistemine geçilmiştir (Gürsel, 2007; Kaya, 1999). John Dewey 1924 yılında Türk Eğitim Sistemi'yle ilgili bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre okul yöneticilerini yetiştirecek derslerin ve programların açılmasına yönelik bazı öneriler sunmuştur. Fakat herhangi bir uygulama yapılmamıştır (Cemaloğlu, 2005). Cumhuriyetin kurulması ile birlikte yeni açılan okulların ihtiyacı olan öğretmenlerin, okul yöneticilerinin ve müfettişlerin yetiştirilmesi için 1928 yılında Gazi Eğitim Enstitüsünde Pedagoji Bölümü açılmıştır (Can ve Çelikten, 2000).

Türkiye'de 1953 yılından itibaren kamu yönetimi alanında yönetici yetiştirmek amacıyla Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) kurulmuş, kurumun

yapısında Eğitim Yönetimi Uzmanlık Programları açılmıştır (Kaya, 1999; Taymaz, 2009). Bu enstitünün amacı kamu yönetiminde kuramsal ve ihtiyaçlara göre lisansüstü bilgiler verilerek kamuda çalışanların yönetim alanında uzmanlaşmasını sağlamaktır (Kaya, 1999; Özberk, 2010). Yine 1962 yılında hazırlanmış Merkezi Hükümet Teşkilatı Araştırma Raporuna (MEHTAP) göre eğitim yöneticiliğinde uzmanlığın önemli olduğu ifade edilmiş, bu sebeple üniversitelerde okul yöneticilerinin yetiştirilmesi için bölümlerin açılması öngörülmüştür. Ankara Üniversitesi bünyesinde 1965 yılından itibaren Eğitim Fakültesi kurulmuş, lisans, yüksek lisans ve doktora programları açılmıştır (Günay, 2004; Kaya, 1999; Taymaz, 2009). Bunu sırayla Gazi, Hacettepe, İstanbul, Dokuz Eylül, 100. Yıl ve Abant İzzet Baysal Üniversitesi bünyesindeki Eğitim Fakülteleri takip etmiştir. Bu fakültelerden Türk Eğitim Sistemi'nin gereksinimi olan yöneticiler, deneticiler ve uzmanlar yetişmiştir. Fakat Yükseköğretim Kurulu tarafından 1997 yılında çıkartılan kararla eğitim fakültelerinde ki ilgili bölümler kapatılmış yalnızca lisansüstü eğitimler verilmek suretiyle varlıklarını sürdürmektedirler (Cemaloğlu, 2005). Bu sonuçlar neticesinde, okul yöneticiliği yetiştirilmesi konusunda farklı kaynaklara yönelme sağlanmıştır (Günay, 2004). Özellikle 1993 yılında gerçekleşen 14. Millî Eğitim Şûrası'nda eğitim yönetimi konusunda önemli kararlar alınmıştır. Bu kararlar şöyle sıralanabilir, eğitimin teşkilatlanması, eğitim örgütlerinin yönetilmesi ve eğitim yöneticiliği, eğitim örgütlerindeki yöneticilerin yetiştirilmeleri, atanmaları ve yer değiştirmeleri, eğitim denetimi ve yönlendirmeye ilgili kararlardır (Can ve Çelikten, 2000). Eğitim yöneticilerin yetiştirilmesi konusuna 14. Milli Eğitim Şûrası'nda vurgu yapılmıştır. Ayrıca "meslekte esas olan öğretmenliktir" fikrinin yanlış olduğunun ifade edilmesi ilk kez bu şûrada dile getirilmiştir (Günay, 2004). Okullara yönetici atamaları 1998 yılından itibaren yönetmeliklere göre yapılmaya başlanmıştır.

Okulda görev almak isteyen yönetici adaylarının hizmet öncesi okul yöneticiliği eğitimini almasının yasal dayanağının ve çerçevesininin oluşmasını Resmî Gazete'de 23.09.1998 tarihinde yayınlanan yönetici atama yönetmeliği sağlamıştır. Bu yönetmeliğe göre okul yöneticisi olarak atanma kriterlerine bakıldığında en az beş yıl öğretmenlik yapılması, yöneticilik sınavında başarılı olunması ve sınavı kazanan adayların 120 saat okul yöneticisi yetiştirme kursuna katılmaları gerekmektedir (Karip ve Köksal, 1999; Resmî Gazete, 1998). Resmî Gazete'de 30.04.1999 tarihinde yayınlanan yönetmelikle de eğitim tarihimizde eğitim yöneticilerinin hizmet öncesinde, yönetim alanında eğitim almalarını öngören ilk yönetmelik olarak yerini almıştır (Kayıkçı, 2001; Resmî Gazete, 1999).

Resmî Gazete'de 11.01.2004 tarihinde yayınlanan yönetici atama yönetmeliğe göre okul yöneticiliğine atanacak kişilerde en az iki yıl öğretmenlik hizmetinin olmasının yanında, yapılacak yöneticilik sınavında başarılı olma şartı bulunmaktadır. Yönetici seçme sınavı 100 tam puan üzerinden değerlendirilmiştir. Yazılı sınavdan en az 70 ve üstü puan alan adaylar başarılı sayılmışlardır. Ayrıca bu yönetmelikle yönetici adaylarına mülakat şartı getirilmiştir. Mülakat konuları ise Türkçe'yi doğru kullanma, genel kültür, genel görünüm ve iletişim becerisi, tutum ve davranışlar, yaptığı çalışmalar, projeler şeklinde sıralanmıştır. Hem yazılı hem de mülakatı geçen adaylar yönetici olarak atanmışlardır (Resmî Gazete, 2004). Resmî Gazetede 04.03.2006 tarihinde yayınlanan yönetici atama yönetmeliği bir bakıma bir önceki yönetmeliğin devamı şeklindedir. Yazılı ve sözlü sınav uygulamaları devam etmiştir (Resmî Gazete, 2006).

Resmî Gazete'de 13.04.2007 tarihinde yayınlanan yönetici atama yönetmeliğine göre bir önceki yönetmelikte bulunan yazılı sınav kaldırılmış bunun yerine yönetici atamada, kariyer ve liyakat ilkeleri temel alınmıştır. Ayrıca atamalarda norm kadro imkanları da göz önünde bulundurulmuştur. Atamaya yetkili merci ise doğrudan bakanlığa bağlı olan eğitim kurumlarının yöneticilerini, Millî Eğitim Bakanlığı, ilde ise valiler tarafından atanmıştır (Resmî Gazete, 2007). Resmî Gazetede 24.04.2008 tarihinde yayınlanan yönetici atama yönetmeliği bir önceki yönetmelik gibi kariyer ve liyakat esaslarına dayanmaktadır. Bu

yönetmeliğe göre eğitim kurumlarının her kademedeki yöneticilerinin atanmasını valiliklerce yapılmıştır (Resmî Gazete, 2008).

Resmî Gazete’de 13.08.2009 tarihinde yayınlanan yönetici atama yönetmeliğe göre yöneticilik görevlerine atanacak kişilerin en az üç yıl öğretmen olarak çalışması, sicilini olumlu olması istenmiştir. Ayrıca bu yönetmelikte yazılı sınav şartı getirilmiştir. Yönetici seçme sınavları 100 tam puan üzerinden değerlendirilmiştir. Yazılı sınavdan 60 ve üstü puan alan adaylar başarılı sayılmıştır. Yönetici atamada puan üstünlüğüne bakılmış, valinin onayı ile atamalar gerçekleşmiştir (Resmî Gazete, 2009).

Resmî Gazete’de 28.02.2013 tarihinde yayınlanan yönetici atama yönetmeliğine göre okul müdürlüğü için en az beş yıl, okul müdür yardımcılığı için en az üç yıl öğretmenlik yapmış olmak şartı bulunmaktadır. Yazılı sınavın yanı sıra sözlü sınav geri getirilmiştir. Okul kurumu yöneticiliği sınavı, yazılı ve sözlü sınav olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Yazılı sınavdan 70 ve üzeri puan alan adaylar başarılı sayılmışlardır. Sözlü Sınav ve Değerlendirme Komisyonunca yazılı sınavın %50’si, sözlü sınavın %30’u ve Ek I Yönetici Değerlendirme Formunun %20’si alınarak hesaplanmıştır. Puan üstünlüğü dikkate alınarak her eğitim kurumu için valiliğe sunulmak üzere üç yönetici adayı belirlenmiştir. Her eğitim kurumu için belirlenmiş ve valiliğe sunulan üç adaydan uygun görülen aday, vali tarafından atanmıştır (Resmî Gazete, 2013).

Resmî Gazete’de 10.06.2014 tarihinde yayınlanan yönetici görevlendirilmeleri yönetmeliğine göre yönetici olarak atanacaklarda bakanlık kadrolarında öğretmen olarak çalışıyor olması ve görevlendirileceği tarih bakımından, son dört yıl içinde adli veya idari soruşturmanın sonucunda yöneticilik görevi üzerinden alınmamış olması gerekir. Bu yönetmelikte yazılı sınav kaldırılmıştır. Müdürlerin görevlendirilmesi sözlü sınava göre yapılmıştır. Sözlü sınavdan 70 ve üstü puan alan adaylar başarılı sayılmıştır. Puan üstünlüğü esasına dayalı, adayların tercihleri de dikkate alınarak il milli eğitim müdürünün teklif etmesi, valininde onayıyla müdür olarak görevlendirilmiştir. Müdür başyardımcısı ve müdür yardımcılarının görevlendirilmesi ise eğitim kurumu müdürünün inhası ve il millî eğitim müdürünün teklif etmesi, valininde onayıyla müdür başyardımcısı ve müdür yardımcısı görevlendirilmiştir. Bu yönetmeliğe göre okul yöneticileri dört yıl için görevlendirilmiştir. Aynı okulda sekiz yıldan fazla süreyle yönetici olarak görev yapamadığı, süresini bitiren yöneticilerinin görevleri sonlandırılmıştır (Resmî Gazete, 2014).

Resmî Gazete’de 06.10.2015 tarihinde yayınlanan yönetici görevlendirilmeleri yönetmeliğine göre müdür başyardımcılığı ile müdür yardımcılığı için yazılı sınav şartı getirilmiştir. Yazılı sınav müdürleri kapsamamıştır. Okul müdür başyardımcılığı ve okul müdür yardımcılığına görevlendirmenin yazılı sınavın sonucuna göre, okul müdürlüğüne görevlendirme ise değerlendirme ve sözlü sınavın sonucuna göre yapılmıştır. Bu yönetmeliğe göre okul yöneticileri dört yıl için görevlendirilmiştir. Aynı okulda sekiz yıldan fazla yöneticilik görevi yapılamadığı belirtilmektedir (Resmî Gazete, 2015).

Resmî Gazete’de 22.04.2017 tarihinde yayınlanan yönetici görevlendirilmeleri yönetmeliğine göre yazılı sınav şartı kaldırılmıştır. Sözlü sınava devam edilmiştir. Sözlü sınavdan 60 ve üzeri puan alanlar başarılı sayılmıştır. Yöneticilerin görevlendirmeleri; yönetici değerlendirme formu üzerinden verilen değerlendirme puanıyla, sözlü sınavın aritmetik ortalaması alınarak, puan üstünlüğüne göre yapılmıştır. Bu yönetmeliğe göre okul yöneticileri dört yıl için görevlendirilmiştir. Aynı okulda sekiz yıldan fazla görev yapılamamaktadır (Resmî Gazete, 2017).

Şu an yürürlükte olan okul yöneticisi görevlendirilmeleri ise Resmî Gazete’de 21.06.2018 tarihinde yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumlarına Yönetici Görevlendirme Yönetmeliğine göre yapılmaktadır. Bu yönetmeliğe göre okul yöneticiliğine ilk kez görevlendirmeler yazılı ve sözlü sınav sonuçlarına göre yapılmaktadır. Bu yönetmelikte okul müdürü olmak isteyenlerin en az bir yıl yöneticilik görevini yerine

getirmeleri, okul müdür yardımcılığı görevine atanmak için de en az iki yıl öğretmenlik yapılması gerekmektedir. Yazılı sınavdan 60 ve üstü puan alanlar başarılı sayılmaktadır. Sözlü sınava, yazılı sınavdan en yüksek puan alan adaydan başlanmak üzere, eğitim kurumlarında boş bulunan okul yönetici sayısının üç katı aday, sözlü sınava davet edilir. Adaylar sözlü sınavda genel kültür, muhakeme gücü, temsil kabiliyeti, liyakat, özgüven, bilimsel ve teknolojik gelişmelere açıklık gibi konular ile yönetici değerlendirme formuna göre değerlendirilmektedir. Sözlü sınavdan 60 ve üstü puan alan adaylar başarılı sayılmaktadır. Hem okul müdürlüğü hem de okul müdür yardımcılığı için ilk görevlendirme puan üstünlüğüne bakılarak, adayların tercih ettikleri yerlerde değerlendirilerek, il milli eğitim müdürünün teklif etmesi, valininde onayıyla da adaylar müdür ve müdür yardımcısı olarak görevlendirilmektedir. Yöneticiliğe yeniden görevlendirme ise yönetici değerlendirme formuna göre yapılmaktadır. İl millî eğitim müdürünün teklif etmesi, valininde onayıyla da yeniden müdür olarak görevlendirilir. Bu yönetmelikte yöneticiler dört yıllığına görevlendirilmektedir. Aynı okulda sekiz yıldan fazla görev yapamadığı belirtilmektedir (Resmî Gazete, 2018). Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Yöneticilerinin Atama Yönetmeliklerinin Değerlendirilmesi tablo 1 özetlenmiştir.

Tablo 1. Millî Eğitim Bakanlığı Eğitim Kurumları Yöneticilerinin Atama Yönetmeliklerinin Değerlendirilmesi (1998-2018 Yılları Arası)

23.09.1998 Öğretmenlik deneyimi. Yazılı sınav. 120 saat yetiştirme kursu.	30.04.1999 Öğretmenlik deneyimi. Değerlendirme sınavı. Hizmet öncesi yönetim alanında eğitim.	11.01.2004 Öğretmenlik deneyimi. Yazılı ve sözlü sınav.	04.03.2006 Öğretmenlik deneyimi. Yazılı ve sözlü sınav.	13.04.2007 Öğretmenlik deneyimi. Kariyer ve liyakat ilkeleri.
24.04.2008 Öğretmenlik deneyimi. Kariyer ve liyakat ilkeleri.	13.08.2009 Öğretmenlik deneyimi. Yazılı sınav.	28.02.2013 Öğretmenlik deneyimi. Yazılı ve sözlü sınav ile Ek I yönetici değerlendirme formu.	10.06.2014 Öğretmenlik deneyimi. Sözlü sınav.	06.10.2015 Öğretmenlik deneyimi. Müdür yardımcıları için yazılı sınav. Müdürler için değerlendirme ve sözlü sınav.
22.04.2017 Öğretmenlik deneyimi. Sözlü sınav. Yönetici değerlendirme formu.	21.06.2018 Öğretmenlik deneyimi. İlk görevlendirme yazılı ve sözlü sınav ile yönetici değerlendirme formu. Yeniden görevlendirme için yönetici değerlendirme formu.			

Kaynak: Resmî Gazete, 1998; Resmî Gazete, 1999; Resmî Gazete, 2004; Resmî Gazete, 2006; Resmî Gazete, 2007; Resmî Gazete, 2008; Resmî Gazete, 2009; Resmî Gazete, 2013; Resmî Gazete, 2014; Resmî Gazete, 2015; Resmî Gazete, 2017; Resmî Gazete, 2018).

Türkiye’de 2018 yılında yayınlanan 2023 Eğitim vizyonu, eğitimin sorunlarının çözümü ve eğitime yeni açılımlar sunmak amacıyla yayınlanmıştır. Bu vizyon belgesi

kapsamında, okul yöneticiliği yüksek lisans seviyesinde profesyonel bir meslek olarak görülmekte, atamada yeterlilik ve nesnel ölçütler planlanmakta, mesleki gelişmeler için hizmet içi eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır (MEB, 2018). Bu bağlamda 2023 Eğitim vizyonu, okul yöneticiliğinin profesyonel bir meslek olarak görmesi açısından Türkiye için bir fırsattır.

Dünyada Okul Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Uygulamaları

Eğitim yönetimi, okul müdürü, müfettiş ve teftiş gibi kavramların ilk defa Romalıların kullandığı, eğitim yönetiminin bir bilim dalı olarak gelişmesi ise kamu yönetimi ve genel yönetim bilimlerinden sonra başlamıştır. Eğitim yönetimine kuramsal bir bakış gerektiğini 1916 yılında P.R. Mort tarafından ortaya atılmıştır. Daha sonraları Amerika'da ki Üniversitelerde eğitim yönetimi dersleri okutulmaya başlanmış ve Eğitim Yönetimi Profesörleri Milli Konferansın (NCPEA) belli aralıklarla toplanması, eğitim yönetimi ile ilgili sorunların tartışılmaya başlaması, eğitim yönetiminin bilim olarak gelişmesine katkıda bulunmuştur. Yönetim biliminin 1950 yıllarda gelişmesi ve çeşitli ülkelerde Birleşmiş Milletleri'nin (BM) desteğiyle Kamu Yönetimi Enstitülerinin açılması, eğitim yönetiminin uzmanlaşması ve meslekleşmesi açısından önemli bir gelişmedir. Eğitim yönetimi açısından 1960'lı yıllar bir dönüm noktası olmuştur. NCPEA ile başlatılan çalışmalar, eğitim yönetiminde doktora derecesi veren elliden fazla üniversitenin oluşturduğu Eğitim Yönetimi Üniversitesi Konseyi-UCEA- tarafından tamamlanmıştır (İlgar, 2005; Kaya, 1999). Günümüz dünyasında ise okul müdürlerinin yetiştirilmelerine yönelik faaliyetlerin artmasının nedenleri arasında eğitim örgütlerinde meydana gelen olumsuzluklar ile eğitim kurumlarının çağın gerisinde kalmalarının verdiği kaygının neden olduğu ifade edilebilir (Özmen, 2002). Dünyada okul yöneticilerinin yetiştirilmesi uygulamaları değerlendirildiğinde, eğitim örgütlerinin yönetimine ilişkin iki temel geleneğin olduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi Bonapartist gelenek olarak adlandırılmaktadır. Bu geleneğe göre bürokrasi, merkezden yönetim, emir-komuta zincirinin eğitim örgütlenmesi dahil tüm kamu örgütlerine uyarlaması halidir. Bonapartist geleneğin olduğu ülkelere Orta ve Güney Amerika, İslam ülkeleri, Rusya, bazı Baltık ülkeleri ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında kabul edilmiş kamu örgütlenmesi modelini örnek olarak verebiliriz. Diğer seçenek ise Anglo- Sakson gelenektir. Daha âdem-i merkezîyetçi bir örgütlenme modeli olarak ifade edilebilir. Bu geleneğe göre yerinden yönetim, yerel denetim, yetki ve sorumluluk aktarımı gibi unsurlar bulunmaktadır. Dünyadaki en başarılı örnekleri ABD, İngiltere ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerdir (Şimşek, 2002; Şimşek, 2004).

Bonapartist Geleneğe Sahip Ülkelerdeki Okul Yöneticilerinin Seçilmeleri, Yetiştirilmeleri ve Atanması

Fransa'da Okul Yöneticilerinin Seçilmeleri, Yetiştirilmeleri ve Atanması

Fransa'da eğitim sistemi, 1882 Jules Ferry'den bu yana Fransız halkının öğretimi için üç büyük ilke bulunmaktadır. Bunları; laik eğitim, 16 yaşa kadar zorunlu eğitim ve parasız eğitim şeklinde sıralanabilir. Fransa'da eğitimden sorumlu iki bakanlık mevcuttur. Bunlar, Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim ve Araştırma Bakanlığı'dır (Erden, 2015). Fransa eğitim sistemi, merkezîyetçi bir yapıya sahiptir. Okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kurumları; Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilmektedir. Öğretmen atamaları, okulların ders araç ve gereçlerin temini, sınıftaki disiplin düzeninin sağlanması, eğitim programları ve ders kitapları Millî Eğitim Bakanlığı tarafından denetlenmektedir (Şahenk, 2009). Fransa Bonapartist gelenekten gelmekte ve bu geleneğinin kuralları yaşatılmaktadır. Bu gelenekte bürokrasi, merkezden yönetim, emir-komuta zinciri eğitim örgütlerine uyarlanmıştır. (Şimşek, 2002; Şimşek, 2004).

Fransa'da okul müdürü görevi için başvuranların öğretmen olarak çalışmış ve müdürlük için özel eğitim almış olmaları gerekmektedir (Eurydice, 2012). Okul yöneticisi olma koşulları arasında bulunan asgari öğretmenlik deneyiminin süresi Fransa'da en az 3 yıldır (Eurydice, 2013). Fransa aday müdürlerin en az bir lisans derecesi dahil olmak üzere ilgili okullarda öğretmen olarak yetişmiş olmaları gerekir. Genellikle eğitim alanında 3-5 yıllık iş tecrübesine sahip olmaları istenmektedir (Taipale, 2012). Fransa'da okul müdürlüğü yetiştirme programı uygulanmakta bu programı başarıyla tamamlayan adaylara okul müdürü olması için gerekli belge verilmektedir (Eurydice, 2010: Akt. Süngü, 2012).

Fransa'da eğitim sistemi merkezi bir yapıya sahiptir. Millilik ön plana çıkmaktadır. Buna rağmen yerel yönetimlerinde (belediyelerinde) yetkileri bulunmaktadır. Okul öncesi ve ilkokulların yapım, bakım işleri ile okul öncesi ve ilkokul müdürlerinin seçimi yerel yönetimlere bırakılmıştır. Bu okullarda yönetimde üç önemli rol bulunmaktadır. Bunları; okul müdürü, okul konseyi ve milli eğitim müfettişleri şeklinde sıralayabiliriz. Okul Konseyi 1976 yılından itibaren okul öncesi kurumlarında ve ilkokullarda bulunmakta, okul öğretmenleri, veli temsilcisi, belediyeden seçilmiş üyelerden meydana gelmektedir. Okul konseyinin görevleri finans işleri, okul binasının kullanımı, okul yöneticilerinin seçimi ve okulla ilgili diğer işlerini yaparlar. Ortaöğretim kurumlarındaki müdürler ise merkezi hükümet tarafından yapılan sınavla işe alınmaktadırlar (Erden, 2015). Ayrıca Fransa'da, müdürler her yıl hizmet içi eğitime katılma hakkına sahiptir (Taipale, 2012).

Fransa'da ortaöğretim kurumlarının müdürleriyle ilköğretim kurumlarının müdürlerinin istihdam süreçleri arasında fark bulunmaktadır. Ortaokul ve lise müdürlerinin istihdamında ayrıntılı bir süreç izlenirken, ilkokul müdürleri için aynısı söz konusu değildir. Bunun bir sebebi bu alandaki yönetim yapısındaki hiyerarşi sebebiyle ilkokulda bulunan müdürlere okul yönetimi alanında daha az sorumluluk verilmiş olmasıdır (Huber, 2003: Akt. Balyer ve Gündüz, 2011).

Yunanistan'da Okul Yöneticilerinin Seçilmeleri, Yetiştirilmeleri ve Atanması

Yunanistan'da eğitim sistemi merkezidir. Eğitim müfredatı, Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. İlkokul boyunca eğitim zorunlu ve ücretsizdir. Eğitime devam etmek isteyenler için, devlet okullarında ortaöğretim de ücretsiz olarak verilmektedir (Çimşir, 2009). Yunanistan merkezîyetçi anlayışa sahip olduğundan okul müdürlerini merkezi yönetim atamaktadır. Yunan okul müdürlerinin hizmet içinde yetiştirilmeleri için 1990 yıllarının sonlarına doğru, Eğitim Bakanlığı tarafından kısa süreli kurslar düzenlenmektedir (Güven vd., 2019; Thody vd, 2007). Bu bilgiler Yunanistan'ın Bonapartist geleneğe sahip bir ülke olduğunu göstermektedir. Merkezi yönetimin ön plana çıktığı ve eğitim yönetimde merkezi yönetimlerin söz sahibi olduğu bir yapılanma mevcuttur.

Okul müdürlüğüne atanacak olan adaylarının bilgili, yetenekli ve alanında başarılı olmaları istenmektedir. Okul müdürlüğüne atanacak olan adayları merkezi yönetim belirlemektedir. Okul müdürü, daire başkanı yoksa doğrudan eğitim müdürüne bağlı olarak görevlerini yerine getirir. Veliler ve öğrenciler okul yönetimine katılırlar (İnanlı,2005).

Yunanistan'da okul müdürlerinin mesleki öğretmenlik deneyimine ve idari deneyime sahip olmaları gerekmektedir. Bu ülkede öğretmenlerin okul yöneticisi olmaları için önkoşullar en az 8 yıllık hizmet ve üç yılını ilgili alanda diğer beş yılda öğretmen olarak tecrübe sahibi olmalıdır. Yunanistan'da okul yöneticisi aday listeleri hazırlanır. Okul yöneticilerinin seçilmeleri ve atanmaları amacıyla dört yılda bir hazırlanan değerlendirme tablosuna göre yapılır. Bu tabloda adayların yeterliliklerine, hizmet yılına, mesleki gelişimine ve akademik yayınları dikkate alarak görüşmeye çağrılabilir (Eurydice, 2013).

Okul müdürleri, diğer eğitim yöneticileri gibi, belirli kriterlere göre, iş durumu (ikinci lisans derecesi, yüksek lisans ve doktora çalışmaları, yabancı dil becerileri), eğitim ve öğretim

deneyimi, bilimsel ve pedagojik eğitim, adayın kişiliği esas alınarak seçilmektedir (Stravakou, 2019).

Anglo-Sakson Geleneğe Sahip Ülkelerdeki Okul Yöneticilerinin Seçilmeleri, Yetiştirilmeleri ve Atanması

İngiltere’de Okul Yöneticilerinin Seçilmeleri, Yetiştirilmeleri ve Atanması

İngiltere’de okul müdürlüğüne görevlendirmede, adayların mesleki öğretmenlik deneyimine sahip olmaları gerekir ama süresi belirlenmemiştir. Ayrıca idari deneyim ve müdürlük eğitimi alması gerekir (Eurydice, 2013). İngiltere Anglo-Sakson gelenekten gelmekte ve âdem-i merkezîyetçi bir yapıya sahiptir (Şimşek,2004). Bu bağlamda İngiltere’de yerleşmenin ön plana çıktığı ve eğitim yönetiminde yerel yönetimlerin söz sahibi olduğu bir yapılanma bulunmaktadır. Merkezi hükümetin etkisi azdır.

İngiltere’nin eğitim sistemine bakıldığında eğitimin bölgesel olduğu ve bölgelere göre az değişiklik bulunmaktadır. Eğitim işlerinden “Eğitim ve Bilim Bakanlığı” sorumludur. Her ilde ve bölgedeki devlet okullarının sorumluluğunu yerel eğitim otoriteleri üstlenir. Ülkedeki okul yönetimi ve öğretmenlerin atamalarından ilde bulunan eğitim kurumlarınca gerçekleştirilir. Bütün okulların bir yönetim kurulu bulunmaktadır (İlgar,2005). İngiltere’de 1970’li yıllardan başlayarak eğitim yönetiminde lisansüstü programları açılmıştır. Eğitim liderliği konusunda doktora çalışmaları ise 1990’lı yılların başında ortaya çıkmıştır. Yöneticilik için üniversite derecesi önemlidir (Thody vd., 2007).

Okul Müdürleri İçin Ulusal Mesleki Nitelikler (NPQH) programı, İngiltere’deki okullarda müdür olmak isteyen adaylara, ulusal mesleki standartların kazandırılması hedefiyle, Öğretmen Yetiştirme Merkezi’nin (TTA) aracılığıyla, 1997’de düzenlenen, ülkedeki ilk resmi okul müdürü yetiştirilmesi programı olarak ifade edilebilir. Bu program sayesinde okulda müdür olmayı hedefleyen aday öğretmenlere, okul geliştirmeye yönelik, uygulamalı eğitim ile mesleki bir eğitimin verilmesi amaçlanmaktadır (Çınkır, 2002: 295).

İngiltere’deki okul yöneticilerinin yetiştirilmesi işi daha çok sistemli ve standartlara uygun yapılmaktadır. Okullarda yönetici olmak isteyenler için belirlenmiş belli ölçütler bulunmaktadır. İngiltere’de 1996 yılından itibaren geliştirilmiş ve tatbik edilmeye başlayan “*Ulusal Profesyonel Okul Yöneticiliği Yeterlilikleri*” belgesinde ifade edilen yeterliliklere sahip olunması okullardaki yöneticilik görevine atanmada gereklidir. Okulda yönetici olmayı düşünen öğretmenlerin, eğitim alanlarında bulunan sınav yerlerinde, önceden belirlenen yeterlilik konularından sınava girerek hangi konularda eğitime ihtiyaç duydukları belirlenir. Yalnız Stratejik Liderlik ve Sorumluluk modülünü her adayın alması bir zorunluluktur. Adaylar Yerel Eğitim Otoritesinin aracılığıyla idare edilen bölgesel eğitim merkezleri ya da Açık Üniversite’de Stratejik Liderlik ve Sorumluluk modülünden ve belirlenen diğer alanlarda eğitimler alarak, bölgesel sınav yerlerinde yeniden sınava girerler. Sınavdan başarıyla geçen adaylara “*Ulusal Profesyonel Okul Yöneticiliği*” belgesi verilmektedir (Şimşek, 2004: 6-7).

Okul Müdürleri İçin Ulusal Mesleki Nitelikler (NPQH) 2004 yılından itibaren, İngiltere’nin bütün devlet okullarındaki yeni müdürler için zorunlu hale getirilmiştir (Eurydice, 2005). NPQH programını tamamlayan adaylar ulusal basındaki ilana göre yöneticilik kadrolarına başvurularını yaparlar. Her okulun yönetim kurulu kendi müdürünü seçer, işe alır ve işten çıkarır. Yerelde ve merkezdeki hükümetin okul müdürlüğüne hangi kişinin atanacağına dair herhangi yetkisi bulunmamaktadır. Ataması gerçekleştirilen okul müdürlerine iki yıl içinde mesleki gelişimlerini artırmak için, kısa süreli kurslar, akademik dereceler, mentorluk eğitimi ya da danışmanlık eğitimlerini almaları amacıyla bir fon tahsis edilmektedir (Thody vd., 2007). Genellikle hizmet içi eğitimler ve kurslar okulların kapalı olduğu zamanlarda gerçekleştirilir (Bozkurt, 2005). Ayrıca okul müdürlerinin hizmet içi

eğitimi konusunda eğitim kurumları dışında sanayi ve ticaret kurumlarında çalışıp bu kurumların yönetimi konusunda bilgiler elde etmesi yapılan farklı bir uygulamadır (Erol, 2014).

Finlandiya’da Okul Yöneticilerinin Seçilmeleri, Yetiştirilmeleri ve Atanması

Finlandiya’da 1919 yılında çıkarılmış olan Finlandiya Anayasası, ücretsiz olan genel zorunlu eğitimin yasallaşmasını zorunlu kılmıştır. Zaman içinde eğitim sisteminde en önemli değişiklik 1990’lı yıllardan itibaren merkezi eğitim sisteminin etkileri azaltılarak, yerel yönetimlerin karar verme gücü yükseltilmiştir. Ayrıca merkezi sistemin karar verme yetki ve sorumlulukları yerel düzeye aktarılmıştır (Certel, 2009). Finlandiya’da eğitim işlerini yürüten bakanlık "Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı'dır (MEKB)". MEKB, cumhurbaşkanına, meclise ve hükümete bağlıdır. Bakanlığa bağlı olarak yerel yönetimler, özel eğitim kurumları ve sivil toplum örgütleri bulunmaktadır. Ülkenin eğitim ve öğretim planlaması, bakanlık tarafından yapılmaktadır (Ertürk Kayman, 2017). Bu bağlamda Finlandiya Anglo-Sakson geleneğe sahip bir ülkedir. Yerelleşmenin ön plana çıktığı ve eğitim yönetimde yerel yönetimlerin söz sahibi olduğu bir yapılanma bulunmaktadır.

Finlandiya’da Eğitim Sisteminde eğitimin yönetimi okul kademelerine göre farklılık göstermektedir. Buna göre, gündüz bakım merkezleri, kapsamlı okullar ve üst ortaokullar yerel yönetimler tarafından işletilmektedir. Mesleki kurumlar ve politeknik okullar ise genellikle yerel yönetimler, belediye kurulları ya da özel kurumlar tarafından yönetilmektedir. İlköğretim ve üst ortaöğretim okullarının yönetimi yerel yönetim yasası hükümlerine göre yapılmaktadır. Okulların yönetim birimleri yerel yetkililer tarafından belirlenmektedir. Her okulun bir müdürü ayrıca okulun öğrenci ve okul ilişkisini güçlendirecek bir öğrenci kurulu bulunmaktadır. Bu kurullar sayesinde okulların yönetilmesi kolaylaşmaktadır (İnandı, 2005).

Finlandiya’da okul müdürlüğüne aday olan kişilerin kaliteli öğretmenlik vasıflarına sahip olması, öğretim becerisine hâkim ve eğitim yönetimi alanında yeterli bilgi ve tecrübelerinin olması istenmektedir (Eurydice, 2009). Eğitim Liderliği Enstitüsü’ nün aracılığıyla okul yöneticilerine ve yerel eğitim birimleri yöneticilerine hem hizmet öncesinde hem de hizmet içinde eğitimler verilmektedir (Eurydice, 2013).

Finlandiya’da, müdürlerin Eğitim Yönetimi Sertifikası almaları gerekir. Finlandiya Ulusal Eğitim Kurulu tarafından benimsenen yeterlilik gereksinimlerine dayanan Sertifika, ayrı bir yeterlilik olarak veya Eğitim Sertifikası'nı da içeren 'Eğitim yönetimi ve yönetimi' (25 kredi) başlıklı üniversite temel eğitim modülü aracılığıyla tamamlanabilir. Eğitim Yönetimi Sertifikası aşağıdaki konu alanlarını kapsar:

1. Kamu hukukunun temelleri
2. Genel ve belediye idaresi
3. Eğitim yönetimi
4. İnsan kaynakları yönetimi
5. Mali yönetim (Taipale, 2012).

Finlandiya’da, okul müdürlüğüne atanabilmek için okul yöneticiliği alanında diplomaya sahip olmak atanma şartlarından biridir. Okul müdürleri görevlerine atandıkları zaman her yıl yaklaşık olarak 15 gün süreli kurslar, seminerler ve akademik kredileri almaktadırlar. Sınav şartı olarak eğitim yönetimi sertifikası sınavını geçmeleri gerekmektedir. Finlandiya’da eğitim yöneticilerine hizmet içi eğitim almaları konusunda üç günlük zorunlu yöneticilik kursunun yanında, üniversitelerde isteğe bağlı ileri düzey yöneticilik kursu da verilmektedir. Okul yöneticilerinin ataması belediye konseyleri tarafından yapılmaktadır (Özberk, 2010).

Güney Kore’de Okul Yöneticilerinin Seçilmeleri, Yetiştirilmeleri ve Atanması

Güney Kore’de her tür ve seviyedeki eğitimden sorumlu olan bakanlık, Eğitim Bakanlığı adı ile 1948 yılında kurulmuş ve 2008 yılında itibaren Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı olarak değiştirilmiştir. Eğitim politikalarının belirlenip uygulanmasından sorumludur. Güney Kore’de Yerel Özerklik yasası 1991 yılında çıkarılmış, bunun sonucunda eğitim yönetimde yerelleşme hareketi başlamıştır. Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı mali ve yönetsel birçok yetkisini yerel yönetimlere devretmiştir. Bu amaçla yerel yönetimlerde eğitim ofislerinin kurulması sağlanmıştır. Bu ofislere eğitimde karar alma yetkisi verilmiştir. Ofis üyeleri her okulda kurulu olan okul konseylerinden oluşmuş seçim komitesi aracılığıyla seçilmektedirler. Üyelerin eğitim yönetiminde 5 yıl tecrübesi olması gerekmektedir (İpek, 2015). Bu bilgiler ışığında Güney Kore Anglo-sakson geleneğe sahiptir. Yerelleşme ön plandadır. Eğitim yönetimde yerel otoritelerin etkisi büyüktür.

Güney Kore’de eğitim ile ilgili politikaların belirlenmesinden ve uygulanmasından, sorumlu bakanlık Eğitim Bakanlığı’dır. Bakanlık, ayrıca ders kitaplarının hazırlanması ya da hazırlatılması, eğitim kurumları için yönetsel ve mali desteğin sağlanması, yerel eğitim ofisleriyle ulusal üniversitelere desteğin sağlanması, öğretmen yetiştirme sisteminin işletilmesi, yaşam boyu eğitimin yürütülmesi ve insan kaynaklarını geliştirme politikalarının üretilmesi gibi görevleri bulunmaktadır (Choi, 2009).

Güney Kore eğitim sisteminde okul tabanlı bir yönetim sistemi bulunmaktadır. Bu anlayışa göre velilerin, öğretmenlerin ve öğrencilerin karar alma süreçlerine dâhil edilerek gücün tek elde toplanmasının önüne geçmektir. Okul tabanlı yönetimin görevi okulun işlerini yapmaktır. Okul yöneticilerinin büyük bir çoğunluğu 50 yaş grubundadırlar. Eğitim sisteminde okul yöneticisi olabilmek için adayların; en az 20 yıl öğretmenlik tecrübesine sahip olması, hizmet öncesi eğitim ve müdürlük sertifikası almaları gerekmektedir (Kim ve Kim, 2005; Akt. Kahraman, 2016). Güney Kore’de okul müdürleri terfi veya davet yöntemi ile seçilmektedir. İlki, müdür yardımcıları, okul müfettişleri ya da müdür sertifikasına sahip olmayan araştırma görevlilerine yönelik temel yeterlilik eğitiminin verildiği ve ardından müdür olarak işe alındığı prosedürü ifade etmektedir. İkincisi ise uygun müdür sertifikası sahiplerini bir okuldaki boş müdür pozisyonuna davet edilmesi ile gerçekleşir. Eğitim Memurları Kanununda, ulusal ve resmi okul müdürlerinin görev sürelerinin dört yıl olduğu ve art arda en fazla iki defa hizmet verilebileceği belirtilmiştir. Bu nedenle, okul müdürlerinin görev süresi en fazla sekiz yıl sürmektedir (Kim vd., 2006). Güney Kore’de hizmet içi eğitim zorunludur. Hizmet içi eğitime katılma yükümlülüğü, her yıl saat veya sınıf içi gün olarak tanımlanır. (Taipale, 2012). Güney Kore’de ilk ve ortaöğretimde görev yapan yöneticiler en az 30 günlük (toplam 180 saat) hizmet içi eğitimden geçmek zorundadırlar (Choi, 2013).

Yukarıda bahsi geçen ülkelerden Fransa ve Yunanistan’ın eğitim sistemleri merkezi yönetim tarafından yönetilmektedir. Eğitim ve okul yöneticilerinin seçimi, yetiştirilmesi ve atanmaları merkezi yönetim tarafından yapılmaktadır. Türkiye’deki durum da bu ülkelerin uygulamalarıyla benzerdir. Türkiye’deki eğitim ve okul yöneticilerinin atanmalarını merkezi yönetimin seçtiği kişiler belirlemektedir. İngiltere, Finlandiya ve Güney Kore’de ise eğitimde yerel yönetimlerin, eyaletlerin ve belediyelerin sözü geçmektedir. Eğitim ve okul yöneticilerinin seçimi, yetiştirilmesi ve atanmaları yerel yönetimler tarafından yapılmaktadır. Türkiye’de ise yerel yönetimlerin eğitimde bir etkisi bulunmamaktadır.

Sonuç ve Tartışma

Türkiye’de okul yöneticilerinin seçimi, yetiştirilmesi ve atanma süreçlerinin sonuçları incelendiğinde, geçmişteki birçok okul yöneticisi yetiştirme programlarına rağmen “meslekte esas olan öğretmenliktir” anlayışının egemen olduğu için okul yöneticiliğinin meslek olarak kabul edilmediği uygulamalardan anlaşılmaktadır. Türkiye’de okul yöneticiliğine atanma

konusunda son çıkan yönetmeliğe göre hizmet öncesi eğitim alması konusunda bir zorunluluk yoktur. İki yıl öğretmenlik tecrübesi müdür yardımcılığı için yeterli görülmekte, ayrıca yapılacak yazılı ve sözlü sınavlardan başarılı olma şartı bulunmaktadır. Yunanistan'da okul yöneticiliği için on yıl mesleki deneyimin olması gerekir (Güven vd., 2019). Fransa'da ise okul müdürü görevi için başvuruların öğretmen olarak çalışmış ve müdürlük için özel eğitim almış olmaları istenmektedir (Eurydice, 2012). Okul yöneticisi olma koşulları arasında bulunan asgari öğretmenlik deneyiminin süresi Fransa'da en az 3 yıldır. (Eurydice, 2013). İngiltere'de ise durum farklıdır, mesleki deneyim dışında okul müdürleri için hizmet öncesi yetiştirme programı bulunmaktadır. Okul müdürlüğüne atanmak isteyenler bu yetiştirme programını almaları gerekir (Balyer ve Gündüz, 2011; Bush ve Jackson, 2002; Çinkır, 2002; Eurydice, 2005; Pelit, 2013; Süngü, 2012; Şimşek, 2004; Thody vd., 2007). Finlandiya'da okul müdürü olmak isteyen adayların öğretmenlik deneyimine sahip olmalı (Eurydice, 2012) ve okul yöneticiliği sertifikasını almaları istenmektedir (Eurydice, 2005; Özberk, 2010; Taipale, 2012). Güney Kore'de ise eğitim sisteminde okul yöneticisi olabilmek için adayların; en az 20 yıl öğretmenlik tecrübesine sahip olması, hizmet öncesi eğitim ve müdürlük sertifikası almaları gerekmektedir (Kim ve Kim, 2005; Akt. Kahraman, 2016; Kim vd., 2006).

Türkiye'de Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okul müdürleri için çeşitli konu ve alanlarda hizmet içi kurslar düzenlenmektedir. Bu kurslara katılım zorunlu değildir. Gönüllülük esasına dayanır. Yunanistan'da okul müdürlerinin yetiştirilmeleri için Eğitim Bakanlığı tarafından hizmet içi kurslar düzenlenmektedir (Güven vd., 2019; Thody vd., 2007). Fransa'da okul yöneticilerine hizmet içi eğitimler verilmektedir (Taipale, 2012). İngiltere'de okul müdürlerinin hizmet içinde yetiştirilmesine önem verilmektedir (Balyer ve Gündüz, 2011). Yerel Eğitim Otoriteleri göreve gelen yöneticiler için yetiştirme kursu açarlar (Thody vd., 2007). Okul Liderliği Ulusal Koleji (NCSL) tarafından okul müdürlerine hizmet içi eğitim programları düzenlenmektedir (Pelit, 2013). İngiltere'deki okul yöneticileri hizmet öncesinde ve hizmet içi yetiştirilmeleri için belirli ölçütler bulunmakta, özellikle hizmet içi eğitim mesleki gelişimin devam etmesi açısından önemlidir (Savaş, 2019). Finlandiya'da üniversiteler tarafından eğitim yöneticileri ve yerel eğitim birimlerinin yöneticilerine hizmet içi eğitimler verilmektedir (Eurydice, 2013; Özberk, 2010). Güney Kore'de okul yöneticileri bilgilerini ve yeteneklerini devamlı geliştirmek amacıyla çeşitli hizmet içi eğitimleri almaktadırlar (Choi, 2013; Taipale, 2012).

Türkiye'de eğitim ve okul yöneticilerinin görevlendirilmesini merkezi yönetimin ildeki temsilcisi vali tarafından gerçekleştirilmektedir (Resmî Gazete, 2018). Yunanistan merkeziyetçi anlayışa sahip olduğundan okul müdürlerini merkezi yönetim atamaktadır (Güven vd., 2019; Thody vd., 2007). Fransa'da okul öncesi ve ilkökul müdürlerinin seçimi yerel yönetimlerce yapılmaktadır. Ortaöğretim kurumlarındaki müdürler ise merkezi hükümet tarafından yapılan sınavla işe alınmaktadırlar (Erden, 2015). İngiltere'de ise her okulun yönetim kurulu kendi müdürünü seçer, işe alır ve işten çıkarır (Thody vd., 2007). Finlandiya'da ise okul yöneticilerinin ataması belediye konseyleri ile yerel yönetimler tarafından yapılmaktadır (İnandı, 2005; Özberk, 2010). Güney Kore'de okul müdürleri yerel otoritelerce terfi ve davet olmak üzere iki yöntemle seçilmektedirler (Kim vd., 2006). Araştırmadaki ülkelerin okul yöneticiliği seçimi uygulamaların değerlendirmesi tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 2. *Okul Yöneticiliği Seçimi Uygulamalarının Değerlendirilmesi*

Ülkeler	Öğretmenlik Deneyimi	Okul Yöneticiliği Sertifikası	Yazılı Sınav	Hizmet İçi Eğitim	Atama Sistemi
---------	----------------------	-------------------------------	--------------	-------------------	---------------

Finlandiya	Var	Var	Var	Var	Yerel
GüneyKore	Var	Var	Yok	Var	Yerel
İngiltere	Var	Var	Var	Var	Yerel
Fransa	Var	Var	Var	Var	Merkezi
Yunanistan	Var	Yok	Yok	Var	Merkezi
Türkiye	Var	Yok	Var	Var	Merkezi

İlgili alan yazın değerlendirildiğinde İngiltere, Finlandiya, Fransa, Güney Kore ve Yunanistan'da okul yöneticiliğinin profesyonel bir meslek olduğu uygulamalardan anlaşılmaktadır. Türkiye'de ise, okul yöneticiliğinin profesyonel bir meslek olması yolundaki çalışmalar devam etmektedir.

Öneriler

Bu çalışma sonucunda okul yöneticilerinin seçimi, yetiştirilmesi ve atanmasına yönelik şu öneriler sunulabilir;

- Okul yöneticisi olmak için öğretmenlik tecrübesine sahip adaylar arasından seçilme uygulamasına devam edilmelidir. Herhangi bir disiplin cezası almaması gerekir. Okulun iklimini (havasını) ve okul kültürünü bilen öğretmenler okul yönetimi konusunda başarılı olabilirler. Yukarıda bahsi geçen tüm ülkelerde Fransa, İngiltere, Finlandiya, Güney Kore ve Yunanistan'da okul yöneticiliğine öğretmenlik deneyimine sahip olan kişiler arasından seçim yapılmaktadır.
- Fransa, Güney Kore, Finlandiya ve İngiltere'de okul yöneticisi adayları hizmet öncesinde okul yönetimi konusunda eğitim ve okul yöneticiliği sertifikası almaları gerekmektedir. Türkiye'de bu belge okul yöneticisi olmak için gerekli değildir. Bu yüzden Türkiye'de okul yöneticisi olmak için eğitim yönetimi, teftişi, planlaması ve ekonomisi alanlarının birinde yüksek lisans diplomasına sahip olmak ya da üniversiteler aracılığıyla adaylara "Okul Yöneticiliği Sertifikası" verilmesi, okul yöneticiliğinin uzmanlaşmasını sağlayabilir. Bu sayede eğitim örgütleri uzman kişiler tarafından etkili yönetilebilir. Okulun hedeflerine ulaşması kolaylaşacaktır.
- Fransa, İngiltere ve Finlandiya'da okul yöneticiliği seçiminde sınav yapılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de okul yöneticileri seçilirken yazılı sınav uygulamasına devam edilmelidir. Yazılı sınav nesnel, güvenilir bir ölçme aracıdır. Adalet duygusunun gelişmesine katkı sağlayarak, okul gibi insani ilişkilerin yoğun yaşandığı bir ortamda güçlü bir okul kültürünün oluşmasına katkı sağlayabilir. Kayırmacılık ve iltiması önlemesi açısından da önemlidir.
- Okul yöneticiliği seçiminde yazılı sınavın yanında sözlü sınav uygulamasına devam edilmelidir. Sözlü sınav komisyonu oluşturulurken il milli eğitim müdürlüğünden il milli eğitim müdür yardımcısı ya da şube müdürü (komisyon başkanı), ilde görevli maarif müfettişlerinden bir temsilci, okul müdürlerinden bir temsilci, öğretmenlerden bir temsilci, okul aile birliğinden bir temsilci, okul öğrenci temsilcisi, ildeki üniversitenin eğitim bilimleri veya eğitim yönetimi bölümünden bir akademisyen ve en güçlü üç eğitim sendikası üyesi oranına göre belirlenecek temsilcilerden oluşabilir. Bu bağlamda okulun bütün paydaşlarının okul yöneticisi adayları için değerlendirme yapması hem tarafsız hem de liyakat sahibi uygun adayın seçilmesinde önemli bir uygulama olabilir.
- Fransa, Güney Kore, Finlandiya, İngiltere ve Yunanistan'da okul yöneticilerine hizmet içi eğitimler verilerek okul yöneticilerinin akademik olarak kendilerini geliştirmeleri sağlanmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de Milli Eğitim Bakanlığı ile üniversitelerin eğitim fakülteleri veya eğitim bilimleri bölümleri arasında iş birliği yapılarak okul

yöneticileri için belli aralıklarla düzenlenecek hizmet içi yetiştirilme programları düzenlenebilir. Bu programlarda liderlik, yönetim, mentorluk, yönetim süreçleri, okul yönetimi, okul kültürü, okul iklimi konularında eğitimler, seminerler verilebilir. Bu sayede okul yöneticileri hem akademik hem de mesleki olarak gelişmeleri sağlanabilir.

Kaynakça

- Akın, U. (2012). Okul yöneticilerinin seçimi ve yetiştirilmesi: Türkiye ve seçilmiş ülkelerden farklı uygulamalar, karşılaştırmalar. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 1-30.
- Altın, F. ve Vatanartıran, S. (2014). Türkiye’de okul yöneticisi yetiştirme, atama ve sürekli geliştirme model önerisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(2), 17-35.
- Aslan, N. (2009). *Avrupa birliği ülkelerinde ve Türkiye’de okul yöneticilerinin yetiştirilme ve atanmalarının karşılaştırılması ve bir model önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Balyer, A. ve Gündüz, Y. (2011). Değişik ülkelerde okul müdürlerinin yetiştirilmesi: Türk eğitim sistemi için bir model önerisi. *Kuramsal Eğitimbilim*, 4(2), 182-197.
- Baş, M. (2011). *İngiltere’deki okul müdürü yetiştirme programının (NPQH) incelenmesi: Türkiye için bir model önerisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Bozkurt, C., ve Bellibaş, M. Ş. (2016). Görevlendirme kapsamında çalışan okul yöneticilerinin atanma yöntemleri ve yeterliliklerine ilişkin yönetici ve öğretmen görüşleri. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 46-74.
- Bozkurt, N. (2005). *Türkiye ile bazı Avrupa birliği ülkelerindeki okul yöneticilerinin yetiştirilme ve atanma süreçlerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Bursalıoğlu, Z. (2005). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*, (13. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bush, T. & Jackson, D. (2002). A preparation for school leadership: International perspectives. *Educational Management & Administration*, 30(4), 417-429.
- Can, N. ve Çelikten, M. (2000). Türkiye’de eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesi süreci. *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 148, Ankara.
- Cemaloğlu, N. (2005). Türkiye de okul yöneticisi yetiştirme ve istihdamı varolan durum, gelecekteki olası gelişmeler ve sorunlar. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2). 249-274.
- Certel, S. S. (2009). Finlandiya eğitim sistemi, Sefer Ada ve Z. Nurdan Baysal (Ed.), *Eğitim Yapıları ve Yönetimleri Açısından Çeşitli Ülkelere Bir Bakış* içinde (169-194), 1. Baskı, Ankara. Pegem Akademi.

- Choi, J. (2009). Güney Kore eğitim sistemi, Sefer Ada ve Z. Nurdan Baysal (Ed.), *Eğitim Yapıları ve Yönetimleri Açısından Çeşitli Ülkelere Bir Bakış* içinde (231-260), 1. Baskı, Ankara. Pegem Akademi.
- Choi, J. (2013). *Türkiye’de ve Güney Kore’de okul öncesi eğitimin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Çinkır, Ş. (2002). İngiltere 'de okul müdürlerinin yetiştirilmesi: Okul Müdürleri İçin Ulusal Mesleki Standartlar Programı. *21.Yüzyıl Eğitim Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Yay. No: 191.
- Çimşir, K. S. (2009). Yunanistan eğitim sistemi, Sefer Ada ve Z. Nurdan Baysal (Ed.), *Eğitim Yapıları ve Yönetimleri Açısından Çeşitli Ülkelere Bir Bakış* içinde (451-468), 1. Baskı, Ankara. Pegem Akademi.
- Erden, A. (2015). Fransa eğitim sistemi, Ali Balcı (Ed.), *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri* içinde (165-190), 5. Baskı, Ankara. Pegem Akademi.
- Erol, H. (2014). *Eğitim kurumlarına müdür seçiminde uygulanan sözlü sınava katılmış adayların sınava ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Ertürk Kayman, E. A. (2017). *Türkiye, Finlandiya, İngiltere ve Şili’deki okul yöneticiliğine ilişkin yaklaşımların incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- European Commission/EACEA/Eurydice, 2013. *Key data on teachers and school leaders in Avrupa. 2013 Edition. Eurydice Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission/EACEA/Eurydice. (2005). *Avrupa’da eğitime ilişkin temel veriler 2005*. Brüksel: Eurydice.
- European Commission/EACEA/Eurydice. (2009). *Avrupa’da eğitime ilişkin önemli veriler 2009*. Brüksel: Eurydice.
- European Commission/EACEA/Eurydice. (2012). *Avrupa’da eğitime ilişkin önemli veriler 2012*. Brüksel: Eurydice.
- Gülmez, D. D. ve Yavuz, M. (2016). Okul müdürlerinin seçimi ve yetiştirilmesine yönelik bir model önerisi. *PAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 220-233.
- Günay, E. (2004). Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okul ve kurum yöneticilerinin seçimi, yetiştirilmesi ve atanmaları üzerine araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 161, 86-97.

- Güven, S., Yıltañlılar, A. ve Başkan, G. A. (2019). Eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesi ve atanması: bazı Avrupa birliği ülkeleri, Türkiye ve KKTC'deki uygulamalara yönelik karşılaştırma ve KKTC'ye yönelik çözüm önerileri. *Turkish Studies Educational Sciences*, 14 (3), 611-626.
- Hallinger, P., & Heck, R. H. (1998). Exploring the principal's contribution to school effectiveness: 1980-1995. *School Effectiveness and School Improvement*, 9, 157-191.
- İlgar, L. (2005). *Eğitim yönetimi- okul yönetimi- sınıf yönetimi* (3. Baskı). İstanbul: Beta Basım.
- İşık, H. (2003). Okul müdürlerinin yetiştirilmesinde yeni bir model önerisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 206-211.
- İnandı, Y. (2005). *Avrupa birliği ülkeleri eğitim sistemi ile Türk eğitim sisteminde eğitim yönetimi ve finansmanı*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- İpek, C. (2015). Güney Kore eğitim sistemi, Ali Balcı (Ed.), *Karşılaştırmalı Eğitim Sistemleri içinde* (207-232), 5. Baskı, Ankara. Pegem Akademi.
- Kahraman, S. (2016). *PISA'da başarı gösteren Yeni Zelanda, Güney Kore ve Çin (Şanghay) okul yöneticilerinin seçilmesi, yetiştirilmesi ve atanmasının Türkiye ile karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.
- Karip, E., ve Köksal, K. (1999). Okul yöneticilerinin yetiştirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 5(2), 193-207.
- Kaya, Y. K. (1999). *Eğitim yönetimi: kuram ve Türkiye'deki uygulama* (7. Baskı). Ankara: Bilim Yayıncılık.
- Kayıkcı, K. (2001). Yönetici yetiştirme sorunu. *Milli Eğitim Dergisi*, 150, 28-32.
- Kim, E., Kim, K., Kim, D., ve Kim, E. (2006). *OECD improving school leadership country background report for Korea*. Korean Educational Development Institute. 29.12.2020 tarihinde <https://www.oecd.org/edu/schoolleadership> adresinden erişilmiştir.
- Korkmaz, M. (2005). Okul yöneticilerinin yetiştirilmesi: Sorunlar- çözümler ve öneriler. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 237-252.
- MEB, (2018). *2023 Eğitim vizyonu*. 04 Nisan 2019 tarihinde <http://2023vizyonu.meb.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Memduhoğlu, H. B. (2007). Türk Eğitim Sisteminde Okulların Yönetimi ve Okul Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sorunsalı. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı 176, 86-96.

- Merriam, S.B. (2013). *Nitel Araştırma*. (Çeviri Editörü Selahattin Turan). 3. Basımdan Çeviri. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Özberk, S. (2010). *Türkiye ve bazı Avrupa birliği ülkelerinde okul yöneticilerinin yetiştirilme programları ve atanmaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Özmen, F. (2002). Okul müdürlerinin yetiştirilmesi-gelişmiş ülkelerdeki uygulamalardan örnekler. *21. Yüzyıl Eğitim Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Yay. No: 191.
- Özmen, F. ve Kömürlü, F. (2010). Eğitim örgütlerine yönetici seçme ve atamada yaşanan sorunlar ve yönetici görüşleri temelinde çözüm önerileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2 (1), 25-33
- Pelit, A. (2013). *Okul yöneticilerinin yetiştirilmesine ve atanmasına ilişkin benimsenen modellerin karşılaştırılması (Türkiye, Fransa, Danimarka ve İngiltere Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Recepoglu, E., & Kılınç, A. Ç. (2014) Türkiye’de okul yöneticilerinin seçilmesi ve yetiştirilmesi, mevcut sorunlar ve çözüm önerileri. *Turkish Studies*, 9(2), 1817-1845.
- Resmî Gazete, (1998). *Millî Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumları yöneticilerinin atama ve yer değiştirmelerine ilişkin yönetmelik*, 23.09.1998 tarih ve 23472 Sayılı Resmî Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23472.pdf> [26.11.2019].
- Resmî Gazete, (1999). *Millî Eğitim Bakanlığı yönetici atama, değerlendirme, görevde yükselme ve yer değiştirme yönetmeliği*, 30.04.1999 tarih ve 23681 Sayılı Resmî Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23681.pdf> [26.11.2019].
- Resmî Gazete, (2004). *Millî Eğitim Bakanlığı eğitim kurumları yöneticilerinin atama ve yer değiştirme yönetmeliği*, 11.01.2004 tarih ve 25343 Sayılı Resmî Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/01/20040111.htm> [26.11.2019].
- Resmî Gazete, (2006). *Millî Eğitim Bakanlığı eğitim kurumları yöneticilerinin atama ve yer değiştirme yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik*, 04.03.2006 tarih ve 26098 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/03/20060304-6.htm> [26.11.2019].
- Resmî Gazete, (2007). *Millî Eğitim Bakanlığı eğitim kurumları yöneticilerinin atama yönetmeliği*, 13.04.2007 tarih ve 26492 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070413-6.htm> [26.11.2019].
- Resmî Gazete, (2008). *Millî Eğitim Bakanlığı eğitim kurumları yöneticileri yönetmeliği*, 24.04.2008 tarih ve 26856 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/04/20080424-4.htm> [26.11.2019].

- Resmî Gazete, (2009). *Millî Eğitim Bakanlığı eğitim kurumları yöneticilerinin atama ve yer değiştirmelerine ilişkin yönetmelik*, 13.08.2009 tarih ve 27318 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090813-2.htm> [27.11.2019].
- Resmî Gazete, (2013). *Millî Eğitim Bakanlığı eğitim kurumları yöneticileri atama ve yer değiştirme yönetmeliği*, 28.02.2013 tarih ve 28573 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130228-12.htm> [27.11.2019].
- Resmî Gazete, (2014). *Millî Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumları yöneticilerinin görevlendirilmelerine ilişkin yönetmelik*, 10.06.2014 tarih ve 29026 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/06/20140610-7.htm> [28.11.2019].
- Resmî Gazete, (2015). *Millî Eğitim Bakanlığı eğitim kurumları yöneticilerinin görevlendirilmelerine dair yönetmelik*, 06.10.2015 tarih ve 29494 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/10/20151006-2.htm> [28.11.2019].
- Resmî Gazete, (2017). *Millî Eğitim Bakanlığına bağlı eğitim kurumlarına yönetici görevlendirme yönetmeliği*, 22.04.2017 tarih ve 30046 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170422-6.htm> [28.11.2019].
- Resmî Gazete, (2018). *Millî Eğitim Bakanlığı eğitim kurumlarına yönetici görevlendirme yönetmeliği*, 21.06.2018 tarih ve 30455 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/06/20180621-8.htm> [28.11.2019].
- Savaş, G. (2019). Okul yöneticisi yetiştirmede dünyadaki eğilimler ve Türkiye için öneriler. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama* 2(1), 59-72.
- Stravakou, P. (2019). Selecting School Principals in Greece in the Last Fifteen Years – A Theoretical Approach. *Journal of Advances in Education and Philosophy*, 3 (8), 277-282.
- Süngü, H. (2012). Türkiye, Almanya, Fransa ve İngiltere’de okul müdürlerinin atanması ve yetiştirilmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 2(1), 33-48.
- Şahenk, S. S. (2009). Fransa eğitim sistemi, Sefer Ada ve Z. Nurdan Baysal (Ed.), *Eğitim Yapıları ve Yönetimleri Açısından Çeşitli Ülkelere Bir Bakış* içinde (195-213), 1. Baskı, Ankara. Pegem Akademi.
- Şimşek, H. (2002). Türkiye’de eğitim yöneticisi yetiştirilemez. *21. Yüzyıl Eğitim Yöneticilerinin Yetiştirilmesi Sempozyumu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Yay. No: 191.
- Şimşek, H. (2004). Eğitim yöneticilerinin yetiştirilmesi: karşılaştırmalı örnekler ve Türkiye için öneriler. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, yıl: 29, sayı: 307.
- Taipale, A. (2012). *International survey on educational leadership. A survey on school leader’s work and continuing education*. Helsinki: Finnish Board of National Education.

- Taş, A. ve Önder, E. (2010). 2004 yılı ve sonrasında yayınlanan eğitim kurumları yöneticilerinin atama ve yer değiştirmelerine ilişkin yönetmeliklerin karşılaştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2010/2, Sayı:12.
- Taymaz, H. (2009). *Okul yönetimi*. (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Thody, A., Papanou, Z., Johansson, O. ve Pashiardis, P. (2007). Avrupa’da okul müdürlerinin hazırlanması. Çev. Abdurrahman Ilgan, Hilmi Süngü, Semra Kıranlı. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 18: 214-215.
- Türkmenoğlu, G., & Bülbül, T. (2015). Okul yöneticilerinin göreve geliş biçimlerinin okul kültürüne yansımaları. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(2), 526-549.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. (2018). Views of school administrators regarding the assignment of school principals. *European Journal of Educational Research*, 7(3), 695-705. doi: 10.12973/eu-jer.7.3.695

Protecting and Improving Health for Refugee Women: A Nursing Approach

Kübra Sögüt¹

Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing

Çiğdem Bilge²

Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing

ABSTRACT

Review Article

Migration is a phenomenon that has existed throughout human history. Today, it often appears as an international problem. Women are the leading disadvantaged groups affected by migration. During the women migration process; they face difficulties such as sheltering and nutritional deficiencies, economic problems and education problems, and their health is negatively affected as a result. Among the most common health problems in migrant women are pregnancy and birth complications, sexually transmitted infections, not being able to benefit from family planning services adequately, and psychological problems resulting from the traumas they experienced. The duties and responsibilities of health professionals, especially nurses, in protecting and strengthening the health of migrant women are high. Health care professionals knowing the characteristics of migrant women will help them determine their health needs. This review article discusses the impact of migration on women's life, its impact on women's health, and nursing approaches to protecting the health of migrant women.

Received: 12.02.2021

Revision received:

07.05.2021

Accepted: 10.05.2021

Published online:

30.05.2021

Key Words: Migration, refugee, women's health, refugee women, nursing

¹Corresponding author
kubrasogut04@gmail.com
Orcid:0000-0002-5394-9661

² Doctor Lecturer
cigdemaydinbilge@gmail.com
Orcid: 0000-0002- 8120-6216

Mülteci Kadınlar için Sağlıkın Korunması ve Geliştirilmesi: Hemşirelik Yaklaşımı

Kübra Söğüt¹

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

Çiğdem Bilge²

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

ÖZ

Derleme Makale

Göç insanlık tarihi boyunca var olan bir olgudur. Günümüzde de genellikle uluslararası bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçten etkilenen dezavantajlı grupların başında kadınlar gelmektedir. Kadınlar göç sürecinde; barınma ve beslenme yetersizlikleri, ekonomik sorunlar ve eğitim problemleri gibi güçlüklerle karşı karşıya kalmakta ve bunların sonucunda sağlıkları olumsuz etkilenmektedir. Göçmen kadınlarda en çok rastlanan sağlık problemleri arasında gebelik ve doğum komplikasyonları, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar, aile planlaması hizmetlerinden yeteri kadar yararlanamama, yaşadıkları travmalar sonucu ortaya çıkan psikolojik sorunlar yer almaktadır. Göçmen kadınların sağlığını korumada ve güçlendirmede sağlık profesyonellerinin özellikle de hemşirelerin görev ve sorumlulukları fazladır. Sağlık çalışanlarının göçmen kadınların özelliklerini bilmeleri onlara yönelik sağlık gereksinimlerini belirlemede yardımcı olacaktır. Bu derleme makalesi göçün kadın yaşamına etkisini, kadın sağlığı üzerine etkisini ve göçmen kadınların sağlığını korumaya yönelik hemşirelik yaklaşımlarını ele almaktadır.

Alınma

Tarihi:12.02.2021

Düzeltilmiş Hali Alınma

Tarihi: 07.05.2021

Kabul Edilme Tarihi:

10.05.2021

Çevrimiçi Yayınlanma

Tarihi:30. 05.2021

Anahtar Kelimeler: Göç, mülteci, kadın sağlığı, mülteci kadınlar, hemşirelik

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

kubrasogut04@gmail.com

Orcid:0000-0002-5394-9661

²Dr. Öğr. Üyesi

cigdemaydinbilge@gmail.com

Orcid: 0000-0002- 8120-6216

Giriş

Birleşmiş Milletler (BM) Nüfus Bürosu'na göre göç; “kişinin köken aldığı yerden başka bir yere giderek oraya kalıcı olarak yerleşmesi ve böylece ikamet yerinin değişmesi” anlamına gelmektedir (Süt, 2017). Göç olgusu farklı ölçütlere göre sınıflara ayrılmaktadır. Göç kişinin isteği göz önüne alındığında, gönüllü veya zorunlu göç olarak adlandırılmaktadır. Bunun dışında; göç edilen bölgede kişinin bulunma süresine göre kalıcı ya da geçici, yasalara uygunluğuna göre düzenli ya da düzensiz, ülke sınırları içinde bulunulmasına göre dış ya da iç göç olarak kategorilendirilmektedir (Şeker, 2016).

Mülteci, devletin yapmış olduğu antlaşmalar sonucu ayrıcalık ve hukuki güvenlik sağladığı kişiler olarak tanımlanırken göçmen ise bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden kişi olarak tanımlanmaktadır (Bükecik ve ark., 2019). Göç hareketleri ile birlikte farklı kültürlerdeki insanlar bir arada yaşamaya başladıkları için bu süreçte insanlar arasında bu duruma bağlı iletişim ve karşılıklı anlayış problemleri olabilmektedir (Akıncı ve ark., 2015). Günümüzde birçok nedene bağlı artan göçler tüm insanları etkilemektedir. Fakat kadınlar bu süreçte daha fazla sorunlar yaşamaktadır (Çelik ve Sevil, 2016). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) raporuna göre: 2014 yılında dünyada toplam 65,3 milyon insan zorunlu göç etmiştir. Bu sayının %47'si kadınlardan oluşmaktadır. Bu yüzden mülteci sorunlarına yönelik bulunan çözümlerde kadın sayısının fazlalığı dikkate alınarak mülteci kadınların gereksinimleri önemsenmelidir (Bükecik ve ark., 2019). Toplumdaki kadının yeri ve mülteci olarak kadınların toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle karşılaştıkları engeller ve fiziksel, psikolojik, sosyoekonomik alanda da yaşadıkları birçok sorun mevcuttur. Bunun sonucu olarak göç sürecinde en sık karşılaşılan sağlık sorunları başında; vitamin ve demir eksikliği, istenmeyen ve riskli gebelikler, abortus, doğumla alakalı komplikasyonlar gelmektedir (Süt, 2017). Bunlara ek olarak mülteci kadınlarda doğurganlığın yüksek olmasına karşın aile planlaması hizmetinden yararlanma, genital ve kişisel hijyen alışkanlıkları ve üreme sağlığına yönelik olumlu davranışlar açısından eksikliklerin bulunduğu saptanmıştır (Gümüş ve ark., 2017).

Mülteci kadınlar, göç sürecinde çok fazla sorunla karşılaşmakta özellikle de kadın sağlığı ile ilgili sorunlar açısından tehlike altındadır. Bunlara ek olarak insan hakları ihlallerine karşı savunmasız ve toplumdaki kadının konumu nedeniyle dezavantajlı gruplardan birini oluşturmaktadır. Kadınlar, her türlü göçten diğer gruplara oranla daha fazla etkilenmektedir. Bu yüzden risk grubunu oluşturmaktadır (Bükecik ve ark., 2019). Bu derlemede göçün kadın sağlığı üzerindeki etkilerini ortaya koymak ve yapılacak olan araştırmalara basamak olmak amaçlanmıştır.

1. Göçün Kadın Yaşamına Etkisi

Göçten en fazla etkilenen riskli grupların başında kadınlar bulunmaktadır (Arabacı, Hasgül ve Serpen, 2016). Kadınlar bu sürecin içinde ötelenen, faydalanılan, erkeğin gölgesinde bırakılan ve değer verilmeyen bir unsur olarak yer almaktadır. Ayrıca kadınların maruz kaldığı çeşitli psiko-sosyal baskılar, kültürel ve dil farklılıkları ayrıca kadının eğitiminin yetersiz olması gibi sebepler göç edilen bölgede mülteci kadınların yaşadıkları engelleri pekiştirmektedir (Şeker, 2016).

1.1.Sosyal Yaşam

Farklı kültürlerdeki insanların bir arada olması sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Göç eden insanlar birbirinden farklı gelenek görenek, dil, anlayış, kültür ile beraber yaşamlarını devam ettirmek zorunda kalmaktadırlar (Aksoy, 2012). Bunun yanında göçmen nüfusun çoğalması ve mültecilerin sosyal yaşamda yer almaya başlaması yerli halkın mültecilere yönelik görüşlerini etkilemektedir. Mültecilere dair toplumda ahlaki davranışlar,

kültürel olgular ve ekonomik yük olarak görülmelerine dair olumsuz tutum ve algı oluşabilmektedir (Düşünder ve Çilingir, 2017). Toplumun mültecilere yönelik yaklaşımlarına bakıldığında, yerli halkın göç edenlere karşı sosyal açıdan mesafeli durdukları ve kendi yaşamları içinde kaygılandıkları belirlenmiştir. Göç ile birlikte çok kültürlülük ortaya çıkmakta ve sosyal çevreye uyum sorunları yaşanmaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalarda göç sürecine erkeklerin kadınlara, bekar bireylerinde evlilere oranla daha çabuk uyum sağladıkları saptanmıştır (Çalım ve ark. 2011).

Göç eden kadınların uyum sağlamalarının önündeki en önemli engel dil problemidir. Ayrıca bu problem ile ilgili araştırmalara bakıldığında göçmenlerin sağlık bakımı hizmetlerinden yararlanmalarını ve sağlık bakımı almalarını etkileyen önemli faktörlerden birinin de dil problemi olduğu saptanmıştır (Çalım ve ark. 2011). Bunun dışında sosyal olarak dışlanma, ayrımcılığa maruz kalma, farklı dini inanışlar, damgalama gibi etmenlerde uyumu zorlaştırmaktadır (Duran ve Okçay, 2012; Saygın ve Hasta, 2018). Türkiye’de mülteci kadınlar ile yapılan bir çalışmada kadınların yaşadıkları maddi sıkıntılar yüzünden ve yaşadıkları yeri tam tanıyamadıklarından dolayı ve korktukları için dışarı çıkmayı tercih etmedikleri belirlenmiştir (Kömürcü ve ark., 2011).

1.2. İş Hayatı

Türkiye nüfusunun neredeyse yarısını kadınlar oluşturmaktadır (40 milyon), bununla birlikte Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan Temmuz 2019 verilerine göre işgücüne katılım oranı kadınlar için %34,5 iken; erkekler için %71,8’olarak tespit edilmiştir (TÜİK, 2019).

Mültecilerde işsizlik oranı ise Türkiye geneline göre daha yüksek bulunmuştur. Suriyeli mültecilerin işsizlik oranı yaklaşık %17,2’dir. Çalışanların %36’yı geçtiği Batı illerinde işsizlik oranı %12 seviyelerine gerilerken, Doğu illerinde ise bu oran %20’yi geçmektedir. Suriyeli mülteciler incelendiğinde işsizlik oranı erkeklerde kadınlara oranla daha yüksektir (INGEV, 2017). Birleşmiş Milletler (BM) verisine göre, 2010 yılında Suriye’de kadınların işgücüne katılım oranı %13 tür. 2017 yılında ise Türkiye’deki Suriyeli kadınların işgücüne katılım oranı %17’dir (INGEV, 2017). Göçmen veya sığınmacı kadınların işgücüne katılım alanlarına bakıldığında, kadınların temizlik işlerinde, tekstil fabrikalarında ucuz işçi olarak, turizm sektöründe veya seks işçiliği gibi işlerde kayıt dışı olarak çalıştıkları belirlenmiştir (Coşkun, 2017). Göçmen kadınlar, erkeklere oranla daha az maaşla, düşük statülü işlerde, bulaşıcı hastalık açısından riskli ve farklı istismarlara uğradıkları işlerde çalışmaktadır (Baş ve ark., 2017). Göçmen kadınlar cinsiyetlerinden dolayı ve mülteci oldukları için çalışma alanında haksızlığa uğramakta ve emek piyasasında da dezavantajlı konumda yer almaktadır (Demirdizen, 2013).

1.3. Evlilik ve Aile İlişkileri

Aile, kişinin var olduğu andan itibaren içinde olduğu ve yaşamak için gerekli hem maddi hem manevi desteğin sunulduğu sosyal bir ortamdır. Ayrıca toplumun getirdiği değerlerin, kuralların ve sosyalleşmenin yaşandığı yapıdır (Bayer, 2013). Türkiye’deki göçmen nüfusa bakıldığında çoğunluğu çocuklar, yaşı genç bekarlar ve eşlerinden ayrılmış kadınlar olduğu görülmektedir. Bu durum mülteciler ile alakalı önemli sorunlardandır ve yerli halk arasında çok eşlilik olmasına, boşanmaların ve ahlaki kaygıların artmasına, aile içinde tartışmaların olmasına sebebiyet vermektedir (Kaypak ve Bimay, 2016). Türkiye’de yapılan bir araştırmada, mülteciler ile yapılan evliliklerin %6’sının resmi olmayan çok eşlilik şeklinde gerçekleştiği bildirilmiştir (KAMER, 2017). Kısacası göç sonucunda ailelerin parçalanması ve sosyal bağlantıların azalması gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır (Kurtuldu ve Şahin, 2018).

1.4. Eğitim

Ülkemizde Cumhuriyetin kurulmasıyla beraber yaklaşık %10 olan okuryazarlık oranı yıllar içinde artarak 2015 yılında %95'e kadar çıkmıştır (Gökçe ve Yıldız, 2018). Okuma-yazma bilmeyen nüfusun cinsiyet dağılımı da dikkat çekmektedir. Dünya geneline bakıldığında kadınlar okuma-yazma bilmeyen nüfusun yaklaşık %63'ünü (UNESCO, 2017); Türkiye genelinde ise yaklaşık %85'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2016).

Mültecilerin eğitim düzeyi oranı ise oldukça düşüktür. Yapılan araştırmalara göre 15 yaş ve üstü %31,3 oranındaki Suriyeli mültecinin şimdiye kadar hiçbir resmi eğitim almadığı belirlenmiştir. Ayrıca %21'inin en az lise mezunu olduğu görülmektedir. Yükseköğrenim oranı ise daha düşüktür (Human Rights Watch, 2015). Bunlara ek olarak kamp içindeki kadınların kamp dışındaki kadınlara oranla daha eğitilmiş olduğu belirlenmiştir (AFAD, 2014).

Türkiye'deki mülteciler için okullarda Türk müfredatı ve eğitim dilinin Türkçe olması uyum ve dil problemi yaşamalarına neden olmaktadır. Bunlara ek olarak ciddi bir tehdit de okullardaki kapasitenin yetersiz olması ve buna ayrılan eksik bütçe sorunudur (Erdoğan, 2018).

2. Göçün Kadın Sağlığı Üzerine Etkileri

2.1. Beslenme

Yetersiz beslenme, gerekenden az besin alınması veya besin maddelerinden az yararlanılmasıdır. Dengesiz beslenme ise besin maddelerinin alımındaki dengenin bozulmasıdır (Baz ve Ardahan, 2016). Beslenme, her insan gibi mültecilerin ve sığınmacıların da karşılamak zorunda oldukları temel ihtiyaçlardandır. Bireylerin günlük ihtiyaçlarına denk gelecek şekilde sağlıklı gıdaya ulaşabilmeleri mülteci ve sığınmacılarda karşılanamamaktadır (Borlu ve Ener, 2017). Beslenme dengesizlikleri sonucu mültecilerde vitamin ve demir eksiklikleri, çocuklarda büyüme gelişme ile ilgili rahatsızlıklar ve hatta malnütrisyon gibi ciddi sonuçları olan hastalıklar görülmüştür (Gümüş, 2015; Savaş, 2016). Ayrıca bulaşıcı hastalıkların yayılmasında da beslenme bozuklukları etkilidir (Borlu ve Ener, 2017).

Şimşek ve arkadaşlarının 458 Suriyeli kadınla yaptığı çalışmada (2015), 15-49 yaş aralığındaki kadınların %93,4'ünün yaşadığı sorunların başında beslenme ile ilgili problemler yer almaktadır (Şimşek ve ark., 2015). Gebelikteki beslenme durumu ise anne ve fetüste bazı problemler meydana getirmektedir. Gebelikteki yetersiz ve dengesiz beslenme durumu anne açısından riskli doğuma ve anne ölümlerine yol açarken bebeklerde ise fiziksel ve zihinsel gelişim geriliğine neden olmaktadır (Özalper, 2014). Literatüre bakıldığında, Meksika'da göçmen kadınlar ile yapılan bir çalışmada, beslenmelerine bağlı göçmen kadınların bebeklerinde nöral tüp defekti görülme oranının göçmen olmayan kadınların bebeklerine oranla oldukça yüksek olduğu saptanmıştır (Kara ve Nazik, 2018).

2.2. Barınma

İnsanlar için temel haklardan biri de barınmadır. Savaş, afetler gibi göç etme zorunluluğu yaratan durumlar barınma konusunda sıkıntılara sebep olmaktadır (Nacar ve Özer, 2017). Suriyeli mülteciler başlarda kamplarda kalırken sayılarının artması ile beraber kamp dışında da barınmaya başlamışlardır. Kamplarda kalanların durumu ve koşulları kamp dışında yaşayanlara oranla genellikle daha iyi olarak tanımlanmaktadır. Kampta kalmayanlar barınma, beslenme, hijyen, sağlık gibi birçok konuda sorun yaşamaktadır. Bunun yanında bu kişiler büyük oranda sosyoekonomik düzey olarak düşük semtlerde, terk edilmiş binalarda, çadırlarda ya da gecekonduda kalmaktadır (Türk Tabipler Birliği-TTB, 2016). Bununla birlikte kamplardan çıkan göçmen ailelerin bazıları evlerde birlikte toplu olarak yaşamaktadır. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) araştırma sonuçlarına göre hanelerde yaşayan göçmen birey sayısının ortalaması 8-9 kişi arasındadır. Ayrıca kaldıkları konutlar eski olduğu için rutubet önemli bir sorundur. Bu sorun da başta astım, bronşit gibi birçok solunum yolu hastalıklarına neden olmaktadır (AFAD, 2014). Mazlum-Der'in raporuna göre kampta

yaşamayan Suriyeli mülteci kadınların deneyimledikleri sorunlar; konutların sağlığa uygun olmaması, ısınma için gerekli kaynağın yetersizliği, kalabalık toplu yaşamaya uygun olmaması, ederinden fazla kira istenmesi, güvenlik sorunu ve içinde ev eşyalarının olmamasıdır (MAZLUMDER, 2014).

Göçmen kadınlarda, yetersiz ekonomik şartlar ve olumsuz barınma koşulları, beslenme ve hijyen sorunu, toplu yaşama, alt yapının yetersiz olması gibi problemler sonucu akut solunum yolu enfeksiyonları, idrar yolu enfeksiyonları, HIV/AIDS ve viral hepatit gibi bulaşıcı hastalıklar daha sık görülmektedir. Bu durum da kadının yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Aydoğan ve Metintaş, 2017).

2.3. Üreme Sağlığı

Göç etmek zorunda bırakılan kadınların sağlık sorunları, diğer kadınlara göre daha fazladır. Göç sürecinde kadınlarda özellikle üreme sağlığıyla ilgili problemlerin daha çok görüldüğü belirlenmiştir (Şirin ve ark., 2012). Bu sorunların başında demir eksikliği, istenmeyen veya riskli gebelikler, abortus, doğumla alakalı komplikasyonlar gelmektedir (Süt, 2017). Ayrıca mülteci kadınlarda doğurganlık fazla olmasına rağmen aile planlaması hizmetlerinden yararlanmanın az olduğu, genital ve kişisel hijyen alışkanlıkları ve üreme sağlığına yönelik eksikliklerin de fazla olduğu belirlenmiştir (Gümüş ve ark., 2017). Mülteci kadınların bu problemleri yaşamasında sosyoekonomik düzeylerinin düşük olması, dil engelinin bulunması, sağlık sigortalarında ve sağlık hizmetlerinde eksiklik olması gibi durumlar etkili olmaktadır (Çelik ve Sevil, 2016).

2.3.1. Gebelik ve Doğum

Kadın için gelişimsel bir süreç olan gebelik öncesi, gebelik ve doğum sonrası dönem önemli fiziksel ve psikolojik değişikliklerin olduğu bir süreçtir (Mermer ve ark, 2010). Yapılan araştırmalarda göçmen kadınların prekonsepsiyonel, gebelik süreci doğum ve doğum sonrası süreçte bakım alma oranlarının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca bu kadınların istenmeyen gebelikler, abortus, doğum komplikasyonları gibi sorunları daha fazla yaşadıkları gözlenmiştir. Bunun yanında göçmen kadınların aile planlaması yöntemleri ve üreme ile ilgili konularda yeterli bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır (Rogers ve Earnest, 2014). Mülteci kadınlarda evlilik yaşı düşükken doğurganlık sayılarının ise yüksek olduğu tespit edilmiştir (Baş ve ark., 2015). Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) 2015 raporuna göre, Türkiye’de kamplarda bulunan Suriyeli kadınların, sadece hastanelerde, 35.000 doğum gerçekleştirdiği ifade edilmiştir (Orhan ve Gündoğar, 2015). Bu konuda yaşanan sorunlardan en önemlisi dil ve kültürel farklılıklardır. Ayrıca yapılan araştırmalar sonucu mülteci kadınların doğum sürecinde bakım hizmetlerinden, sağlık kuruluşundan vitamin desteği ve gebelik sürecinde gerekli bakımı alma (İslam ve Gagnon, 2016), aşılama ve tarama testleri ile düzenli jinekolojik muayene gibi üreme sağlığı hizmetlerinden daha az faydalandıkları belirlenmiştir (Çaman ve Özvarış, 2010; Karakaya ve ark., 2017).

Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ) göre, 10-19 yaşlar arası adölesan dönem olarak kabul edilmektedir (Aydın, 2013). DSÖ (2012) verilerine göre gelişmekte olan ülkelerde yaşayan adölesan dönemdeki kız çocuklarının %30'u 18 yaş altında; %14'ü ise 15 yaş altında evlenmektedir (Mason, 2011). Dünyada her yıl 15-19 yaş arası 16 milyon kız çocuğu ve 15 yaşın altında iki milyon kız çocuğu doğum yapmaktadır. Adölesan gebelikler genel olarak riskli gebeliklerdir. Adölesanlarda yeterli ve dengeli beslenememe, boy ve kilosunun düşük olması, gebelikte gerekenden daha az kilo alması, evlilik dışı gebelik, gebelik sürecinde düzenli kontrollere gitmeme, kanama, zor doğum ve doğum sonrası fistül oluşumu görülen komplikasyonlardandır (Aydın, 2013). Literatürde Hollanda'nın bazı bölgeleri ile Türkiye, Fas, Somali, Endonezya, Vietnam ve diğer Sahraaltı birkaç ülke göçmenleriyle yapılan bir çalışma yer almaktadır. Bu çalışmada, göçmen kadınlarda anne ölümlerinin büyük bir çoğunluğunun

tanı testlerini yaptırmama ve kontrollere gitmeme, hastaneye ulaşımında yaşanan olumsuzluklar ve müdahalede gecikmeler yaşanması olduğu saptanmıştır (Kara ve Nazik, 2018).

Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) 2014 yılında yaptığı araştırmaya göre, Suriyeli mülteciler arasında birden fazla eşe sahip olma ve erken yaşta gebeliklere çok fazla rastlanmaktadır (AFAD, 2014). Ülkemizde yapılan bir araştırmaya göre göçmen kadınların %59,6'sının 18 yaşından önce evlendiği, %12,8'inin gebe olduğu ve gebelerin %57,1'inin prenatal bakım almadığı, %9,6'sının evde doğum gerçekleştirdiği belirlenmiştir (Süt, 2017). Bu doğrultuda göçmen kadınlar için, 15-49 yaş izlemleri, prenatal bakım hizmetlerinden yararlanmaları ve adolesan yaşta evlilikler ile gebeliklerin engellenmesi için sağlığı geliştirme programları planlanmalıdır (Çaman ve Özvarış, 2010; Akhavan ve Lundgren, 2011).

2.3.2. Aile Planlaması

Aile planlaması (AP), çiftlerin istedikleri zaman ve sayıda çocuğa sahip olmaları ve doğum sıklığını belirlemeleri ayrıca bu konularda bilgi sahibi olmalarıdır. AP'nin sağlık açısından; anne ve bebekte hastalık ve ölüm hızlarını düşürme, annenin fizik ve ruh sağlığını koruma gibi yararları mevcuttur (Aktoprak, 2012).

Göçmen kadınların doğum kontrolüne yönelik yaşadığı birtakım sorunlar bulunmaktadır. Araştırmalara göre göçmen kadınların tamamına yakınının uzun etkili doğum kontrol yöntemlerini kullanma oranının düşük, tüp ligasyonu ve acil kontrasepsiyon yöntemlerine ilişkin bilgilerinin de yeterli olmadığı belirlenmiştir (Salisbury, 2017). Türkiye'de Suriyeli göçmen kadınlarla yapılan kalitatif bir çalışmada, AP konusunda kadınların en fazla oranda geri çekme yöntemi kullandıkları sonucuna varılmıştır (Karakaya, 2017). Bunun yanında Gümüş ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada Suriyeli göçmen kadınların %42,7'sinin en az beş çocuğa sahip olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu çalışmada kadınların AP konusunda bilgiye erişimlerinin sınırlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Gümüş ve ark., 2017). Ülkemize bulunan mülteci kamplarında, çadırları ziyaret etme, gebeleri tespit etme ve izleme, postnatal lohusa ve yenidoğan bakımı, gerekli taramalar, bebek izlemleri, aile planlaması hizmetlerinin yeterli yapılmadığı ortaya çıkmıştır (TTB, 2016). Uluslararası göç edenlerde aile planlamasına ilişkin olarak durum değişkenlere göre değişiklik de gösterebilmektedir. Asya'da Hint-göçmen kadınlarla yapılan araştırmada (2017), kadınların %65'inin herhangi bir aile planlaması yöntemi kullanmadığı belirlenmiştir. Bunun yanında AP yönteminin çoklu kültürel değişkenlerden olumlu etkilendiği ama doğum sayısından olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır (Mann ve ark., 2017). Doğum sayısı konusunda geleneksel toplumlarda çocuk doğurmanın hatta erkek çocuk doğurmanın önemli olması ve bu yüzden kadının sık sık gebe kalması hatta doğurganlıkları ile resmi olmayan çok eşliliği engellemeye çalışmaları kültürel anlamda önemli etkenlerdendir (Karakaya ve ark., 2017).

2.3.3. Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar (Cybe)

Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonların çoğu sinsi bir şekilde seyrettiği için hastalık sıklığının belirlenmesi güçtür. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, her yıl çoğunluğu gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere, 333 milyon tedavi edilebilir durumda olan cinsel yolla bulaşan hastalık ortaya çıktığı düşünülmektedir. Bu enfeksiyonlar daha çok 25 yaş altı gençlerde görülmektedir (Kırmızıtoprak ve Şimşek, 2011). Mültecilerin göç nedeniyle aile ve sosyal yaşamlarının aksamasına bağlı olarak riskli cinsel davranışlarda bulunmaları sonucu CYBE'ye yakalanmaktadır. Mültecilerin devamlı partnerlerinden ayrı kalmış olmaları, sağlık ve sosyal hizmetlere ulaşımında zorluk çekmeleri, farklı kültürden ve dilden dolayı dışlanmaları, toplumda damgalanmaları ve ayrımcılığa maruz kalmaları sonucu CYBE'a yakalanma oranları artmaktadır (Yağmur ve Aytekin, 2018). Göç sürecinde ülkemizde kısa süreli yapılan mültecilerle evliliklerin ve seks iççiliğinin yaygınlaşıp artmış olması da CYBE

oranını arttırmaktadır (MAZLUMDER, 2014). Türkiye’de CYBE’nin bulaşma oranının göçmen seks işçileri arasında yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu durum göçmen seks işçileri ile kondom gibi gerekli korunma yöntemlerinin kullanılmadan cinsel ilişkiye girilmesi sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir (Süt, 2017). Önemli sayıda mağdur seks işçisi, cinsel sömürüye uğradıkları ve maruz bırakıldıkları için CYBE’ya yakalanmaktadır. Ayrıca Avrupa’da enfeksiyon hastalıklarının sosyoekonomik belirleyicilerinin incelendiği literatür taramasında, CYBE’in çoğunluğunun göçmenlerde ve düşük sosyoekonomik düzeyde görüldüğü tespit edilmiştir (Semenza, 2010).

2.3.4. Tecavüz ve Cinsel İstismar

Dünyada yaygın olarak görülen cinsel şiddet ve cinsel taciz; birey, aile ve toplum için kaygı verici bir durumdur. Cinsel saldırı mağdurları yaşanan travma sonucunda psikolojik, sosyal ve fiziksel pek çok sorunla baş etmek zorunda kalmaktadır (Demiralp ve Sarıkoç, 2016). Göç sürecinde kadınlar cinsel şiddet, tecavüz ve tacize uğramaktadır (Gündüz, 2011). Kadınlar özellikle mülteci kamplarında birçok tehlike ile karşı karşıya kalmaktadır. Kadınlar için yeterli mahremiyetin sağlanamadığı çadırlarda ve barakalarda, uzak mesafeye yapılmış güvensiz tuvaletler, yetersiz aydınlatma gibi problemler cinsel saldırı için zemin hazırlamaktadır (Karadağ, 2010). Türkiye’de yapılan bir araştırmaya göre, göç eden kadınların %8’inin bu süreçte cinsel istismar yaşadığı saptanmıştır (MAZLUMDER, 2014). Yapılan diğer bir araştırmada ise kadınların %22,5’inin cinsel tacizden şikâyet ettikleri ortaya konmuştur (KAMER, 2017). Ayrıca zamanla cinsel taciz ve tecavüze maruz kalan kadınların bu durumu kabullenmeye başladıkları belirlenmiştir (Krause ve ark., 2015). Ayrıca yapılan çalışmalarda tecavüze uğramış göçmen kadınlarda adet problemleri, ağrı, vajinal enfeksiyonlar, cinsel isteksizlik ve cinsel doyumda azalma gibi sorunlar yaşadıkları saptanmıştır (Masterson ve ark., 2010). Bunlara ek olarak bu kadınların stresle baş etme becerilerinin yeterli olmadığı belirtilmiştir (Mejía ve Christophe, 2010; Topçu ve Beşer, 2011).

2.3.5. Ruh Sağlığı

Göç eden insanlar farklı bir kültür, dil, tutum ve yeni rollerle karşı karşıya kalıp bu duruma alışmak zorunda bırakılmaktadır. Daha da önemlisi göç sonucu sosyal destek ağlarından ayrılmaktadır (Tuzcu ve Ilgaz, 2015). Göçle birlikte azalan bu ait olma duygusu, anksiyete, endişe, depresyon ve intihara teşebbüs etme düşüncesinin görülme olasılığını arttırmaktadır. Bunlara ek olarak yapılan araştırmalarda mülteci kadınlarda intihara eğilimin artma nedenleri olarak göçle birlikte gelen maddi sıkıntılar, şiddet, cinsel istismara uğrama, gidilen yere ait hissetmeme, dil ve kültür farklılıkları gibi durumlar bulunmuştur (Tuzcu ve Ilgaz, 2015).

Latin Amerika, Afrika, Asya ve diğer Avrupa ülkelerinden gelen göçmenler ile İspanyol kadınların da dahil olduğu araştırmada (2017), göçmen kadınların depresyon, anksiyete, endişeli düşünceler ve psikotiklik puan ortalamalarının yerel halktan daha yüksek olduğu saptanmıştır. Bunlara ek olarak, yaş, eğitim, meslek, çalışma durumu, statü ve İspanya’da bulunma süreleri dikkate alındığında, gruplar arasındaki farklılığa depresyonun sebep olduğu ve obsesif-kompulsif bozukluk ile arasındaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir (Kara ve Nazik, 2018). Yapılan başka bir araştırmada, zorunlu göç eden Kürt kadınlarının ruh sağlığı ile yaşadığı posttravmatik stres bozukluğu arasında yüksek oranda ters orantılı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Aynı çalışmada bireylerin yaşadığı yerlerden savaş ve sömürüden dolayı ayrılmak zorunda bırakılmaları psikolojilerinin olumsuz yönde etkilendiği saptanmıştır (Gülşen ve ark., 2010). Bunun yanında 18 yaş üstü 450 kişi ile Akçakale kampında yapılan bir araştırmada katılanların %19’unda anksiyete %9’unda depresyon belirtileri olduğu belirlenmiştir (Topçu ve Beşer, 2011). Kadının psikolojik durumu menstrüasyonu etkileyen önemli faktörlerden biridir. Savaş sonrası kadınlarda menstrüasyon düzensizliğinin %10 ile

%35 oranları arasında değiştiği saptanmıştır. Bunun sonucunda savaşa maruz kalma süresi ile menstrüal siklus düzensizliğinin ilişkili olduğu belirlenmiştir. Ayrıca mülteci kadınların menopoza yerli halka göre daha erken girdikleri belirlenmiştir (Mejia ve Christopher, 2010). Göçmenlerin ruh sağlıklarını korumada önemli etkenlerin başında sosyal ağ yer almaktadır. Yeterli sosyal desteklerin olmaması ruh sağlığı sorunlarına neden olmaktadır (Beşer, 2012). Göçmen gebe kadınlarla yapılan bir çalışma sonucunda gebelik sürecinde anksiyete ve depresyon görülme sıklığı ile yetersiz sosyal destek arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu saptanmıştır (Şen, 2012).

3. Göçmen Kadınların Sağlığını Korumaya Yönelik Hemşirelik Yaklaşımları

Mülteci kadınların sağlığına yönelik üreme sağlığını korumak ve geliştirmek için bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Evde doğum yapma oranlarının azaltılması için sağlıklı koşullarda düzenli gebelik takipleri yapılarak kadınlar bilgilendirilmelidir. Sağlık sigortası ya da sağlık hizmeti ücreti ile ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Adölesan yaşta evlenme ve gebe kalmanın engellenebilmesi için devlet kurumları tarafından kamp ya da ev ziyaretleri yapılmalı ve sorumlu kişilere yönelik cezai yaptırımlar gözden geçirilmelidir. Mülteci kadınların okuma-yazma, iş edindirme kursları gibi konularda desteklenebilecekleri mülteci kadınlara özel merkezlerin sayısı artırılmalı ve eğitimlerinin aksamaması için uygun planlamalar yapılmalıdır. Birçok alanda tercüman sağlanmalı ayrıca göçmen dostu hastane uygulaması için proje planlanması önerilmektedir (Bükecik ve ark., 2019).

Göçmen kadınların sağlığının korunması ve geliştirilmesinde özellikle kadınlara yakın konumda bulunan sağlık profesyoneli grubu olan hemşirelerin görev ve sorumlulukları vardır. Savunmacı, yol gösterici ve eğitici rolleri ile hemşireler, göçmen kadınların yaşadığı sorunların farkında olmalı ve onları uygun yerlere yönlendirmeli, diğer disiplinlerle iş birliği içinde olmalı ve kadınlara sorunlarla etkili baş etme teknik ve becerilerini kazandırmalıdır. Hemşireler objektif olarak ön yargıdan uzak bir şekilde göçmen kadınların mahremiyetine saygı göstermeli ve kültürel farklılıklara göre bakım vermelidir. Ayrıca hemşireler rehabilite edici, araştırmacı ve danışman rolleri ile göçmen kadınların üreme sağlığı hizmetlerini kullanım durumunu ve bu hizmeti kullanmayı etkileyen faktörleri bilmeli, gebelik, CYBE'den korunma, abortus ve doğumla alakalı bu süreçleri yönetmeye yönelik danışmanlık sağlamalı, üreme sağlığı açısından zararlı geleneksel uygulamalar belirlenerek, bu uygulamaların azaltılması hatta yapılmaması için eğitimler vermelidir. Bunun yanında kadını her yönüyle ele alan kadın sağlığı hemşireleri göçmen kadınlarda sıklıkla karşılaşılan şiddet ve cinsel istismara uğrayan kadınlar başta olmak üzere tüm göçmen kadınlara danışmanlık, destek ve rehabilitasyon hizmetleri sunmalıdır (Bükecik ve ark., 2019).

Hemşirelerin mülteci kadınların sağlık sorunlarına yönelik daha çok niteliksel ve niceliksel araştırmalarda bulunması ve araştırmaların ışığında sağlık hizmetlerini kanıta dayandırarak kültürel faktörleri de göz ardı etmeden sunması ve uygulaması faydalı olacaktır (Aslıhan ve Yılmaz, 2020).

Sonuç ve Tartışma

Göç günümüzde küresel bir sorun olarak karşımıza çıkmakta olup bu süreç en çok kadınları etkilemektedir. Göç süreci fiziksel, ruhsal, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutta birçok probleme neden olmaktadır. Göç edilen yere, yeni bir kültüre ve dile alışmak zaman alan bir süreçtir. Kadınlar bu süreçte yeni bir toplumda kendi bildiği kültürden uzak bir şekilde var olma çabası göstermektedir.

Göç sürecinin başlangıcından itibaren her zaman kadınların karar alma süreçlerine katılımı erkeklere göre sınırlı olmuştur. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığı mağduru olan kadınlar, normal şartlar altında bile savunmasız olarak kabul edilirken göç nedeniyle savunmasızlıkları

daha fazla artarak göçün getirdiği zorluklarla baş başa kalmaktadır. Genellikle sosyoekonomik durumu ve eğitim düzeyi düşük olan kadınların savunmasızlıkları daha da artarak göç ettikleri ülkelerde çoğu cinsiyeti nedeniyle seks ticareti, insan kaçakçılığı, istismar, şiddete maruz kalma gibi pek çok olumsuz ve insanlık dışı duruma maruz kalmaktadır. Aynı zamanda bu problemlere ek olarak toplum tarafından dışlanmakta ve damgalanmaktadır. Bu durum kadını sosyal açıdan yalnızlaştırırken ruhsal açıdan da strese bağlı birçok sorunu ortaya çıkarmaktadır.

Kadınlara yüklenen cinsiyet rolleri sonucu bir yandan iyi bir anne ve eş olma çabası bir yandan da çalışma hayatında var olma uğraşlarına karşın sosyal destek imkânlarını yitirmiş olmaları kadınlar için hayatı daha da zorlaştırmaktadır. Bu noktada sosyal destek sistemlerinin geliştirilmesi, iş hayatına katılmaları, dil eğitimi almaları ve kendilerini geliştirmeleri sosyalleşmeleri ve özgüvenlerini kazanmaları açısından önemlidir.

Göç eden kadının bu süreçte yaşadığı olayların travmatik etkileri, beslenme alışkanlıklarının değişmesi, çevresel etmenler, sosyal destek sistemlerinin ve ait olma duygusunun azalması göçmen kadınları hem fiziksel hem de ruhsal olarak olumsuz yönde etkilemektedir. Kadının kendi kendine bir şeyleri başarması ve kendini kanıtlaması, mutlu ve doyumlu olması, özgüveninin olması için göç sürecinde söz hakkının olması, karar alması ve söyleyebilmesi kendisini ve ailesini olumlu şekilde etkileyecektir. Bu süreçte hastalık ya da olumsuz gebelik ve doğum deneyimi yaşamaması, bunun yanında psikolojik açıdan kaliteli bir yaşamının olması için üreme sağlığı hizmetlerinden yararlanması ve bu hizmetlere kolay ulaşabilmesi önemlidir. Bu noktada sorunların çözümü için sağlık profesyonellerine büyük sorumluluk düşmektedir. Kadınların bu sürece uyum sağlamalarını kolaylaştırmalı ve sağlık gereksinimlerini belirleyip eğitimler verilmelidir. Ayrıca bilgilendirmeler yapıp gereksinimleri doğrultusunda ilerlenmelidir.

Kaynakça

- AFAD. (2014). *Suriye'den Türkiye'ye Nüfus Hareketleri, Kardeş Topraklarındaki Misafirlik*. Ankara: AFAD Yayınları.
- AFAD. (2014). Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar Raporu. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadinlar_-2014_2_.pdf.
- Akhavan, S., & Lundgren, I. (2012). Midwives experiences of doula support for immigrant women in Sweden. A qualitative study. *Midwifery*, 28(1), 80-85.
- Akıncı, B., Nergiz, A., & Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç araştırmaları dergisi*, 1(2), 58-83.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Journal of International Social Research*, 5(20).
- Aktoprak, M. (2012). *Evli kadınlar ve eşlerinin aile planlamasına yönelik tutumları ve ilişkili faktörler* (Doctoral dissertation). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Arabacı, Z., Hasgül, E., & Serpen, A.S. (2016). Türkiye'de kadın göçmenlik ve göçün kadın sağlığı üzerine etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 16(36), 126-144.
- Aslıhan, A. K. S. U., & Yılmaz, D. V. (2020). Suriyeli göçmen kadınların üreme sağlığı sorunları ve çözüm önerileri. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 36(2), 117-125.
- Aydın, D. (2013). Adölesan gebelik ve adölesan annelik. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 16(4), 250-254.
- Aydoğan, S., & Metintaş, S. (2017). Türkiye'ye gelen dış göç ve sağlığa etkileri. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, 2(2), 37-45.
- Baş, D., Arkant, C., Muqat, A., Arafâ, M., Sipahi, T., Eskiocak, M. (2015). *Edirne'deki Suriyeli sığınmacıların durumu*. 18. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi (Kongre Kitabı). Konya. 5-9 Ekim, 214-215.
- Baş, M., Molu, B., Gör, A., Tuna, H., & Baş, İ. (2017). Göç eden ailelerin sosyo-kültürel ve ekonomik değişiminin kadın ve çocuk yaşamına etkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 1680-1693.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Baz, S., & Ardahan, M. (2016). Yaşlılarda malnütrisyon ve hemşirelik yaklaşımları. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(3), 147-153.
- Beşer, A. (2012). Göç, kültür ve sağlık ilişkisi. *Kültürlerarası Hemşirelik*, 1, 57-74.

- Borlu, A., & Ener, D. (2017). Göçlerin toplum beslenmesine etkileri. *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Özel Dergisi*, 3 (1), 22, 26.
- Bükecik, E., Şahin, S., Abay, H., Kaplan, S., & Düzgün, A. A. (2019). Mülteci kadınlar ve üreme sağlığı: sağlık hizmetlerine ulaşmalarını etkileyen faktörler, engeller ve çözüm öneriler. *SDU Journal of HealthScienceInstitute/SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(4).
- Coşkun, E. (2017). Türkiye'de kağıtsız göçmen kadınlar ve sosyal hizmetler. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 54(3), 1299-1315.
- Çalım, İ. S., Kavlak, O., & Sevil, Ü. (2011). *Evrensel bir sorun: göçler ve kadınların sağlık hizmetlerinde yaşadıkları dil sorunları*. I. Ulusal Kültürlerarası Hemşirelik ve Ebelik Kongresi, 15-17.
- Çaman, K. Ö., & Özvarış, Ş. B. (2010). Uluslararası göç ve kadın sağlığı. *Sağlık ve Toplum*, 20(4), 3-13.
- Çelik, N., & Sevil, Ü. (2016). Göç ve kadın. *Türkiye Klinikleri Doğum-Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Özel Dergisi*, 2(2), 74-79.
- Çevik, S. A. (2016). Suriye'den Türkiye'ye göçün etkileri. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 5(2), 80-83.
- Demiralp, M., & Sarıkoç, G. (2016). Psikiyatrik acillerden biri: cinsel şiddet ya da saldırı gören birey ve yardım etme. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(4).
- Demirdizen, D. (2013). Türkiye'de ev hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar: yeni düzenlemelerle yarı köle emeğine doğru mu?. *Çalışma ve Toplum*, 38(3).
- Duran, E. T., & Okçay, H. (2012). Etnik iletişim kadın sağlığını nasıl etkiliyor?. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012(25), 251-257.
- Düşünder, T. A., & Çilingir, S. Y. (2017). Göçmenlere karşı kötümserlik artıyor mu?. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı. Erişim*, 2, 2017.
- Erdoğan, M.M. (2018). *Suriyeliler barometresi: Suriyelilerle uyum içinde yaşamın çerçevesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Gökçe, N., & Yıldız, A. (2018). Türkiye'de okuma-yazma bilmeyen kadınlar ve okuma-yazma kurslarına katılmama nedenleri: Ne edeyim okumayı, hayatım mı değişecek?. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(6), 2151-2161.
- Gülşen, C., Knipscheer, J., & Kleber, R. (2010). The impact of forced migration on mental health: a comparative study on posttraumatic stress among internally displaced and externally migrated Kurdish women. *Traumatology*, 16:109-116.

- Gümüş, G., Kaya, A., Yılmaz, S.G., Özdemir, S., Başbüyük, M., & Coşkun A.M. (2017). Suriyeli mülteci kadınların üreme sağlığı sorunları. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*, 3 (1), 1-17.
- Gümüş, Y. (2015). Göçün sağlık üzerindeki etkileri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 18(1).
- Gündüz, Z. Y. (2011). Almanya'daki Türkiye kökenli göçmenlerin sağlık durumları: Göç hasta ederdenden göç sağlığa iyi gelire geçiş için öneriler. *Onlar Bizim Hemşehrimiz*, 85.
- Islam, M. M., & Gagnon, A. J. (2016). Use of reproductive health cares ervices among urban migrant women in Bangladesh. *BMC women's health*, 16(1), 15.
- İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER). (2014). Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadın sığınmacılar raporu, 45.
- Kadın Merkezi Vakfı (KAMER). (2017). Sığınmacı Kadınlar Beş İl Raporu. Erişim adresi: http://www.kamer.org.tr/menus/kamer_vakfi_siginmaci_kadinlar_5_il_raporu.pdf
- Kara, P., & Nazik, E. (2018). Effect of migration on women and children health. *Gümüşhane Univ J Health Sci*, 7(2), 58-69.
- Karadağ, Ö., & Altıntaş, K. H. (2010). Mülteciler ve sağlık. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 9(1).
- Karakaya, E., Coşkun, A. M., Özerdoğan, N., & Yakıt, E. (2017). Suriyeli mülteci kadınların doğurganlık özellikleri ve etkileyen faktörler: Kalitatif bir çalışma. *Journal of International Social Research*, 10(48).
- Kaypak, Ş., & Bimay, M. (2016). Suriye savaşı nedeniyle yaşanan göçün ekonomik ve sosyokültürel etkileri: Batman örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 6(1), 84-110.
- Kırmızıtoprak, E., & Şimşek, Z. (2011). Cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve güvenli cinsel yaşam konusunda gençlerin bilgi ve davranışlarına akran eğitiminin etkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10(4), 463-472.
- Kömürcü, R.Ö., & Çobanoğlu, A. (2011). *Kadın sığınmacılar: uluslararası göçün sessiz tanıkları. Onlar Bizim Hemşehrimiz, Uluslararası Göç ve Hizmetlerin Kültürlerarası Açılımı*, Antalya: Siyasal Kitabevi.
- Krause, S., Williams, H., Onyango, M. A., Sami, S., Doedens, W., Giga, N., ... & Tomczyk, B. (2015). Reproductive health services for Syrian refugees in Zaatri camp and Irbid City, Hashemite Kingdom of Jordan: an evaluation of the minimum initial services package. *Conflict and health*, 9(1), 1-10.
- Kurtuldu, K., & Şahin, E. (2018). Göçün kadın yaşamı ve sağlığı üzerine etkileri. *Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 37-46.

- Mann, S. K., Roberts, L. R., & Montgomery, S. (2017). Conflicting cultural values, gender role attitudes, and acculturation: Exploring the context of reproductive and mental health of Asian-Indian immigrant women in the US. *Issues in mental health nursing, 38*(4), 301-309.
- Mason, E. (2011). Guidelines for preventing early pregnancy and poor reproductive outcomes among adolescents in developing countries. Geneva. *World Health Organization*, 1-8.
- Masterson, A. R., Usta, J., Gupta, J., & Ettinger, A. S. (2014). Assessment of reproductive health and violence against women among displaced Syrians in Lebanon. *BMC women's health, 14*(1), 25.
- Mejía, O.L., & Christopher, J.M. (2010). Acculturativestress, depression, and anxiety in migrant farm work college students of Mexicanheritage. *International Journal of Stress Management, 17* (1), 1-20.
- Mermer, G., Bilge, A., Yücel, U., & Çeber, E. (2010). Gebelik ve doğum sonrası dönemde sosyal destek algısı düzeylerinin incelenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 1*(2), 71-76.
- Nacar, E., & Özer, A. (2017). Göçlerin çocuk sağlığına etkileri. *Türkiye Klinikleri Halk Sağlığı Özel Dergisi, 3*(1), 36-40.
- Orhan, O., & Gündoğar, S. S. (2015). Suriyeli sığınmacıların Türkiye'ye etkileri. *Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 195, 2-44.
- Özalper, B. (2014). Gebelikte beslenme. *Muş Alparslan Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 2*(2), 270-278.
- Rogers, C., & Earnest, J. (2014). A cross-generational study of contraception and reproductive health among Sudanese and Eritrean women in Brisbane, Australia. *Health care for women international, 35*(3), 334-356.
- Salisbury, P., Hall, L., Kulkus, S., Paw, M.K., Tun, N.W., & Min A.M. et al. (2016). Family planning knowledge, attitudes and practices in refugee and migrant pregnantand post-partum women on the thailand Myanmar border a mixed methods study. *Reproductive Health, 13*(1), 1-13.
- Saygın, S., & Hasta, D. (2018). Göç, kültürleşme ve uyum. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 10*(3), 302-323.
- Semenza, J. C. (2010). Strategies to intervene on social determinants of infectious diseases. *Eurosurveillance, 15*(27), 19611.
- Süt, H. K. (2017). Suriye'den göç eden kadınlar ve üreme sağlığı sorunları. *Sağlık ve Toplum, 27*(1), 3-7.

- Şeker, D. (2016). Göç sürecinde kadın. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 199-214.
- Şen, S., Egelioglu Çetişli, N., & Saruhan, A. (2012). Göçün gebelikteki depresyon, kaygı düzeyi ve sosyal destekle ilişkisi. *International Journal of Human Sciences (Online)*, 9(2), 1-13.
- Şimşek, Z., Doğan, F., Hilali, N. G., & Özek, B. (2015). *Bir il merkezinde yaşayan 15-49 yaş evli Suriyeli kadınlarda üreme sağlığı göstergeleri ve hizmet ihtiyacı*. 18. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Bildiri Kitabı. Sözel Bildiri No: 42, pp 232-233.
- Şirin, A., & Ünsal Atan, Ş. (2012). *Üreme Sağlığı ve kültürlerarası yaklaşım*, İstanbul: Kültürlerarası Hemşirelik İstanbul Tıp Kitabevi.
- Topçu, S., & Beşer, A. (2011). Health promoting life-styles among immigrant and non immigrant women. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4 (2), 56-62.
- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Tuzcu, A., & Ilgaz, A. (2015). Göçün kadın ruh sağlığı üzerine etkileri. *Current Approaches in Psychiatry/Psikiyatride Guncel Yaklasimlar*, 7(1).
- TÜİK evlenme ve boşanma istatistikleri. (2014). Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18628> Erişim tarihi:10.11.2020.
- Türk Tabipler Birliği Yayınları (2016). Savaş, göç ve sağlık. Ankara. Erişim adresi:https://www.ttb.org.tr/kutuphane/siginmacilar_rpr.pdf Erişim tarihi: 02.11.2020.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2016). Yetişkin nüfusun cinsiyet ve okuryazarlık durumu. Erişim adresi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1059 Erişim tarihi:08.12.2020
- Türkiye İstatistik Kurumu. (TÜİK) (2019). İşgücü istatistikleri Temmuz 2019. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30687> Erişim tarihi: 20.01.2021
- United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (2017). Literacy rates continue to rise from one generation to the next. (Fact sheet no. 45). Erişim adresi: http://uis.unesco.org/sites/default/files/documents/fs45-literacy-rates-continue-rise-generation-to-next-en-2017_0.pdf
- Vakfi, İ. G. (2017). Suriyeli mülteci hayatlar monitörü. Erişim adresi: www.ingev.org: <http://ingev.org/wpcontent/uploads/2017/07/Multeci-Hayatlar-Monitoru.pdf>.
- Watch, H. R. (2015). Geleceğimi hayal etmeye çalıştığımda hiçbir şey göremiyorum. Türkiye'deki Suriyeli mülteci çocukların eğitime erişiminin önündeki engeller-kayıp nesil olmalarını önlemek. Erişim adresi: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/turkey1115tu_web.pdf
- Yağmur, Y., & AYTEKİN, S. (2018). Mülteci kadınların üreme sağlığı sorunları ve çözüm önerileri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 11(1), 56-60.

A Beloved or A Devil?: Toxic Masculinity in Robert Browning's "My Last Duchess" and "Porphyria's Lover"

Ahmet Uruk¹

Gumushane University, Faculty of Letters, English Language and Literature

ABSTRACT

Research Article

Coinciding with the years between 1837 and 1901, The Victorian period witnessed the dramatic growth of the reading public and the increasing significance of the novel genre in accordance with the circulating libraries and weekly magazines through which a great number of Victorian novels were published. Although these realist novels, characterized by an impetus for social realism in order to portray the negative impacts of industrialism and capitalism upon the Victorian life, prevailed over any other genre through their critical imagery of contemporary issues, there was a group of poets such as Alfred Tennyson, Matthew Arnold, and Robert Browning who contributed to the blossoming of poetry and its distinctive characteristics. Considered as a threshold between Romanticism and Modernism, Victorian poetry has a tendency to depict religious uncertainty, science, morality, and social reform, thereby leading it to incorporate both social and political issues into the realist lens of poetry. In view of its moralist outlook of Victorian poetry, Robert Browning (1812-1889) produced, essentially, a great number of dramatic monologues, based on a fictitious speaker and a listener, so as to epitomize women's repression and patriarchal domination, consolidated by the growing male authority in the Victorian era in opposition to the country's female ruler named "Victoria". Thus, this article aims to analyze the objectification and victimization of women by the patriarchal society and toxic masculinity in the Victorian period through the male gaze of such poems as "My Last Duchess" and "Porphyria's Lover".

Received: 22.03.2021

Revision received:
27.04.2021

Accepted: 30.04.2021

Published online:
30.05.2021

Key Words: Victorian Poetry, Robert Browning, Toxic Masculinity, "My Last Duchess", "Porphyria's Lover"

Corresponding author:

Res. Asst.

ahmet.uruk@gumushane.edu.tr

Orcid: 0000-0002-8545-8920

Sevgili mi Şeytan mı?: Robert Browning'in “Son Düşesim” ve “Porphyria'nın Aşığı” Şiirlerinde Toksik Erkeklik

Ahmet Uruk¹

Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZ

Araştırma Makalesi

1837 ve 1901 yıllarını kapsayan Viktorya dönemi, ödünç kitap veren kütüphanelerin ve birçok Viktorya romanının yayımlandığı haftalık dergilerin sayesinde okuyucu kitlesinin ve romanların öneminin ani bir şekilde artmasına tanıklık etmiştir. Sanayileşmenin ve kapitalizmin negatif etkilerini resmetme amacıyla toplumcu gerçekçilik dürtüsüyle okurlara ulaşan bu gerçekçi romanların, çağdaş sorunları betimlemesi nedeniyle dönemdeki diğer bütün edebi türlere üstün gelmesine rağmen Viktorya şiirinin gelişimine ve belirgin özelliklere kavuşmasına katkıda bulunan Alfred Tennyson, Matthew Arnold ve Robert Browning gibi bir grup şair vardı. Romantizmin ve Modernizmin eşliğinde bulunan Viktorya şiiri, sosyal ve politik konuları gerçekçi bir mercekten incelemelerine sebep olan dini belirsizlik, bilim, ahlak ve sosyal reform gibi konuları tasvir etmektedir. Diğer şairler gibi Robert Browning (1812-1889) de Viktorya dönemi şiirinin ahlakçı bakış açısıyla kadın baskısı ve ataerkil egemenlik gibi birçok unsuru dramatik monolog üzerinden örneklendirmektedir. Böylelikle bu çalışma “Son Düşesim” ve “Porphyria'nın Aşığı” şiirleri üzerinden Viktorya dönemindeki toksik erkeklik olgusunu ve kadınların ataerkil toplum tarafından objeleştirilip kurbanlaştırılmasını incelemeyi amaçlamaktadır.

Alınma

Tarihi: 22.03.2021

Düzeltilmiş Hali Alınma

Tarihi: 27.04.2021

Kabul Edilme Tarihi:

30.04.2021

Çevrimiçi Yayınlanma

Tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Viktorya Şiiri, Robert Browning, Toksik Erkeklik, Son Düşesim, Porphyria'nın Aşığı

¹Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Arş. Gör.

ahmet.uruk@gumushane.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8545-8920

Introduction

The Industrial Revolution in the Victorian Period, which shattered the unity of private and public, as well as the concept of "home" as a place where the production is maintained, especially by women, ended the gynocentric order, which relied on the skills and labour of women such as clothing, medicine, dairy work, production of fruit and vegetable. The new world, resulting in the increase of wealth and prosperity, ignored the presence and significance of women within the production sphere, and they had to, as a result of the patriarchal order, be nothing but invisible fellows to their husbands, who were allowed to enter into the market and to join the production process. The replacement of the household by the factory regarding the space of production, therefore, brought about the emergence of the "*woman question*", a question investigating the role of women in the society, along with the question of "how would women survive?" and "what is to become of them?" in a world defined by patriarchal codes. "Middle-class women represented the emotions, the Heart, or sometimes the Soul, seat of morality and tenderness. Women performed these functions as keepers of the Hearth in the Home, and here we find a body/house connection which figured widely in the Victorian world view" (Davidoff, 1979, p. 89). Accordingly, the Victorian Period advocated the attitude that a woman should embrace the features of a homemaker, a subservient wife, a nurturing mother. Thus, they were considered as an "angel in the house" providing her husband with their emotional support, who was torn within the outside world full of economical competition.

Following Queen Victoria's fundamental views corresponding to moral propriety, strict upbringing, and repressive Victorian family, women of the period were left with no choice but to devote themselves to domestic responsibilities, since they were bereft of education, working conditions, and sufficient wages. Considered as a secondary sex in comparison to biased and active situation of men within both political and social area in the nineteenth century, women were, therefore, forced to be passive, feminine, and inferior due to the fact that their education forced them to embrace an inactive and maternal life. Therefore, the patriarchal order was consolidated in every layer of social and cultural organization. It was, for women, inevitable and excessive. The women who rebelled against them were said to be beaten or condemned in front of every villager by "fathers", and women who were able to maintain their lives on their own would be punished through male violence (Ehrenreich and English, 2005, p. 217). The patriarchal order, which was reinforced by the growing male authority in the labour force and public organization, forced males to maintain their constant masculinity towards both their work and wife, which means that they had to be always a man of pride with a violent direction. Likewise, an early nineteenth century American minister gave an obvious insight into how the brides of the period should behave stating that they should keep in mind always that their actual position is constantly carved within their heart. Their submission is the only genuine mastery of their life. Obedience and attendance will bring forth bliss and comfort as a reward. Their husband is determined by a divine law as more superior than they are, which should not be ever reminded to him (Ogburn and Nimkoff, as cited in Ehrenreich and English, 2005). In addition to what women suffer from their so called "superior", which accordingly victimizes and dominates them as an object of sexual, emotional, and domestic comfort, men were, also, sacrificed, voluntarily or reluctantly, for the continuation of social and political power. Men, accordingly, were compelled to consolidate their dominance over women in accordance with what is supported by religious, economical, and cultural order of the day.

The hegemonic supremacy constructed upon the repression and humiliation of women was, ostensibly, a man-made body of rules. Connell (2001) states that "hegemonic masculinity is hegemonic not just in relation to other masculinities, but in relation to the gender order as a

whole. It is an expression of the privilege men collectively have over women. The hierarchy of masculinities is an expression of the unequal shares in that privilege held by different groups of men". The portrayal of these masculinities was a leading force or an impetus for the Victorian writers and poets, who embraced social realism as an analytic framework of their society in order to raise awareness regarding the inequality of sexual hierarchy and the empowerment of womanhood. Jane Eyre, which, for instance, was written by Charlotte Brontë in 1847, establishes a ground by which the unfair and cruel treatment of Jane Eyre by her brutal cousin, John Reed, could be distilled into the women's repressive position in the cosmos by hegemonic masculinity. Through his class superiority and privileged sex, John Reed becomes, fundamentally, able to assert his patriarchal domination over Jane Eyre, which creates a traumatic childhood for her following years. John's monstrous self and his appalling cruelty prove how women were treated tyrannously at the hands of men of the nineteenth century in England. Robert William Connell and James W. Messerschmidt (2005) argue, in *Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept*, that "because the concept of hegemonic masculinity is based on practice that permits men's collective dominance over women to continue, it is not surprising that in some contexts, hegemonic masculinity actually does refer to men's preoccupation with toxic practices - including physical violence - that stabilize gender dominance in a particular setting" (p. 840). Apart from Victorian novels as might be detected in Jane Eyre, Victorian poetry has also an inclination which articulates the adversary effects of toxic masculinity and the victimization of women in an era characterized by male authority and women's subordination, one of the most pioneering representative of which could be considered as Robert Browning, known, primarily, for his dramatic monologues endowed with social commentary and ironical statements. It can be seen that "Browning's method in the dramatic monologue is grounded in a system of objectification which allows the poet to remove himself as a personality from the poem. This is accomplished through a process of double masking...There exists a secondary creation, a mask, which the speaker uses in dealing with the dramatic situation in the poem" (Garratt, 1973, p. 115). Resembling a concept of "*mask lyrics*" in structure and content, these dramatic monologues penned by Browning provided himself with a discreet poetic discourse so as to articulate his critical opinions corresponding to the reception of both manhood and womanhood in the Victorian era. Such circumstances demonstrated by his poetic persona intersect, intrinsically or extrinsically, with gender matters regarding female silence, objectification of women, or toxic masculine behavior.

The construction of male identity as a fictitious speaker, a mask of Robert Browning, helps constitute an imagery of women's subordination in his poem, intersecting with a microcosm of gender ideology in the nineteenth century. Jan Marsh (1987) addresses, in *Pre-Raphaelite Women: Images of Femininity in Pre-Raphaelite Art*, that the portrayal of such female characters as the Duchess and Porphyria symbolizes both social commentary on the repressive and strict norms corresponding to the Victorian women and the consequences born out of the rebellious acts of them (p. 152). Browning's sexual attributions through a series of verbal connotations and direct or indirect violence towards female characters with the features of beauty symbolize how women's rebellious behaviors are contrasted with the toxic masculinity of Victorian men, who emerge as a male gaze objectifying their female companions within the mask of a dramatic monologue. Thus, Browning's "*My Last Duchess*" and "*Porphyria's Lover*" incorporate the poetic persona's toxic masculinity concerning the depiction of violence and victimization of women in order to criticize Victorian society in terms of patriarchal authority and women's suffering through a subtle portrayal of gender intercourse present between fictitious lovers or spouses.

The Victimization of Women in “My Last Duchess”

Penned, by Robert Browning, in 1842, a year when the Victorian period started influencing the society both in cultural and political way, ‘‘My Last Duchess’’ is, primarily, considered as a part of Browning's dramatic monologue, a monologue taking place between a speaker and an imaginary audience. Based on a conversational tone and a rhetorical speech, the poem is constructed upon a pre-marriage negotiation between the Duke of Ferrara and an envoy of a Count, whose daughter with a huge dowry is intended to be a future bride for the Duke. Coyle (1984) states that dramatic monologue emerges as *“a poem in which an imaginative speaker addresses a silent audience, usually takes place at a critical moment in the speaker's life and offers an indirect and unconscious revelation of his or her temperament and character”* (p. 26). In addition to its form as a dramatic monologue, ‘‘My Last Duchess’’ could be, essentially, said to be an ekphrastic poetry, since the verbal representation of an artistic portrait establishes a ground by which an intrinsic analysis of the poem might be fulfilled. Ekphrasis, also known as a verbal description of a visual art such as painting, sculpture, and architecture, therefore, emerges as a rhetorical device providing a portrayal of an art work's form and content in relation to the piece of literature. Valentine Cunningham (2007) argues that ekphrasis is executed by a poet, who bases the poem on a sentiment or pauses the narration to direct his own gaze, the reader's gaze, or his characters' gaze at an artistic work or things (p. 57). Given its role in terms of ekphrastic demonstration of a thing or a subject, the aim of ekphrasis is, in accordance with the author's conveyance, to revive the work of art physically, some patterns of which can be detected in such works as Homer's Shield of Achilles and ekphrastic poetry called ‘‘Ode on a Grecian Urn’’ by John Keats.

That's my last Duchess painted on the wall,

Looking as if she were alive. I call

That piece a wonder, now: Fra Pandolf's hands

Worked busily a day, and there she stands. (Browning, as cited in Loucks, 1979)

Considering the opening lines of the poem, the poetic persona, who is the Duke of Ferrara himself, introduces her deceased wife to the envoy. The painting as an ekphrastic material, which stands for the last duchess, becomes a silent object to gaze on and a passive entity. Whilst the speaker and the listener are turned into an assertive subject, a male gaze, his last duchess appears to be objectified, thereby providing the male with an ability to dominate and to prevail over the ‘‘submissive’’ and ‘‘silent’’. The term ‘‘scopophilia’’, suggested by Freud, coincides, successfully, with what Browning claims by means of his poetry based on an artistic representation of a duchess on the wall. Considered, essentially, as ‘‘the love of looking’’, which causes women to be objectified and to be deprived of their subjectivity as mere sexual objects, scopophilic nature allows the Duke of Ferrara to establish a male supremacy over the silent object of the Duchess. Likewise, Laura Mulvey (1975) suggests, having analyzed scopophilic instinct in cinema, that ‘‘the image of woman as passive raw material for the active gaze of man takes the argument a step further into the structure of representation, adding a further layer demanded by the ideology of the patriarchal order as it is worked out in its favorite cinematic form—illusionistic narrative film’’ (p. 843). The objectification of the previous dutchess symbolizes, in a way, how the women of the Victorian era were repressed by their male peers and proves, accordingly, the idea that women of the period were characterized by such notions as ‘‘inactivity’’, ‘‘femininity’’, and ‘‘sexuality’’. The characteristics attributed, by Victorian society, to the ideal female were submissiveness, innocence, purity, gentleness, self-sacrifice, patience, modesty, passivity, and altruism (Zedner, 1991, p. 15). As can be seen within the neutral and muted structure of the portrait of the Dutchess, a woman in the nineteenth century was supposed to follow social norms corresponding to her fragile and feminine identity. Nina Auerbach (1982) claims, in her *Woman and the Demon: The Life of a Victorian Myth*, that a Victorian woman was ‘‘a

monument of selflessness, with no existence beyond the loving influence she exuded as daughter, wife, and mother" (p. 185). As opposed to women's ideal imagery of femininity, men were endowed with a series of masculine duties, an idea consolidated by their belonging to the public sphere and patriarchal authority. Having his last wife's portrait done, the male speaker is able to assert his masculinity, and the portrait is kept as a reminder stating that the woman who cannot comply with the social norms attributed to them are doomed to put in a cage bereft of their freedom and subjectivity:

...Sir, 't was not
 Her husband's presence only, called that spot
 Of joy into the Duchess' cheek: perhaps
 Fra Pandolf chanced to say "Her mantle laps
 Over my lady's wrist too much," or "Paint
 Must never hope to reproduce the faint. (Browning, as cited in Loucks, 1979)

Despite his toxic masculinity, coinciding with a number of his aggressive, dominant, and violent characteristics, the Duke speaks, ironically, through a polite and modest language to the envoy. Adler (1977) argues that *"the works of art to which he draws his hearer's attention in the aesthetic frame are pointed out not so much for their intrinsic beauty as for the fact that they are evidence of their owner's fine connoisseurship and ability to commission the most skillful artists"* (p. 220). Instead of his fair and gentle wife, the Duke strives to fulfill his constant need to praise his own honour and maleness as the possessor of power and wealth through an expensive painting reproduced by Fra Pandolf. Spencer (2010) similarly argues that the Duke, patronizingly, diverts both the intercourse and interest of the fictitious listener towards the painting, and strives to show off his supremacy over his last duchess through verbal expression (p. 136). The poetic persona, as a man of pride, argues how the look in her portrait would be interpreted by such a stranger, and he refers, implicitly, to his jealousy corresponding to the atmosphere between the painter and the lady based on a sensual conversation in accordance with the *"spot of joy"*, an implication of his duchess' blush. He comes to be humiliated by her intimate glances aimed at other men in opposition to his expectation to be the sole owner of these so called "flirtatious" and "coy" implications:

Half-flush that dies along her throat:" such stuff
 Was courtesy, she thought, and cause enough
 For calling up that spot of joy. She had
 A heart—how shall I say?—too soon made glad,
 Too easily impressed; she liked whate'er
 She looked on, and her looks went everywhere. (Browning, as cited in Loucks, 1979)

Bothered by the last duchess' expressions and feelings, portrayed as those of an independent flirtatious woman, the Duke of Ferrara utters, primarily, his complaint regarding the duchess' active and unfaithful lifestyle. His honor as a man in the Victorian era is, successively, damaged by his wife's courtesy directed towards other men as a response to their compliment or any favour. The speaker believes that he should be the only man worth his lady's gratitude and her source of happiness. The Duchess' countenance, which might be said to mirror her self-willed and coquettish manners, is contrasted with a highly arrogant identity of the Duke, since he, as a Victorian man, considers himself the authority of the house and the sole provider of their prosperous and flamboyant existence. The Duke thinks, therefore, that he is entitled to direct his wife's feelings and behaviours in accordance with the fact that an ideal woman of the Victorian era is to obey whatever her husband says and to become an object for her superior's pleasure and comfort. Furthermore, the ekphrastic description of the painting occurs to be a significant device due to the fact that the body and autonomy of the woman are determined and shaped by those words of the patriarchy, thereby leading the actional being of the woman to stop. Her self-esteem and existence become a clay to be moulded by a masculine entity. He wanted the last duchess to be more interested in him

than the praise of others. The male violence is, therefore, derived from internal and contradictory emotional anxiety directed towards the female (Spencer, 2010, p. 135), the only subject of her love and attention as a male authority. Through ekphrastic portrayal, the Duke, who has a possessive and patriarchal nature, enunciates his superiority over the Duchess, since his male gaze governs how the imagery of women is seen within an artistic work created by also a male painter:

...Who'd stoop to blame
This sort of trifling? Even had you skill
In speech—(which I have not)—to make your will
Quite clear to such an one, and say, "Just this
Or that in you disgusts me; here you miss, or there exceed the mark" (Browning, as cited in Loucks, 1979)

The Duke, not delighted with the Duchess' illicit and emotional reactions towards other men, desires to control her manners and femininity; however, his fragile masculinity prevents himself from warning his duchess regarding her unconstrained manners because of the fact that he believes it would reduce him to state of succumbing as a man before a woman and injure his manhood. That he warns her about the so called "infidelity" or "unfaithfulness", despite its ambiguity, would mean that the Duke turned a blind eye to her independent nature and nasty behaviours in terms of Victorian morality. Therefore, The Duke is highly reluctant to yield to the active and tender nature of his former wife, which is a humiliating act for a man characterized by toxic and fragile effects of Victorian masculinity:

...Oh sir, she smiled, no doubt,
Whene'er I passed her; but who passed without
Much the same smile? This grew; I gave commands;
Then all smiles stopped together. There she stands
As if alive... (Browning, as cited in Loucks, 1979)

His obsession with control of the feminine and dominance of the masculinity leads him, ostensibly, to commit a murderous crime in an implicit way by giving commands and having his last duchess killed. Masculinity is generally vindicated through disordered structures. Ranging from sex offenders to violent offenders, violence is totally constructed upon the representation of the element of masculinity (Edwards, 1987, p. 153). Likewise, The Duke illustrates his wife as a bad model not to be envied by the future wife; otherwise, he implies that the new wife will, also, encounter the same fatal outcome as the former, inevitably, did (Keach, 1996, p. 624). In order to consolidate his masculinity and reputation full of honour, the Duke chooses to embrace an active personality, which coincides, essentially, with patriarchal codes of the era, reducing the duchess to passivity by means of a brutal act. Victimized his last wife owing to the growing repression of toxic masculinity within the period, The Duke strives to disguise his implicit crime through a polite language and does not want to accept his cruelty as a man of nobility:

The Count your master's known munificence
Is ample warrant that no just pretence
Of mine for dowry will be disallowed;
Though his fair daughter's self, as I avowed
At starting, is my object... (Browning, as cited in Loucks, 1979)

With regard to social codes requiring the subservience and passivity of the femalehood in the nineteenth century of England, the Duke of Ferrara speaks, publicly, to the messenger of the Count of his intentions about his future wife. In opposition to immense dowry which will be transferred to the Duke himself, he focuses, mainly, on servility of the Count's daughter saying that her identity will be an "*object*" of me through a wordplay, an objectification which could be seen in his aim to have his last duchess objectified within a portraiture. The repression of women is derived from not biological aspects but the societal

norms; from the institutions governed by males, not patriarchal individuals; from the production of cultural organization, not the physical occurrences between women and men; from the social and cultural construction of gender such as masculinity and femininity as a boundary. The male is thought to be subject and active, but the female is object and other (Edwards, 1987, p. 16). The Duke's tendency to possess woman's self and autonomy is revealed through his use of "my", possessive pronoun, helping him establish a control and supremacy over his wives as a matter of object:

...Nay, we'll go
Together down, sir. Notice Neptune, though,
Taming a sea-horse, thought a rarity,
Which Claus of Innsbruck cast in bronze for me! (Browning, as cited in Loucks, 1979)

Here, at the end of the poem, the poetic persona speaks, again, of an artistic work, Neptune taming a sea-horse. King (1968) argues, in *The Focusing Artifice: The Poetry of Robert Browning*, that "the artistry of the object suggests a certain perverse beauty in the Duke and explains partly why we have been temporarily captivated by him. Upon reflection, he is likely to seem repugnant" (p. 69). It is quite clear that the Duke symbolizes himself as Neptune, a Roman God of the sea and water known for his disciplined and combative nature. As opposed to masculine and mighty features of Neptune, a sea-horse, which can be associated with his future wife, is, on the other hand, depicted as a creature tamed by Neptune, thereby showing how he reinforces his strength and dominance over his female peers embracing the role of a God emphasizing his "control" with the last words of the poem "for me". The end of the poem occurs, therefore, as a possible warning for the future wife corresponding to the yoke of marriage ruled by the Duke himself.

Women as The Victims of Male Violence in "Porphyria's Lover"

Written in 1836, six years before the publication of "My Last Duchess", *Porphyria's Lover* is, too, a piece of poem belonging to the tradition of dramatic monologue, a poem taking as its subject matter the abnormal and toxic relationship between the poetic persona and Porphyria, a Victorian woman, who does not primarily comply with the moral propriety of the nineteenth century. Jennifer Gribble (2003) claims, in *Subject and Power in Porphyria's Lover*, that like *My Last Duchess*, a discourse of adoption, in *Porphyria's Lover*, is unraveled through which the male gaze reinforces the supremacy and dominion. However, the adoption is, in *Porphyria's Lover*, eventually fulfilled through the dissolution of a sexual intercourse from moral propriety and social norms regarding the sexual repression (p. 28). Coming into existence in 1836, a year which can be considered as a threshold between the Romantic period and the Victorian era, the poem shows, intrinsically, how both romantic impulses and societal norms clash within a psychological depth. Porphyria seems to represent what is advocated by the Romantics with her subjective feelings bereft of any repression of the society, but the male speaker, on the other hand, is haunted by social expectations and convention of the nineteenth century related to the extramarital sexual intercourse and to the femininity. As Barnhill (2005) suggests, "...In contrast to the Victorian ideal, the woman who contravened the idealized conception of womanhood, whether by sexual misconduct or criminal act, was viewed as deviant and unnatural. She represented an unsettling anomaly that both repelled and fascinated the Victorians" (p. 4). Accordingly, Porphyria, a seductive woman compared to the term "angel in the house" characterized by her chastity, could be depicted as a counter argument to what a Victorian man expects from his beloved. Considering her independent and sensual nature, which contrasts with the ideals of the Victorian period, Porphyria becomes victimized and murdered by her lover, a violent act reinforced by a fragile or toxic masculinity:

The rain set early in to-night,

The sullen wind was soon awake,
It tore the elm-tops down for spite,
And did its worst to vex the lake:

I listened with heart fit to break. (Browning, as cited in Loucks, 1979)

Beginning with an atmosphere harsh and eerie, an atmosphere resembling those of the Gothic and Romantic, the poetic persona might be argued to set his poetic discourse in a mood characterized by its contradictory features such as "sullen wind" and "rain", a series of Romantic impetus, against the Victorian period. Therefore, it might be a psychological reflection of what is repressed in the speaker's psyche, his repressed desires, and cultural anxieties concerning him and the intercourse with his lover, an illicit rendezvous in the midst of a Gothic atmosphere. Their wild and so called "anomalous" feelings, when compared to the taboos of the era, are represented through a symbolic weather. Moreover, the opening of the poem, associated with a dark and gloomy mood, might be interpreted as the prophecy of what would happen throughout the monologue as a matter awakening both "terror" and "horror". The speaker could, inevitably, refer to the contradiction present between the nature and society, a contrast torn between the Romantic impulses and Victorian ideals:

When glided in Porphyria; straight
She shut the cold out and the storm,
And kneeled and made the cheerless grate

Blaze up, and all the cottage warm; (Browning, as cited in Loucks, 1979)

After her arrival at the cottage resided by the speaker, Porphyria, a woman expected by the society to embrace the ideals of an "angel in the house", makes the place more home-like, warm, and cheerful. In the Victorian era, women are expected to commit themselves to the private sphere through which she is concerned with the order of housework, child-bearing, and comfort of her husband. Porphyria, similarly, creates both a physical and mental hearth at which the speaker feels delighted as a male:

She put my arm about her waist,
And made her smooth white shoulder bare,
And all her yellow hair displaced,
And, stooping, made my cheek lie there,
And spread, o'er all, her yellow hair,
Murmuring how she loved me—she
Too weak, for all her heart's endeavour,
To set its struggling passion free
From pride, and vainer ties dissever,

And give herself to me forever. (Browning, as cited in Loucks, 1979)

As opposed to cultural taboos and social norms concerning the repressed sexuality, passivity, and chastity of womanhood, Porphyria appears to be self-willed and independently active in terms of her passions. She, accordingly, feels herself equal to her male beloved and is endowed with a masculine role starting an intimate occasion with a sexual connotation. Against the proscriptive conventions in terms of sexuality and out-of-wedlock relationship, Porphyria's attitude shows how Robert Browning constitutes a dichotomy between what is expected from women and a contradictory portrayal of female sexuality in the midst of a number of moral values advocated by the Queen herself in the nineteenth century. "Too weak, for all her heart's endeavor, to set its struggling passion free from pride" symbolizes whether she loves him in truth, although she is a bit weak to break the ties from societal expectations or family affairs, forcing her to preserve her pride and virtue. However, Porphyria is, from the beginning, seen as someone with an active role, since she makes the fire and adjusts his arms murmuring how she loves him, unlike the male speaker whose character is not still revealed, which makes him a passive object directed by a female:

But passion sometimes would prevail,

Nor could to-night's gay feast restrain
A sudden thought of one so pale
For love of her, and all in vain:
So, she was come through wind and rain.
Be sure I looked up at her eyes
Happy and proud; at last I knew
Porphyria worshipped me; surprise
Made my heart swell, and still it grew
While I debated what to do. (Browning, as cited in Loucks, 1979)

It is obvious that the male speaker musters his courage and becomes able to look at her eyes after convincing himself that she loves him really by arguing that she has come through wind and rain. Considered, at the beginning as "passive" and "sedentary", he embraces a masculine role imposed by sexual and conventional codes of the Victorian era. "Men who received the benefits of patriarchy without enacting a strong version of masculine dominance could be regarded as showing a complicit masculinity" (Connell and Messerschmidt, 2005, p. 832). Thus, he strives to decide what to do in return for her subservience and commitment to her love for him in contrast to Victorian norms requiring her to oppress her feelings and self:

That moment she was mine, mine, fair,
Perfectly pure and good: I found
A thing to do, and all her hair
In one long yellow string I wound
Three times her little throat around,
And strangled her. No pain felt she;
I am quite sure she felt no pain.
As a shut bud that holds a bee.
I warily oped her lids: again
Laughed the blue eyes without a stain. (Browning, as cited in Loucks, 1979)

Besides a shift from Porphyria's active role to passivity, his repetition consisting of "mine, mine" might be believed to stand for a sexual connotation referring to their sexual intercourse against the social codes in terms of nonmarital sexuality. Jennifer Gribble (2003), also, states that the poetic persona vindicates the contradictory notions between a coarse romanticism and class, gender, moral, and religious conceptions of the propriety of the Victorian era. The poem examines the structures of the identity by which the male speaker, as his lover, converts eagerness in obedience through a verbal structure (p. 31). Furthermore, she is reduced to a mere object possessed by the male speaker emphasizing that he owns her eventually. Whether out of his disturbed consciousness repressed by the moralist society or his anomalous psychology, he strangles her and compares her to "a bud that holds a bee". Criticizing the concept of toxic masculinity by means of its stereotypical use in terms of violence and crime, Collier (1998) argues that hegemonic masculinity began to be characterized by such negative features of manhood as unemotional, independent, non-nurturing, aggressive, and dispassionate, a series of causes accounting for the criminal act (p. 21). His cruel behavior, a condition associated with the impacts of toxic masculinity such as domination, aggression, and domination, is derived from his abnormal desire to turn her into a muted object and to possess her love as the mere recipient as a man of pride:

Her head, which droops upon it still:
The smiling rosy little head,
So glad it has its utmost will,
That all it scorned at once is fled,
And I, its love, am gained instead! (Browning, as cited in Loucks, 1979)

His subject and possessive pronouns comprised of "it" and "its" prove to consolidate the fact that she has been turned into an object of the male and of his desire, unlike the beginning of the monologue surrounded by such words as "she" and "her", which means

Porphyria, while she has an autonomous identity at first, loses, gradually, her subjectivity to the dominance and violence of her lover. The speaker's abnormal masculinity victimizes and objectifies his precious beloved as a silent object, a corpse, and achieves a great degree of dominance over her, which is a symbolic representation of how women, as submissive and silent figures, in the nineteenth century were treated at the hands of men:

Porphyria's love: she guessed not how
Her darling one wish would be heard.
And thus we sit together now,
And all night long we have not stirred,
And yet God has not said a word! (Browning, as cited in Loucks, 1979)

The end of the poem establishes, ostensibly, a ground through which Robert Browning criticizes stereotypical codes of the Victorian era in terms of sexuality, women's role in the society, and men's dominance over women. "God" in the last line could be interpreted as the voice of the society and moral values, since the Victorian society is, normally, against the public relationship out of marriage, an illicit convergence symbolized in the lines "and thus we sit together now, and all night we have not stirred". "These lines suggest not so much guilt or defiance, as the expectation that God will not say a word. If God progressively absents himself in nineteenth century discourse, this is perhaps because the religious function is being usurped by the power of other discourses operating on social experience" (Gribble, 2003, p. 31). On the other hand, it might be suggested that "God" is used in its literal meaning in order to imply that the male's violence and criminal act are absolved in accordance with the fact that the masculinity they own deprive them of any accusation or punishment.

Conclusion

Based on the violent and oppressive treatment of women by their male lovers, characterized by the characteristics of toxic masculinity, both "My Last Duchess" and "Porphyria's Lover" deploy a poetic framework reflecting the social structure of gender relations in the nineteenth century, a structure manifesting itself in the contradiction between women, silent and passive, and men, active and authoritarian. The Duke of Ferrara and Porphyria's lover construct a male dominance and supremacy over their female partners through the enforcement of toxic masculinity, resulting in the exploitation and homicide of the female figures. Constructing the two poems on the level of misogynist and hegemonic patriarchy, Browning, primarily, criticizes the hypocritical society of the Victorian era in terms of women's role and moralist outlook, since the morality they advocate cultivates in the eventual victimization of women. Suffering from the anxiety of emasculation, the male speakers in these dramatic monologues strive to consolidate their authority and active role within the social sphere by means of criminal and aggressive acts directed towards innocent women. Therefore, "My Last Duchess" and "Porphyria's Lover" emerge, implicitly, as a social commentary on men's violence and women's objectification through the masks of male persona, thereby leading to the exploration of the socio-cultural construction of toxic masculinity.

References

- Adler, J. (1977). Structure and Meaning in Browning's "My Last Duchess". *Victorian Poetry*, 15(3), 219-227.
- Auerbach, N. (1982). *Woman and the Demon: The Life of a Victorian Myth*. Boston: Harvard UP.
- Barnhill, G. H. (2005). *Fallen Angels: Female Wrongdoing in Victorian Novels* (Unpublished master's thesis). University of Lethbridge, Lethbridge.
- Collier, R. (1998). *Masculinities, Crime and Criminology: Men, Heterosexuality and the Criminal(ised) Other*. London: Sage Publications.
- Connell, R. W. (2001). Understanding Men: Gender Sociology and the New International Research on Masculinities. *Social Thought and Research*, 24(1/2), 13-31.
- Connell, R. W., & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept. *Gender and Society*, 19(6), 829-859.
- Coyle, M. (1984). *Literary Terms and Criticism*. London: Macmillan.
- Cunningham, V. (2007). Why Ekphrasis?. *Classical Philology*, 102(1), 57-71.
- Davidoff, L. (1979). Class and Gender in Victorian England: The Diaries of Arthur J. Munby and Hannah Cullwick. *Feminist Studies*, 5(1), 86-141.
- Edwards, A. (1987). Male Violence in Feminist Theory: An Analysis of the Changing Conceptions of Sex/Gender Violence and Male Dominance. J. Hanmer & M. Maynard (Ed.), In *Women, Violence and Social Control* (p. 13-29). London: British Sociological Association.
- Edwards, S. S. (1987). 'Provoking Her Own Demise': From Common Assault to Homicide. J. Hanmer & M. Maynard (Ed.), In *Women, Violence and Social Control* (p. 152-168). London: British Sociological Association.
- Ehrenreich, B., & English, D. (2005). *For Her Own Good: Two Centuries of the Experts' Advice to Women*. New York: Anchor Books.
- Garratt, R. F. (1973). Browning's Dramatic Monologue: The Strategy of the Double Mask. *Victorian Poetry*, 11(2), 115-125.
- Gribble, J. (2003). Subject and Power in "Porphyria's Lover". *Sydney Studies in English*, 29, 17-29.
- Keach, W., Richetti, J. J., Robbins, B., and Moulton, C. (1996). *Adventures in English Literature*. New York: Holt, Rinehart and Winston.
- King, R. A. (1968). *The Focussing Artifice: The Poetry of Robert Browning*. Ohio: Ohio

University Press.

Loucks, J. F. (1979). *Robert Browning's Poetry*. New York: W.W. Norton.

Marsh, J. (1987). *Pre-Raphaelite Women: Images of Femininity in Pre-Raphaelite Art*. London: Weidenfeld and Nicholson.

Mulvey, L. (1975). Visual Pleasure and Narrative Cinema. L. Braudy, M. Cohen (Ed.), In *Film Theory and Criticism: Introductory Readings* (p. 833-844). Oxford: Oxford University Press.

Spencer, E. (2010). The Ambiguity of Violence in the Poetry of Robert Browning. *Ambiguity and the Search for Meaning: Vol. 1*. In *English and American Studies at the Beginning of the 21st Century* (p. 133-143). Kraków: Jagiellonian University Press.

Zedner, L. (1991). *Women, Crime and Custody in Victorian England*. Oxford: Oxford UP.

The Relationship Between Goal Orientation Types and Sport Continuation of Individuals with A Licensed Basketball Background

Hazal Ayas¹

Uskudar University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Psychology Department

Turgay Biçer²

Marmara University, Faculty of Sport Sciences, Sports Management Department

ABSTRACT

Research Article

The aim of the study is, to determine the effect of goal orientation types and sociodemographic variables on the individuals who played licensed basketball in the past, to continue their basketball life at a professional / amateur level or dropped basketball. The sample of the study consists of a licensed basketball history, a total of 150 participants who continue at the amateur level (50), professional level (50) and dropped basketball / continue as a hobby (50). The data form about socio-demographic and basketball life prepared by the researcher, Task and Ego Orientation in Sport Questionnaire developed by Duda et. (1992) in order to determine types of goal orientation were used to collect data. The data analyzed with SPSS 24.0 program with One-Way Anova and Person Correlation Analyses. As a result of analyses there was no significant differences between task and ego orientation levels and sport continuation types of participants. As a result of the correlation analysis conducted to determine the relationship between task and ego orientation among the styles of continuing sports, a statistically significant positive moderate relationship between task orientation score and ego orientation score of participants who quit basketball and continue at an amateur level; on the other hand, a high positive correlation was found between job orientation and ego orientation of those who continue at professional level. As a result, it is thought that the fact that all of the participants played in licensed basketball in the past may explain the non-differentiation in goal orientation dimensions of their way of continuing sports. In addition, it is thought that the results to be obtained from longitudinal studies, studies with different branches and non-sports background individuals will make the study findings more meaningful.

Received: 14.12.2020

*Revision received:
30.12.2021*

Accepted: 25.01.2021

*Published online:
30.05.2021*

Key Words: Sport continuation, goal orientation, basketball

¹ Corresponding author:

Research Assist

hazal.ayas@uskudar.edu.tr

Orcid: 0000-0001-9718-3445

¹ Corresponding author:

Prof.

turgay@marmara.edu.tr

Orcid: 0000-0002-0343-5101

Geçmişte Lisanslı Basketbol Oynayan Bireylerin Hedef Yönelimleri ve Spor Sürdürme Biçimleri İlişkisinin İncelenmesi

Hazal Ayas¹

Üsküdar Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü

Turgay Biçer²

Marmara Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü

ÖZ

Araştırma Makalesi

Araştırmanın amacı, geçmişte altyapı kategorilerinde lisanslı basketbol oynayan bireylerin, basketbol yaşamlarına profesyonel/amatör düzeyde devam etmeleri ya da basketbol yaşantılarını sonlandırmalarında, hedef yönelimi türlerinin ve sosyodemografik değişkenlerin etkisini belirlemektir. Çalışmanın örneklemini, geçmişte kulüpte lisanslı basketbol geçmişi olup, amatör kulüplerde devam eden (50) ve basketbolu bırakan/yalnızca hobi olarak devam eden (50) ve profesyonel düzeyde devam eden (50) toplam 150 katılımcı oluşturmaktadır. Veri toplama araçları olarak, araştırmacı tarafından hazırlana sosyodemografik ve basketbol yaşantısına ilişkin bilgi formu ile Sporda Görev ve Ego Yönelimi Ölçeği (Duda ve ark. 1992) kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS 25. ile analiz edilmiş olup One-Way Anova ve Pearson Korelasyon Analiz yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, katılımcıların sporu sürdürme biçimleri ile görev ve ego yönelimi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır. Spor sürdürme biçimlerinin kendi içlerinde göre görev ve ego yönelimi ilişkilerini belirlemek amacıyla yapılan korelasyon analizleri sonucunda basketbolu bırakan ve amatör düzeyde devam eden katılımcıların görev yönelimi puanı ile ego yönelimi puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı pozitif yönde orta düzeyde ilişki; profesyonel sürdürenlerin ise görev yönelimi ile ego yönelimi arasında yine pozitif yönde yüksek ilişki bulunmuştur. Sonuç olarak, katılımcıların tümünün geçmişte lisanslı kulüplerde oynamış olmaları sporu sürdürme biçimlerinin hedef yönelimi boyutlarında farklılaşmamayı açıklayabileceği düşünülmektedir. Bunun yanında boyutsal çalışmalardan, farklı branşlar ve spor geçmişi olmayanlarla yapılacak araştırmalardan elde edilecek sonuçların çalışma bulgularını daha anlamlı kılacağı düşünülmektedir.

Alınma Tarihi:
14.12.2020
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi:
30.12.2021
Kabul Edilme Tarihi:
25.01.2021
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi:
30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Spor sürdürme, hedef yönelimi, basketbol

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:
Arş. Gör.
hazal.ayas@uskudar.edu.tr
Orcid: 0000-0001-9718-3445

² Prof. Dr.
turgay@marmara.edu.tr
Orcid: 0000-0002-0343-5101

Giriş

Spor psikolojisi çalışmaları sporun amatör veya profesyonel düzeyi farketmeksizin her alanında önemli yer kaplamaktadır (Biçer, 2016). Spor psikolojisi alanında, spora başlama, katılım, devam etme ve bırakmaya ilişkin faktörlerin neler olduğu 1970'li yıllardan itibaren çalışıldığı ve bu faktörler üzerinde güdülenmenin etkisinin araştırıldığı karşımıza çıkmaktadır (Duda, 1989; Nicholls, 1984; Brunstein, 1993; Toros 2002). Güdü insan davranışlarının altında yatan ve davranışları başlatma, sürdürme ve sonlandırma işlevi olan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. Literatürde, bireyleri harekete geçiren kaynakları açıklayabilmek için başarı ihtiyacı kuramı, yükleme kuramı, yetkinlik motivasyon kuramı ve başarı hedefi kuramı gibi farklı kuramların geliştirildiği karşımıza çıkmaktadır (Atkinson, 1974; Weiner, 1985; Weiss ve ark., 1991).

Bu araştırmada ise spora katılım ve devama etkisi olduğu düşünülen motivasyon unsurlarını açıklamak amacıyla başarı hedefi kuramı ele alınacaktır. Bireylerin tüm davranışlarının altında hedeflerinin yer aldığı düşüncesi, spor alanındaki davranışların da, hedef doğrultusunda olduğunu düşündürmektedir Bireylerin spora katılımında belirleyici rol oynayan güdülenme faktörlerinden birinin başarı hedefi olduğu düşünülmektedir. Nicholls (1989) tarafından başarı hedefi kuramı ileri sürülmüştür ve bu kuram, bireylerin davranışlarının kendi için ne anlama geldiği ve kendini değerlendirildiği olarak tanımlanmaktadır (Nicholls ve ark., 1989; Cresweel ve ark., 2003). Güdülenme kuramlarının bir kısmı güdülenmenin kaynaklarına odaklanırken başarı hedefi kuramı bireylerin başarılarını nasıl tanımladıklarına odaklanmaktadır (Lachman, 2014). Kurama göre kişinin güdülenmesini değerlendirebilmek için başarı ve başarısızlığın o kişi için anlamını, kişinin başarı hedeflerini ve bu hedeflerin yetenek algısı ile nasıl bir ilişkisinin olduğunu belirlemek gerekmektedir (Nicholls, 1984).

Hedef Yönelimi

Başarı hedefine ilişkin yapılan araştırmalarda, farklı isimlendirmeler ile olsa da Spor ve egzersiz psikolojisi alanındaki çalışmalarda daha çok Nicholls (1984) tarafından tanımlanan ego ve görev yönelimi kavramları kullanılmaktadır. Görev yönelimli sporcular daha çok kendilerini referans olarak almakta ve enerjisini ve motivasyonunu yeni bir beceriyi öğrenme, ustalaşma, benlik gelişimi ve sıkı çalışma üzerine yoğunlaştırmaktadırlar (Moran, 2012). Ego yönelimli sporcular ise motivasyonunu daha çok yeteneğindeki üstünlüğü sergilemek için kullanmakta ve bu yönetime sahip sporcular için başarı tanımı müsabaka sırasında daha az çaba ile rakibini mağlup etmek şeklinde tanımlanmaktadır. Başarı referansı olarak kendilerini değil, rakiplerinden (ya da takım arkadaşlarından) daha iyi performans gösterme ve onları mağlup etmeyi alırlar (Duda, 1989).

Özetle, görev yönelimli sporcular sıkı çalışma ve takım arkadaşlarıyla işbirliği halinde olmanın kendisini başarıya ulaştıracağını düşünürken, ego yönelimli sporcular rakipleri ve takım arkadaşlarından daha üstün performans ortaya koymanın ve üstün yeteneğini sergilemenin kendisini başarıya ulaştıracağını düşündürmektedir. Bunun yanında görev yönelimli sporcular, yeni beceri edinme ve bu becerilerde ustalaşma, kendi performansını geliştirme gibi daha çok kendini referans aldığı ve değerlendirdiği becerilere odaklanırken, ego yönelimli sporcular ise takım arkadaşlarından ya da rakiplerden daha üstün performans gösterme ve onlara üstünlük sağladığı becerilere odaklanmaktadır. Dolayısıyla görev yönelimli sporcular kendi performanslarına odaklanırken, ego yönelimli sporcular diğerlerinden daha üstün oldukları performanslarına odaklanmaktadırlar (Duda, 1989).

Nicholls (1984), hedef yöneliminin iki boyutu olan hem ego hem de görev yönelimi özelliklerinin belirli düzeylerde her sporcuda olduğunu ve her iki yönelimi de sergileyebileceğini belirtmiştir. Bir başka deyişle, bir sporcu belirli düzeyde göreve beceriye

odaklanırken, belirli düzeyde diğerlerinden üstün performans göstermeye yönelebilmektedir. Yani birey, belirli spor ortamlarında değişken hedef yönelimleri sergileyebilmektedir. Hedef ve ego yönelimlerinin birbirinden bağımsız boyutlar olduğu düşünüldüğünden sporcuların, hem görev ve ego yönelimleri düşük ya da yüksek veya bir yönelimi yüksekken diğeri düşük olabilmektedir (Duda ve ark., 1991).

Sporu Sürdürme

Nicholls ve arkadaşları (1992) tarafından geliştirilen hedef yönelimi teorisine göre, görev yönelimli sporcular daha çok kendilerini referans olarak almakta ve enerjisini ve motivasyonunu yeni bir beceriyi öğrenme, ustalaşma, benlik gelişimi ve sıkı çalışma üzerine yoğunlaştırmaktadırlar (Moran, 2012). Ego yönelimli sporcular ise motivasyonunu daha çok yeteneğindeki üstünlüğü sergilemek için kullanmakta ve bu yönelime sahip sporcular için başarı tanımı müsabaka sırasında daha az çaba ile rakibini mağlup etmek şeklinde tanımlanmaktadır. Bu teoriye göre ego yönelimli sporcular düşük performans göstermektense spora devam etmekten kaçınmayı tercih edebilir. Fakat görev yönelimli bireyler gelişimleri devam ettiği sürece başarı ya da başarısızlıktan bağımsız olarak spora devam etmeyi tercih edebilir (Jr, 1996).

Bu araştırmanın amacı, geçmişte basketbol takımlarının altyapılarında 18 yaş altı lisanslı basketbol oynayan bireylerin, basketbol yaşamlarına profesyonel/amatör düzeyde devam etmeleri ya da basketbol yaşantılarını sonlandırmalarında, hedef yönelimi türlerinin ve sosyodemografik değişkenlerin etkisini belirlemektir.

Yöntem

Model

Geçmişte altyapı kategorilerinde lisanslı basketbol oynayan bireylerin, basketbol yaşamlarına profesyonel/amatör düzeyde devam etmeleri ya da basketbol yaşantılarını sonlandırmalarında, hedef yönelimi türlerinin ve sosyodemografik değişkenlerin etkisini belirlemek amacıyla yapılan bu çalışma ilişkisel bir araştırma olup nicel yöntemler kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın örnekleme, herhangi bir kulüpte lisanslı basketbol geçmişi olup, yetişkinlik döneminde basketbola profesyonel düzeyde devam eden (50), amatör düzeyde devam eden (50) ve basketbolu bırakan/yalnızca hobi olarak devam eden (50) 150 (65 kadın, 85 erkek), İstanbul ve çevre illerden katılımcılardan oluşmaktadır. Katılımcıların yaş aralığı 18 ile 64 arasında (ort = 32,55ss = 11,2) değişmektedir.

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından hazırlanan sosyodemografik ve basketbol yaşantılarına ilişkin veri formu ile Duda ve Nicholls (1992) tarafından hedef belirlemede görev ve ego yönelimi şeklinde bireysel farklılıkları belirlemek amacıyla geliştirilen 13 maddeden oluşan Sporda Görev ve Ego Yönelimi ölçeği kullanılmıştır.

Sporda Görev ve Ego Yönelimi Ölçeği başarı hedefi yaklaşımı temel alınarak, hedef belirlemede görev ve ego yönelimi şeklinde bireysel farklılıkları belirlemek amacıyla geliştirilen 13 maddeden oluşan, 5'li likert tipi bir öz bildirim ölçeğidir. Görev yönelimi ve ego yönelimi olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. Görev yönelimi alt boyutu 7 maddeden, ego yönelimi alt boyutu ise 6 maddeden oluşmaktadır. Ters madde puanlaması bulunmamaktadır. Her alt boyut kendi içinde puanlanmaktadır. İlgili alt boyutun puanı arttıkça ilgili özellik artmaktadır. Türkçe güvenilirlik geçerlik çalışması Toros (2001)

tarafından gerçekleştirilmiş ve Cronbach alpha değerleri, görev yönelimi alt ölçeği için .87, ego yönelimi alt ölçeği için .85, ölçeğin tümü için ise .86 olarak bulunmuştur (Toros, 2004). Bu araştırmada ölçeğin iç tutarlılığına yönelik güvenilirlik analizlerinde Cronbach Alfa değerleri toplam skorda .90, görev yönelimi alt boyutu için .89, ego yönelimi alt boyutu için ise .88 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Amatör ve profesyonel düzeydeki basketbol kulüplerine ulaşılp, yönetimin onayı dahilinde gönüllü olarak katılım sağlayan sporcular ile veri toplama işlemi gerçekleştirilmiştir. Basketbolu bırakan/hobi olarak devam eden bireylere ise kartopu ve uygun örnekleme yöntemi ile ulaşılmıştır. Uygulama öncesinde katılımcılara, onam formu okutulup imzalatılarak araştırmanın amacı, uygulayıcılar, gizlilik ve gönüllülük esasları hakkında bilgilendirme yapılmıştır.

Araştırmada elde edilen verilerin analizi için IBM SPSS Statistics 25.0 kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda verilerin normal dağılıma uygun olduğu görülmüş ve parametrik testler kullanılmıştır. Grup sayısı iki olan karşılaştırmalar için t test, grup sayısı ikiden fazla olan karşılaştırmalarda ise ANOVA testi tercih edilmiştir. İlişki analizleri için nümerik veriler için Korelasyon Analizi, kategorik veriler için ise Ki-kare Analizi uygulanmıştır.

Bulgular

Örnekleme ilişkin sosyodemografik verilerin betimleyici istatistikleri Tablo .1' de gösterilmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara İlişkin Sosyodemografik Özellikler

Değişkenler	Sayı	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma	Min-Maks
Yaş			32.55	11.20	18-64
Cinsiyet					
Kadın	65	% 43.5			
Erkek	85	% 56.7			
Eğitim Düzeyi					
Lise ve altı	27	% 18.0			
Üniversite	91	% 60.7			
Lisansüstü	32	% 21.3			
Medeni Durum					
Bekar	76	% 50.7			
Evlili	65	% 43.3			
Boşanmış-vefat etmiş	Eşi 9	% 6.0			
İş Durumu					
Çalışmıyor					
Yarı zamanlı	21	% 14.0			
Tam zamanlı	11	% 7.3			
Aylık Gelir	118	% 78.8			
3000 TL'den az	24	% 16.0			
3000-7000 TL	48	% 32.0			
7000 TL ve üzeri	75	% 52.0			

Örnekleme oluşturan katılımların basketbol geçmişlerine ilişkin verilerin betimleyici istatistikleri Tablo 2’de verilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Basketbol Yaşantısına İlişkin Veriler

Değişkenler	Sayı	Yüzde	Ortalama	Standart Sapma	Min-Maks
Basketbol Sürdürme Biçimi					
Bıraktım/hobi	50	% 33.3			
Amatör Kulüpte	50	% 33.3			
Profesyonel Kulüpte	50	% 33.3			
Basketbol Dışında Spor					
Evet	52	% 34.7			
Hayır	98	% 65.3			
Geçmişte Basketbol Oynama					
3 Yıldan Az	8	% 5.3			
3-5 Yıl	18	% 12			
5 Yıldan Fazla	71	% 47.3			
Aralıksız Halen	53	%35.3			
Basketbola Başlama Etkisi					
Kendim	40	% 26.7			
Öğretmen	37	% 24.7			
Aile	38	% 25.3			
Arkadaş	24	% 16.0			
Medya	4	% 2.7			
Diğer	7	% 4.7			
Basketbolu Bırakma Etkisi					
Bırakmadım	69	% 46.0			
Kendim	55	% 36.7			
Antrenör	5	% 3.3			
Aile-arkadaş	10	% 6.7			
Sakatlık	11	% 7.3			
Basketbolu Bırakma Dönemi					
Bırakmadım	67	% 44.7			
Lise	23	% 15.3			
Üniversite	29	% 19.3			
Üniversite Sonrası	31	% 20.7			
Günümüzde Basketbol Oynama					
Oynamıyorum	40	% 26.7			
1 Yıldan Az	3	% 2.0			
1-2 Yıl	6	% 4.0			
2-3 Yıl	4	% 2.7			
3 Yıl ve Üzeri	97	% 64.7			

Sosyodemografik Veriler ile Sporu Sürdürme Biçimi İlişkisi

Katılımcılara ilişkin sosyodemografik ve basketbol yaşantısına ilişkin değişkenler ve katılımcıların sporu sürdürme biçimlerinin ilişkisinin incelenmesi amacıyla Ki Kare analizi yapılmıştır.

Yapılan analizler sonucunda, katılımcıların cinsiyeti ile sporu sürdürme biçimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p=0,597$).

Katılımcıların eğitim düzeyi ($p<0,001$), medeni durumu ($p<0,05$) ve iş durumu ($p<0,05$) ile sporu sürdürme biçimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur

Katılımcıların cinsiyeti ($p=0,597$) ve aylık gelirleri ($p=0,344$) ile sporu sürdürme biçimleri arasında ise istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır.

Basketbol yaşantısına ilişkin değişkenler ele alındığında, katılımcıların basketbol dışında lisanslı spor yapma durumu ($p<0,05$), geçmişte lisanslı basketbol oynama süreleri ($p<0,001$), basketbola kimin etkisi ile başladığı ($p<0,05$) ve kimin etkisi ile bıraktığı ($p<0,001$), bıraktığı dönem ($p<0,001$) ve basketbol oynama süresi ($p<0,001$) ile sporu sürdürme biçimleri arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur.

Hedef Yönelimi ve Sporü Sürdürme Biçimi İlişkisi

Sporü sürdürme biçimlerine göre hedef yönelimi ölçęęi alt boyutları olan görev ve ego yönelimi puanlarından elde edilen ortalamalar Tablo 3' de gösterilmektedir.

Tablo.3 Hedef Yönelimi Alt Boyutları Toplam Puanlar

Sporü sürdürme biçimleri	Görev Yönelimi Ort±SS	Ego Yönelimi Ort±SS
Bıraktım/hobi olarak oynuyorum	3,43±0,86	2,80±1,01
Amatör kulüpte oynamaya devam ediyorum	3,73±0,81	2,97±0,93
Profesyonel basketbol oyuncusuyum	3,59±0,87	3,05±1,01
p*	0,428	0,226

Sporü sürdürme biçimleri ile hedef yönelimi alt boyutları olan görev ve ego yönelimi boyutları arasındaki farklılaşmaya yönelik bulguların değerlendirilmesi amacıyla yapılan One-Way ANOVA analizi sonucunda; görev yönelimi [$F(2,147)= 1.50, p>.05$]. ve ego yönelimi [$F(2,147)= 0.85, p>.05$] alt boyutları ile sporü sürdürme biçimleri grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Sporü sürdürme biçimleri ve görev ve ego yönelimi alt boyutları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan Pearson Korelasyon Analizi sonuçlarına göre; basketbolu bırakan, ($r=0,375, p<0,05$) ve amatör düzeyde devam eden katılımcıların ($r=0,341, p<0,05$) görev yönelimi ile ego yönelimi düzeyleri arasında istatistiksel olarak pozitif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki varken, profesyonel düzeyde devam eden katılımcılarda ($r=0,702, p<0,001$) pozitif yönde yüksek anlamlı ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifade ile her üç örneklem grubunda da görev ve ego yönelimleri eğilimleri birbirleri ile ilişkili olarak bulunmuştur. Görev yönelimi yüksek katılımcıların ego yönelimi puanları da yükselmişken, görev yönelimi düşük katılımcıların ego yönelimi puanları da düşmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde, görev yönelimi ve ego yönelimi alt boyutları ile sporü sürdürme biçimleri olan sporü bırakma, amatör düzeyde ve profesyonel düzeyde devam ettirme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır. Alanyazındaki çalışmalar incelendiğinde, elit ve elit olmayan basketbolcularda hedef yönelimi, güdüsel iklim ve yaşam doyumunu incelediği çalışmasında elit olan ve olmayan erkek basketbolcularda hedef yönelimi alt boyutlarında anlamlı farklılaşma bulunmamıştır (Toros, 2002). Diğer bir araştırmada Shrou ve arkadaşları elit sporcular, kolej sporcuları ve rekreasyonel spor yapanlarda spor katılımı, hedef yönelimi ve ahlaki muhakeme ilişkisini araştırdıkları çalışmalarında katılımcıların sporü sürdürme biçimleri ve hedef yönelimi alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır. (Shrou, Voelker, Munro, & Kubitz, 2017). Bunun yanında, yapılan bazı araştırmalarda farklı kültürlerde hedef

yönelimi türlerinin farklılaşabileceğine dair bulgular elde edilmiştir. Alfermann ve arkadaşları 56 Alman ve 117 Japon yüzücülerle yaptıkları çalışmalarında Alman sporcuların Japon sporculara kıyasla görev yönelimlerinin ego yönelimlerine daha baskın olduğunu fakat Japonların Almanlardan daha yüksek düzeyde ego yönelimine sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır (Alfermann, Geisle, & Okade, 2013). Yani kültürlerarası farklılaşmaların hedef yönelimleri alt boyutlarında farklılaşmaya yol açabileceği düşünülmektedir. Bu çalışmada görev ve ego yönelimleri düzeylerinin farklılaşmamasının sebeplerinden birinin örneklemin aynı kültürden katılımcılardan oluşmasıyla açıklanabileceği düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen birdiğer bir sonuç ise, her üç örneklem grubunda da görev ve ego yönelimleri eğilimleri birbirleri ile ilişkili olarak bulunmasıdır. Görev yönelimi yüksek katılımcıların ego yönelimi puanları da yükselmişken, görev yönelimi düşük katılımcıların ego yönelimi puanları da düşmektedir. Elde edilne bu sonuç literatürde Duda ve arkadaşları (1991) tarafından ilei sürülen bulgu ile örtüşmektedir. Yani birey, belirli spor ortamlarında değişken hedef yönelimleri sergileyebilmektedir. Hedef ve ego yönelimlerinin birbirinden bağımsız boyutlar olduğu düşünüldüğünden sporcuların, hem görev ve ego yönelimleri düşük ya da yüksek olabilmektedir.

Öneriler

Bu çalışmada örneklem grubu olarak lisanslı basketbol geçmişine sahip bireyler ele alınmıştır. Sporu sürdürme biçimlerine yönelik daha kapsamlı araştırmaların yapılabilmesi için farklı spor alanları ile yapılan araştırmaların karşılaştırıldığı çalışmaların alanyazına önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Tüm bunların yanında, yapılan bu çalışma kesitsel bir çalışmadır, lisanslı spor geçmişi olan bireylerin sporu sürdürme biçimlerine ilişkin boyamsal çalışmalar yapılması, ilişkisi araştırılan değişkenler ile sporu sürdürme biçimlerine yönelik istatistiksel olarak daha anlamlar sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır.

Kaynakça

- Alfermann, D., Geisle, G., & Okade, Y. (2013). Goal Orientation, Evaluative Fear, and Perceived Coach Behavior among Competitive Youth Swimmers in Germany and Japan. *Psychology of Sport and Exercise, 14*(3), 307-315.
- Atkinson, J. W. (1974). The Mainstream of Achievement Oriented Activity. J. W. Atkinson, & J. Raynor içinde, *Motivation and Achievement* (s. 13-41). New York: Halstead.
- Biçer, T. (2016). *Sporda Yetenek mi Karakter mi* (1.Baskı). İstanbul. Beyaz Yayınları.
- Brunstein, J. C. (1993). Personal Goals and Subjective Well-Being: A Longitudinal Study. *Journal of Personality and Social Psychology, 65*(5), 1061-1070.
- Cresswell, S., Hodge, K., & Kidman, L. (2003). Intrinsic Motivation in Youth Sport: Goal Orientations and Motivational Climate. *Journal of Physical Education New Zealand, 36*(1), 15-26.
- Duda, J.L. (1989). Relationship Between Task and Ego Orientation and the Perceived Purpose of Sport Among High School Athletes. *Journal of Sport&Exercise Psychology, 11*, 318-335.
- Duda, J. L., & Nicholls, J. G. (1992). Dimensions of Achievement Motivation in Schoolwork and Sport. *Journal of Educational Psychology, 84*, 290-299.
- Duda, J. L., Olson, L. K., & Templin, T. J. (1991). The Relationship of Task and Ego Orientation to Sportsmanship Attitudes and the Perceived Legitimacy of Injurious Acts. *Research Quarterly for Exercise and Sport, 62*(1), 79-87.
- Jr, H. L. (1996). Sports Participation and Withdrawal: A Developmental Motivational Commentary. *Research in Middle Level Education Quarterly, 19*(3), 41-61.
- Lachman, M. (2014). Antecedents of Athletes Achievement Goal Orientations. *Electronic Theses and Dissertations*. <https://digitalcommons.georgiasouthern.edu/etd/1134>.
- Moran, A. (2012). *Sport and Exercise Psychology: A Critical Introduction*. London: Routledge.
- Nicholls, J. G. (1984). Achievement Motivation: Conceptions of Ability, Subjective Experience, Task Choice and Performance. *Psychological Review, 91*(3), 328-346.
- Nicholls, J. G., Cheung, P. C., & Lauer, J. (1989). Individual Differences in Academic Motivation: Perceived Ability, Goals, Beliefs and Values. *Learning and Individual Differences(1)*, 63-84.
- Shrout, M. R., Voelker, D. K., Munro, G. D., & Kubitz, K. A. (2017). Associations Between Sport Participation, Goal and Sportpersonship Orientations, and Moral Reasoning. *Ethics&Behavior, 27*(6), 502-518.

- Toros, T. (2002). Elit ve Elit Olmayan Erkek Basketbolcularda Hedef Yönelimi, Gdsel İklim ve Yaşm Doyumu. *Hacettepe Journal of Sport Sciences, 13(3)*, 24-36.
- Toros, T. (2004). Sporda Grev ve Ego Ynelim leğinin Trk Sporcuları İin Gvenirlik ve Geerlik alışması. *Spor Bilimleri Dergisi, 15(3)*, 155-166.
- Weiner, B. (1985). An Attribution Theory of Achievement Motivation and Emotion. *Psychological Review, 92*, 548-573.
- Weiss, M. R. (1991). Psychological Skill Development in Children and Adolescents. *The Sport Psychologist, 5*, 535-534.

Investigation of Institution Supervision Reports (Adana Province Sample)

Ahmet Can Abbak¹

Ministry of Education

Sait Akbaşlı²

Hacettepe University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences

ABSTRACT

Research Article

The supervision of educational institutions is the most important activity in determining the effective use of the spent material and resources. For this purpose, schools are periodically supervised by the Ministry of Education. The aim of this study is to systematically present the supervisions of different educational institutions in the same region and to draw attention to the differences between them. For this purpose, primary, secondary and high school level institutions were selected from Adana province and the necessary permissions were obtained. From these institutions, 11 institutional supervision reports and 25 supervision reports conducted for different purposes were obtained. In addition, the opinions of school administrators (N: 8) were also consulted. This study is a qualitative study used document analysis and interview technique. According to the analysis, the institutions were supervised from four different aspects: Support Training Courses, Transportation, Dining Hall and General. It can be said that the general supervision forms have undergone some changes between 2010 and 2015. It can be said that with the addition of sections to the forms in 2014, the form has become easier to read. From the views of the managers, it can be said that the supervisions made in terms of professional development and organizational culture are very useful and improving. It has been suggested by managers that supervision activities should be carried out by independent individuals or institutions such as universities.

Key Words: Education supervision, institutional supervision, institution supervision reports, administrators' opinions

Received: 13.01.2021

Revision received:

28.04.2021

Accepted: 04.05.2021

Published online:

30.05.2021

¹ Corresponding author:

Teacher

canabbak@gmail.com

Orcid: 0000-0001-9228-6875

² Professor

sakbasli@gmail.com

Orcid: 0000-0001-9406-8011

Kurum Denetim Raporlarının İncelenmesi (Adana İli Örneği)

Ahmet Can Abbak¹
Milli Eğitim Bakanlığı

Sait Akbaşlı²
Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

ÖZ

Araştırma Makalesi

Eğitim kurumlarında harcanan maddi ve manevi kaynakların etkin kullanılıp kullanılmadığının tespiti için okullar, belirli aralıklarla denetlenmektedir. Bu araştırmanın amacı, kurum denetimine yönelik yönetici görüşlerini ve aynı bölgede bulunan eğitim kurumlarının denetim formlarını sunmaktır. Bu araştırma, doküman incelemesi ve görüşme tekniğinin kullanıldığı nitel bir çalışmadır. Bu amaçla, Adana ilinden ilkököl, ortaokul ve lise düzeyinden kurumlar ve yöneticiler seçilmiştir. Bu kapsamda, 11 adet kurum denetim raporuna ve 25 adet farklı amaçlarla gerçekleştirilmiş denetim raporuna ulaşılmıştır. Ayrıca yöneticiler ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanarak görüşmeler yapılmıştır. Veriler, betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre kurumlar, destekleme yetiştirme kursları, taşıma, yemekhane ve genel olmak üzere dört farklı açıdan denetlenmiştir. Genel denetim formları, 2010 ile 2015 yılları arasında bazı değişimlere uğramıştır. Yönetici görüşlerine göre mesleki gelişim ve örgüt kültürü açısından yapılan denetimlerin, oldukça faydalı ve geliştirici olduğu söylenebilir. Yöneticiler tarafından, şeffaflık ve yetkinlik açısından denetim faaliyetlerinin, üniversite gibi bağımsız kişi ya da kurumlar tarafından yapılması önerilmiştir.

Alınma Tarihi: 13.01.2021
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi: 28.04.2021
Kabul Edilme Tarihi: 04.05.2021
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Eğitim denetimi, kurum denetimi, kurum denetim raporları, yönetici görüşleri

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:
Öğretmen
canabbak@gmail.com
Orcid: 0000-0001-9228-6875

² Prof. Dr.
sakbali@gmail.com
Orcid: 0000-0001-9406-8011

Giriş

Milli Eğitim Bakanlığı, bireylerin 21. yüzyılın ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için onlara gerekli olan bilgi, beceri ve davranışların öğretilmesinden sorumludur. Milli Eğitim Bakanlığı, bu görevi yerelde kendisine bağlı ilk ve ortaöğretim kurumları aracılığıyla yerine getirmektedir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlar, görevlerini yasalar ve yönetmeliklerde belirlenen kurallar çerçevesinde yapmaktadır. “Yönetim, örgütü saptanan amaçlara ulaştırma ve hedeflerine uygun bir şekilde yaşatma, madde ve insan kaynaklarını sağlama ve örgüt çalışanlarını izleme, denetleme ve geliştirmeyi kapsayan karmaşık bir süreci içermektedir” (Güçlü ve Koşar, 2018, s. 340).

Aydın (2014) denetimle ilgili olarak “Çağdaş eğitim denetimi anlayışının özünde eğitim sürecinin geliştirilmesi öğrenme ve öğrenmeye yardım etkinliklerinin daha etkin kılınması amacı vardır. Bu amacın gerçekleştirilmesinde eğitim sürecinde rol oynayan süreci etkileyen etkenlerin tümü bir bütünlük içinde ele alınır” şeklinde söylemiştir. Çağdaş toplumlarda denetim bir ihtiyaçtır. Denetim kavramının kökenleri çok eski tarihlere dayanmakla beraber, sanayi devrimin etkisi ile birlikte kamu hizmetlerinin gerek nitelik gerekse nicelik olarak büyümesi, denetim kavramının önemini artırmaktadır (Bozkurt, 2013). Denetim kuramsal temeli olan ilkelere ve yöntemlere sahip bilimsel bir alandır. Eğitim denetiminin akademik ve idari olmak üzere iki işlevi bulunmaktadır. İdari denetim; fiziksel altyapı, okul emniyeti ve güvenliği, okul hesapları gibi konulara odaklanırken, akademik denetim ise; öğretimin izlenmesi, öğretmen niteliğinin geliştirilmesi, öğrenci başarısının incelenmesi gibi konulara odaklanmaktadır (Özen ve Hendekçi, 2016). Çağdaş denetim anlayışı ile kurumlarda yapılan denetimlerin kurumu ve çalışanları geliştirmesi beklenmektedir. Burgaz (1995) okullarda çağdaş denetim yapılarak eğitim öğretim sürecinin geliştirileceğini dolayısıyla eğitim sisteminin nitelikli ürünler vereceğini ifade etmektedir.

Mmbando ve Hongoke’a (2010) göre denetim, okulun çalışmalarını denetleme ve öğretmenlere profesyonel rehberlik ve tavsiye sağlama eylemidir. Denetmenler, okuldaki pedagojik ve idari faaliyetleri iyileştirmek için okul yöneticisi, öğretmenler ve okul kurulu ile birlikte ortak eyleme geçerler (Mmbando ve Hongoke, 2010). Ololube ve Mayor’e (2014) göre ise okullarda denetim yapılmasının sebebi, eğitim kalitesine yönelik bir bakış elde etmek, iyileştirme stratejileri planlamak, ülke genelinde okul standartlarını sağlamak, eşit eğitim fırsatlarının garanti edilmesine yardımcı olmak, öğretme ve öğrenme kalitesinin iyileştirilmesi için yapıcı tavsiyelerde bulunmaktır. Ayrıca okulları yönetmek için sağlanan kamu fonlarının sorumlu bir şekilde kullanılmasını sağlamak, personelin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek ve arzu edilen uygulamalar yoluyla eğitim hedeflerine nasıl erişeceği konusunda okullara yönlendirmede bulunmak denetimin nedenleri arasındadır. Esia ve Ofosu'nun (2014) yaptığı araştırmaya göre denetim; öğretmenlerin mesleki olarak gelişmelerini, müfredat, eğitim materyalleri, sınıf yönetimi ve değerlendirme konusunda bilgilenmelerini, mesleki gelişim faaliyetlerini planlamalarını sağlamaktadır. Alkrdem (2011) ise denetim uygulamalarının iyileştirilmesi için denetmenlerin objektif ve öğretmen dostu olmasını, uzman öğretmenlerin okul temelli denetimde lider rol üstlenmelerini, mesleki yönden iyi özelliklere sahip öğretmenlere ödüller ve teşvikler verilmesini ve öğretmenler ile denetmenler arasındaki işbirliğinin arttırılmasını önermektedir.

Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumların denetim görevini, yine Milli Eğitim Bakanlığına bağlı müfettişler yerine getirmektedir. Denetmenlerin ise denetim yapacak oldukları alanda bilimsel bir altyapıya sahip olmaları ve denetim yapabilecek yeterliğe erişmeleri beklenmektedir (Can ve Gündüz, 2018). Öktem ve Kocaoğlu (2012) gerçekleşen teknolojik, toplumsal, ekonomik ve siyasal gelişmelerin sonucu olarak değişen koşullarda örgüt geliştirme için önemine vurgu yapmıştır. Örgüt geliştirme anlamında müfettişlerin değişen ve gelişen dünyada beklenen görev ve sorumluluklarından biri de okul ve çevresini değişime hazırlamaktır. Değişimi yönetebilmek, örgütün gelişmesini sağlamak ve okulu geliştirmek kolay bir süreç

olmadığından, okul yönetiminden sorumlu olan yöneticilere bu konuda yardım edecek olan en önemli kişiler de müfettişlerdir. Denetmen, çağdaş yaklaşımlar sergilendiğinde kurumun, dolaşımı ile toplumun ilerlemesine katkı yapan ve süreçte rol oynayan kilit bir lider konumundadır. Ancak ülkemizdeki eğitim politikalarındaki ani değişiklikler eğitim denetim sistemimizi de yakından etkilemektedir. Örneğin; 2014'teki yapılanma ile denetmenler, milli eğitim müdürlükleri bünyesinde birleştirilmiştir. Ancak bu birleşme özlük hakları bağlamında sorunlar ortaya çıkarılmış ve sonrasında yeniden iki yapılı denetime geçilmiştir (Kurum ve Çınkır, 2017).

Okul yöneticileri ise kurumu tanıyan ve denetim faaliyetlerini en yakından gören örgüt üyeleridir. Kurum denetimi bağlamında okul yöneticilerinin görüşlerine başvurulması önemlidir. Örgütteki gelişimi en iyi görebilecek olan kişi yöneticidir. Çağdaş denetim anlayışıyla kurumlarda gerçekleşen denetimin kurumun durumunu saptama ile kalmayıp kurumu düzeltmesi ve geliştirmesi gerektiği ifade edilebilir. Ancak alanyazında denetim raporlarının örgüt geliştirmeye ve eğitim ve öğretimin niteliğini arttırmaya katkısı konusunda ve kurum denetim raporlarını dikey ve yatay kesitte inceleyen yeterli araştırmaya rastlanılmamıştır. Yönetici görüşleri ve denetim raporları ile ülkemizde var olan durum ortaya çıkarılmıştır. Denetim sonuçlarına ilişkin sunulan bilgilerin ilgili alan yazına katkı sunması umulmaktadır. Ulusal alanyazın incelendiğinde kurum denetim raporlarına yönelik sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Ekinci ve Karakuş (2011) ilköğretim okullarında müfettişlerce yapılan rehberlik ve denetim araştırmalarının işlevselliğini araştırmak için bir araştırma yürütmüştür. Bu amaçla 40 ilköğretim okulunun rehberlik ve denetim raporlarını karşılaştırmalı olarak analiz etmişlerdir. Ayrıca araştırma kapsamında 10 eğitim müfettişi ile mülakat yapılmıştır. Çalışma sonucunda eğitim kurumlarında maddi kaynaklı fiziksel problemlerin, müfredatla ilgili bazı öğretimsel sorunların ve yöneticilerin yeterlilikleri ile ilgili eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir. Can ve Yıldırım (2013) ise kurum denetim raporlarına göre ilköğretim okullarının sorunlarını incelemiştir. Bu amaçla 145 ilköğretim okulunun denetim raporları incelenmiştir. Araştırma sonucunda ilköğretim okullarının en önemli sorunları; proje ve performans görevlerinin belirlenmesi, bitişik eğitim yazınının kavratılması, sınıfların temizliği, bahçe düzenlemesi ve bakım-onarımdır. Turan (2016) ise okul öncesi eğitim kurumlarındaki denetim faaliyetlerini denetim raporları üzerinden incelemiştir. Bu amaçla 10 resmi ve 10 özel bağımsız anaokuluna ait denetim raporları araştırmacı tarafından geliştirilen “eğitim öğretim faaliyetlerini inceleme formu” ile betimsel olarak analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütülmesinde öğretmen, yönetici ve sistemden kaynaklı sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonunda okul öncesi eğitim kurumlarının denetiminde okul öncesi eğitimi alanı akademisyenlerinin de görev alması önerilmiştir.

Töremen ve Hozatlı (2006) ilköğretim okul yöneticilerinin, ilköğretim denetçilerinin kurum denetiminde gösterdikleri liderlik davranışlarına ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla 50 okul yöneticisi ile görüşme yapmıştır. Araştırmaya katılan okul yöneticileri, ilköğretim denetçilerinin nesnel davranmadıklarını, kendi fikirlerinde ısrar ettiklerini ve il merkezinde görev yapan yöneticiler ile diğer yöneticiler arasında ayırım yaptıklarını ifade etmiştir. Kayıkçı ve Uygur (2012) ilköğretim okullarının denetiminde mesleki etik ilkeleri denetmen, yönetici ve öğretmen görüşleri ile incelemiştir. Araştırmaya 8 farklı ilden katılımcılar dâhil edilmiştir. İnsan ilişkileri ve iletişim becerilerini kullanmak, ortamın koşullarına göre denetim yapmak, belli bir standarda göre denetleme yapmak, öğretmeni geliştirici tavsiyede bulunmak, denetime yeterince zaman ayırmak ve gelişmeleri takip etmek katılımcıların denetmenlerden bekledikleri bazı etik davranışlardır. Aslan (2013) ise denetim etkinliklerinin değerlendirilmesi, denetim faaliyetlerine ilişkin mevcut durumun ortaya konulması, daha nesnel, objektif ve bilimsel denetim için önerilerin alınması amacıyla araştırma yapmıştır. Araştırma sonucunda ilköğretim kurumları yöneticilerinin kurumlarında yapılan “fiziksel durum, eğitim öğretim durumu, yönetim ve çevre durumu” denetimlerinin “orta düzeyde” yeterli olduğu düşüncesinde oldukları bulunmuştur. “Kendini yetiştirme durumu” denetimlerinin ise “az” düzeyde yeterli olduğu

görülmüştür. Uğurlu ve Ertaş (2018) "İlköğretim Okullarında Kurum Denetiminin İncelenmesi" adlı karma araştırmada ilköğretim okullarına bütçe ayrılmasını, etkili bir okul için okul-veli işbirliğinin sağlanmasını, okulların rehber öğretmen ihtiyaçlarının karşılanmasını, denetmenler ve okul yöneticilerinin hizmet içi eğitime tabi tutulmasını, denetim sürelerinin uzatılmasını, denetimde anlık değil süreç değerlendirilmesi yapılmasını, denetimde durum saptama ile yetinilmemesini, denetimin geliştirmeye odaklanmasını ve denetmen sayılarının arttırılmasını önermiştir.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bu araştırma, eğitim kurumlarının denetlenmesinde kullanılan formların incelenmesi, kurumların süreç esnasında (dikey) geçirdiği denetim faaliyetlerinin görülmesi, farklı kurumların (yatay) aynı yılda yapılan denetimler bağlamında incelenmesi ve formların değişiminin görülmesi açısından önemli bir araştırmadır. Aynı ilçede bulunan ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim kademelerine ait kurumların kurum denetim formları bu araştırma kapsamında incelenmiştir. Türkiye’de yapılan araştırmalar arasında aynı ilçeye ait farklı kademelerden denetim raporları alınarak yapılan herhangi bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu araştırmanın kurum denetim raporları aracılığıyla aynı kuruma ait verilerin zaman içinde gerçekleşen değişimini göstermesi açısından öneriler sunması beklenmektedir. Araştırma sonucunda belirlenen eksikliklerin ve önerilerin, eğitim ve öğretimin niteliğini arttırmada katkıda bulunacağı umulmaktadır. Ayrıca bu araştırmada kurum denetimine ilişkin yönetici görüşleri de alınmıştır. Yönetici görüşleri, kurum denetim formlarını açıklayıcı bir şekilde sunulmuştur. Bu açıdan bu araştırmanın özgün bir araştırma olduğu söylenebilir. Araştırmadaki yönetici görüşlerinin, denetimin niteliğine katkıda bulunması beklenmektedir. Özellikle kurum denetimlerine ilişkin betimsel araştırmaların eksikliği bu araştırmanın hazırlanmasına vesile olmuştur. Son olarak araştırmanın denetim alanında yapılacak yeni çalışmalara yol göstermesi kıymetlendirilmektedir. Ayrıca bu araştırmanın denetim alanında yapılacak çalışmalara katkı sunması beklenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Kurum denetim raporlarının incelenmesine yönelik birçok başlıktan söz edilebilir. Ancak makale sınırlılığı içerisinde bu araştırmanın, araştırma problemi; “Denetim sonrasında düzenlenen kurum denetim raporlarına ilişkin mevcut durum ve resmi kurumlarda yapılan kurum denetimine ilişkin yönetici görüşleri nasıldır?” şeklinde belirlenmiştir. Araştırmanın alt amaçlarına ilişkin soru cümleleri ise şu şekildedir;

1. MEB’e bağlı kurumlarda ne tür denetimler yapılmaktadır?
2. Kurum denetim raporları yıllara göre biçimsel olarak nasıl farklılaşmaktadır?
3. Kurum denetim raporları kurumlara göre biçimsel olarak nasıl farklılaşmaktadır?
4. Kurum denetim raporlarındaki ortak sorunlar nelerdir?
5. Kurum denetim raporlarındaki ortak öneriler nelerdir?
6. Kurum denetim raporlarına yönelik yönetici görüşleri nasıldır?

Yöntem

Bu bölümde araştırmanın deseni, araştırmanın çalışma grubu, çalışma dokümanları, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve verilerin analizi hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu kısımda araştırmanın iç ve dış geçerliliği hakkında bilgi sunulmuştur.

Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Nitel araştırmada araştırmacı dokümanları inceleyerek, davranışları gözlemleyerek ve katılımcılar ile bizzat görüşerek veri toplar (Cresswell, 2020). Araştırmanın amacı doğrultusunda kurum denetimine ilişkin verileri ayrıntılı bir şekilde ortaya çıkarmak için nitel araştırma desenlerinden durum çalışması

deseni tercih edilmiştir. Durum çalışması, okul, kurum, örgüt gibi doğal çevrede olay, süreç ya da durumdan etkilenen bireylerin derinlemesine incelenmesidir (Kurt, 2013). Durum çalışmasının amacı birey, grup ya da topluluğu anlamak ve açıklamaktır (Özdemir, 2018). Durum çalışmaları bütüncül tek durum, iç içe geçmiş tek durum, bütüncül çoklu durum ve iç içe geçmiş çoklu durum çalışması olarak sınıflandırılmaktadır (Beycioğlu, Özer ve Kondakçı, 2018). Bu araştırma ise birden fazla durumun bütüncül olarak ele alındığı, bulguların karşılaştırılarak rapor edildiği ve sonuçların karşılaştırılarak tartışıldığı bütüncül çoklu durum deseni ile hazırlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımlarında veri toplama tekniği olarak görüşme, gözlem ve doküman incelemesi seçilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu çalışmada, kurum denetim raporlarının incelenmesinde doküman incelemesi tekniği ve yönetici görüşlerinin alınmasında ise görüşme tekniği kullanılmıştır. Doküman incelemesi, alanyazında “Araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren, yazılı ve görsel materyallerin analizini kapsar.” (Yıldırım ve Şimşek, 2013) şeklinde açıklanmaktadır. Görüşme ise sözlü iletişim yolu ile veri toplama tekniğidir. Görüşmede araştırmacı gördüğü karanlık noktaları aydınlatmak için anında sorular sorabilmektedir. Katılımcının ses tonu, mimikler ve soruları cevaplamada gösterilen istek söylenenlerin değerlendirilmesinde önemli ipuçlarıdır (Karasar, 2013).

Çalışma Grubu

Bu çalışmada Adana ilinden belirlenen okulların kurum denetim raporları ve diğer denetim formları kullanılmıştır. İlkokul, ortaokul ve ortaöğretim kurumlarının raporları doküman incelemesi tekniği ile incelenmiştir. Araştırmaya dâhil edilen denetim raporları 8 farklı eğitim kurumundan temin edilmiştir. Çalışmada 8 farklı eğitim kurumuna ait toplam 36 adet farklı denetim raporuna ulaşılmıştır. Bu raporlardan %30.5’i kurum denetim raporları, %30.5’i okul aile birliği denetim raporları ve %13.8’i ise gıda işletmelerine ait denetim formlarıdır.

Adana ilinden seçilen yöneticiler ile birebir görüşmeler yapılmıştır. Araştırmaya veri sağlayabilecek gönüllü olanlar arasından nitel araştırmanın doğasına uygun bir şekilde amaçlı olarak yöneticiler seçilmiştir. Yöneticilerin belirlenmesinde kolay ulaşılabılır durum örnekleme tekniği kullanılmıştır. Ayrıca yöneticiler araştırmaya davet edilirken görevleri dikkate alınmıştır. Sonuç olarak sekiz ayrı eğitim kurumundan toplam 8 yönetici ile görüşme yapılmıştır. Çalışma grubuna ait bilgiler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcı Yöneticilere İlişkin Bilgiler

Yönetici	Cinsiyet	Çalışma Süresi	Branş
Y1	Erkek	5	Bilişim Teknolojileri
Y2	Erkek	20	Sınıf Öğretmenliği
Y3	Erkek	6	Elektrik Öğretmeni
Y4	Erkek	8	Görsel Sanatlar Öğretmeni
Y5	Erkek	15	Sınıf Öğretmeni
Y6	Erkek	2	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni
Y7	Erkek	5	İngilizce Öğretmeni
Y8	Erkek	3	Edebiyat Öğretmeni

Tablo 1’de görüldüğü gibi çalışma grubunda yer alan yöneticilerin çalışma süreleri 2 yıl ile 20 yıl arasında değişmektedir. Yöneticilerin branşları ise buldukları kurumlara göre farklılaşmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmalarda ihtiyaç duyulan veriler, gönüllülerden toplanır ve araştırmacı, gönüllülerin görüşlerini almak için görüşme formu kullanır (Creswell, 2012). Okul yöneticileri ile

kurum denetim raporlarına yönelik görüşmede yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan görüşme formu araştırmanın hedeflerine paralel olarak ve alanyazın taranarak araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Hazırlanan görüşme formu için uzman görüşleri alınmış ve veri toplama aracının geçerlik ve güvenilirliğini belirlemek amacıyla pilot çalışma yapılmıştır. Ayrıca pilot çalışma neticesinde geri bildirimler ile görüşme formunda yer alan sorular değiştirilmiş ya da çıkarılmıştır. Görüşme formunda gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra görüşme soruları tekrar uzman görüşüne sunulmuştur. Görüşme soruları yöneticilerin kurum denetimi hakkındaki algılarını ve tutumlarını tespit edecek ve uygulamaya dair görüşlerini alacak şekilde tasarlanmıştır. Araştırmanın alt problemleri görüşme sorularının temel kategorilerini oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada kullanılacak kurum denetim raporlarına erişim için gerekli yazışmalar yapılarak izinler alınmıştır. Alınan izinler neticesinde kurum yöneticileri ile bir araya gelmiş ve dosyalar toplanmıştır. Ardından kurum denetimine yönelik görüşmeler için yöneticilerden randevu alınmış ve görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş ve katılımcıların gönüllü olarak araştırmaya katılmaları sağlanmıştır. Görüşmeler kayıt cihazı ile kayıt edilmiştir. Katılımcılara görüşmeler sonunda gizlilik ilkesine bağlı kalınarak hareket edileceği açıklanmıştır. Görüşme süreleri 20-25 dakika arasında değişmektedir.

Nitel araştırma yöntemlerinde verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi olmak üzere iki yaklaşım bulunmaktadır (Strauss ve Corbin, 1990). Bu araştırmada doküman incelemesi tekniğinden ve görüşme tekniğinden elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, toplanan verilerin önceden belirlenen çerçeveye göre özetlenmesi ve yorumlanmasına dayalı bir nitel veri analizidir. Nitel verilerin hangi tematik çerçeve altında yer alacağı ve araştırma raporuna nasıl aktarılacağı araştırmanın alt problemlerine göre araştırmacı tarafından belirlenir. Belirlenen çerçeveye göre veriler okunur ve organize edilir. Araştırma raporunda alıntılara yer verilebilir. Betimsel analizin son basamağında ise bulgular açıklanır, ilişkilendirilir ve anlamlandırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme kayıtları ve diğer dokümanlar, araştırmacılar tarafından bilgisayar ortamına taşınmıştır. Elde edilen dosyalar alt klasörlere ayrılmıştır. Atıl kaynaklar araştırma dışı bırakılmıştır. Daha sonra görüşme kayıtları ve diğer dokümanlar araştırmanın alt amaçları doğrultusunda temalara ayrılmıştır. Ardından raporlama aşamasında doğrudan alıntılar ile aktarılmıştır. Yönetici görüşleri aktarılırken Y1 (Yönetici 1), Y2, Y3 şeklinde kısaltmalar yapılarak kodlanmıştır.

Çalışmanın iç geçerliği için; veriler, bulgular bölümünde sunulmuş, bilgiler ortaya konulduktan sonra ilgili alanyazın ışığında sonuç ve öneriler kısmında yorumlanmıştır. Nitel araştırmalarda inandırıcılık kavramı, nicel araştırmalardaki verilerin iç geçerliğine karşılık olarak kullanılmaktadır (Cansız Aktaş, 2014). Elde edilen verilerin açık ve tutarlı bir şekilde sunulması araştırmanın inandırıcılığını arttırdığı kıymetlendirilmektedir. Çalışma sürecinde elde edilen veriler, belirli aralıklarla eleştirel bir gözlem ile karşılaştırılmış ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Çalışmanın dış geçerliği için; çalışmanın yöntem bölümünde, araştırmanın hangi yöntem ve modelde yapıldığına dair bilgiler sunulmuştur. Araştırmanın çalışma grubu hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde; eğitim kurumlarında gerçekleştirilen denetim türlerine, eğitim kurumlarında yıllara göre denetim faaliyetlerinin nasıl farklılaştığına, denetim faaliyetlerinin eğitim kurumlarına göre nasıl farklılaştığına, kurumlarda en çok görülen sorunlara, denetim formlarındaki önerilere ve yönetici görüşlerine yönelik bulgular sunulmuştur.

MEB'e Bağlı Kurumlarda Denetimler

Çalışma grubundaki kurumların teftiş dosyaları incelendiğinde, her bir kurumun, farklı konularda denetime tabi tutulduğu görülmüştür. Bu denetimlerin, kurumların sahip olduğu özelliklere göre farklılaştığı görülmekle beraber denetim türleri, denetleyen kurumlar ve denetlenen kurumlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Denetim Türlerine İlişkin Veriler

No	Denetim Türleri	Denetlenen Kurum	Denetleyen Kurum/Kişi	Ku-
1.	Kurum Denetim Raporu	İlkokul, Ortaokul ve Ortaöğretim Kurumları	Rehberlik ve Denetim Başkanlığı	
2.	Destekleme Yetiştirme Kursu Denetimi	Kurs Merkezi	Maarif Müfettişi	
3.	Okul Aile Birliği Denetimi	Okul Aile Birliği	İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	
4.	Servis Araçları Denetimi	Taşıma Merkezindeki Kurum	İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	
5.	Gıda İşletmelerine Ait Denetim	Yemekhane, Kantin, Büfe	İlçe Denetim Ekibi	
6.	Yemekhane Denetimi	Yemekhane	Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü	

Tablo 2'de görüldüğü gibi denetim türleri, denetlenen kurumlar ve denetleyen kurum ya da kişiler farklılaşmaktadır. Kurumlarda gerçekleştirilen en kapsamlı denetim, Rehberlik ve Denetim Başkanlığı tarafından yapılan yönetmelikler ve yönergeler çerçevesinde gerçekleştirilen kurum denetimidir. Bakanlığın koordinesinde belirlenen okullardaki denetim işleri, "Adana Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü Maarif Müfettişleri Başkanlığı" tarafından gerçekleştirilmektedir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında istekli öğrencilere yönelik destekleme ve yetiştirme kursları yapılmaktadır (MEB, 2020). Kurs açma kapa-pama, kurs süreleri, kursiyer sayıları, kurs merkezi açma gibi yetkiler "Millî Eğitim Bakanlığı Örgün ve Yaygın Eğitimi Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi" çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Maarif Müfettişleri, destekleme yetiştirme kursu denetiminde planlamaların uygulanmasına, derslerin işlenmesine, kazanımların ders defterine işlenmesine, yoklamaların alınmasına, öğrenci devamsızlığına, ölçme değerlendirme işlerine ve mevzuata dikkat etmektedir. "Okul Aile Birliği Yönetmeliği" Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. İlgili kurumlardaki okul-aile birliği iş ve işlemlerinin uygun bir şekilde yürütülmesi için uyulması gereken usul ve esaslar bu yönetmelikte belirtilmiştir. Bu kapsamda okul-aile birlikleri İlçe Milli Eğitim Müdürlüklerince bir başkan ve komisyon vasıtasıyla denetlenmekte ve bir rapor oluşturulmaktadır. Bu denetimde okul aile birliklerine ait yıllara göre banka ekstresi, karar defteri, TEFBİS çıktısı ve gelir gider defteri komisyon tarafından incelenmektedir. Ülkemizde nüfusun az ve dağınık olduğu yerleşim yerlerinde taşınmalı eğitim sistemi uygulanmaktadır. Bu yerleşim yerlerinden öğrenciler, taşıma merkezi, okullara taşıma hizmet alımını yüklenen okul servis araçları ile taşınmaktadır. Servis araçları denetimi, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünden bir şube müdürü başkanlığında bir komisyon ile yapılmaktadır. Bu denetimlerde ilgili komisyon tarafından mevzuat ile öngörülen kurallar kontrol edilmektedir. Ayrıca araca ait model, plaka, tür bilgileri alınmaktadır. Sürücünün adı, taşıdığı öğrenci sayısı, aracın güzergâhı, denetleme tarihi de bu denetimde sorgulanmaktadır. Okul ya da kurumlardaki kantin, kafeterya, büfe, çay ocağı gibi gıda işletmeleri çalışanlara ve öğrencilere hizmet vermektedir. Bu işletmelerin denetimleri ilçe denetim ekibi tarafından yapılmaktadır. Bu denetimde "Ek 1: Okul Kurumlardaki Kantin Kafeterya, Büfe Çay Ocağı, Gibi Gıda İşletmeleri Denetim Formu" kullanılmaktadır. Bu formda denetim türü, okul adı, denetim formları, izlenen yöntemler, önleyici tedbirler, çalışan sayısı ve hijyen konularından bilgiler istenmektedir. Ayrıca bu formda; gıda güvenliği,

personel hijyeni, alet ekipman hijyeni, yer hijyeni, taşıma, depolama ve muhafaza, gıda maddelerinin hazırlanması ve işlenmesi, sıcaklık kontrolü ve soğuk zincir, gıda servisi satışı ve tüketimi, izlenebilirlik başlıklarında toplam 86 madde bulunmaktadır. Bu maddelerin yanında uygun olup olmadıklarına dair kutucuklar bulunmaktadır. Taşıma merkezi olan kurumlarda öğrencilere yemek hizmeti verilmektedir. Yemek hizmeti yemek veren şirketlerden hizmet alımı yoluyla ya da okul pansiyonları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Yemeklerin hijyenik ve sağlıklı bir ortamda yapılması kadar öğrencilere bu hizmetin sunulduğu ortam da önemlidir. Bu amaçla denetim faaliyeti dikkatli bir şekilde yapılmalıdır. 5996 Sayılı Kanun'a göre resmi kontrol raporu bir kontrol görevlisi ve gıda mühendisi tarafından yapılmaktadır. Bu raporda işletme adı, adresi, telefonu, faaliyet konusu, kontrol amacı, önceki kontrole ilişkin veriler, resmi kontrol sonucu gibi bilgilere yer verilmektedir.

Yıllara Göre Denetim

Bu bölümde farklı kurumlara ait teftiş raporları yıllara göre incelenmiştir. Raporlar, 2007 ve 2019 yılları arasını kapsamaktadır. Kurum denetim formlarının yıllara göre dağılımı Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Kurum Denetim Raporlarının Yıllara Göre Dağılımları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
A... İ...					X		X					
K... F... İ...										X		
A... İ...												X
A... O...						X		X				
K... F... O...							X					
A... O...									X			
Z... S... A...		X										
P... İ... H... L...		X								X		

Tablo 3 incelendiğinde, belirtilen okulların 2007 ve 2019 yılları arasında denetlendiği görülmektedir. Bu bölümde dikkat edilmesi gereken nokta; bazı kurumların belirtilen süreler içerisinde yalnız bir kez denetlenmesi, bazı kurumların ise iki kez denetlenmesidir. Bu denetim formlarında genel olarak "Giriş, Eğitim Öğretim Faaliyetleri, Yönetim Faaliyetleri, Mali İş ve İşlemleri, İzleme ve Değerlendirme, Yönetici Değerlendirme, Örnek Uygulamalar, Genel Değerlendirme" olmak üzere toplam 8 başlıkta denetim yapılmaktadır. Denetim formları yıllara göre incelendiğinde, formlarda 2007 yılında herhangi bir bölümlendirme bulunmamaktadır. Formlar 2011 yılında 11, 2012 yılında 12, 2013 yılında 12, 2014 yılında 7, 2015 yılında 9 bölümden oluşmaktadır. Bu durum Tablo 4'te şu şekilde belirtilmiştir:

Tablo 4. Kurum Denetim Raporlarının Yıllara Göre Bölüm Dağılımları

Bölüm Sayısı	2011	2012	2013	2014	2015
1	Fiziki durum	Fiziki durum	Fiziki durum	Giriş	Giriş
2	Eğitim öğretim durumu	Eğitim öğretim	Eğitim öğretim durumu	Eğitim öğretim faaliyetleri	Eğitim öğretim faaliyetleri
3	Büro işleri	Büro işleri	Büro işleri	Yönetim faaliyetleri	Yönetim faaliyetleri
4	Öğrenci işleri	Öğrenci işleri	Öğrenci işleri	Mali süreçler	Mali süreçler

5	Personel işleri	Personel işleri	Personel işleri	İzleme değerlendirmeye	İzleme ve değerlendirme
6	Hesap ve ayniyat işleri	Hesap ve ayniyat, döner sermaye işleri	Hesap ayniyat	Yönetici değerlendirme	Yönetici değerlendirme
7	Taşınır mal işlemleri	Demirbaş taşınır mal işleri	Demirbaş	Genel değerlendirme	Örnek uygulama
8	Değerlendirme	İKS çalışmaları	İKS		Genel değerlendirme
9	Kurumun ihtiyaç ve fazlalıkları	Değerlendirme	Değerlendirme		Diğer hususlar
10	Görüş ve öneriler	Kurumun ihtiyaçları fazlalıkları	Kurumun ihtiyaç ve fazlalıkları		
11	Görevli müfettişler	Görevli denetmenler	Görevli denetmenler		
12		Görüş ve öneriler	Görüş ve öneriler		

Tablo 4 incelendiğinde, yıllara göre bölüm sayısında artma ya da eksilme meydana gelse de başlık içeriklerindeki alt basamakların birbiriyle örtüştüğü söylenebilir. Örneğin; 2011 yılında “Hesap ve Ayniyat İşleri” ile “Taşınır Mal İşlemleri” iki ayrı başlıkta ele alınırken, 2014 yılında bu başlıkların “Mali Süreçler” başlığı altında toplandığı görülmüştür. Bu açıdan böyle bir düzenleme yapılması, okul denetim raporlarının süreç esnasında iyileştirildiğinin bir göstergesidir.

Kurumlara Göre Denetim

Bu bölümde farklı kurumlarda yapılan denetimlere ilişkin bulgular sunulmuştur. Denetim formlarının yıllar içerisinde değişerek geliştirilmesi kurumların karşılaştırılmasını güçleştirmektedir. Ancak aynı yıla ait formlar incelendiğinde birtakım çıkarımlara varılabilmektedir. Kurum denetim raporlarına göre ilkökul ve ortaokul kurum denetim raporlarının ortak olduğu söylenebilir. Ancak ortaöğretim denetim formlarının ilkökul ve ortaokul denetim formlarından ayrıştığı söylenebilir.

İlkokul denetim formlarında; kuruma, öğrencilere, eğitim öğretim ortamlarına ilişkin verilerle yönetim faaliyetlerine, mali iş ve işlemlere, izleme değerlendirme çalışmalarına, yönetici bilgilerine, örnek uygulamalara ve genel değerlendirmeye yer verilmiştir. Ortaokul denetim formlarında; kuruma, öğretmen kadrosuna, veli profiline, ilişkin verilerle, eğitim öğretim faaliyetlerine, yönetim faaliyetlerine, mali iş ve işlemlere, izleme ve değerlendirme, yönetici değerlendirme, örnek uygulamalar, genel değerlendirme gibi çalışmalara yer verilmiştir. Ortaöğretim denetim formlarında; kuruma ilişkin verilere, öğrencilere ait verilere, eğitim öğretim faaliyetlerine ilişkin verilere, eğitim öğretim faaliyetlerinin sonuçlarına, yönetim faaliyetlerine, mali süreçlere, izleme ve değerlendirme çalışmalarına, yönetici değerlendirme genel değerlendirme ve diğer hususlar ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu formlardan elde edilen bilgilere göre kurum müdürlüğünün 1 ay içerisinde gelişim planını İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne göndermesi istenmiştir.

Kurum Denetim Raporlarında Belirtilen Sorunlar

Bu bölümde denetim formlarında görülen sorunlara ilişkin bilgiler sunulmuştur. İlk olarak, kurum denetim raporlarındaki sorunlar ele alınmıştır. Kurum denetim raporlarındaki sorunları; eğitim öğretim ortamları, eğitim öğretim faaliyetleri, mali süreçler ve yönetsel işler olarak 5'e ayırabiliriz. Eğitim öğretim ortamına ilişkin sorunlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Eğitim Öğretim Ortamına İlişkin Sorunlar

No	Eğitim Ortamına İlişkin Görülen Sorunlar
1.	Yangın kaçış merdiveni ve algılama sisteminin bulunmaması
2.	Güvenlik görevlisi mekânının oluşturulmaması
3.	Elektrik tesisatının kontrolünün yapılmaması
4.	Tuvaletlerde hijyen ortamının sağlanmaması
5.	Hasarlı çatıların, bacaların, spor gereçlerinin tamiratının yapılmaması,
6.	Fen ve Teknoloji laboratuvarına donatım malzemelerinin temin edilmemesi
7.	Deprem raporunun alınmaması,
8.	Yemekhanesinin olmaması ve yemek numunelerinin 72 saat saklanmaması,
9.	Ambar ve kilerin düzensiz olması, revir odasının iç donatımının eksik olması,

Tablo 5’te görüldüğü gibi eğitim öğretim ortamlarına ilişkin sorunlar, daha çok bütçe ile ilgili olup, ödenek talebi ve karşılanması ile ilişkilidir. Okul yöneticilerinin bu sorunlara ilişkin yazışmalar yaptığı bilinmektedir. Kurum denetim raporlarındaki bir diğer sorun başlığı, eğitim öğretim faaliyetleridir. Eğitim öğretim faaliyetlerine ilişkin sorunlar Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Eğitim Öğretim Faaliyetlerine İlişkin Sorunlar

No	Eğitim Öğretim Faaliyetlerine İlişkin Sorunlar
1.	Kulüp ve Toplum hizmeti çalışmalarının düzenli yürütülmemesi
2.	Okulda sosyal etkinliklere yeterince önem verilmemesi
3.	Öğrenci yetiştirme kursları ve ders dışı egzersiz çalışmalarının yapılmaması
4.	Öğrenci proje görevlerinin yeterince önemsenmemesi
5.	BEP öğrencilerinin değerlendirilmesinde gereken özenin gösterilmemesi
6.	Zümre toplantılarında yöntem ve teknik hususuna değinilmemesi
7.	Şube öğretmenler toplantısında öğrenci bilgilerine yer verilmemesi
8.	Proje ve yarışmalara yeterince katılım sağlanmaması
9.	Okuma yazma becerisi düşük öğrencilere yeterince ilgilenilmemesi
10.	Okul gelişim ve yönetim ekiplerinin faaliyetlerini tam olarak yapmaması

Tablo 6’da görüldüğü gibi eğitim kurumlarında sosyal etkinlikler, kulüp etkinlikleri ve ders dışı egzersiz faaliyetleri aksatılmaktadır. Yönetimsel sorunlara ilişkin maddeler Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Yönetimsel Sorunlara İlişkin Sorunlar

No	Yönetimsel Sorunlara İlişkin Sorunlar
1.	Tebliğler dergisinin ve genel duyuruların zamanında imza karşılığı yapılmaması
2.	Toplantı tutanaklarının düzenine ve resmi yazışma kurallarına uyulmaması
3.	Okul sitesinin, kitaplıkların ve panoların yeterince güncellenmemesi
4.	Toplam kalite çalışmalarının yetersiz olması
5.	Öğretmen görüşlerine yeterince yer verilmemesi
6.	Öğretmen denetimlerinin yılda bir kez yapılmaması
7.	Okul-Aile birliğinin oluşturulmaması
8.	Öğrenci devamsızlıklarının günlük olarak kayıt edilmemesi
9.	Servis araçlarının izlenmemesi
10.	Daha önceki denetimlere ilişkin gelişim planı üzerinde çalışılmaması

Tablo 7’de görüldüğü gibi yönetim süreçlerine ilişkin en büyük sorunlar, öğretmenlerin bilgilendirilmemesi ve resmi yazışma kurallarına yeterince uyulmaması şeklinde sıralanmaktadır. Mali süreçlere ilişkin sorunlar tablo 8’de sunulmuştur.

Tablo 8. Mali Süreçlere İlişkin Sorunlar

No	Mali Süreçlere İlişkin Sorunlar
1.	Okuldaki taşınır malların ilgili bölümlere listesinin yapılarak asılmaması
2.	TEFBİS girişlerinin yapılmaması
3.	Okul-Aile birliğinin yeterince etkin kullanılmaması
4.	Okul-Aile birliği defterlerinin tasdik edilememesi
5.	Okul-Aile birliği aylık raporların yöneticiye yazılı olarak bildirilmemesi
6.	Bütçenin internet sitesinde duyurulmaması
7.	Taşınır mallar ve devreden mallarla ilgili kayıtların tutulmaması
8.	Dayanıklı taşınır mallar, ödenek ve ambar giriş çıkış defterinin tutulmaması

Denetim raporlarının incelenmesi amacıyla yapılan bu çalışmada erişilen bir diğer kaynak, Destekleme Yetiştirme Kursları Denetim Raporudur. Raporda görülen sorunlardan bazıları şu şekildedir:

Tablo 9. Destekleme Yetiştirme Kurslarına İlişkin Sorunlar

No	Destekleme Yetiştirme Kurslarına İlişkin Sorunlar
1.	Kurs planının tutulmaması
2.	Kazanımların sınıf defterine işlenmemesi
3.	Kurs defterinin yanında bulundurulmaması
4.	Yoklamaların düzenli olarak alınmaması
5.	Ölçme değerlendirme çalışmalarının yapılmaması
6.	İdareci denetimlerinin yapılmaması

İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünde bir komisyon oluşturulmuş ve okul ve kurumların Okul-Aile Birlikleri incelenmiştir. Bu incelemede okul aile birliklerine ait banka çıktıları, karar defterleri, TEFBİS çıktısı, Gelir Gider defterleri kullanılmıştır. Yıllık denetim raporuna göre bazı eksiklikler şu şekildedir:

Tablo 10. Okul Aile Birliği Denetimine İlişkin Sorunlar

No	Okul Aile Birliği Denetimine İlişkin Sorunlar
1.	Karar defterinde noter tasdikinin bulunmaması
2.	Gelir gider defterinin, imzasız, mührsüz ve sayfa numarasız olması
3.	Sayfa numaralarının bulunmaması
4.	Harcama kararlarının defterde bulunmaması
5.	Aylık toplantıların yapılmaması
6.	TEFBİS kaydının olmaması
7.	Kermes gelirleri günlük olarak girilmemesi,
8.	Yönetim kurulunun oluşturulmaması

İlgili genelge ve mevcut mevzuat kapsamında resmi özel okul kurumlardaki yemekhane, kantin, kafeterya, büfe, çay ocağı gibi gıda işletmeleri denetlenmiştir. Bu denetleme sonucunda belirlenen bazı sorunlar şu şekildedir:

Tablo 11. Gıda İşletmelerine İlişkin Sorunlar

No	Gıda İşletmelerine İlişkin Sorunlar
1.	Çikolatalı ürünler bulunması
2.	Görevli personelin hijyen belgesine sahip olmaması
3.	Havalandırmanın yeterli düzeyde olmaması
4.	Yerlerin fayans kaplı olmaması
5.	Yemeklerin benmari usulü ile dağıtılmaması
6.	Yemeklerden 72 saat kalacak şekilde en az 250 gr numune alınmaması
7.	Gıda işletmesi kayıt belgesinin alınmaması

Kurum Denetim Raporlarında Belirtilen Öneriler

2014 sonrasındaki formlar incelendiğinde, her başlık kendi içerisinde alt bölümlere ayrılmakta ve bu bölümlerin 3. kısmında kurumda görülen “sorunlar” ele alınmaktadır. Ardından denetmen, 4. bölümde üçüncü kısımda yer verdiği sorunlara ilişkin “çözüm önerisi”ni sıralamaktadır. Bu bölümde çözüm önerileri, “eğitim öğretim faaliyetleri, eğitim öğretim ortamları, yönetsel faaliyetler ve mali süreçler” olarak sıralanmıştır.

Eğitim öğretim ortamlarına yönelik öneriler şu şekildedir: Fırtına nedeni ile çatıları uçan okul binası ve lojmanlarının çatılarının onarılması, Okulların soba ile ısıtılmasından dolayı bacalarının takip edilmesi, Yangın güvenliğinin yetkili kuruluşa incelettirilerek itfaiye raporunun alınması, Elektrik tesisatının kontrolünün yaptırılarak dosyalanması, Depreme dayanıklılık raporunun alınması, Tuvaletlerde sıvı sabun ve tuvalet kâğıdı bulundurulmasıdır.

Eğitim öğretim faaliyetleri ile ilgili olarak öneriler şu şekildedir: Seviyenin gerisinde bulunan öğrenciler için tedbirler alınması, ünitelerde ilgili sınıf köşelerinin daha aktif kullanılması, bireyselleştirilmiş eğitim programına devam eden öğrencilerin değerlendirilmesine özen gösterilmesi, öğrencilere bitişik eğik el yazısı yazma konusunda çaba gösterilmesi, destekleme yetiştirme kurslarının açılması, öğrencilere proje ödevlerinin verilmesi ve öğretmenlerin rehberlik etmesidir.

Yönetim faaliyetleri ile ilgili olarak öneriler şu şekildedir: Kurumların tutması gereken defter, dosya ve kayıtları usulüne uygun olarak tutulması, Milli Eğitim Müdürlüğü ile ilgili yazışmalarda kurallara uyulması, okullarda duyurular dosyasının tutulması, öğretmenler kurulu tutanaklarının gözden geçirilmesi, taşınır malların listesi yapılarak ilgili bölümlere asılması, öğretmen denetimlerinin okul yöneticisi tarafından dönemde 1 kez yapılmasıdır.

Mali işlemlerle ilgili olarak öneriler şu şekildedir: Okul-Aile Birliğinin etkinleştirilerek daha aktif hale getirilmesi, Okul-Aile Birliği ara ve nihai raporlarının genel kurula sunulması, Okul aile birliği defterlerinin mühürlenmesi, Bütçenin internet sitesinden duyurulmasıdır. Denetim önerileri genel olarak incelendiğinde kurumların bulunduğu çevreye göre detaylanmaktadır. Merkez kurumlarda özel konulara, kırsal kurumlarda ise genel konulara odaklanılmaktadır. Önerilerin, büyük bir kısmının, eğitim öğretim işleri ve bütçe ile ilgili olduğu söylenilebilir.

Okul Yöneticilerinin Denetim Raporlarına Yönelik Görüşlerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde yöneticiler ile yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bulgular, araştırmanın alt amacı doğrultusunda betimsel olarak ele alınmıştır. Bu çerçevede yöneticilerin kurum denetim raporlarına ilişkin görüşleri, denetim konuları, denetmen tutum ve davranışları, denetim sıklığı ve süreleri, denetim sistemi ve denetime ilişkin öneriler alt başlıkları şeklinde sunulmuştur.

Denetim konularına ilişkin görüşler: Yöneticiler, denetim konuları ile ilgili olarak; denetmenlerin taşınır mal ve hizmetleri, öğrenci taşıma kayıtları, ders denetim defteri, kantin gelir ve gider işleri, destekleme ve yetiştirme kurs evrakları, mali işlere yönelik evraklar, hizmet alım dosyalarına ve personelin aylıklarına yönelik kayıtlar kurumlarda denetlenen hususlar

olduğunu ifade etmişlerdir. Yönetici 4 ise okul gelişimi bağlamında şu cümleleri söylemiştir: *“Bu yapılan denetimlerin kurumlarına oldukça faydalıdır. Eğitim-öğretimi ve öğretmenleri geliştirir. Kurum personelinin derli toplu olmasını sağlayarak kuruma katkı sağlar. Ayrıca öğretmenler, daha düzenli ve disiplinli davrandıkları için öğretmenlerin mesleki gelişimleri de artar. Eğer bir kurumda denetim olmazsa o kurumda boşluk oluşur ve insanlar görevlerini yerine getirmezler (Y4).”*

Yönetici 7 ise denetim hususlarından destekleme yetiştirme kursları ile ilgili olarak denetimlerde planlara sadık kalınıp kalınmadığının, öğrenci sayılarına uyulup uyulmadığının, çizelge ve formların yapılıp hazırlanıp hazırlanmadığının kontrol edildiğini ifade etmiştir. Bu konuda ilgili olarak şunları dile getirmiştir: *“Eğitim-öğretim faaliyetleri açısından denetim faydalıdır ve okullarda denetim olması gerekir. Örneğin; gelen denetmen, destekleme yetiştirme kursları ile ilgili formlarımızı istedi. Ardından eksikliklerimizi giderdik. Evraklarımızı güncelledik. Yani yapılması gereken yönetmelik çerçevesinde işi daha hızlı ve daha kolay yaptık (Y7).”*

Denetmenlere ilişkin görüşler: Çalışma kapsamında katılımcılara denetmenlerin tutum ve davranışları ile ilgili de katılımcılara sorular sorulmuştur. Bu konu hakkında yönetici 2 şu cümleleri kurmuştur. *“Mesleki gelişim bağlamında 20 yıl önceki denetmenler öğretmenlere herhangi bir katkı sağlamazdı. Örneğin; denetmenler, rencide edici, kontrol edici, kendi egosunu tatmin edici tavırlar sergilerdi. Ancak günümüzde denetmenler öğretmenlere yardım ederek onlara rehberlik etmekte ve öneriler sunmaktadır. İletişimleri geçmişe göre oldukça iyidir (Y2).”* Yönetici görüşlerine göre denetmenler, süreç boyunca eski kalıplarından kurtularak daha dijital bir hal almasını ve önceki denetimleri de tüm taraflar rahat bir şekilde görebileceği şekilde denetimlerin çevrimiçi yapılmasını istemektedir.

Denetim Sıklığı ve Sürelerine İlişkin Görüşler: Görüşme yapılan yöneticiler Milli Eğitim Bakanlığınca yapılan denetimlerin, devamlı ve sürekli yapılması gerektiğini ve yılda en az 2 defa kurumlara gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Ancak yöneticilere göre anlık denetimler eğitimde kalitenin artırılmasına yönelik herhangi katkı sağlamamakla beraber; sürece dayalı denetimin daha faydalı olduğunu ifade etmişlerdir. Konu ile ilgili; *“Denetmenlerin zaman sorunları var kurumlarda az bir süre kalıp gidiyorlar. Ya haber vermiyorlar ya da bir iki gün öncesinde bilgi alıyoruz. Destekleme yetiştirme kursları ile ilgili 3 hafta üst üste denetim geçirdim. Bu doğru değil. Ayrıca son yıllarda bazı kurumların hiç denetlenmediğini yönetici arkadaşlar arasında duyuyoruz. Eğitim-öğretim faaliyetleri açısından denetim devamlı ve sürekli olursa faydalı olur (Y6).”*

Denetim sistemine ilişkin Görüşler: Görüşlerine başvuru yapılan yöneticiler, denetim sistemi ile ilgili olarak çeşitli söylemlerde bulunmuştur. Yönetici 8 denetimlerin kurumlar için faydalı olduğunu ve kurumlara katkı sağladığını ifade etmiştir. Bu konuyla ilgili olarak; *“Denetim, öğretmenlerin gelişimine katkı sağlayarak onlara enerji vermektedir ve örgüt kültürü açısından öğretmenler arasında bir rekabet oluşturmaktadır. Bu açıdan denetimleri faydalı ve geliştirici olarak görüyorum. Çünkü hem yönetici hem öğretmen denetim faaliyetleri ile kendilerini ve kurumlarını geliştiriyorlar. Kişiler daha aktif hale geliyor ve onları motive ediyor. Denetleyen kişi, yöneticinin iyi işler yaptığını söyleyince yönetici işini mükemmel yapmak için çaba harcıyor. Aynı şekilde öğretmen denetiminde de öğretmene faydalı bir şey yaptığında “çok iyi” dediğiniz zaman öğretmen de kendini geliştiriyor. Bu da eğitim öğretimin kalitesini artırıyor (Y8).”* Yöneticiler denetim faaliyetleri ile rehberliğin uygulanabildiğini, verimliliğin arttığını ve yönetim tarafından uygulamaya konulan keyfi uygulamaların son bulduğunu ve daha çok mevzuatın uygulanabileceğini ifade etmişlerdir. Denetim sistemi ile ilgili olarak yöneticiler Merkezi denetimlerin illerden yapılan denetimlere göre daha şeffaf, daha kabul edilebilir ve daha aydınlatıcı olduğunu ifade etmişlerdir. Yönetici 1, bununla ilgili olarak şunları söylemiştir; *“İl düzeyinde yapılan denetimlerde çoğu şeyin göz ardı edildiği bilinmektedir. Denetim işinin illere bırakılması bazen sorun olabiliyor. Bu açıdan merkez teşkilatı tarafından yapılan denetimlerin daha faydalı olduğu söylenebilir (Y1).”* Bir diğer yönetici ise denetim sisteminde

kurumların bulunduğu il, ilçe ve bölgenin dikkate alınması ve dezavantajlı grupların desteklenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Her kuruma aynı mevzuatın uygulanmasının, bazı sorunlara yol açtığını şu cümlelerle söylemiştir; “*Bazı denetmenler sorumluluk almamak için mevzuat hükümlerini uygularken; bazı denetmenler, okulun bulunduğu çevreyi dikkate alarak kuralları esnetiyorlar. Bu, daha doğru; çünkü kurumların bulunduğu çevre dezavantajlı grup da olabilir. Bunu desteklemek gerekir. Denetim faaliyetleri şehir merkezinde ya da kırsalda aynı katılımda yapılamaz. Örneğin kırsal kesimde 8-10 kişilik sınıflar var. Mevzuata göre burada destekleme yetiştirme kursları açmak imkânsız. Zaten 5 kişi sınava girmek istemiyor. Kalan 5 öğrencinin suçu ne, onlar eğitim almasın mı? Bu durum hem öğrenci hem de öğretmen için sorun teşkil ediyor (Y6).*”

Bazı yöneticiler ise denetmenlerin isimlerinin kişilerde soğuk bir etki yarattığını; bu açıdan, isimlerinin değiştirilmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir: “*Öncelikle denetmenin soğuk bir ismi olduğu için beni ürpertiyor. Müfettiş, denetçi, denetmen, hata bulucu gibi isimler... Bu sıfat rahatsız ediyor. İsmi değişebilir. Örneğin; il danışmanı veya il rehberi olabilir. Denetmenler, tahakküm ve hükmedici sıfatlarıyla yöneticinin yanına geliyorlar. Tavırları hiç yapıcı ve arkadaşça değil. Keskin cümleler yerine tavsiye içeren cümleler kurabilirler (Y2).*” Kurumlarda gerçekleştirilen denetimlere yönelik yönetici görüşleri incelendiğinde, mevzuatın oldukça yoğun olduğunu, bu mevzuatın uygulanması için yöneticilerin yeterli zaman, bütçe ve personelin bulunmadığını ifade etmişlerdir. Bu açıdan yöneticilere göre, mevzuatın sadeleştirilmesi gerektiği ifade edilebilir. Bu konuyla ilgili yönetici 3 şunları söylemiştir: “*Yöneticiler için uygulanması gereken kanun, yönetmelik ve prosedürler o kadar çok ki bunları uygulamak için ne paramız ne vaktimiz ne de personelimiz var. Sadece bir kantin ya da bir servisine bakmıyoruz ki. Kurumumuzda uygulanması gereken birçok mevzuat var. Ancak bunları sınırlı sayıda uygulayabiliyoruz. Örneğin; kantin için haftalık günlük para yatırmak gerekiyor. Bu konuyu yöneticilerimiz ile görüştüğümüzde ise siz bir şekilde halledin diyerek bizi gönderiyorlar (Y3).*”

Denetim Raporlarına İlişkin Öneriler: Eğitim öğretim kurumlarında yapılan denetimlere yönelik yönetici görüşlerine göre birtakım öneriler sıralanabilir. Öneri konusuyla ilgili olarak yöneticiler; üniversiteye dayalı tarafsız bir denetimin olması gerektiğini ve mesleki gelişimi, bu üniversitelerin geliştirilebileceğini şu cümleler ile açıklamıştır: “*Milli eğitimdeki denetmenler ile bu denetim faaliyetlerinin olacağını düşünmüyorum. Üniversiteler daha şeffaf, daha özerk, daha tarafsız denetleme faaliyetini yerine getirebilir. Puan verebilir; ancak puanın yaptırımı olmayabilir. Zaten iş etiği gereği kurumda çalışanlar, kendilerini geliştirmek için çaba gösterirler ve kurumda verim artar. Burada üniversiteden gelen kişilerin bize ve kurumlarımıza büyük katkıları olur. (Y5).*” Yönetici 5 tarafından ifade edilen bir diğer öneri ise proje odaklı denetimdir. Buna göre denetim, okul gelişimi açısından proje odaklı olmalıdır. Yöneticiler, kurumlarda belirlenen kriterleri geliştirmek için Milli Eğitim Bakanlığına projeler sunulmalıdır. Proje kapsamında bütçe talep edebilmelidir. Kurumdaki eksik olan faaliyetler, evraklar ve bunların geliştirilmesi için bütçe talebi yapılmalıdır. Böylece yönetici, eksiklikleri gidermek için gayret gösterir.

Sonuç ve Tartışma

Araştırmadan elde edilen bulgular eşliğinde müfettişlerin kullandığı denetim formlarının aynı kademedeki bulunan okullara göre farklılaştığı, bazı formlarda başlık sayısının az olduğu; bazılarında ise çok olduğu, bazı denetim formlarında başlıklara ait bilgilerin farklı bölümlerde yansıtıldığı görülmüştür. Bu durumda aynı tarz kurumlar için tek tip bir formun oluşturulması daha uygun olacağı söylenebilir. Yanık ve Karataş (2017) yapmış olduğu araştırmada beklenti farklılığını ortadan kaldırmak için denetim formlarının biçimlerinin ve kapsamının uluslararası standartlarda belirlenmesini önermektedir. Bu açıdan denetçi raporlarının biçimi,

beklenti farklılığını ortadan kaldırmak için iyileştirilmelidir. Yine bulgulardan yola çıkarak, farklı kademelerdeki kurumların denetiminde aynı tarz denetim formlarının kullanıldığı görülmüştür. Bu durum, denetim işinin duyumsallığını ortadan kaldırmaktadır. Yanık ve Karataş (2017) Denetim süreci ve kapsamının daha iyi anlaşılması için şirketler itibarıyla denetim formlarının farklılaşması gerektiğini ifade etmiştir. Araştırmamızın sonucunda, farklı eğitim kademelerinde farklı denetim faaliyetleri gerçekleştiği bulunmuştur. Araştırmamızın bulguları, Yanık ve Karataş'ın (2017) önerisi ile örtüşmektedir.

Denetim formları incelenen okullar arasında en dikkat çeken maddelerden biri de okulların fiziki bakımları yönünden yetersiz olmasıdır. Can ve Yıldırım (2013) da konuyla ilgili olarak aynı sonuca varmıştır. Araştırmacılara göre ilköğretim okullarına bakım, onarım ve boya için yeterli ödenek zamanında gönderilmeli; ödenekler, okulun kapalı olduğu yaz döneminde tahsis edilmeli ve okullar, mahalli imkânlarla teslim edilmemelidir. Bu anlamda Milli Eğitim Bakanlığına okul tabanlı yeterli fiziki onarım bütçesi göndermesi önerilebilir. Okulların soba ile ısınması kurum denetim raporlarına geçen bir başka husustur. Genel olarak ısınma sistemi ile ilgili sorunların tüm ülkemizde olduğu söylenebilir. Can ve Yıldırım (2013) Şehir merkezi dışındaki okulların soba ile ısındığını, yaptıkları çalışmalarda frekans ve yüzde değerlerinden anlamaktadır. Taşınır malların sayımı, listelenerek bölümlere asılması ve eşyalar üzerine taşınır malların numaralarının yazılmadığı ortaya çıkmaktadır. Okul ve sınıflarda bulunan eşyaların listesi oluşturularak belli yerlere asılması gerekmektedir. Can ve Yıldırım (2013) yapmış oldukları çalışmada bu yönde bulgular sunmaktadır.

Elde edilen bulgulardan bir diğeri de teftiş grubunun her yıl değişmesi ile kurumda gerçekleşen ilerlemenin yeterince görülebilmesidir. Dikey boylamda teftişin incelenmesi ile ilgili olarak Ergüneş ve Harman (2005) İlköğretim müfettişlerinin teftiş edeceği öğretmenin önceki teftiş işlerini görmesi gerektiğini, dolayısıyla müfettişler, öğretmenin kendisini ne kadar geliştirdiğini değerlendirme imkânı bulacaktır. Bu nedenle teftiş puanlarında öğretmenin bir önceki teftişine yönelik bilgileri bulunmalıdır.

Personel işleri ile ilgili olarak; alanyazında bu çalışmada elde edilen bulguları destekleyen araştırmalar mevcuttur. Hoşgörür ve Kaplan (2017) "Personel özlük dosyalarının düzenli olarak tutulmuyor olması", "Personelin okul yöneticisi tarafından düzenli olarak denetlenmemesi", "Duyuruların öğretmenlere imzalatılmaması", konularında genel olarak ortak sorun olarak tespit edilmiştir.

Bu çalışmada yönetici görüşlerine göre kurum denetimlerinin yöneticilerin iş yükünü arttırdığı, yeterli personelin olmamasından dolayı eğitim öğretimi aksattığı ve denetmenlerin iletişim tarzından kaynaklanan gerginliklerin yaşandığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Tosun ve Ordu (2020) eski ve yeni denetimlerin farklılıklarını araştırdıkları çalışmalarında benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Bu çalışmada müfettişlerin çevre koşullarını bilmemesi ile bazen uygulamada sorunların yaşandığı, Evrak odaklı olmasından dolayı yöneticilerin zaman ve enerji sorunu yaşadıkları, denetim faaliyetlerinin eğitim öğretime dolaylı katkısının olması sonuçlarına ulaşılmıştır. Tosun ve Ordu (2020) son denetim sisteminin devam edip etmemesine yönelik yaptıkları çalışmada bu araştırma ile benzer sonuçlara ulaşmışlardır.

Haris ve Ancho (2020) müfettişler tarafından yapılan sınıf ve okul ziyaretlerini korkutucu ve resmi faaliyetler olarak ifade etmiştir. Müfettişler, sınıfa girerler, öğretmenlerin nasıl öğrettiklerini ve müfredatı nasıl uyguladıklarını kontrol ederler; son olarak, öğrenciye yeterliklerini sözlü olarak değerlendirirler. Bu çalışmada da yöneticiler tarafından müfettişlerin benzer şekilde algılandığı ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle iki araştırmanın sonuçları örtüşmektedir. Mazurkiewicz, Walczak ve Jewdokimow (2014) Polonya'da yeni okul denetim sisteminin uygulanması ile paydaşlar arasında daha fazla işbirliği oluşmuştur. Reform, ekip çalışması ve öz değerlendirme gibi modern ilkeleri uygulayarak, aktörlerin tutumlarını etkilemiştir. Bu çalışmada da yöneticilerin dış değerlendirmeye yönelik şeffaf bir yapı istediği ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle her iki araştırma örtüşmektedir. Bashashi ve Kamali (2015) öğretmen görüşlerine göre

yöneticilerin denetim performanslarını araştırdığı çalışmasında; eğitimin müfredatının ve öğretmenlerin iyileştirilmesinde, yönetim alanında yüksek lisans derecesine sahip yöneticiler ile diğer yöneticiler arasında farklılıklar olduğunu belirlemişlerdir. Bu anlamda, eğitim yönetimi alanında eğitim almış denetmenlere sahip olmanın, önemli olduğu ifade edilebilir. Bu yönüyle her iki araştırma da birbiriyle örtüşmektedir.

Konan ve diğerleri (2019) okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin okul ve kurum denetiminin üç yılda bir periyodik olarak yapılması esası ile ilgili görüş aldıkları çalışmada büyük çoğunlukla olumlu sonuçlara ulaşmışlardır. Ancak bu araştırmada; denetimin yılda iki kez yapılması gerektiği, denetimin sürekli ve devamlı olduğu sürece faydalı olabileceği ve sonuca değil, sürece dayalı yapılan denetimlerin eğitim öğretimin kalitesini arttıracacağı sonucuna varılmıştır. Bu anlamda iki araştırmanın farklılaştığı ifade edilebilir. Haris, Naway ve Pulukadang (2018) uzak ve dezavantajlı bölgelerdeki denetimi incelediği araştırmasında uzak bölgelerdeki okulların yılda yalnızca bir kez denetim ziyareti alabildiğini ifade etmiştir. Bu çalışmada da yöneticiler denetimin sıklığını ve süresini eleştirmiştir. Bu yönüyle her iki çalışmada benzer sonuçlara sahiptir.

Kayıkçı ve diğerleri (2018) öğretimin geliştirilmesine odaklanan bir denetim sisteminin kurulması gerektiğini önermişlerdir. Bu araştırmada ise kurum denetimlerinin öğretimin gelişimine dolaylı bir katkı sağladığı sonucuna varılmıştır. Bu anlamda iki araştırmanın da benzer sonuçlar elde ettiği ifade edilebilir. Bessong ve Ojong (2008) çalışmalarında, gelişmiş okul eğitimine ulaşmak için; öğretmenlerin hatalarını hissedecek, uygun çözümler önerecek ve düzeltici programların ilerlemesini değerlendirecek kadar bilgili, kararlı ve temkinli olması gereken müfettişlere ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir. Bu araştırmada da yöneticiler, kaliteli bir eğitim için denetimin gerekliliğini ifade etmişlerdir. Bu yönüyle iki araştırma da örtüşmektedir.

Öneriler

Araştırma bulgularına dayalı olarak öneriler şu şekilde belirtilebilir: Okul denetim formlarının belirli sürelerde tekrar incelenerek, eksikliklerin giderilip giderilmediği tespit edilebilir. Okul denetim formları, daha anlaşılır olacak şekilde hem dijitalleştirilebilir hem de güncelleştirilebilir. Okul denetim formları, farklı kademedeki okullara göre yeniden tasarlanabilir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yatırım-onarım ve donatımı için proje odaklı denetim faaliyetleri yapılabilir. Öğretmen, yönetici ve müfettişler arasındaki etkileşimi artıracak programın ve öğretimin geliştirilmesine odaklanan bir denetim sisteminin kurulması oldukça önemlidir. Müfettişlerin görevlerindeki yapısal değişiklikler; okul çalışanlarını, il ve ilçe milli eğitim müdürlüğü yöneticilerini de içerecek şekilde düzenlenebilir. Lisansüstü öğrenim almış öğretmenlerin, diğer öğretmenlere koçluk ya da mentorluk yapması için bir yapı oluşturulabilir. Koçluk ve mentorluk uygulamaları, kariyer sistemine bütünleştirilebilir. Eğitim sistemimizin düzenli biçimde işlemesi için, MEB teftiş politikalarına yönelik değerlendirme sürecinde, alanında uzman yöneticiler ve okul paydaşlarının da katılımı sağlanabilir.

Kaynakça

- Alkrdem, M. (2011). *School-based instructional supervision in Saudi Arabian public secondary schools* (PhD Thesis). The University of York, Department of Education.
- Aslan, M. (2013). *İlköğretim kurumları yöneticilerinin eğitim denetmenlerinin yapmış olduğu denetim etkinliklerine ilişkin görüşleri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Diyarbakır.
- Aydın, M. (2014). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Bashashi, Z. ve Kamali, N. (2015). Investigating the differences in supervision performance of school principals with management graduate degree and other principals from teachers' viewpoint of takab city in 2014-2015 school year *International Journal of Scientific Management and Development*, 4(2), 55-60.
- Bessong, F. E. and Ojong, F. (2008). Supervision as an instrument of teaching – learning effectiveness: Challenge for the nigerian practice. *Global Journal of Educational Research*, 7(1-2), 15-20.
- Beycioğlu, K. Özer, N. ve Kondakçı, Y. (2018). *Eğitim yönetiminde araştırma*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Bozkurt, P. (2013). Denetim kavramı ve denetim anlayışındaki gelişmeler, *Denetim Dergisi*, 12(1), 56- 62. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/>
- Burgaz, B. (1995). İlköğretim kurumlarının denetiminde yeterince yerine getirilmediği görülen bazı denetim rolleri ve nedenleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 127-134.
- Can, A., ve Yıldırım, A. (2013). Kurum denetim raporlarına göre ilköğretim okullarının sorunları (Aksaray ili örneği). *Millî Eğitim Dergisi*, 199(1), 126-146.
- Can, E. ve Gündüz Y. (2018). Eğitimin denetimi uzmanlığı gerektirir mi? *Millî Eğitim Dergisi*, 48(221), 187-205.
- Cansız Aktaş, M. (2014). *Nitel veri toplama araçları*. M. Metin (Ed.) Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (1. Baskı), içinde (s. 363-368). Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4th ed.). Boston, MA: Pearson.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Ekinci, A. ve Karakuş, M. (2011). İlköğretim okullarında müfettişlerce yapılan rehberlik ve denetim çalışmalarının işlevselliği. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 1849-1867.
- Ergüneş, Y. ve Harman, M. (2005). Sınıf öğretmenlerine uygulanacak teftiş form önerisi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(14), 107-114.
- Esia, K. ve Ofosu, E. (2014). Effects of educational supervision on professional development: Perception of public basic school teachers at Winneba, Ghana. *British Journal of Education*, 2(6), 63-82.
- Güçlü, N., ve Koşar, S. (2018). *Eğitim yönetiminde liderlik: Teori, araştırma ve uygulama*, (Edt. Nezahat Güçlü, Serkan Koşar), Ankara: Pegem Akademi
- Haris, I. and Ancho, I. V. (2020). School supervision practice in Asian countries: A comparison Indonesia and the Philippines. *Journal Of Critical Reviews*, 7(8), 1-10.
- Haris, I., Naway, F. A. and Pulukadang, W.T. (2018). Review of effective school supervision practice in remote/disadvantaged area: A national and international perspective. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR)*, 244(1).
- Hoşgörür, V., Kaplan, İ. (2017). Devlet ve özel ilköğretim okullarının kurum teftiş raporlarına göre karşılaştırması, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 21(3), 577-601.
- Karasar, N. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemi kavramlar ilkeler teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kayıkçı, K. ve Uygur, Ö. (2012). İlköğretim okullarının denetiminde mesleki etik (Bir durum çalışması). *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(1), 65-94.
- Kayıkçı, K., Özdemir, İ. ve Özyıldırım, G. (2018). Denetim Anlayışı ve uygulamalarındaki değişimler hakkında okul müdürlerinin görüşleri, *İlköğretim Online*, 17(4), 2170-2187.
- Konan, N., Bozanoğlu, B. ve Çetin, R. B. (2019). Milli Eğitim Bakanlığı teftiş politikalarına ilişkin okul yöneticileri ve öğretmen görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1449-1474.
- Kurt, A, A. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Okulöncesi Öğretmenliği Lisans Programı.
- Kurum, G. ve Çınkır, Ş. (2017). Cehennemde evlilik: Türkiye’de eğitim denetiminin birleştirilmesi üzerine maarif müfettişlerinin görüşleri. *Eğitim ve Bilim*,42(192), 35-57.
- Mazurkiewicz, G., Walczak, B. ve Jewdokimow, M. (2014). Implementation of a New School Supervision System in Poland. *OECD Education Working Papers* No. 111. <https://dx.doi.org/10.1787/5jxrlrxgc6b-en>.

- MEB. (2020) Destekleme ve Yetiştirme Kursları Yönergesi. https://ikgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_10/01060217_mebdesteklemeveyetistirmekurslariyonergesi.pdf adresinden 17.01.2020 tarihinde erişildi.
- Mmbando, J. S. ve Hongoke, G. (2010). Management, Inspection And Supervision For Effective Delivery Of Quality Education. *Joint Education Sector Annual Review*.
- Ololube, N. P. ve Major, N. B. (2014). School inspection and educational supervision: Impact on teachers' productivity and effective teacher education programs in Nigeria *International Journal of Scientific Research in Education*, 7(1), 91-104.
- Öktem, M., ve Uçar Kocaoğlu B. (2012). Kamu kurumlarında örgüt geliştirme üzerine bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(2), 111-136.
- Özdemir, M. (2018). *Eğitim yönetimi alanın temelleri ve çağdaş yönelimler*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Özen, F. ve Hendekçi, A. E. (2016). Türkiye’de eğitim denetimi alanında 2005–2015 yılları arasında yayımlanan makale ve tezlerin betimsel analizi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(6), 11.
- Strauss, A. ve Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques*. New Delhi: Sage.
- Tosun, A., ve Ordu, A. (2020). Okul yöneticilerine göre değişen denetim uygulamaları: karşılaştırmalı bir analiz. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 48(1), 303-320. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/>
- Töremen, F. ve Hozatlı, M. (2006). İlköğretim okul yöneticilerinin, ilköğretim denetçilerinin kurum denetiminde gösterdikleri liderlik davranışlarına ilişkin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 35(170). 202-216.
- Turan, F. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim öğretim faaliyetlerinin denetimi, *International Journal of Eurasia Social Sciences*, 7(23), 94-119.
- Uğurlu, C. T. ve Ertaş, B. (2018). İlköğretim okullarında kurum denetiminin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 17(1), 347-366.
- Yanık, S. ve Karataş, M. (2017). Denetim raporlarının geleceği: Yeni düzenlemeler ve ülke uygulamaları, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*. 73(1), 1-26.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Digital Comics Design for Values Education: "Mysterious Labyrinth"

Ayşe Keskin¹

Yildiz Technical University, Social Sciences Institute

Genç Osman İlhan²

Yildiz Technical University, Faculty of Education, Department of Turkish and Social Sciences

ABSTRACT

Research Article

Values are indispensable for the survival of societies. Teaching values to individuals is very important for the existence and peace of societies. Values are conveyed and taught in many different ways. One of them and the main one is education. When the education programs in Turkey are examined, it is seen that the Social Studies curriculum has an important mission in terms of values. The aim of this study is to design digital comic material to teach values in Social Studies course. The educational comics developed to help value teaching in the study were prepared with the Web 2.0 tool called 'Pixton'. There are 48 frames in total in the designed educational comics. What is described in the educational comics is that the adventures of the students in a classroom that started in the school corridor continue in the classroom and end with an instructive school trip to the mysterious labyrinth. Through that educational comics prepared for values education is aimed to develop a material that will enable students to learn about the values in the curriculum and the values included in the comics, to associate them with daily life, and to comprehend the importance of values.

Received: 20.04.2021

Revision received:
30.05.2021

Accepted: 30.05.2021

Published online:
30.05.2021

Key Words: Social Studies, educational comics, values, values education, Pixton

¹ Corresponding author:

aysee.keskinn@hotmail.com

Master Student

Orcid: 000-0002-9455-1027

² Assoc. Prof.

gosman.ilhan@gmail.com

Orcid: 0000-0003-4091-4758

Değerler Eğitime Yönelik Dijital Çizgi Roman Tasarımı: “Gizemli Labirent”*

Ayşe Keskin ¹

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Genç Osman İlhan ²

Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilimdalı

ÖZ

Araştırma Makalesi

Değerler toplumların varlığını sürdürmesi için değişilmezleridir. Değerlerin bireylere öğretimi toplumların varlığı ve huzuru için oldukça önemlidir. Birçok farklı yolla değerler aktarılır ve öğretilir. Bunlardan birisi ve başlıcası da eğitimidir. Türkiye’de öğretim programları incelendiğinde Sosyal bilgiler dersi programının değerler açısından önemli bir misyona sahip olduğu görülür. Bu çalışmanın amacı sosyal bilgiler dersinde değerlerin öğretimine yönelik dijital çizgi roman materyali tasarlamaktır. Çalışmada değer öğretimine yardımcı olması için geliştirilen eğitici çizgi roman ‘Pixton’ adlı Web 2.0 aracıyla hazırlanmıştır. Tasarlanan eğitici çizgi romanda toplam 48 tane kare bulunmaktadır. Eğitici çizgi romanda anlatılan, bir sınıfta yer alan öğrencilerin okul koridorunda başlayan maceralarının sınıfta devam ederek gizemli labirente düzenlenen öğretici okul gezisi ile sona ermesidir. Değerler eğitimi amacıyla hazırlanan bu eğitici çizgi roman sayesinde öğrencilerin öğretim programındaki değerler ve çizgi romanda yer verilen değerler hakkında bilgi edinebilmeleri, günlük yaşamla ilişkilendirebilmeleri, değerlerin önemini kavrayabilmelerine yönelik bir materyal geliştirme hedeflenmektedir.

Alınma Tarihi:
20.04.2021
Düzeltilmiş Hali Alınma Tarihi: 30.05.2021
Kabul Edilme Tarihi: 30.05.2021
Çevrimiçi Yayınlanma Tarihi: 30.05.2021

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, eğitici çizgi roman, değerler, değerler eğitimi, Pixton

*Bu çalışma 10-12 Nisan 2020 tarihinde düzenlenmiş olan “ERPA International Congresses on Education” kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Sorumlu yazar iletişim bilgileri:

Yüksek Lisans Öğrencisi
aysee.keskinn@hotmail.com
Orcid: 000-0002-9455-1027

² Doç. Dr.

gosman.ilhan@gmail.com
Orcid: 0000-0003-4091-4758

Giriş

Toplumun oluşması ve toplumun temeli olan insanın beraber yaşaması için ön plana çıkan unsur değerlerdir. Her toplumda ön plana çıkan değerler değişiyor olsa da tüm toplumlar tarafından ortak kabul edilen değerler de bulunmaktadır. Değer kavramı, toplum tarafından uygun olarak görülen davranışlar şeklinde ifade edilebilir (Doğan, 2007, s. 7; Akt. Kara, 2019, s. 28). Bu noktada değerlerin toplumun fertleri tarafından benimsendiği ve yaşandığı söylenebilir. Ayrıca

Titus (1994) değeri bireyin toplum içerisinde var olabilmek için devam ettirdiği tutumlar şeklinde tanımlamaktadır. Pathania (2011), değerın insan hayatında tıpkı pusula gibi yönlendirici olduğu ve bu sayede insanların yaşamını daha iyi bir hale getirdiğini belirtmektedir. Toplumdaki iyi-kötünün ne olduğu, uygun olanı düşünebilme, doğru davranışlar sergileyebilme gibi faktörlerin hepsini değerler oluşturur (Özensel, 2003). Değer konusunda farklı tanımlar bulunmasına karşı hepsinde bireyin veya toplumun faydasına uygun olan için harcanan bir çaba söz konusudur. Değerlerin ortak özellikleri: Değer, kişinin davranışlarında doğru olanları göstermeye çalışan bir görev üstlenir, bulunduğu kültürde yönlendiricidir, bireyin hayatında yer alan değerler onun kişiliğinin tamamlayıcı unsuru gibi görülmektedir, bireyin zihinsel ve duygusal yönünü yansıtır. (Gökçe, 1994; Akt. Ulusoy ve Dilmaç, 2016, s. 7-8).

Değerlerin öğrencilere aktarılmasında eğitimin önemi oldukça fazladır. Öğrencilerin değerler eğitimi ile değerlerin farkında olabilmeleri ve hayatlarına entegre edebilmeleri sağlanmaktadır (Senek, 2018). Günümüzde yaşanan pek çok sorun değer eğitiminin ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymaktadır. Değer eğitiminin insanların yaşadıkları sorunlardan etkilenmesinin önüne geçilmesi için gerekli olduğu ifade edilmektedir (Bayırlı, Doruk ve Tüfekci, 2020). Değer eğitimi öncelikle aile içerisinde başlamaktadır. Değer eğitiminin başlangıcı olan aileden sonra bu sürecin devam ettiği ikinci yer okuldur. Değer kazandırmada okulların önemi yadsınamayacak derecede önemlidir. Okullar değerleri öğretir, öğrencilerin ahlaki gelişimine katkı sağlar ve öğrencilerin karakter gelişimini etkiler (Akbaş, 2008). Değer eğitimi ile ilgili okullarda eğitim-öğretim etkinlikleri planlı yapılırken, öğrenciler ve öğretmenlerin bir arada oluşturduğu kültürel ortam ise örtük değer eğitimi oluşturmaktadır (Demirel, 2009; Akt. Kara, 2019, s. 28). Okullarda pek çok derste değer eğitimi verilmekle birlikte bu konudaki en önemli sorumluluğun sosyal bilgiler dersinde olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler dersi toplumda gerekli değer ve ahlaki ilkelerin kazandırılmasını sağlamaktadır (Akbaş, 2014, s. 344). Bu yüzden Sosyal bilgiler dersinde yapılacak olan etkinliklere ve kullanılacak olan materyallere de oldukça önem verilmesi gerekmektedir.

Türkiye'deki öğretim programlarında 2004 yılında yapılan değişiklikle Sosyal Bilgiler dersi başta olmak üzere birçok derste değerler eğitimine yer vermeye başlanmıştır (Yiğittir, 2010, s. 209). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının özel amaçlarında ifade edilen; öğrencilerin milli bilince sahip olarak yetişmelerinde vatandaşlık değeri, Türk kültürünü ve tarihini kavramada kültürel mirasa duyarlılık değeri, doğal kaynakları korumak için doğal çevreye duyarlılık değeri, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmada dürüstlük değeri, toplumsal sorunlara karşı duyarlılık, dayanışma, yardımseverlik değeri, bilgiye ulaşmada, kullanmada ve üretmede bilimsellik, çalışkanlık ve dürüstlük değerleri, erdemli insan olmak için sevgi, saygı, özgür birey olmaya çalışırken birey olarak kendi özelliklerinin farkında olabilmeleri ve herkesin yasalar önünde eşit olduğunu bilmeleridir (MEB, 2018, s. 8) Sosyal bilgiler öğretim programında yer verilen amaçlar doğrultusunda derslerde de değerlere uygun etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere baktığımızda: Öğretim programlarının perspektifini oluşturan değerlerimiz 2018'den bu yana uygulamaya giren Sosyal bilgiler dersi öğretim programı incelendiğinde doğrudan sıralanarak verildiği görülmektedir. Programda yer alan 18 değer; "Adalet, Aile birliğine önem verme, Bağımsızlık,

Barış, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik, Eşitlik, Özgürlük, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Tasarruf, Vatanseverlik, Yardımseverlik" isimlerini taşımaktadır (MEB, 2018). Programa göre 18 değer ve "kök değer olarak belirtilen dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" değerlerinin öğrenme öğretme sürecinde hem ilişkili olduğu alt değer ile hem de öteki kök değerler ile birlikte ele alınmasına vurgu yapıldığı görülmektedir (MEB, 2018). Bu çalışma için bu değerlerin içerisinden yedi farklı kök değer belirlenmiştir. Bunlar; sevgi, saygı, hoşgörü, dürüstlük, yardımseverlik, adalet, duyarlılıktır. Sosyal bilgiler dersinde belirtilen değerlerin öğrencilere aktarılması önemlidir. Bu değerler sayesinde sosyal bilgiler dersinin sorumluluk sahibi ve etkin vatandaş yetiştirme amaçlarına ulaşılabilir (Gömlüksiz ve Cüro, 2011). Böylece toplumda değerlerinin farkında olan ve hayatında uygulayan bireyler bulunabilir.

Değer öğretimi ister bağımsız ister sosyal bilgiler dersinin içerisinde olsun öğretimi oldukça güçtür. Değerlerin soyut kavramlar olması onları öğretirken farklı araçlar kullanılmasını da gerektirmektedir. Soyut kavramları somutlaştırma da kullanılacak araçlardan birisi de çizgi roman materyalidir. Çizgi romanlar konuşma baloncukları sayesinde sayfalarca anlatım gerektiren metinleri daha kısa sürede ve daha az cümleyle anlatabilmemiz de yardımcı olmaktadır (Çetin, 2010, s. 195). Bu sayede öğrencilerin keyifli bir şekilde okuyabilmelerini ve kısa sürede anlatılmak istenenlerin aktarılabilmesini sağlamaktadır.

Çizgi romanın tanımı konusunda ortak bir karara varılamamıştır. Literatürde farklı tanımlar yer almaktadır. Çizgi roman ustası Will Eisner, çizgi romanı tanımlarken "Ardışık Sanat" terimini kullanır (McCloud, 2019, s. 5). McCloud (2019), çizgi romanın okuyucuya bir mesaj iletmede kullanılabileceğine, kendi içerisinde bir düzeni bulunduğu vurgu yapar. Bu tanımlama öğrencilere değerleri aktarabilmede çizgi romanın işe yarayabileceğini göstermektedir. Öğrenciler olay örgüsüne dâhil edilerek değerler ile ilgili iletilmek istenilen mesajları daha iyi anlayabilmesi sağlanacaktır. Çizgi roman, çizimlerle bütünlük içinde bulunan metinlerden oluşan ve basılı resimlerin bulunduğu, süregelen bir anlatım biçimidir (Cantek, 2019). Çizgi romanların ortak özellikleri ise içerisinde işlenen konuların her yaşta okuyucunun ilgisini çekmesi, genel olarak hep iyi- kötü kahramanların maceralarının bir arada yer alması, basit bir dil ile konuya uygun bir anlatımın tercihi, zamanın anlatılan olaya bağlı olarak değişmesidir (Tuncer, 1993). Tüm bu özellikler çizgi romanın günümüzde de okunmaya devam edilmesine ve eğitime entegre edilerek eğitici çizgi romanların hazırlanmasına zemin hazırlamaktadır.

Çizgi romanların eğitim ortamlarında kullanımı ile ilgili çalışmalar batılı ülkelerde 1940'lara kadar dayanmakla birlikte günümüzde dünya genelinde yaygınlaşmaktadır. Eğitim için üretilmiş çizgi romanlar da öğretim süreçlerinde yer bulmaya ve kullanılmaya başlamıştır. Eğitici çizgi romanlar çocuklara çizgi roman aracılığıyla eğitim verebilmek amacıyla hazırlanan, birçok özelliği bulduran muazzam çizgi romanlardır (Lim, 2012). Eğitici çizgi romanlar sözcük ve imgeleri bir araya getirerek okuyucuyu bilgilendirme, davranışlarını olumlu yönde etkilemek için hazırlanır (Esmer, 2014, s. 39). Kısacası eğitici çizgi romanlar okul ortamında materyal olarak kullanımı ile pek çok konuda sınıf içerisinde fayda sağlayarak yardımcı olmaktadır. Eğitici çizgi romanların derste kullanımının faydaları konusunda Haugaard (1973), öğrencilere okumayı öğrenmelerinde önemli katkı sağlayacağı ve öğretmenlerin öğrencilerin merak duygusunu tetikleyerek motivasyonlarını arttırmada kullanabileceklerini söylemektedir. Çizgi romanın sosyal bilgiler dersinde kullanımı ile ilgili; öğrencinin ilgisini çekmesi, öğrencinin içinde yer alanlardan dolayı kendine yakın hissetmesi, öğrencinin birden fazla duyusuna etki etmesi gibi önemli olan noktalar eğitimde çizgi roman kullanımına sevk etmiştir (İlhan, 2016). Çizgi romanların ders kitapları ile karşılaştırıldığında daha kısa yazılar içermesi ve maceralar yaşayan kahramanlarının bulunması okumaya teşvik etmektedir.

Çizgi romanların hem eğitim ortamlarında hemde doğal bir süreçle okumaya kitap sevgisine de katkıları bulunmaktadır. Çetin (2010), görselliğinin hakim olduğu çağımızda, toplumlara kıyasla kitap okuma alışkanlığımız düşük olduğunu ifade ederek çizgi romanların renkli grafik ve tasarımları, öykülerinin kısalığı, ilginç kurguları ve hayali kahramanlarıyla okumayı zevkli hale getirerek ve kitap okuma alışkanlığı kazandırdığını belirterek “ bugün gerçek anlamda kitap okurlarının birçoğu gençliğinde çizgi roman okuyanlardır, çünkü çizgi romanlar kitaplara geçişi sağlayan köprülerdir” ifadesiyle çizgi romanların önemini vurgulamaktadır.

Bu çalışmanın amacı; sosyal bilgiler ders programında yer alan kök değerlerin öğretimi için dijital ortamda eğitici çizgi roman materyali tasarlamaktır. Hazırlanan çizgi romanda yer alan kök değerler sevgi, saygı, hoşgörü, dürüstlük, yardımseverlik, adalet ve duyarlılık olmak üzere yedi tanedir. Ayrıca bu kök değerler Sosyal Bilgiler programının beş öğrenme alanı (Küresel Bağlantılar, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Birey ve Toplum, Bilim, Teknoloji ve Toplum, İnsanlar, Yerler ve Çevreler) ile direk bağlantılıdır. Değerler öğretimi için dijital ortamda hazırlanan çizgi roman materyalinin öğretmen ve öğrencilerin kullanabileceği bir araç olabileceği düşünülmektedir.

Öğretim Materyalinin Hazırlanma Süreci

Çizgi roman hazırlama süreci Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde verilmekte olan eğitimde çizgi roman dersinde bir dönem sonunda hazırlanmıştır. Hazırlanan materyal, Pixton isimli (<http://www.pixton.com>) WEB 2.0 çizgi roman oluşturma aracından faydalanarak ve Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerler dikkate alınarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Pixton; kullanımı zor olmayan ama zaman ayrılması gereken bir grafik anlatım aracıdır. Bu uygulama karakter tasarımı, mekân tasarımı, çizgi roman ve karikatür oluşturabilmede elle çizilenlere göre daha kısa zamanda önemli faydalar sağlamaktadır. Materyal hazırlanırken ilk senaryo hazırlama aşaması ve sonrasında çizgi roman karelerinin Pixton uygulaması ile tasarımı gerçekleştirilmiştir. Tasarım yapılırken konuşma balonlarına, anlatılan kareye uygun mekân tasarımına, yansıma sesler gibi unsurlara dikkat edilmiştir. Ayrıca bu süreç gerçekleştirilirken hazırlanan çizgi romanda şu hususlara dikkat edilmiştir:

- Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerleri içermesine,
- Öğrencilere soyut olan değerleri, karelerde yer verilen görsellerle kısa ve net bir şekilde açıklayabilme,
- Öğrenciler için değerleri çizgi romanda daha ilgi çekici ve eğlenceli bir hale getirebilme,
- Çizgi romanda yer verilen karakterlerin ortaokul öğrencileri olarak seçilmesi,
- Çizgi roman karelerindeki sorulara cevap vermesi sağlanarak bu sayede çizgi romanı okurken öğrencileri daha aktif hale getirebilme,
- Çizgi roman sanatının prensiplerine ve çizgi romanın doğasına uygun bir şekilde materyalin hazırlanmasına.

Hazırlanan eğitici çizgi romanda toplam 48 kareden oluşmaktadır. Olay örgüsünde bir sınıfta yer alan öğrencilerin okul koridorunda başlayan maceralarının sınıfta ve gizemli labirente düzenlenen okul gezisi ile devam ederek okula tekrar geri dönmelerinden meydana gelmektedir. Bu labirent gezisi pek çok gizemi içinde barındırıyor gibi gözükse de aslında değerler eğitimi içeren olay örgüsünün bir yansımasıdır. Hazırlanan çizgi roman bazı kareleri üzerinden incelendiğinde;

Görsel 1.

Çizgi romanın kapağının ilgi çekici ve merak uyandırıcı olmasına dikkat edilmiştir. Renk seçiminde gizem havasını okuyucuya verebilmek için daha çok koyu renklerin kullanımı tercih edilmiştir. Çizgi romanın başında ve sonunda yer alacak şekilde hazırlanan kapak tasarımları ile derslerde kullanmak isteyen eğitimciler için hazır bir materyal haline getirilmiştir.

Görsel 2.

Çalışmada kutu yazılarının kullanımına dikkat edilmiştir. Kireççi (2020)'ye göre çizgi roman karesinin bir köşe veya duvarını işgal eden kutu, kare içindeki çizimin daha kolay anlaşılmasını sağlamaktadır. Böylece zaman hakkında ya da kare içinde yer alan olaylar hakkında doğru bilgi edinilebilmektedir. Ayrıca arka planda mekân kullanılan görsel anlatım ile öğrencilerin zihninde olayın geçtiği ortam canlandırılmıştır.

Görsel 3.

Karede küçük bir ebatta yer verilen duvar afişine yakından yer verilerek çizgi romanı okuyacak olan kişilerinde afişte yazılanları okuması ve bu sayede olay örgüsünün içine bizzat dâhil olabilmeleri sağlanmıştır. Çizgi romanların içeriğinde farklı ifade ve mesaj verme kullanımları açısından bu kare açıklanmıştır.

Görsel 4.

Karakterlerin düşündükleri hakkında bilgi sahibi olunabilmesini için balonlara ve hislerinin anlaşılması amacıyla mimiklerin etkili kullanımı üzerinde durulmuştur. Bu sayede çizgi roman okurları karakterlerin duygularını hissedebilme imkânına sahip olabileceklerdir. Ayrıca ilk başta karakterler arasında yer verilen konuşmalarda labirentin korkunç ve karanlık oluşu gibi diyaloglar ile beklentinin bu yönde sağlanması kurgulanmıştır. İlerleyen süreçte ise çizgi romanın sonu beklentilerin tersi bir şekilde sonlandırılmıştır. Bu süreç iletilmek istenen mesajların okuyucuya daha etkili bir şekilde ulaşmasını sağlamaktadır.

Görsel 5.

Materyalde kullanılan karelerde ayrıca Türk bayrağının kullanımı ile öğrencilere kültürel unsurların yansıtılabilmesi ve verilen örnekler ile değerlerimizin daha da somut hale getirilmesi, gündelik yaşama aktarılabilmesini sağlamıştır. Sınıf ortamına yer verilerek öğrencilerin çizgi roman karakterleri ile kendileri arasında ortak noktalarının bulunabileceğinin farkına varmalarını sağlanmıştır. Bu noktada Türk Bayrağı gibi kültürel unsurların Pixton'da yer almamasından dolayı araştırmacılar tarafından eklenme yapılmıştır.

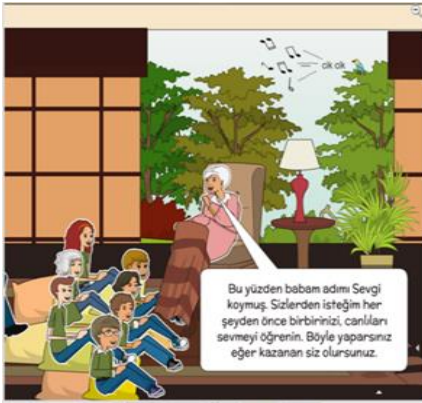
Görsel 6.

Labirent yolunun her yerinde "Robot Deniz" isimli karakter yer almaktadır. "Robot Deniz" okul gezisine rehberlik ederek, sormuş olduğu sorular ve aldığı yanıtlarla gizemli labirentte karakterlerin ilerlemesini sağlamaktadır. Bu sayede hem değerler öğrenilmiş olmakta hem de eğlenceli bir oyun haline dönüşen çizgi roman ilerlemektedir. "Robot Deniz" karakteri tasarlanırken, mavi rengi ile Deniz ismine uygun olmasına ve mimikleri yoluyla ürkütme yerine öğrencileri mutlu etmesine dikkat edilmiştir.

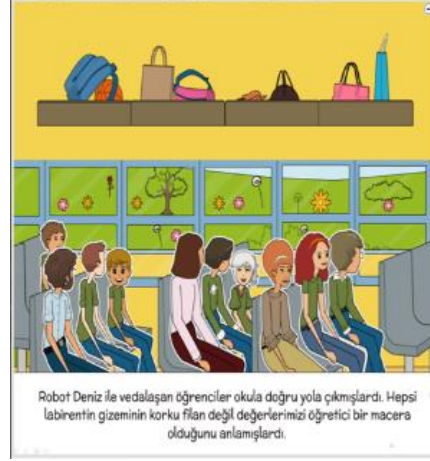
Görsel 7.

Labirent yolunu tekdüzelikten kurtarmak için renkli ve çekici kılmak adına bazı yollara başvurulmuştur. Yolda yer alan duvarlarda değerleri içeren çeşitli yazılı ve görseller birarada bulunmasına dikkat edilmiştir. Bu sayede öğrencilerin fark etmeden ve sıkılmadan değer eğitimi almaları sağlanmaya çalışılmıştır. Görselle dayalı olan bu eklemeler çizgi romanın etkisini artırmaktadır. Ayrıca öğretim amacıyla hazırlanan çizgi romanlar, bilgi birikimi ve özgünlük gerektiren bir süreci içermektedir (Gülersoy ve Türkal, 2020). Öğrencilerin okuduğu sınıf seviyesine uygun olarak, hazırlık sürecinde ilgili tüm etmenlerin dikkate alınmasını gerekir.

Görsel 8. ve 9.

Yine okuyucuya yakın gelmesi adına çizgi romanda yer alan karakterlerden birisi Sevgi Nine'dir. Bu karakterin labirent gezisinin sonunda öğrencilerle karşılaşarak onlara kısa bir öykü anlatması ve öykünün sonunda sormuş olduğu soruya verilen yanıtla beraber gizemli labirentin çıkış kapısının açılması ile gezi sona ermektedir. Ayrıca buradaki ve birkaç sahnede ki yansıma sesleri karelerde yer almıştır. Bu sayede karelerde yer alan kuş sesi, su sesi gibi efektler okuyuculara baloncuklar dışında da çizgi roman içerisinde bulunabileceğini göstermektedir.

Görsel 10.

Değerler hakkında birçok çıkarımın yer aldığı gizemli labirent macerasının, eğlenceli bir gezi olduğu sonucunun verildiği son kare ile eğitici çizgi roman sona ermektedir. Okuyucuya son kare ile mutlu bir son verilmiş, çizgi romanın genelindeki heyecan ve serüven süreci güzel bir şekilde noktalanmıştır.

Eğitici çizgi roman ana hatlarıyla böyle bir olay örgüsü içerisinde ilerlemekte ve son bulmaktadır. Değerlerin aktarımı ve öğretimi için tasarlanması açısından önemlidir ve de eğitimin birçok basamağında kullanılabilir.

Sonuç ve Tartışma

Değer eğitimi için tasarlanan eğitici çizgi roman materyalinin özelliklerinin ele alındığı bu çalışma WEB 2.0 aracı pixton kullanılarak hazırlanmıştır. Öğretmen ve öğrencilerin değer eğitimi sürecine olumlu katkı sağlamak adına çizgi roman ortaya konmuştur. Sosyal bilgiler eğitimi alanı temel alınarak hazırlanmış olsa da genel toplumsal değerler içerdiği için başka alanlarda ve hatta farklı yaş seviyelerinden de kullanılabilir.

Eğitici çizgi roman kullanımı ve eğitici çizgi romanların dijital ortamlarda tasarlandığı çalışma sayısı her geçen gün artmaktadır. Türkiye’de yakın zamanda birçok benzer çalışma yayınlanmıştır. 2018-2019 öğretim yılında yayınlanan Türkçe ders kitaplarında yer alan çizgi romanların incelendiği çalışmada değerler eğitim açısından değerlendirme yapılmıştır (Aşçı, 2020). Materyal geliştirme üzerine yapılan bir araştırma da ise Pixton aracılığıyla Sosyal bilgiler programında yer alan etkin vatandaşlık öğrenme alanı için çizgi roman geliştirilmiştir (Ak, Erdoğan ve İlhan, 2020). İlgili çalışmada 32 kareden meydana gelen çizgi roman, eğitici yönüyle açıklanmakta ve materyalin oluşturulma süreçleri detaylı şekilde ele alınmaktadır. Bir diğer benzer çalışma ise ayın 2020 yılında yayınlanmıştır. Yine Pixton WEB 2.0 aracıyla hazırlanan eğitici çizgi romanlarını Sosyal Bilgiler etkin vatandaşlık öğrenme alanı için tasarlamışlardır. Bilge isimli bir kahramanın maceralarının anlatıldığı çizgi roman 67 karenin birleşiminden oluşturulmuştur. Ortaya konan materyalin geliştirilme aşamaları çalışmada yer almaktadır (Kaba, Şin ve İlhan, 2020). Ayrıca geliştirilen bu materyalin yine aynı araştırmacılar tarafından Covid-19 süreci uzaktan eğitim döneminde Sosyal Bilgiler dersinde uygulaması yapılmıştır. Yapılan uygulamada geliştirilen eğitici çizgi romanın öğrenci başarısına ve derse karşı tutuma olumlu etkilerinin olduğu sonucu araştırmacılar tarafından ortaya konmuştur (İlhan, Kaba & Şin, 2021). Çizgi roman materyalinin geliştirilmesi için yapılan ve bu sanatın materyal olarak geliştirilmesinin süreçlerini ele alan başka bir çalışma iste Gülersoy ve Turkal’a aittir. Ortaokul öğrencilerinin görüşlerine de başvurulmuş çizgi roman materyali geliştirme

çalışması 2020 yılında yayınlanmıştır. Çizgi romanın eğitim boyutunda materyal tasarımı ve kullanımının önerildiği bu tarz çalışmaların güncel olarak bir artış olduğu gözükmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde çizgi roman eğitim ilişkili yayının 1944 yılında Sones tarafından ortaya koyulduğu görülmektedir. Çizgi romanın eğitimin bir parçası olup derslerde kullanılabileceğini ifade etmiştir (Sones, 1944). Günümüzde çizgi romanın gerek dijital gerekse basılı olarak farklı alanlarda öğretim amaçlı kullanıldığı birçok çalışma literatürde yer almaktadır. Bu çalışmaların çizgi roman kullanıma ile katılımcı başarısını artırdıklarına yönelik sonuçlar ile eğitimde daha sık kullanılmasına ve yaygınlaşmasına yönelik tavsiyeler taşımaktadırlar (Tatalovic, M. 2009; Özdemir, 2010; Topkaya, 2014; İlhan; 2016; Topkaya, 2016; Şentürk, 2020; Şentürk, 2020; İlhan ve Oruç, 2019; Avaroğulları ve Mutlu, 2019; Arı, Demir ve Baydar Işık, 2019; Orçan ve İngeç, 2015; Temel ve İlhan, 2019;). Bu durumlara zıt bir sonuç 2019 yılında Ünal ve Demirkaya tarafından yapılan çalışmada karşımıza çıkmaktadır. Pixton üzeinden tasarladıkları eğitici çizgi roman ile Sosyal Bilgiler dersinde uygulama yapmışlardır. Araştırma sonucunda öğrencilerin akademik başarılarında olumlu yönde bir sonuç çıkarken yine öğrencilerin derse yönelik tutumlarında herahngi bir değişikliğe rastlanmamıştır. Bu durum diğer çalışmalarla farklılık göstermektedir.

Değer eğitimi üzerine yapılmış çalışmalara bakıldığında birçok farklı açıdan ele alınan araştırmalar dikkati çekmektedir. Türkiye’de değerler eğitime yönelik sayısı her geçen gün artan zengin bir literatür ortaya çıkmaktadır. Sosyal bilgiler ve ilgili alanların değer eğitimi ile ilişkili yayınlar dikkat çekmektedir (Tokmak, Şeker ve Yılmaz, 2020; Katılmış ve Balcı, 2017; Yiğittir ve Kaymakçı, 2012; Karasu Avcı, Faiz ve Turan. 2020).

Çizgi romanların eğitimde birer materyal olarak kullanılmasının önemli katkılar sunmaktadır. Bu noktada yerli çizgi romanların gelişimi, kendi kültüründen değerlerinden beslenen yayınların artışı gerekmektedir. Bu artış sağlandığında doğal bir değer eğitimi ve aktarımı sağlanabilir. Aynı zamanda değer eğitimi için zengin bir çizgi roman literatürü oluşacak bu da eğitim ortamlarında alternatifli bir sürecin oluşmasını sağlayacaktır. Tabii ki bu noktada evrensel değerlerin yerli yabancı çizgi roman diye ayırt etmeksizin verilebileceğinin de altını çizmek gerekmektedir. Burada ki kasıt kültür aktarım gücü olan çizgi romanların (Yağlı, 2018) kendi kültürümüzü aktarma da yaygınlaşmasının yararlı olacağıdır.

Çalışma sonuçlarına göre bazı öneriler;

- Değer eğitiminin ele alınabileceği farklı eğitici çizgi romanlar geliştirilebilir.
- Dijital ortamda eğitici çizgi roman hazırlanması için eğitimcilere imkânlar ve hizmet içi eğitimler verilebilir.
- Öğrencilere dijital çizgi romanlar çizimi ile kendini değerler üzerinden ifade etmeleri sağlanabilir
- Yıldız Teknik Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde lisans ve yüksek lisans seviyesinde verilmekte olan eğitimde çizgi roman kullanımına yönelik ders ve benzerlerinin Türkiye genelinde yaygınlaştırılması.

Geliştirilen bu materyalin ortaokul öğrencilerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan değerleri olay örgüsü içerisinde daha anlaşılır bir şekilde özümsemesine katkı verebilir. Okuyucunun değerleri gündelik hayatına entegre etmesi için somut bir örnek olarak kolaylık sağlayabilir. Aynı zamanda öğrenciler değerleri eğlenceli bir şekilde öğrenebilme imkânına sahip olabilirler.

Kaynakça

- Ak, M.M.; Erdoğan M.F. ve İlhan, G.O. (2020). Görsel Bir Öğretim Materyali Olarak Dijital Çizgi Roman Tasarımı: Gezdim, Gördüm, Öğrettim. *Journal of History School (JOHS)*, 13(7): 2458-2484.
- Akbaş, O. (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Akbaş, O. (2014). Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi. Tay, B. ve Öcal, A (Ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Arı, A. I., Demir, B., & Baydar Işık, B. (2019). Matematik Eğitiminde Manga Çizgi Roman Kullanımı. *Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 2(2), 261-265.
- Aşçı, A. U. (2020). Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Çizgi Romanların Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(69): 868-889.
- Avarogullari, A. K., & Mutlu, Z. (2019). Pre-Service Social Studies Teachers' Opinions on Using Comic Books in Social Studies Teaching. *Asian Journal of Education and Training*, 5(4), 538-547.
- Bayırlı, H., Doruk, O. ve Tüfekci, A. (2020). Öğretmenlerin Değerler Eğitimi Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar Örneği. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 865- 894.
- Cantek, L. (2019). *Türkiye’de Çizgi Roman*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Çetin, Y. (2010). Okutan Çizgiler. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, 22(85), 193-198.
- Demirel, M. (2009). A review of elementary education curricula in Turkey: Values Education. *World Applied Sciences Journal*, 7(5), 670-678
- Doğan, İ. (2007). Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar. Ankara: Pegem Yayıncılık
- Esmer, B. (2014). Çizgi Romanların Çocuk Eğitimi Açısından İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Gökçe, O. (1994). Türk gençliğin sosyal ve ahlaki değerleri. *Ata Dergisi*, (1), 25-30
- Gömlüksiz, M. N. (2011). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 95-134.
- Gülersoy, A. E. ve Türkal, B. (2020). Oluşturma- Geliştirme Açısından Sosyal Bilgiler Öğretiminde Bir Öğretim Materyali Olarak Çizgi Roman Kullanımı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 6(2), 299- 326.

- Haugaard, K. (1973). Comic Books: Conduits to Culture?. *International Reading Association*, 27(1), s. 54-55.
- İlhan, G. O., Kaba, G., & Sin, M. (2021). Usage of digital comics in distance learning during COVID-19. *International Journal on Social and Education Sciences (IJonSES)*, 3(1), 161-179. <https://doi.org/10.46328/ijonses.106>
- İlhan, G. & Oruç, Ş. (2019). Sosyal bilgiler dersinde çizgi roman kullanımı: Teksas tarihi. *Eğitim ve Bilim*, 44(198), 327-341.
- İlhan, G. O. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Çizgi Romanların Kullanımı. (Doktora Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaba, G.; Şin, M. ve İlhan, G. O. (2020). Eğitimde dijital çizgi roman tasarımı: Etkin vatandaş bilge. *Jass Studies- The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 83, Winter, p. 107-123.
- Kara, C. (2019). *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Karasu-Avcı, E., Faiz, M. & Turan, S. (2020). Etkili vatandaşlık eğitiminde değerler eğitimi: Sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünceleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18 (39), 263-296. <https://doi.org/10.34234/ded.655916>
- Katılmış, A. ve Balcı, A. (2017). Coğrafya öğretmeni adaylarının değerler eğitimine yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (35), 1-12. Doi: 10.14781/mcd.291011
- Kireççi, Ü. (2020). Çizgi Roman Senaryosu. İstanbul: Lal Kitap.
- Lim, Y. (2012). Seriously, What Are They Reading? An Analysis of Korean Children's Reading Behavior Regarding Educational Graphic Novels. Urbana: Champaign Illinois Üniversitesi.
- McCloud, S. (2019). Çizgi Romanı Anlamak (M. C. Ülgen, Çev.). Sırtlan Kitap.
- MEB, (2018). Sosyal bilgiler öğretim programı. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354> adresinden Erişim Tarihi: 27.05.2021
- Orçan, A. & Ingeç, Ş. K. (2015). Fizik öğretiminde çizgi-roman tekniği ile geliştirilen bilim-kurgu hikâyelerinin yaratıcı düşünme becerilerine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(4), 628-643
- Özdemir, E. (2010). *Eğitici Çizgi Romanların Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Isı Transferi Kavramındaki Başarısı Üzerindeki Etkileri*. Yayımlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

- Özensel, E. (2003). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239.
- Pathania, A. (2011). Teachers' role in quality enhancement and value education. *Academe*, 14(1), 19-28.
- Senek, S. (2018). Aytül Akal'ın Masallarının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sones, W. (1944). The comics and instructional method. *Journal of Educational Sociology*, 18, 232-240.
- Şentürk, M. (2020). *Sosyal bilgiler dersinde eğitici çizgi roman ve eğitici çizgi film kullanımının öğrencilerin tutum, motivasyon ve akademik başarılarına etkileri*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi
- Şentürk, Ö. Ç. (2020). *Argümantasyon Destekli Eğitici Çizgi Romanların Öğrencilerin Çevreye Yönelik İlgi, Motivasyon ve Akademik Başarılarına Etkisi ile Öğrenci Deneyimleri*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi.
- Tatalovic, M. (2009). Science comics as tools for science education and communication: a brief, exploratory study. *Journal of Science Communication*, 8(4), A02.
- Temel, A. & İlhan, G.O. (2019). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin insan hakları konusunda MalcolmX çizgi romanının kullanımı hakkında görüşleri. *VI. Yıldız Sosyal Bilimler Kongresi* içinde (s. 427).
- Titus, D. N. (1994). Values education in American secondary schools. *Kutztown University Education Conference*. Eric No: ED 381423.
- Tokmak, A., Şeker, M. ve Yılmaz, A. (2020). Düşünme Eğitimi Dersinin Değerler Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Becerileri Açısından İncelenmesi. *Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3 (2), 412-431. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/josse/issue/57480/797200>
- Topkaya, Y. (2014). *Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinde Eğitici Çizgi Roman Kullanımının Bilişsel ve Duyuşsal Öğrenmelere Etkisi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Topkaya, Y. (2016). Doğal Çevreye Duyarlılık Değerinin Aktarılmasında Kavram Karikatürleri ile Eğitici Çizgi Romanların Etkililiğinin Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(34), 259-272.
- Tuncer, N. (1993). *Çizgi Roman ve Çocuk*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2016). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.

Ünal, O. ve Demirkaya, H. (2019). Eğitici Çizgi Romanın Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılmasına Yönelik Yarı Deneysel Bir Çalışma. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 0(40), 92-108.

Yağlı, A. (2018). “Çizgi Romanlarda Dil ve Kültür Aktarımı”, *International Social Sciences Studies Journal*, 4(23), 4345-4351.

Yiğittir, S. (2010). İlköğretim Öğrenci Velilerinin Okullarda Kazandırılmasını Arzuladığı Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(19), 207-223.

Yiğittir, S. ve Kaymakçı, S. (2012). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı uygulama kılavuzu'nda yer alan etkinliklerin değer eğitimi yaklaşımları açısından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 49-73.

<http://www.pixton.com> Erişim Tarihi: 20.05.2021

Ek-1 Tasarlanan Çizgi Roman Materyalinden Örnek Kareler

